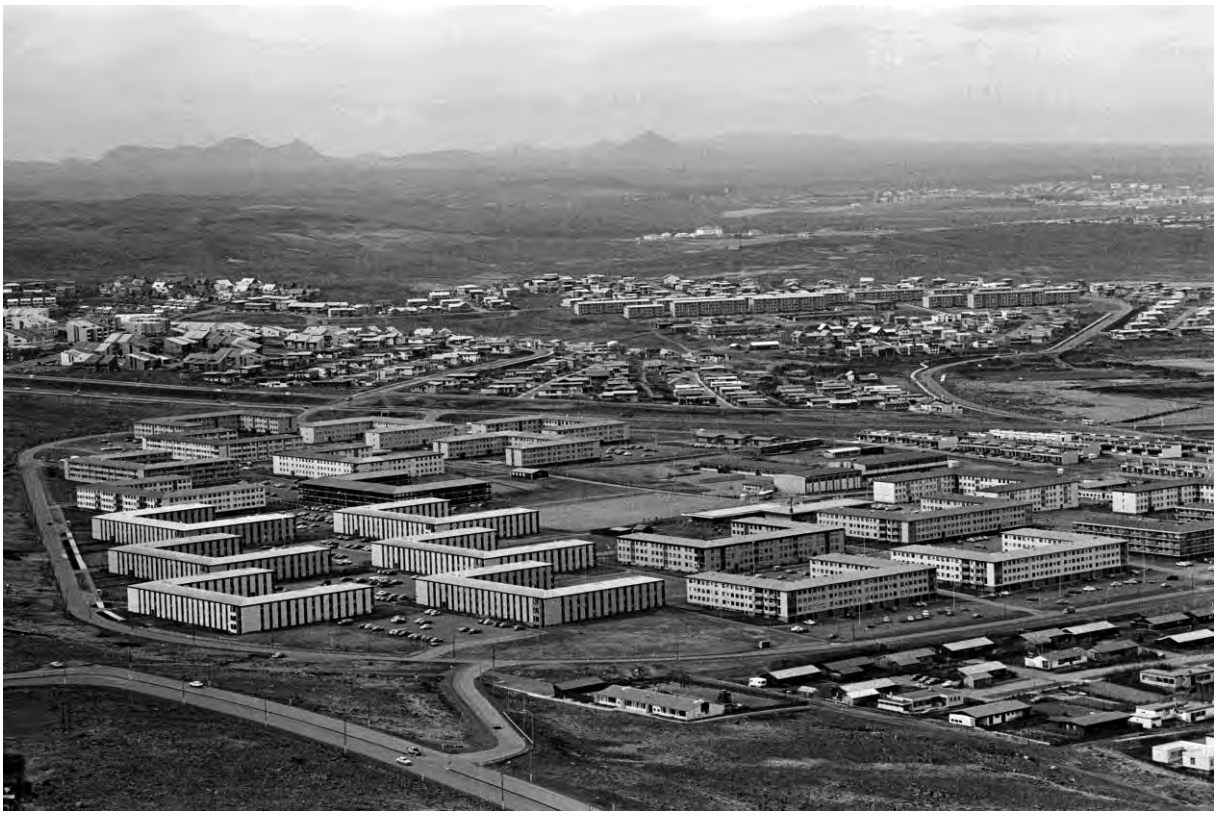
Byggðakönnun

Borgarhluti 6 – Breiðholt

Reykjavík 2021

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 216

Borgarsögusafn
Reykjavíkur

Borgarsögusafn
Reykjavíkur

Byggðakönnun

Borgarhluti 6 – Breiðholt

Drífa Kristín Þrastardóttir
Anna Lísa Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir
María Gísladóttir

Reykjavík 2021

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 216

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagsviðs Reykjavíkurborgar vegna hverfisskipulagsgerðar.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.
Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur
Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir, María Gísladóttir

Mynd á forsíðu: Loftmynd frá 1982 af Neðra-Breiðholti (Bökkunum) og Seljahverfi.
Ljósm. Gunnar V. Andrésson. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 Reykjavík loftmyndir 23.

Kort á innri forsíðu: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Reykjavík 2021
Öll réttindi áskilin.

Borgarsögusafn
Reykjavíkur

Efnisyfirlit

Formáli 5
1. Byggðakönnun 7
1.1 Borgarhluti 6 – Breiðholt 7
1.2 Saga byggðar í borgarhluta 6 – Breiðholti 8
1.2.1 Staðhættir og örnefni 8
1.2.2 Jörðin Breiðholt 11
1.2.3 Svæðið fyrir tíð skipulags 16
1.2.3.1 Veiðiréttur í Elliðaánum 16
1.2.3.2 Vatnsveitumannvirki í Elliðaárdal 19
1.2.3.3 Búskapur í Breiðholti á 20. öld 20
1.2.3.4 Breiðholtsgirðingin og Breiðholtsrétt 25
1.2.3.5 Breiðholtsvegur og Útvarpsstöðvarvegur 26
1.2.3.6 Breiðholt á hernámsárunum 27
1.2.3.7 Byggð og landnýting í Blesugróf og nágrenni Elliðaánna 29
1.2.3.8 Gróðrarstöðin Alaska í Breiðholti 34
1.2.4 Skipulag hverfishluta í borgarhluta 6 36
1.2.4.1 Breiðholt I – Bakkahverfi (Bakkar og Stekkir) 39
1.2.4.2 Breiðholt II – Seljahverfi 40
1.2.4.3 Breiðholt III – Fell 41
1.2.4.4 Mjódd 43
1.2.4.5 Suður-Mjódd 44
1.2.4.6 Norður-Mjódd 45
2. Skráning menningarminja í borgarhluta 6 – Breiðholti 47
2.1 Almennt um verndun menningarminja: fornleifa, húsa og mannvirkja 47
2.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar menningarminja: fornleifar, hús og mannvirki .. 49
2.2.1 Fornleifaskrá Reykjavíkur 49
2.2.2 Húsaskrá Reykjavíkur 50
2.3 Breiðholt – Fornleifaskráning og varðveislumat fyrir fornleifar og yngri minjar 52
2.3.1 Fornleifaskrá Breiðholts 52
Breiðholt 218-1 Bæjarstæði 57
Breiðholt 218-2 Útihús 60
Breiðholt 218-3 Kirkja 61
Breiðholt 218-4 Kirkjugarður 63

Breiðholt 218-5 Rúst 63
Breiðholt 218-6 Útihús 64
Breiðholt 218-7 Útihús 67
Breiðholt 218-8 Fjárhús 67
Breiðholt 218-9 Útihús 67
Breiðholt 218-10 Útihús 67
Breiðholt 218-11 Útihús 68
Breiðholt 218-12 Kálgarðar 68
Breiðholt 218-13 Túngarður, tröð 69
Breiðholt 218-14 Rúst 71
Breiðholt 218-15 Vegur 71
Breiðholt 218-16 Dys 72
Breiðholt 218-19 Urðarhólar, landamerki, eyktamark og þjóðtrú 73
Breiðholt 218-20 Sel og færikvíar 74
Breiðholt 218-22 Grænistekkur, Stóristekkur 75
Breiðholt 218-23 Grafarmýri 75
Breiðholt 218-24 Niður í mó, Upptök 76
Breiðholt 218-25 Móholt, þurrkreitur 77
Breiðholt 218-27 Laug 79
Breiðholt 218-28 Lambastekkur, kofi 80
Breiðholt 218-31 Nónvarða 80
Breiðholt 218-32 Markaklettur 80
Breiðholt 218-35 Sauðhóll 81
Breiðholt 218-40 Skotbyrgi 82
Breiðholt 218-44 Miðmundahæð, eyktamark 82
Breiðholt 218-45 Alaska í Breiðholti, gróðrarstöð 83
Breiðholt 218-49 Mannvirki 84
Breiðholt 218-50 Öskuhaugur 84
Breiðholt 218-51 Steinaröð 85
Breiðholt 218-52 Hleðsla 86
Breiðholt 218-53 Hleðsla 86
Breiðholt 218-54 Garður 87
Breiðholt 218-56 Breiðholtsgirðing 88

Breiðholt 218-59 Vatnsendavegur 88
Breiðholt 218-60 Útvarpsstöðvarvegur 89
Breiðholt 218-61 Trönur 90
Breiðholt 218-63 Sprengiefnageymslur 91
Breiðholt 218-131 Hesthús 92
Breiðholt 218-132 Eldiviðarhús 92
Breiðholt 218-137 Geymsla, skúr 92
Breiðholt 218-133 Eldhús 92
Breiðholt 218-134 Eldhús 92
Breiðholt 218-135 Baðstofa 93
Breiðholt 218-136 Geymsla, skemma 93
Breiðholt 218-138 Hesthús 93
Breiðholt 218-139 Fjós 94
Breiðholt 218-140 Hlaða 94
Breiðholt 218-141 Tóft 94
Breiðholt 218-142 Girðing 95
Breiðholt 218-145 Camp Arlington Hill við Fálkhól 95
2.3.2 Varðveislumat fyrir fornleifar og yngri minjar 97
Minjaskrá 101
2.4 Hverfisskráning og varðveislumat hverfishluta: Borgarhluti 6 – Breiðholt 103
2.4.1 Verklag við gerð byggðakannana og húsakannana vegna hverfisskipulags 103
2.4.2 Um verndunarflokka 104
2.4.3 Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfishluta og hús 106
2.4.3.1 Verndarstaða húsa og mannvirkja gagnvart lögum 108
2.4.3.2 Tillögur Borgarsögusafns um hverfisverndun húsa og heilda 109
2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir 115
2.4.5 Athyglisverð hús og heildir 116
2.4.6 Listi yfir opinberar byggingar 123
2.4.7 Hverfisskráning: Borgarhluti 6 – Breiðholt 125
Breiðholt I. Bakkar 127
Breiðholt I. Stekkir 128
Breiðholt III. Fell 129
Breiðholt III. Hólar 130
Breiðholt III. Berg 131

Breiðholt II. Sel 132
Breiðholt. Suður-Mjódd 133
Breiðholt. Mjódd og Norður-Mjódd 134
Heimildaskrá 135
Viðauki 1: *Minjakort og minjaskrá* 143
Minjakort 145
Minjaskrá 148
Fylgiskjal 1: *Samantekt um athyglisverða byggingarlist í Breiðholti* 151
Fylgiskjal 2: *Arnarbakki 2, 4-6 og 8. Húsakönnun* 153
Fylgiskjal 3: *Fellagarðar. Eddufell 2-8, Drafnarfell 6-18 og Völvufell 7-21. Húsakönnun* 155

Formáli

Hér fer á eftir könnun byggðar í borgarhluta 6 í Reykjavík, **Breiðholti**, en svæðið afmarkast af Reykjanesbraut í vestri, deiliskipulagi fyrir Elliðaárdal í norðri og austri (Stekkjabakka í Neðra-Breiðholti og lóðamörkum í Efra-Breiðholti, ásamt þróunarsvæði aðalskipulags við Suðurfell) og sveitarfélagamörkum Reykjavíkur og Kópavogs í suðri (sjá mynd 1).

Byggðakönnunin er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur vegna vinnu við gerð hverfisskipulags fyrir svæðið. Ákvæði um hverfisskipulag er að finna í 37. grein skipulagslaga nr. 123/2010 og þar segir:

> „Þegar unnið er **deiliskipulag í þegar byggðu hverfi** skal lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru, með gerð **húsakönnunar**. Þegar unnið er að slíku **hverfisskipulagi** er heimilt að víkja frá kröfum um framsetningu sem gerðar eru til deiliskipulagsáætlana í nýrri byggð og leggja frekar áherslu á almennar reglur um **yfirbragð og varðveislugildi byggðarinnar** auk almennra rammaskilmála. … Við deiliskipulagsgerð í þegar byggðu hverfi getur sveitarfélag ákveðið að skilgreina afmarkað svæði sem þróunarsvæði þar sem vinna skal hefðbundið deiliskipulag.“[1]

Ákvæði um skráningu menningarminja er einnig að finna í lögum um menningarminjar nr. 80/2012 sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætíð fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt.[2]

Borgarsögusafn Reykjavíkur (áður Minjasafn Reykjavíkur – Árbæjarsafn) hefur um árabil unnið húsakannanir og fornleifaskráningu í samræmi við ofangreind lagaákvæði, sem lagðar eru fram með skipulagsgögnum fyrir deiliskipulagssvæði í Reykjavík.[3]

Hverfisskipulag er sérstök framsetning eða útfærsla af deiliskipulagi í þegar byggðu hverfi.[4] ***Við gerð hverfisskipulags gilda því sömu reglur um gerð húsakannana og skráningu húsa, mannvirkja og fornleifa og við gerð deiliskipulags***.[5]

Hverfisskipulag tekur hins vegar til mun stærra svæðis en hefðbundið deiliskipulag og þegar unnið er að slíku skipulagi er, eins og segir í skipulagslögum, „heimilt að víkja frá kröfum um framsetningu sem gerðar eru til deiliskipulagsáætlana í nýrri byggð og leggja frekar áherslu á almennar reglur um yfirbragð og varðveislugildi byggðarinnar auk almennra rammaskilmála.“[6]

Vinna Borgarsögusafns og framsetning á skráningu og varðveislumati byggðar, vegna vinnu sem nú stendur yfir við gerð hverfisskipulags fyrir borgarhluta Reykjavíkur, hefur tekið mið af þessu og er því skipt í tvo hluta eða áfanga. ***Annars vegar er unnin byggðakönnun fyrir hvern borgarhluta og hins vegar er gert ráð fyrir að unnar verði húsakannanir á***

---

[1] Skipulagslög nr. 123/2010, 8. kafli, 37. gr.
[2] Lög um menningarminjar nr. 80/2012.
[3] Sjá vef Borgarsögusafns Reykjavíkur: www.borgarsogusafn.is → Útgáfa → Skýrslur.
[4] Sbr. skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr. og skipulagsreglugerð nr. 90, 16. janúar 2013.
[5] Um gerð húsakannana vegna deiliskipulags, sjá skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr. - Um skráningu húsa, mannvirkja og fornleifa vegna skipulags, sjá lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. og reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – Sjá einnig: *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2, bls. 9.
[6] Skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr.

reitum eða svæðum þar sem fyrirhugaðar eru breytingar á þeirri byggð sem fyrir er, eins og við hefðbundið deiliskipulag.

Í ***byggðakönnun*** fyrir borgarhlutann er leitast við að gefa yfirlit yfir sögu hans, lýsa staðháttum og greina frá upphafi og þróun byggðar. Gerð er grein fyrir byggðamynstri og menningarminjum, lögð fram skrá yfir fornleifar og yngri minjar og greint frá húsum og mannvirkjum sem eru friðuð, friðlýst eða umsagnarskyld samkvæmt lögum. Lögð er fram skráning og ***varðveislumat fyrir hverfishluta*** sem er grunnur að tillögum um hverfisvernd í hverfisskipulagi. ***Í byggðakönnun er hins vegar ekki er lögð fram fullbúin skrá yfir hús og mannvirki í borgarhlutanum***, eins og í hefðbundinni húsakönnun sem unnin er samkvæmt lögum, reglum og leiðbeiningum Minjastofnunar Íslands.[7]

Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfisskipulag tekur fyrst og fremst til mats á ***yfirbragði byggðar***. Þar eru greind ***helstu einkenni byggðarinnar*** og lagt mat á ***varðveislugildi heilda***, svo sem götumynda, byggðamynsturs og skipulagsheilda. Einnig er þó leitast við að benda á einstakar byggingar sem byggðakönnun leiðir í ljós að hafa t.d. sérstakt menningarsögulegt gildi, eru áberandi kennileiti í byggðinni, teljast góðir fulltrúar byggingarlistar ákveðins tímabils, sem hafa haldið upprunaleika sínum eða eru góð höfundarverk. Jafnframt er bent á byggingar sem hafa táknrænt gildi fyrir samfélagið vegna hlutverks eða sögu. ***Gerður er sá fyrirvari við varðveislumat byggðakönnunar að það er ekki unnið eins og varðveislumat hefðbundinna húsakannana þar sem varðveislugildi hvers og eins húss er metið út frá ákveðnum þáttum, eftir leiðbeiningum og kröfum Minjastofnunar Íslands.***[8]

Þar sem að ***byggðakönnun telst ekki fullbúin húsakönnun*** eða skráning húsa og mannvirkja, eins og lög og reglugerðir og kröfur Minjastofnunar kveða á um,[9] er gert ráð fyrir að hefðbundnar ***húsakannanir*** með húsaskrá og rökstuddu mati á varðveislugildi einstakra húsa, götumynda og svæða ***verði jafnframt unnar vegna hverfisskipulags og/eða þar sem gert verður sérstakt deiliskipulag, á þeim reitum eða svæðum þar sem fyrirhugaðar eru breytingar sem munu hafa áhrif á svipmót eða yfirbragð þeirrar byggðar sem fyrir er***. Það á t.d. við um svokölluð þróunarsvæði, þar sem gert er ráð fyrir uppbyggingu nýrrar byggðar og jafnframt þar sem breyta á húsum eða bæta inn í byggðina. Slíkar húsakannanir skal vinna samkvæmt leiðbeiningum og kröfum Minjastofnunar um húsaskráningu og gerð húsakannana og varðveislumats.

Apríl 2021,
María Karen Sigurðardóttir,
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur

[7] Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. – Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2.
[8] Sjá *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019.
[9] Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. – Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands.

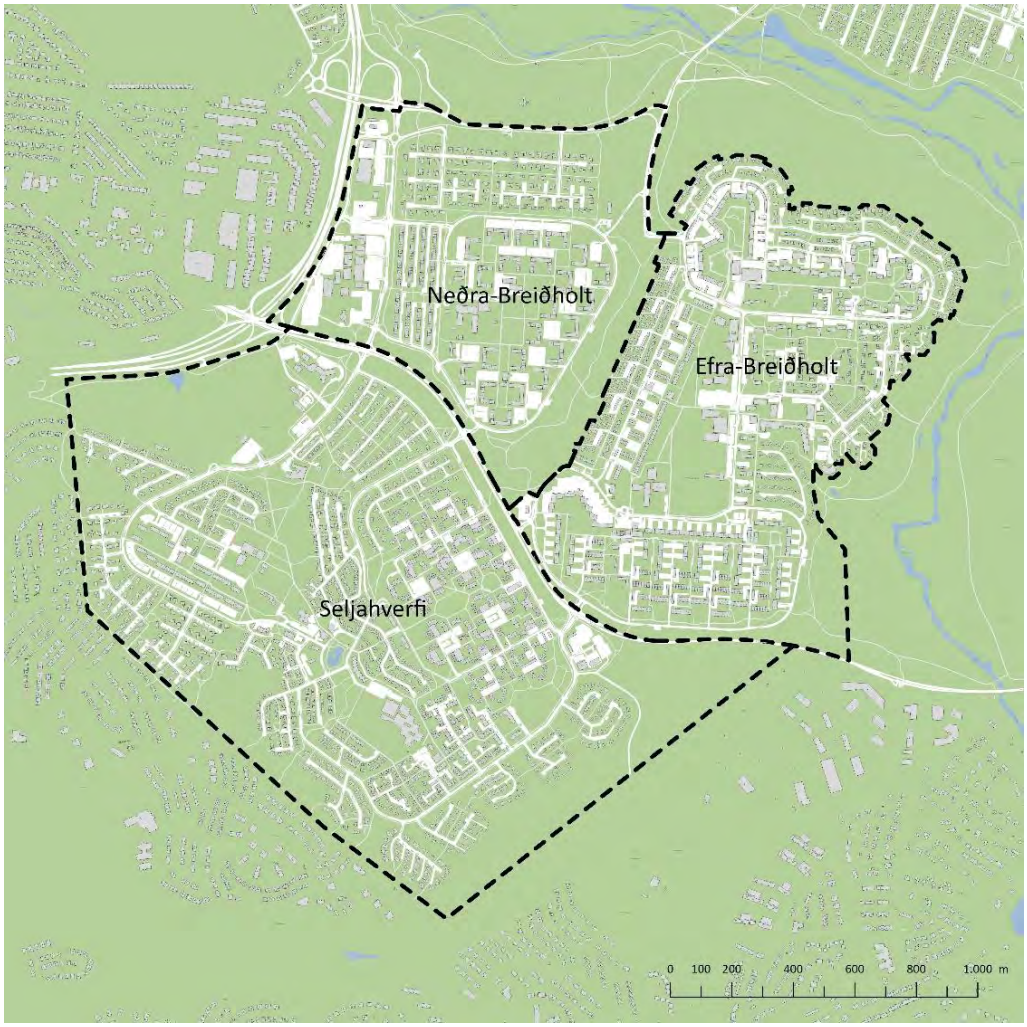
1. Byggðakönnun

1.1 Borgarhluti 6 – Breiðholt

Hér fer á eftir byggingarsöguleg úttekt á borgarhluta 6, Breiðholti, í Reykjavík. Úttektin er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur í samræmi við skipulagslög vegna vinnu við gerð hverfisskipulags fyrir svæðið.

Borgarhlutinn Breiðholt afmarkast af Reykjanesbraut í vestri, Stekkjarbakka og byggð í Efra-Breiðholti (ásamt þróunarsvæði aðalskipulags við Suðurfell) í norðri og austri og sveitarfélagamörkum Reykjavíkur og Kópavogs í suðri (sjá mynd 1).

Borgarhlutinn skiptist í þrjár hverfisheildir, *Efra-Breiðholt*, *Neðra-Breiðholt* og *Seljahverfi*, sem síðan skiptast í minni hverfishluta. Til Efra-Breiðholts teljast *Hólar, Fell* og *Berg*, til Neðra-Breiðholts *Bakkar, Stekkir* og *Mjódd* og til Seljahverfis teljast *Sel* og *Skógar.* Íbúðarhverfin eru afmörkuð af stórum umferðaræðum og opnum útivistarsvæðum og eru að mestu fullbyggð og fastmótuð.[10]

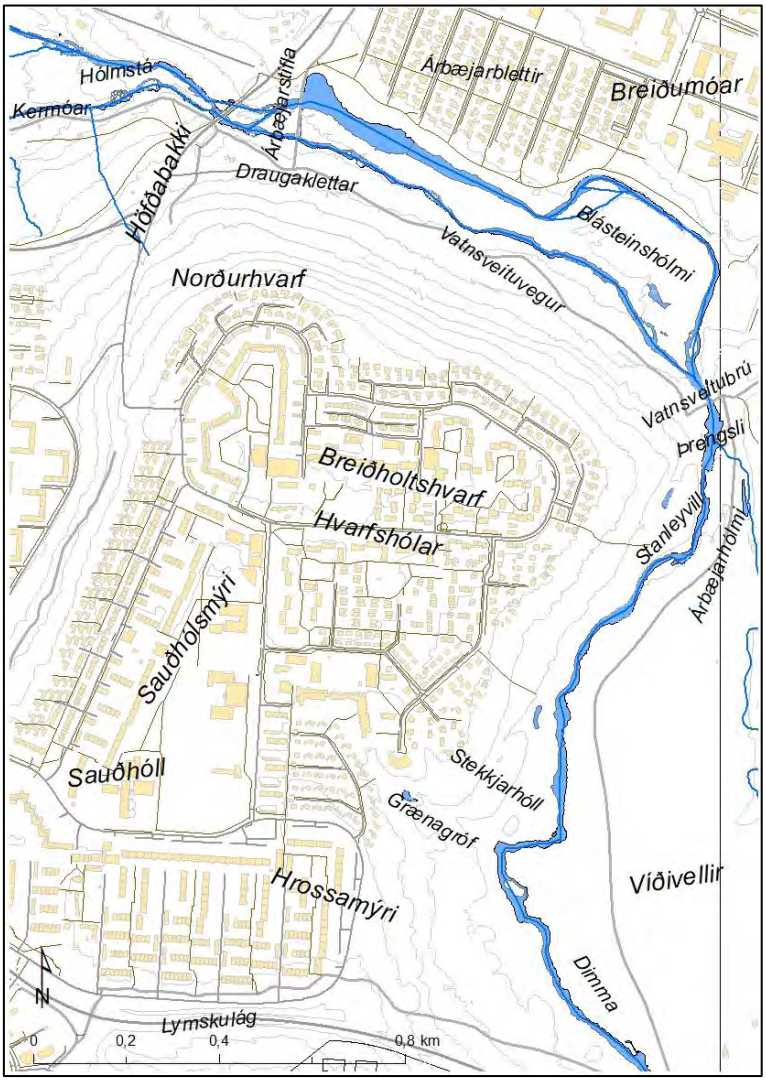
Mynd 1 Heildarafmörkun borgarhlutans og skipting hverfa innan hans.[11]

[10] *Borgarsýn*, 2. árg. 2012, 2. tbl., bls. 8.
[11] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

1.2 Saga byggðar í borgarhluta 6 – Breiðholti

1.2.1 Staðhættir og örnefni

Á hluta af því landsvæði sem borgarhlut 6, **Breiðholt**, tekur til er mikill grágrýtisás sem er í um 100 metra hæð yfir sjávarmáli. Á þessum ás stendur byggðin í Efra- Breiðholti og hærri hluti Seljahverfis. Landinu hallar síðan niður til vesturs og norðurs að Neðra-Breiðholti og neðrihluta Seljahverfis.

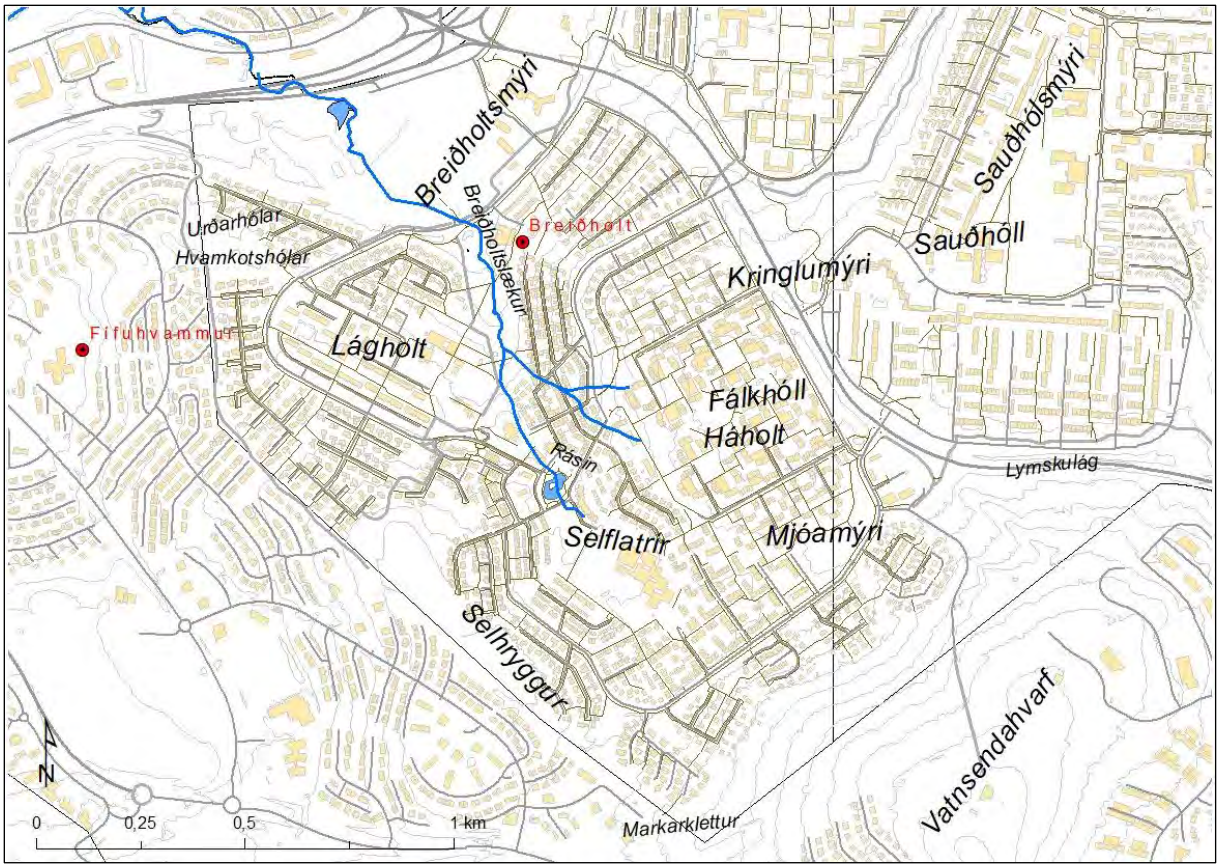

Mynd 2 Örnefni í Efra-Breiðholti.[12]

Nyrst á þessum ás er *Norðurhvarf* og sunnar *Breiðholtshvarf* og *Hvarfshólar*, þar sem Hólarnir eru í dag. Sunnar á ásnum eru hverfishlutarnir Bergin og Fellin. Þar á ásnum var áður mýri, *Sauðhólsmýri*, og *Sauðhóll*, sem er vestan við Fellaskóla. Talið var að í hólnum væri

[12] Kort af Reykjavík 2017 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni. Heimildir: Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda – „Örnefni í Breiðholti“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 151-154.

álfabyggð og þegar áætlað var að byggja blokkina Vesturberg 2-6 á staðnum var hún var færð til vegna álfasagnar.[13] Þar fyrir sunnan var *Hrossamýri* og *Lymskulág*. Landinu hallar síðan í austur og norður að Elliðaánum og á þeim slóðum, austur af Fella- og Hólakirkju er *Grænagróf.* Þar við ána er *Stekkjarhóll* en þar var fyrrum stekkur. Norðar við ána eru *Þrengsli*, en þar rennur áin um þrengingu á milli tveggja grágrýtisása, Breiðholtshvarfsins og Selàss. Við Þrengsli er *Vatnsveitubrúin* sem var byggð þegar vatnsveitan var lögð frá Gvendarbrunnum í byrjun 20. aldar. Niður með ánni liggur *Vatnsveituvegur* og með honum vatnsleiðslan. Á móts við *Árbæjarstífluna* voru *Draugaklettar*, en talið var að í þeim hefði búið huldufólk.[14] Í þessum hverfishluta er þrjár götur nefndar í höfuðið á þremur dætrum hjónanna Jóns Jónssonar (1840-1898) og Bjargar Magnúsdóttur (1847-1930), sem bjuggu í gamla torfbænum í Breiðholti í lok 19. aldar: Lóuhólar, Maríubakki og Þórufell.

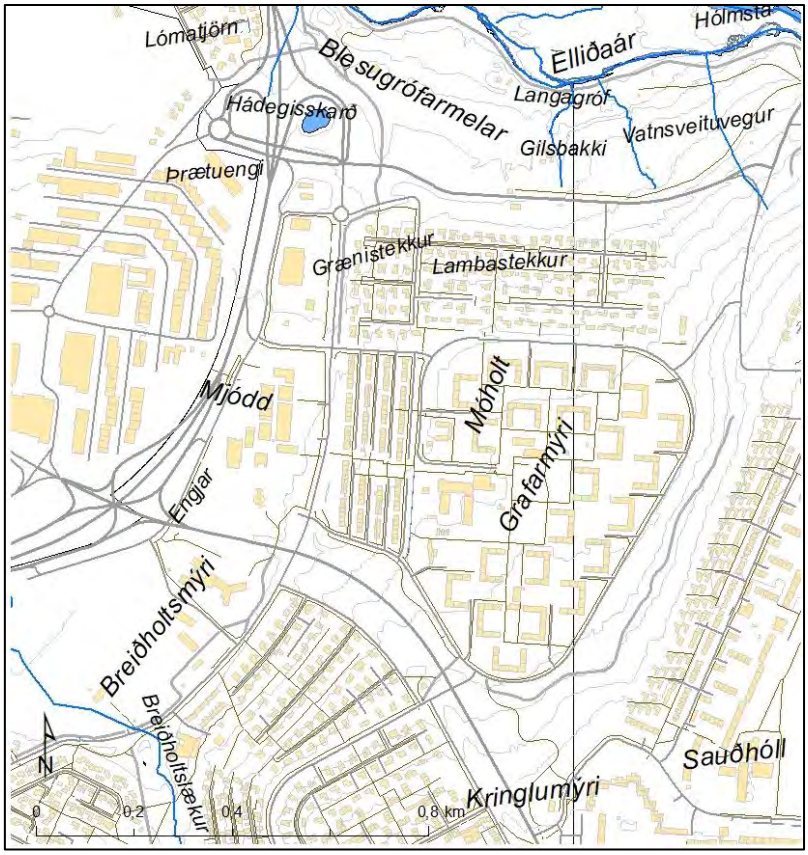

Mynd 3 Örnefni í Seljahverfi.[15]

Grágrýtisásinn sem Efra-Breiðholt er byggt á teygir sig til suðvesturs og er efsti hluti Seljahverfis einnig reist á honum. Það svæði nefnist *Háholt* og þar stóð hæst svonefndur *Fálkhóll*. Vestan í Háholti, í skjóli fyrir suðaustanáttinni, stóð *Breiðholtsbærinn* sem allt

[13] Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.
[14] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.
[15] Kort af Reykjavík 2017 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni. Heimildir: Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda – „Örnefni í Breiðholti“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 151-154.

hverfið er kennt við. Rústir hans er að sjá austan við Skógarsel 41-43. Norðan við Háholt var *Kringlumýri* en sunnan við holtið var *Mjóamýri*. Í þessum mýrum átti *Breiðholtslækur* upptök sín og rann fram *Rásina* svokölluðu og gat oft verið vatnsmikill.[16] Lækurinn rennur síðan í norðvestur og í stokk undir götuna Skógarsel, áfram undir íþróttarsvæði ÍR (*Breiðholtsmýri*) og Reykjanesbraut. Eftir það heitir hann Digraneslækur eða Fífuhvammslækur og að lokum Kópavogslækur. Upp af Rásinni, þar sem nú er Seljaskóli, voru *Selflatir* og suðvestur af þeim *Selhryggur*, en talið er að selið frá Breiðholtsbæ hafi verið sunnan við Heiðarsel þar sem nú er almenningsgarður, norðan við Seljahlíð.

Mynd 4 Örnefni í Neðra Breiðholti.[17]

Vestan undir Breiðholtshvarfi er Neðra-Breiðholt og stendur það lægst af þeim hverfishlutum sem hér eru til umfjöllunar. Þar var áður *Grafamýri*, en þar var tekin mór sem var þurrkaður á *Móholti*. Vestan við Móholtið voru *Mjódd* og *Engjar*, mýrarfláki sem náði frá Breiðholtsmýri niður að *Blesugrófarmelum*. Melarnir eru gamlar óseyrar sem eru nú sundurskornar eftir málarnám á sjötta áratugnum. Upp af Blesugrófarmelum voru tveir hólar sem nú eru horfnir, *Grænistekkur* og *Lambastekkur*. Við þá hafa líklega verið stekkir forðum

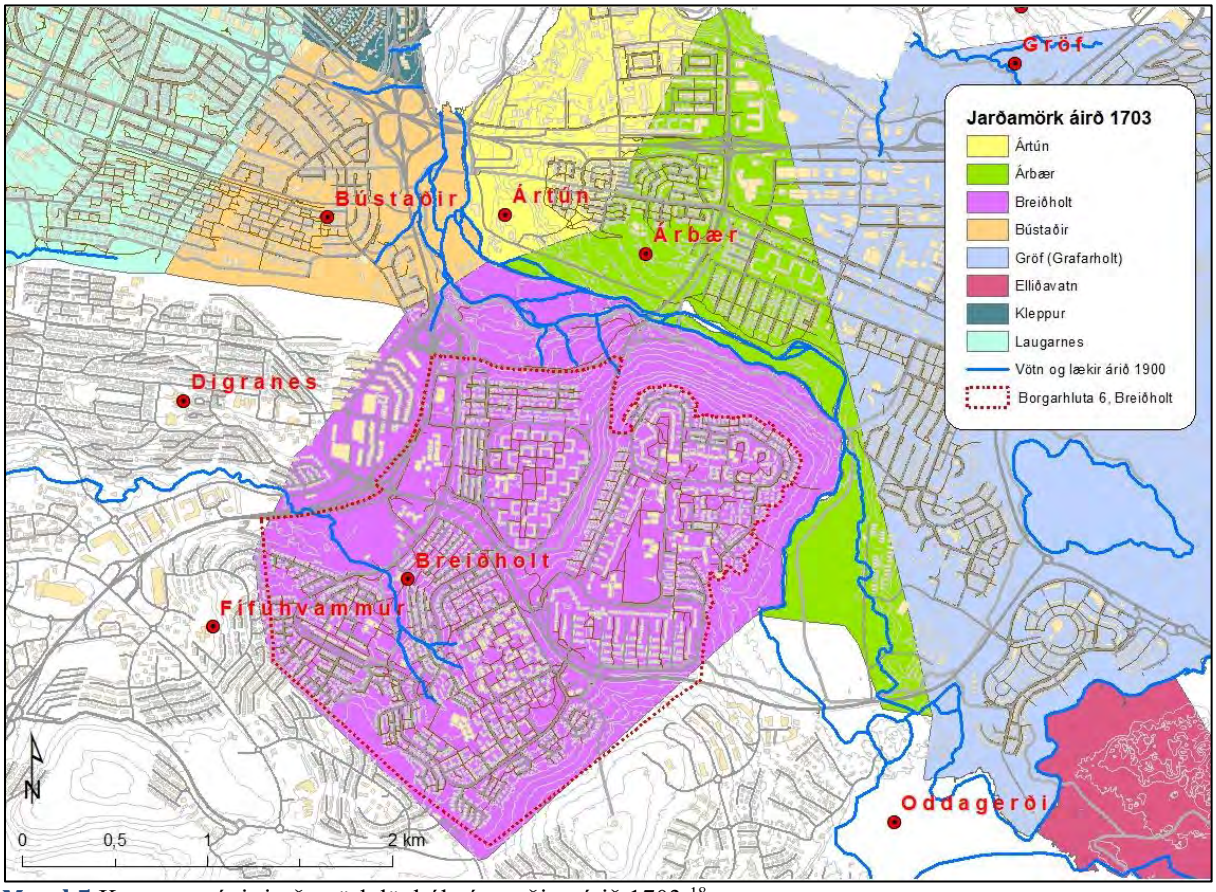
[16] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.

[17] Kort af Reykjavík 2017 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni. Heimildir: Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda – „Örnefni í Breiðholti“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 151-154.

en götur í hverfinu bera nöfn þeirra. Gamla leiðinn að Vatnsenda við Elliðavatn lá þarna um. Þegar farið var frá Bústöðum lá leiðin um *Blesugróf* framhjá *Blesaþúfu* um *Illagil*, upp á Blesugrófarmela að Lambastekk og upp Móholtið og Háholt. Ofar með Elliðaánum eru síðan *Langagróf*, *Kermóar* og *Kermóafoss*.

1.2.2 Jörðin Breiðholt

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla og svæðið sem hér er til umfjöllunar, borgarhluti 6, tilheyrði jörðinni *Breiðholti*.

Mynd 5 Kort sem sýnir jarðamörk lögbýla á svæðinu árið 1703.[18]

Landamerki Breiðholtsjarðarinnar lágu í vestri, suðri og suðaustri að nágrannajörðunum Digranesi, Hvammskoti (Fífuhvammi) og Vatnsenda, sem tilheyrðu upphaflega Seltjarnarneshreppi en síðar Kópavogshreppi. Í norðri og norðvestri lágu landamerki Breiðholts að jörðunum Bústöðum, Ártúni og Árbæ. Til norðausturs afmarkaðist land Breiðholts af Elliðaánum.

Elstu heimildir um jörðina Breiðholt eru frá 14. öld. Elsta örugga heimildin er skrá frá 1395 yfir jarðir sem Viðeyjarklaustur eignaðist í tíð Páls ábóta.[19] Þó er talið líklegt að

[18] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Lögbýli í Rvk. 1703. Sótt 12. apríl 2017. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.
[19] *Diplomatarium Islandicum*. *Íslenskt fornbréfasafn* III, bls. 598.

jarðarinnar sé getið í eldri heimild, í skrá um leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs frá 1313, þar sem talað er um jörðina „Holt“, en þar er sennilega átt við Breiðholt.[20]

Mynd 6 Bæjarhús Breiðholts stóðu þar sem nú er opið svæði milli húsanna Grjótasels 19 (b. 1978) og Skógarsels 39 (b. 1992). Þar eru sjáanlegar rústir sem eru leifar af síðasta íbúðarhúsi bæjarins. Talið er að kirkja og kirkjugarður hafi til forna einnig verið á þessum stað. Á loftmyndina er strekkt túnakort af Breiðholtsbænum frá árinu1916 (svartar línur). Hið forna bæjarstæði Breiðholts ásamt kirkju og kirkjugarði eru friðlýstar fornleifar.[21]

Vísbendingar eru um að við bæinn hafi verið kirkjugarður og kirkja, en mannabein fundust nokkrum sinnum við jarðrask á bæjarhólnum og í nágrenni hans í lok 19. aldar og á fyrri hluta 20. aldar.[22] Kirkju í Breiðholti er ekki getið í kirknaskrá Páls biskups um 1200 en af frásögn um jarteikn í Þorláks sögu hins helga frá 1325 að dæma, virðist hafa verið þar bænhús eða kirkja sem helguð var heilögum Blasíusi.[23] Hann var verndari nautasmala og

[20] *Diplomatarium Islandicum*. *Íslenskt fornbréfasafn* II, bls. 377 – Gunnar Bollason: „Stutt söguágrip nokkurra jarða í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur“, bls. 28. Óútg. handrit. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt.

[21] Samsett kort: Þjóðskjalasafn: Breiðholt. Túnakort 1916 – Kort af Reykjavík 2016 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, samkvæmt fornleifaskrá Borgarsögusafns.

[22] Borgarsögusafn: Fornleifaskrá Reykjavíkur, Breiðholt 181154-56. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Borgarsögusafn - Fornleifar - Leitarorð: 181154-56 - Birta aðföng án mynda – Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdaeftirlit á bæjarstæði Breiðholts*, bls. 2-3 – Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2. júlí 1981; skjal um friðlýsingu gamla bæjarstæðis Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, dags. 28. júlí 1981 – Bjarni F. Einarsson: *Breiðholt. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti*, bls. 3-4.

[23] *Biskupa sögur II*. Íslenzk fornrit XVI, bls. 284-285 – „Blasíusbás“. Pistill um örnefni. Vefur Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: www.arnastofnun.is → Gagn og gaman → Pistlar → Pistlar um örnefni og

svínahirða, tóvinnufólks, vefara, skóara, steinhöggvara og skipasmiða og gott þótti að heita á hann gegn allskyns hálskvillum meðal annars. Frásögnin segir frá því að dag einn hafi Hallur smalamaður Snæbjörns bónda á „Bútsstöðum“ (Bústöðum) komið heim frá fé og fallið í öngvit. Þegar hann rankaði við sér hafði hann misst mál sitt og var mállaus í sjö daga. Snæbjörn bóndi hét þá á hinn heilaga Blasíus biskup að smalamaðurinn skyldi ganga í Breiðholt og gefa þangað lýsi ef hann mætti endurheimta heilsu sína, en þegar það dugði ekki til kallaði bóndi til Guð og Þorlák biskup. Litlu síðar sofnaði smalinn og komu þá biskuparnir báðir Blasíus og Þorlákur til hans í svefni. Eftir það vaknaði hann alheill lofandi Guð og hina blessuðu biskupa.[24] Í öðrum heimildum kemur einnig fram að bænhús hafi verið í Breiðholti, en aflagt fyrir 1600.[25] Rústir kirkjunnar og kirkjugarðsins eru nú horfnar, en líklegt er talið að kirkjan hafi staðið fast upp að bæ, jafnvel á eða við sjálfan bæjarhólinn og grafreiturinn umhverfis hana.[26]

Mynd 7 Séð til suðurs yfir Búrfoss í Elliðaánum á ljósmynd frá um 1900. Handan ánna eru Blesugróf og land Breiðholts. Í fjarska má greina bæjarhúsin í Breiðholti.[27]

nöfn → Blasíusbás. Sótt 12. maí 2017 – Magnús Már Lárusson: „Aðalból- höfuðból og óðalsréttur á Íslandi“. *Saga*, 9. árg. 1971, 1. tbl., bls. 56.

[24] *Biskupa sögur II*. Íslenzk fornrit XVI, bls. 284-285 – „Blasíusbás“. Pistill um örnefni. Vefur Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: www.arnastofnun.is → Gagn og gaman → Pistlar → Pistlar um örnefni og nöfn → Blasíusbás. Sótt 12. maí 2017.

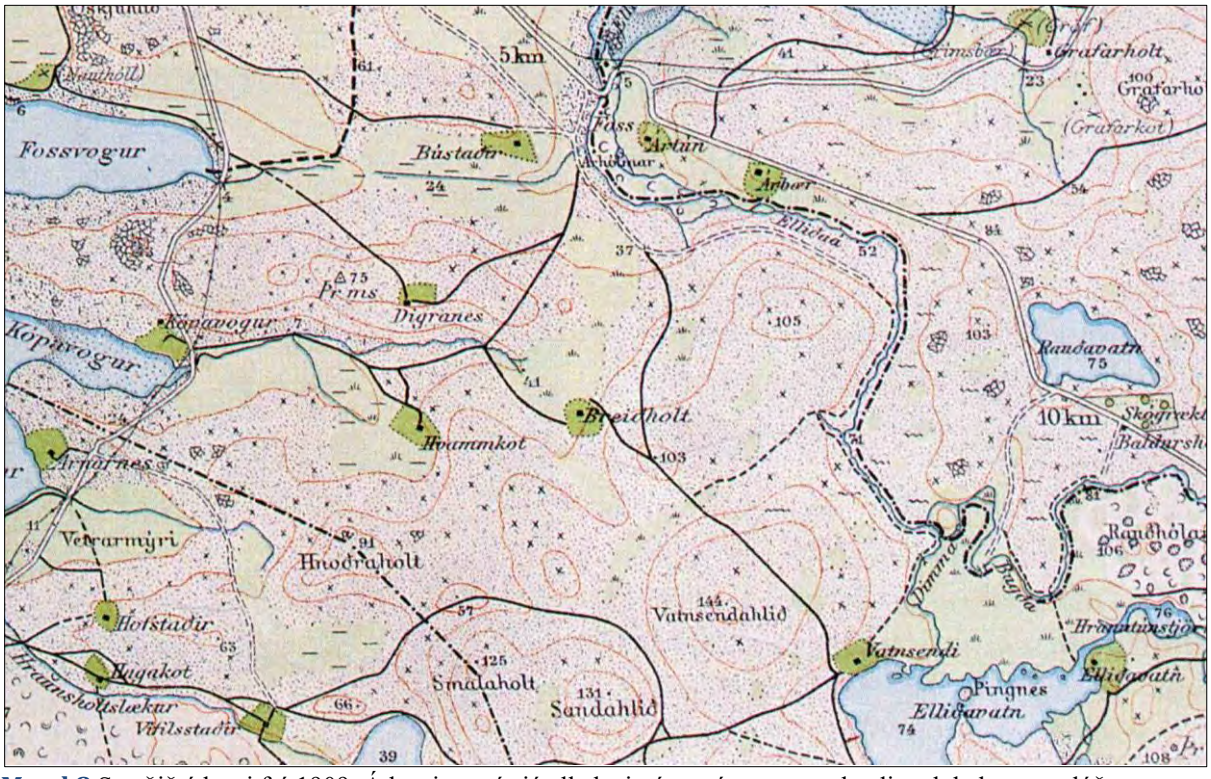
[25] Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófasta á Íslandi*, 1. bindi, bls. 113 – Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Útg. gögn. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt. Heimild Þórs er handritið JS 143 4to (bls. 339), máldagasafn (Garðabók) sem varðveitt er á Landsbókasafni Íslands - Háskólabókasafni (sjá vefinn handrit.is).

[26] Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2. júlí 1981; skjal um friðlýsingu gamla bæjarstæðis Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, dags. 28. júlí 1981 – Bjarni F. Einarsson: *Breiðholt. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti*, bls. 3-4 .

[27] Ljósm. Sigfús Eymundsson. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 2005 5 24-18.

Breiðholt varð eign konungs við siðaskipti eins og aðrar jarðir Viðeyjarklausturs og kemur fyrir í Fógetareikningum frá 1547 til 1552.[28] Árið 1580 var jörðin á meðal nokkurra konungsjarða í Skálholtsstifti sem ákveðið var að láta ganga til framfærslu eða stuðnings prestum í tekjurýrum brauðum, eins og kemur fram í opnu bréfi Jóhanns Bochholts lénsmanns til Gísla Jónssonar Skálholtsbiskups frá því ári.[29] Jörðin var þannig afhent kirkjunni og heyrði eftir það undir Víkurkirkju og seinna Dómkirkjuna í Reykjavík.

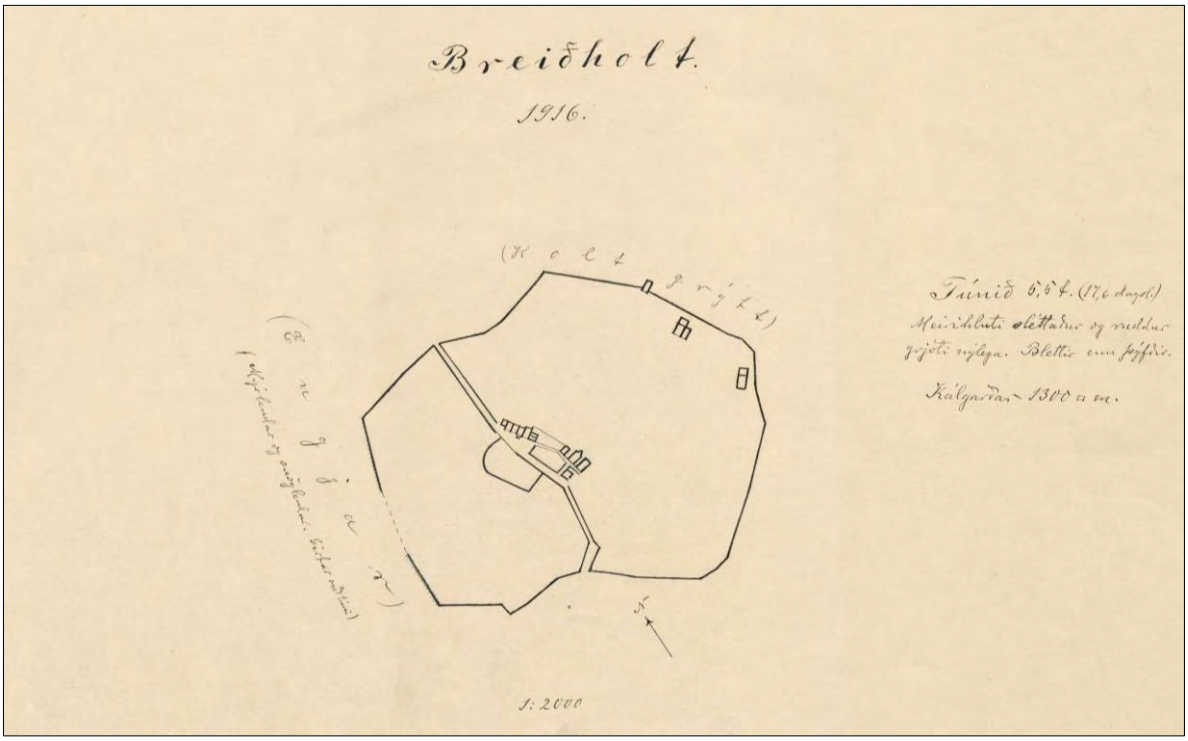
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1703 er jörðin sögð lénsjörð fyrir prest sem þjónaði kirkjum á Seltjarnarnesi, honum til framfærslu eða uppihalds. Ekki er getið um að á staðnum hafi þá verið kirkja eða bænhús. Á jörðinni voru þá tveir ábúendur. Á öðrum helmingnum bjuggu hjónin Þórálfur Höskuldsson og Ásta Jónsdóttir og voru þar fimm í heimili. Bústofn þeirra var fjórar kýr, sjö ær, tvær gimbrar, einn sauður veturgamall, sjö lömb og einn foli þrevetur. Á hinum helmingi jarðarinnar bjó Loðvík Jónsson. Hjá honum voru þrír í heimili og bústofninn þrjár kýr, ein kvíga mylk, einn kálfur, þrjár ær, fjögur lömb og eitt hross. Til hlunninda töldust hrísrif, torfrista og stunga, mótaka og lyngrif nokkurt. Engjar spilltust af vatnságangi. Dýrleiki var óviss en landskuld var eitt hundrað sem skiptist jafnt á milli ábúendanna tveggja.[30]

Mynd 8 Svæðið á korti frá 1909. Á kortinu má sjá alla bæi, tún, mýrar og graslendi, auk helstu vegslóða og vagnavegi sem lágu þar um. Á kortinu eru vagnavegir merktir með tvöfaldri línu en vegaslóðar með einfaldri línu. Þeir síðarnefndu er mun fleiri og höfðu vafalaust verið notaðir öldum saman.[31]

[28] *Diplomatarium Islandicum*. *Íslenskt fornbréfasafn* XII, bls. 113, 139, 153-154, 173, 399.
[29] *Lovsamling for Island*, 1. bindi, bls. 110-111 – Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 100.
[30] *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 3. bindi, bls. 277-278.
[31] Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909. Sjá vef Landmælinga Íslands: www.lmi.is →Landupplýsingar → Kortasafn → Leitarstillingar: „Reykjavík“ og útgáfuár „1909“. Sótt 2.1. maí 2019.

Seint á 18. öld munu hafa búið í Breiðholti Hjörtur Eiríksson (um 1743-1793) og Rannveig Oddsdóttir (f. um 1744) ásamt börnum sínum, en þau fluttu þaðan 1788 að Bústöðum.[32] Prestar munu að jafnaði ekki hafa setið í Breiðholti, en þó bjó þar séra Árni Helgason sem var dómkirkjuprestur og biskup á árunum 1814-1825.[33] Þegar Jarðatal Johnsens var tekið saman 1847 var Breiðholt lénsjörð, dýrleiki ekki metinn en sýslumaður mat hana á 20 hundruð.[34] Árið 1856 fékk þáverandi ábúandi í Breiðholti, Árni Jónsson, sérstök verðlaun fyrir jarðabætur. Á síðari hluta 19. aldar virðist jörðin hafa legið undir miklum ágangi ferðamanna því þá þurftu ábúendur þar oftar en ekki að auglýsa að bannað væri að nota Mjóumýri sem áningarstað eða til beitar, en Mjóamýri var lægðardrag suðaustarlega í landi Breiðholts, vestan undir Vatnsendahvarfi (á þeim slóðum þar sem gatan Jaðarsel liggur nú).[35]

Mynd 9 Bæjarhús og tún Breiðholts á korti frá 1916.[36]

Seint á 19. öld bjuggu í Breiðholti hjónin Björg Magnúsdóttir (1847-1930) og Jón Jónsson (1840-1898) ásamt börnum sínum þrettán. Í búskapartíð þeirra var allstórt bú í Breiðholti. Dóttir þeirra, Þóra Petrína Jónsdóttir (1891-1987), hefur sagt frá búskaparháttum , staðháttum og örnefnum í Breiðholti á þeim tíma.[37] Samkvæmt frásögn hennar voru þá um sex til tíu kýr á býlinu, um 200 fjár og sex til átta hross. Einnig voru hross og naut

[32] Guðfinna Ragnarsdóttir: „Reykvíkingurinn Eiríkur Hjörtsson 1771-1846 “. *Fréttabréf Ættfræðingafélagsins*, 22. árg. 2004, 3. tbl., bls. 6-9.
[33] Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 101.
[34] *Jarðatal á Íslandi*, bls. 94.
[35] Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 102 – *Þjóðólfur*, 12. júní 1858, bls. 112; 30. júní 1877, bls. 80.
[36] Þjóðskjalasafn: Breiðholt. Túnakort 1916.
[37] „Maður er svolítið léttlyndur“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 138-139 – Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.

Reykvíkinga tekin í hagagöngu yfir sumarið. Smjör, rjómi og skyr voru seld til Reykjavíkur og stundum mjólk. Volg laug var í mýrinni fyrir neðan túnið í Breiðholti og var hella lögð út yfir laugina og þvottur þveginn þar. Mór var tekinn við Engjarnar svokölluðu í Breiðholtsmýri, niður undir Digraneshálsi. Þar þótti góður mór og fengu ýmsir að taka þar mó, m.a. kunningjar úr Hafnarfirði sem annars urðu að brenna mosa. Mikill umferð ferðamanna og gestagangur var í Breiðholti á þessum tíma, t.d. komu þar við bændur austan úr sveitum með fé sitt á leið til slátrunar á haustin og börn úr Reykjavík komu í berjamó. Skömmu eftir lát Jóns árið 1898 keypti breskur maður, H.A. Payne að nafni, jörðina Breiðholt af kirkjunni fyrir 10.500 krónur, en Björg bjó þar áfram ásamt börnum sínum til ársins 1903.[38] Í borgarhlutanum Breiðholti eru nú þrjár götur nefndar eftir þremur af dætrum Jóns og Bjargar: Maríubakki, Lóuhólar og Þórufell.[39]

1.2.3 Svæðið fyrir tíð skipulags

1.2.3.1 Veiðiréttur í Elliðaánum

Til norðurs og austurs lá land jarðarinnar Breiðholts að Elliðaánufm. Frá fornu fari mun veiðiréttur í Elliðaánum hafa fylgt þeim jörðum sem áttu land að ánum og átti hver jörð veiðirétt fyrir sínu landi, þar á meðal Hólmur, Elliðavatn, Vatnsendi, Gröf, Ártún, Árbær og Breiðholt. Fram að siðaskiptum voru flestar þessar jarðir í eigu Viðeyjarklausturs en urðu eign konungs með siðaskiptunum og þar með veiðirétturinn í Elliðaánum. Voru leiguliðar konungs látnir stunda veiðina en upp úr miðri 18. öld var byrjað að leigja veiðiréttinn út. Á fyrri hluta 19. aldar seldi konungur flestar jarðirnar sem lágu að Elliðaánum og urðu þær þá bændaeign. Breiðholt heyrði hins vegar undir Dómkirkjuna í Reykjavík og var áfram kirkjujörð.[40]

Á seinni hluta 19. aldar kom Breiðholt við sögu í miklum deilum og málaferlum sem urðu vegna veiðiréttinda í Elliðaánum, svokölluðum Elliðaármálum. Ditlev Thomsen kaupmaður og seinna sonur hans H. Th. A. Thomsen voru þá eigendur jarðanna Bústaða og Ártúns og um leið veiðiréttinda í Elliðaánum frá fossinum Skorarhyl eða Stórahyl á mörkum Ártúns og Árbæjar til sjávar. Þeir viðhöfðu þá veiðiaðferð að girða þvert yfir báðar kvíslarnar niður undir ósum og koma þar fyrir trékistum sem laxarnir stukku inn í á leið sinni á hrygningarstöðvarnar. Þessi aðferð varð til þess að sáralítið veiddist af laxi ofan við veiðimörk þeirra og skapaði óvinsældir meðal þeirra sem áttu lönd eða bjuggu ofar með ánni. Á þessum tíma átti Benedikt Sveinsson, yfirdómari og síðar alþingismaður, meðal annars jarðirnar Árbæ, Vatnsenda og Elliðavatn og hófust fljótlega deilur milli hans og Thomsens um eðli og umfang veiðiréttindanna sem urðu að einum umfangsmestu málaferlum sem um getur hér á landi, en þau stóðu yfir á árunum 1870-1884. Inn í þau fléttuðust spursmál og deilur um veiðiréttindi kirkjujarðarinnar Breiðholts gagnvart veiðiréttindum Thomsens. Var ábúandinn í

---

[38] *Dagskrá*, 13. júlí 1898, bls. 1 – *Nýja öldin*, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl., bls. 232 – *Ísland*, 2. árg. 1898, 30. tbl., bls. 120 – *Ísafold*, 12. nóvember 1898, bls. 279 – *Fjallkonan*, 15. árg. 1898, 45. tbl., bls. 180 – *Þjóðólfur*, 18. nóvember 1898, bls. 216 – „Maður er svolítið léttlyndur“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 140.

[39] „Maður er svolítið léttlyndur“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 138-139 – Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.

[40] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 86-88 – Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 27-29 – Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 121.

Breiðholti, áðurnefndur Árni Jónsson sem fengið hafði verðlaun fyrir jarðabætur í Breiðholti, meðal annars þáttakandi í skemmdarverkum sem andstæðingar Thomsens unnu á laxakistum hans á árunum 1877-1879. Voru kistubrotsmenn dregnir fyrir dóm og nokkrir sektaðir en flestir sýknaðir. Að lokum voru þvergirðingar Thomsens dæmdar ólöglegar í hæstarétti árið 1883 og lauk þar með veiðum Thomsensfeðga í Elliðaám.[41]

Eftir að Elliðaármálum lauk munu það aðallega hafa verið breskir veiðimenn sem hingað komu til sportveiða sem tóku árnar á leigu. Árið 1897 keypti Bretinn H.A. Payne, hlut Thomsens í Elliðaánum ásamt jörðunum Ártúni og Bústöðum. Ári seinna keypti hann einnig kirkjujörðina Breiðholt, eins og áður er nefnt, væntanlega til að tryggja sér þau veiðiréttindi sem henni tilheyrðu.[42] Nokkrum árum síðar mun hann einnig hafa keypt veiðiréttindin ofar í ánum af erfingjum Benedikts Sveinssonar.[43] Payne lét reisa *veiðihús* við ána, tvö niður við ósana, á sama stað og Thomsen hafði áður haft veiðihús, og tvö fyrir efra veiðisvæðið. Húsin tvö á efra veiðisvæðinu voru í lítilli lægð suðvestanvert við árnar, við svokölluð Þrengsli í

Mynd 10 Efri veiðihús Bretans Payne við Elliðaárnar á ljósmynd frá um 1940-1950. Fyrir aftan sjást hús í Selásnum.[44]

[41] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 88-89 – Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 28-59 – Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 121-122 – *Ísafold*, 15. maí 1878, bls. 47; 7. júlí 1881, bls. 63; 13. september 1881, bls. 92; 24. september 1881, bls. 95-97 – BVS: „Brezkt hlutafélag Einars Ben. enn þinglýstur eigandi veiðiréttar í efsta hluta Elliðaáa". *Morgunblaðið*, 15. janúar 1978, bls. 20.

[42] Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 65– *Ísafold*, 28. maí 1897, bls. 107; 9. júní 1897, bls. 155; 12. nóvember 1898, bls. 279 – *Nýja öldin*, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl., bls. 232 – *Þjóðólfur*, 30. apríl 1897, bls. 84; 18. nóvember 1898, bls. 216 – *Dagskrá*, 13. júlí 1898, bls. 1 – *Ísland*, 2. árg. 1898, 30. tbl., bls. 120 – *Fjallkonan*, 15. árg. 1898, 45. tbl., bls. 180.

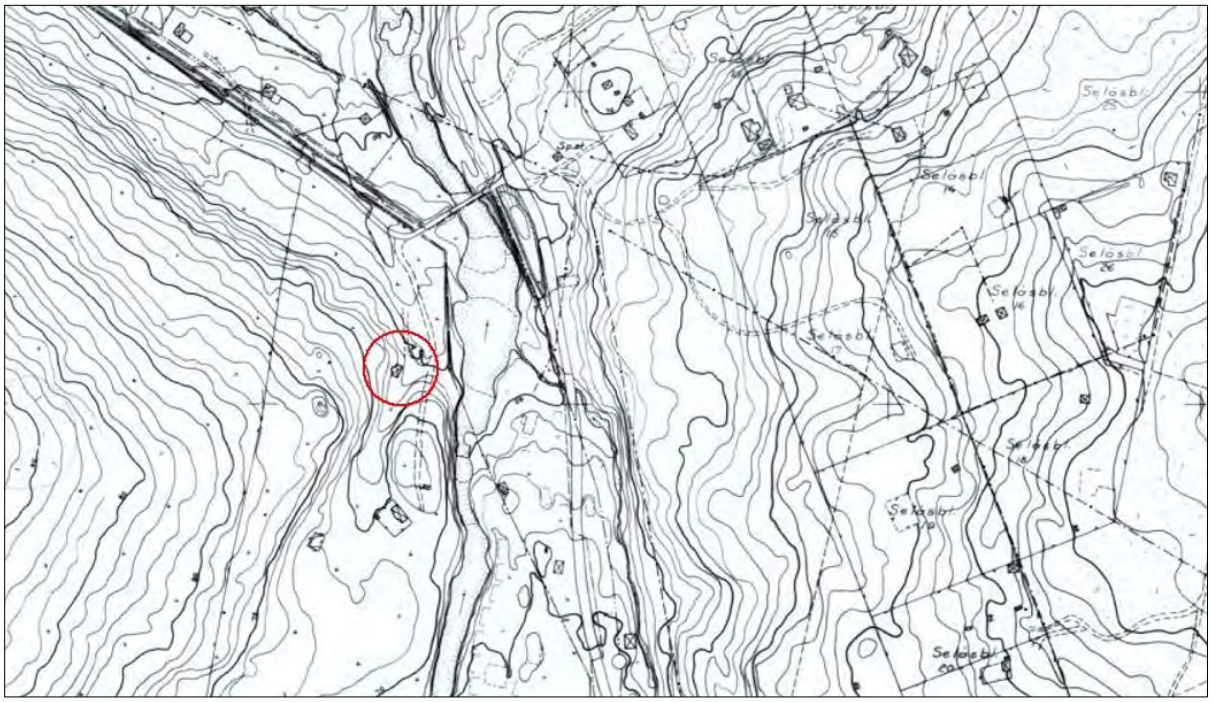
[43] Ásgeir Ingólfsson: *Elliðaárnar*, bls. 38-39 – BVS: „Brezkt hlutafélag Einars Ben. enn þinglýstur eigandi veiðiréttar í efsta hluta Elliðaáa". *Morgunblaðið*, 15. janúar 1978, bls. 20 – *Fjallkonan*, 17. árg. 1900, 2. tbl., bls. 3 – *Lögrétta*, 1. árg. 1906, 38. tbl., bls. 150.

[44] Ljósm. Karl Christian Nielsen. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: KAN 001 060 2-2.

ánum, rétt sunnan við þann stað þar sem Vatnsveitubrú var síðar reist (sjá mynd 11). Annað þeirra mun hafa verið íveruhús veiðimanna og hitt vörslumannshús með eldhúsi. Húsin stóðu þétt saman og voru eins byggð, timburhús sem hvíldu á háum sökklum hlöðnum úr tilhöggnu grjóti, en annað húsanna, það sem norðar stóð og var líklega íveruhús veiðimannanna, var um þriðjungi lengra en hitt (sjá mynd 10).[45]

Árið 1906 keypti bæjarstjórn Reykjavíkur Elliðaárnar af Payne ásamt jörðunum Breiðholti, Árbæ og Ártúni og eignaðist þannig allan veiðirétt í ánum. Breskir veiðimenn munu hafa haldið áfram að leigja Elliðaárnar fram að fyrri heimsstyrjöld en eftir það tóku íslenskir veiðimenn við. Árið 1925 fól bærinn Rafmagnsveitu Reykjavíkur umsjón með Elliðaánum en frá því að Stangveiðifélag Reykjavíkur var stofnað árið 1939 hefur það haft Elliðaárnar á leigu.[46] Við Elliðaárnar er mikið af örnefnum sem tengjast veiðum í ánum.

Efri veiðihús Payne voru á árunum 1937-1940 lánuð Húsmæðrafélagi Reykjavíkur sem hafði þar sumardvalarstað fyrir efnalitlar mæður og börn þeirra en árið 1940 voru þau tekin til afnota af hernámsliðinu.[47] Annað húsanna, líklega styttra húsið sem stóð sunnar og var vörslumannshús, hefur staðið fram yfir 1960 því það er sýnt á korti af svæðinu frá því ári (sjá mynd 11), en líklega hefur það verið fjarlægt skömmu síðar, því það sést ekki á loftmynd

Mynd 11 Hér sést annað efri veiðihúsanna við Elliðaárnar (innan í rauðum hring) á korti frá 1960. Húsið þar fyrir sunnan er Birkilundur sem Húsmæðrafélag Reykjavíkur reisti árið 1939 sem sumardvalarstað fyrir efnalitlar fjölskyldur, en það var rifið um 1985-1990.[48]

[45] Borgarskjalasafn: Aðf. 742. Brunabótavirðing húsa 11.4.1924-15.1.1926: Veiðimannahús hin efri við Elliðaár, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1997) – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 91 – Steingrímur Jónsson: „Laxveiði og fiskirækt í Elliðaánum". *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 104.

[46] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 88-90.

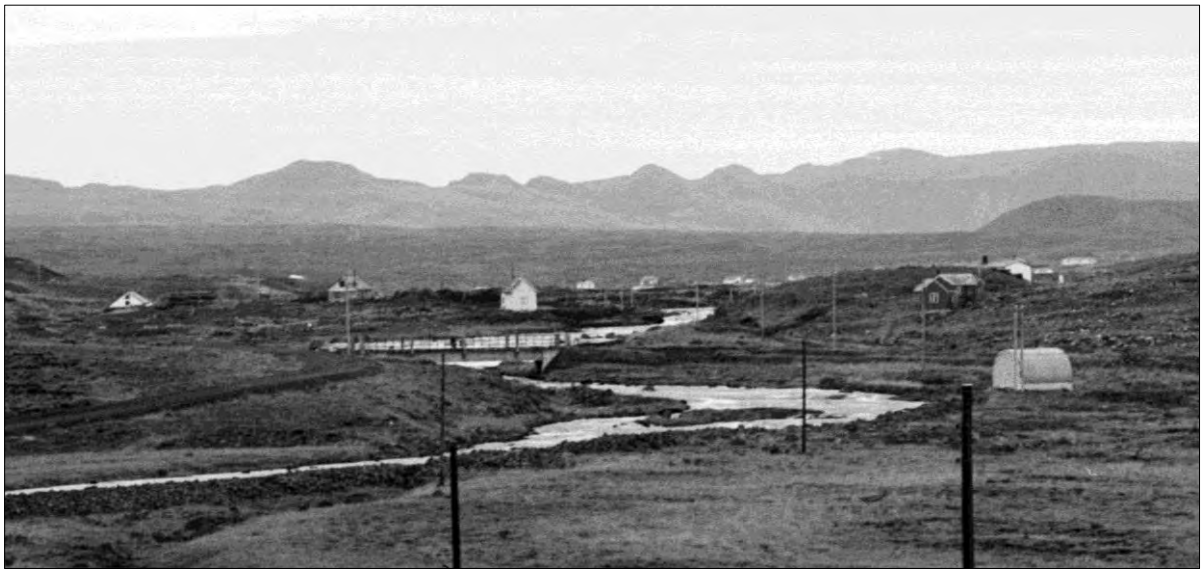
[47] *Morgunblaðið*, 5. júní 1937, bls. 3 – *Þjóðviljinn*, 20. janúar 1955, bls. 3.

[48] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort Mælingadeildar Reykjavíkur frá 1960 (hluti). Gefið út af bæjarverkfræðingnum í Reykjavík. Afrit. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1960.

frá 1965.[49] Nýtt veiðihús var byggt nálægt árósunum árið 1960 og hefur þá leyst eldri veiðihúsin af hólmi.[50] Steinhlaðinn sökkull syðra hússins er enn sýnilegur á staðnum. Ekki er ljóst hvenær nyrðra húsið var fjarlægt, en líklega á sjötta áratugi aldarinnar því það virðist sjást á ljósmynd sem til er af svæðinu frá um 1950-1960 (sjá mynd 12).

1.2.3.2 Vatnsveitumannvirki í Elliðaárdal

Þegar bæjarstjórn Reykjavíkur keypti Elliðaárnar árið 1906 var það fyrst og fremst gert til þess að tryggja aðgang að vatni fyrir vatnsveitur bæjarins og einnig til mögulegrar virkjunar.[51] Þegar ákveðið var að byrja á vatnsveitunni árið 1907 varð það hins vegar að ráði að taka vatnið úr Gvendarbrunnum. Framkvæmdir hófust árið 1908 og þá um sumarið var búið að leggja vatnspípurnar frá Rauðarárholti upp í Elliðaárdal. Árið 1909 var klárað að leggja pípurnar þaðan og upp í Gvendarbrunna. Voru þetta stærstu verklegu framkvæmdirnar sem ráðist hafði verið í á landinu fram að þessu.[52]

Mynd 12 Hluti af ljósmynd sem tekin er yfir Elliðaárnar, til suðurs milli Seláss og Breiðholtshvarfs. Fyrir miðri mynd er Vatnsveitubrú og hægra megin sjást veiðihúsin, sem enn virðast vera tvö þegar myndin er tekin um 1950-1960.[53]

Samhliða lagningu vatnspípunnar var lagður vegur meðfram lögninni, *Vatnsveituvegur*, og lá hann frá austurenda Bústaðavegar í gegnum Blesugróf og áfram upp með Elliðaánum að sunnanverðu. Byggð var brú yfir árnar, nálægt þeim stað þar sem veiðihús

[49] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort Mælingadeildar Reykjavíkur frá 1960 (hluti). Gefið út af bæjarverkfræðingnum í Reykjavík. Afrit – Loftmynd af Reykjavík 1965 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1965.
[50] *Morgunblaðið*, 18. febrúar 1960, bls. 12.
[51] *Ísafold*, 4. ágúst 1906, bls. 199 – *Lögrétta*, 1. árg. 1906, 38. tbl., bls. 150 – Árni Óla: „Elliðaármálin". *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 66 – Steingrímur Jónsson: „Laxveiði og fiskirækt í Elliðaánum". *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 104.
[52] *Úr bæ í borg. Nokkrar endurminningar Knud Zimsens*, bls. 110-111 og 123 – Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*, bls. 91-93 og 105-111 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 95.
[53] Ljósm. Pétur Thomsen. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 068 048 1-1.

Paynes stóðu, og lá vegurinn þar yfir. Brúin stendur enn og er kölluð *Vatnsveitubrú*. Gagnaðist hún til flutninga á pípunum og við lagningu þeirra yfir ána, en utan á brúnni liggur ein vatnspípa og tvær undir brúargólfinu. Skammt fyrir ofan brúna er steypt þró og þar var fyrsti vatnstökustaðurinn, en fyrstu mánuðina sem vatnsveitan starfaði, á meðan klárað var að leggja leiðsluna milli Gvendarbrunna og Elliðaánna (sumar og haust 1909), var vatn tekið úr Elliðaánum og leitt til bæjarins. Frá brúnni lá Vatnsveituvegur áfram norðan- eða austanmegin ánna, vestan með Selási og Brekknaási (á svæðinu sem nú er kallað Víðidalur) og alla leið austur að Gvendarbrunnum.[54]

Vatnspípurnar lágu víðast hvar neðanjarðar en sums staðar ofanjarðar og eru torfgarðar sem hylja þær enn sýnilegir meðfram Vatnsveituvegi, frá Vatnsveitubrú og niður að Höfðabakka.[55] Vatnsveituvegur er enn sýnilegur að hluta, frá Vatnsveitubrú vestur að götunni Höfðabakka og á köflum vestan Höfðabakka á svæðinu norðan Stekkjarbakka. Þessar minjar teljast nú til aldursfriðaðra fornleifa.[56]

1.2.3.3 Búskapur í Breiðholti á 20. öld

Í upphafi 20. aldar komst jörðin Breiðholt í eigu Reykjavíkurbæjar, eins og áður segir. Með lögum árið 1923 var jörðin svo lögð undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur.[57] Búskapur var þó áfram stundaður í Breiðholti fram yfir miðja 20. öld.

Þegar bærinn keypti Breiðholt árið 1906 var jörðin leigð til ábúðar Guðna Símonarsyni, sama ábúanda og verið hafði þar, líklega frá því að Björg Magnúsdóttir flutti þaðan 1903, með þeirri kvöð að leggja mætti vatnspípur um landið og að ekki yrði tekinn meiri fénaður í það til hagagöngu en formaður bæjarstjórnar samþykkti.[58]

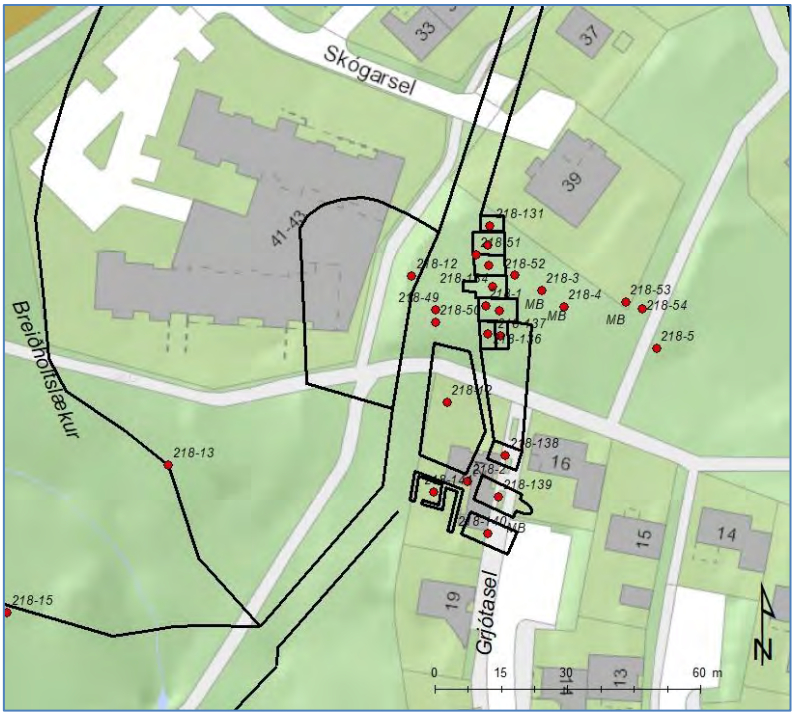
Bæjarhús og tún Breiðholtsbæjarins voru mæld upp og teiknuð á kort árið 1916 (sjá myndir 9 og 13).[59] Á kortinu má sjá að þá stóðu sjö hús í samfelldri bæjarröð á hlaðinu. Húsin stóðu þar sem nú er opið svæði milli húsanna Grjótasels 21 (b. 1979) og Skógarsels 39 (b. 1992). Þar eru sjáanlegar rústir sem eru leifar af síðustu baðstofu eða íbúðarhúsi bæjarins. Þrjú útihús stóðu sunnan við bæinn, þar sem nú er húsið Grjótasel 21. Fleiri útihús voru ofar í brekkunni austur af bænum, á þeim slóðum þar sem gatan Seljaskógar liggur nú vestan húsanna númer 20-24 við Akrasel. Tún bæjarins voru afmörkuð með túngörðum. Í gegnum hlaðið lá vegur frá nágrannabænum Fífuhvammi innst í Kópavogsdal, sem hélt svo áfram austur að Vatnsendavegi.[60]

Eignin var brunavirt árið 1924 og voru húsin í bæjarröðinni þá enn sjö talsins auk þriggja útihúsa. Syðst í röðinni var geymsluhús eða *skemma* sem sneri göflum í norður-suður (5,5 x 3,3 m að stærð, 218-136), byggð úr bindingi en með torf- og grjótvegg við norðurgafl.

---

[54] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 96.
[55] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 95-96.
[56] Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*.
[57] Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 102 – Lög um stækkun lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nr. 46/1923. *Lagasafn: íslensk lög 1. október 1990*, d. 1434.
[58] *Ísafold*, 8. desember 1906, bls. 322.
[59] Þjóðskjalasafn: Breiðholt. Túnakort 1916.
[60] Þjóðskjalasafn: Breiðholt. Túnakort 1916 – Borgarsögusafn: Fornleifaskrá Reykjavíkur, Breiðholt 181154. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Borgarsögusafn - Fornleifar - Leitarorð: 181154 - Birta aðföng án mynda.

Áfastur við austurhlið hennar var *geymsluskúr* úr sama efni (5,5 x 1,8 m að stærð, 218-137). Norðan við skemmuna var íbúðarhús eða *baðstofa* sem sneri göflum í vestur-austur (10 x 5 m að stærð), byggð úr bindingi og klædd utan á hliðum með torfi og grjóti, en stafnar klæddir borðum og járni. Geymslukjallari (1,6 m hár) var undir vesturhluta hennar og við vesturgaflinn var lítill inngönguskúr (sjá myndir 14 og 15). Við norðurhlið baðstofunnar var *eldhússkúr* (10 x 2,5 m að stærð), byggður úr bindingi með norðurhlið úr torfi og grjóti. Við norðurhlið hans var önnur *eldhúsbygging* (8 x 4 m að stærð), byggð úr torfi og grjóti. *Eldiviðarhús* úr torfi og grjóti (8 x 3 m að stærð) var við norðurhlið þeirrar byggingar. Nyrst í röðinni var *hesthús* (4,5 x 2,5 m að stærð), byggt úr torfi og grjóti nema annar stafninn sem var klæddur borðum og pappa. Útihúsin þrjú sem stóðu sunnan við bæjarröðina (á þeim slóðum þar sem nú er Grjótasel 21) voru einnig brunavirt. Af þeim stóð nyrst *hesthús* (7,5 x 2,5 m að stærð), byggt úr torfi og grjóti en með vesturgafl úr timbri. Sunnan við það stóð *fjós* fyrir tíu kýr (9 x 6 m að stærð), byggt úr torfi og grjóti. Áföst við suðurhlið þess var *heyhlaða* (10 x 5,8 m að stærð), byggð að nokkru úr torfi og grjóti en að nokkru úr bindingi og klædd járni.[61] Þessi hlaða mun hafa verið byggð af ofannefndum Jóni Jónssyni (d. 1897) sem var bóndi í Breiðholti í lok 19. aldar. Þegar grafið var fyrir grunni hennar munu hafa komið upp mannabein frá þeim tíma þegar kirkja var í Breiðholti.[62]

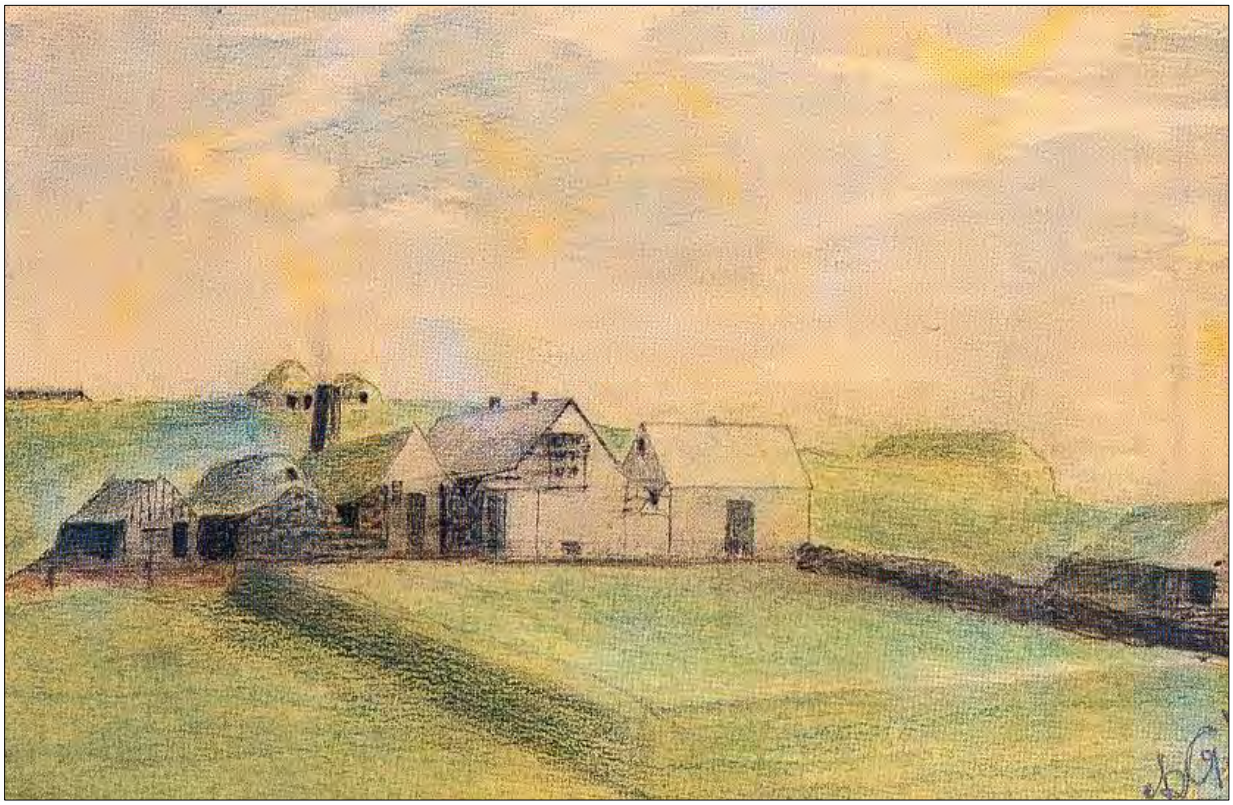

Mynd 13 Bæjarhúsin í Breiðholti eins og þau voru 1916 og miðað við núverandi skipulag. Fornleifar merktar inn með rauðum punkti og númeri sem vísar í fornleifaskrá.[63]

[61] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[62] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.
[63] Samsett kort: Þjóðskjalasafn: Breiðholt. Túnakort 1916 – Kort af Reykjavík 2016 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ – Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, samkvæmt fornleifaskrá Borgarsögusafns.

Á árunum 1925-1936 bjuggu í Breiðholti hjónin Jón Ingimarsson (1894-1964) og Katrín Eyjólfsdóttir (1891-1982) ásamt börnum sínum. Þau munu hafa haft þar sauðfé í fyrstu og um tíma 11 kýr, nokkra kálfa og þrjá hesta.[64] Árið 1928 var bóndinn í Breiðholti með næstmestan fjölda kinda af öllum sauðfjáreigendum í Reykjavík, eða 83 kindur.[65]

Árið 1928 leigðu bæjaryfirvöld hestamannafélaginu Fáki svæði við vesturmörk gamla Breiðholtslands og lá það um mýrarnar *Þrætuengi* suður af Blesugróf og *Breiðholtsmýri* suður með Breiðholtstúni.[66] Félagið hafði sex árum áður fengið svæði undir skeiðvöll á melunum við vesturbakka Elliðaánna, þar sem Reykjanesbraut og frárein að Vesturlandsvegi liggja nú, og var sá skeiðvöllur notaður allt til ársins 1971 þegar nýr völlur var tekinn í notkun á félagssvæði Fáks í Víðidal.[67]

Mynd 14 Síðustu bæjarhús Breiðholts á teikningu eftir Þorkel Gíslason aðalbókara og frístundamálara (1894-1981). Ekki er ljóst hvenær teikningin var gerð, en Þorkell mun hafa byrjað að mála 1932.[68] Hluti bæjarraðarinnar var rifinn um 1940, líklega húsin lengst til vinstri á myndinni.

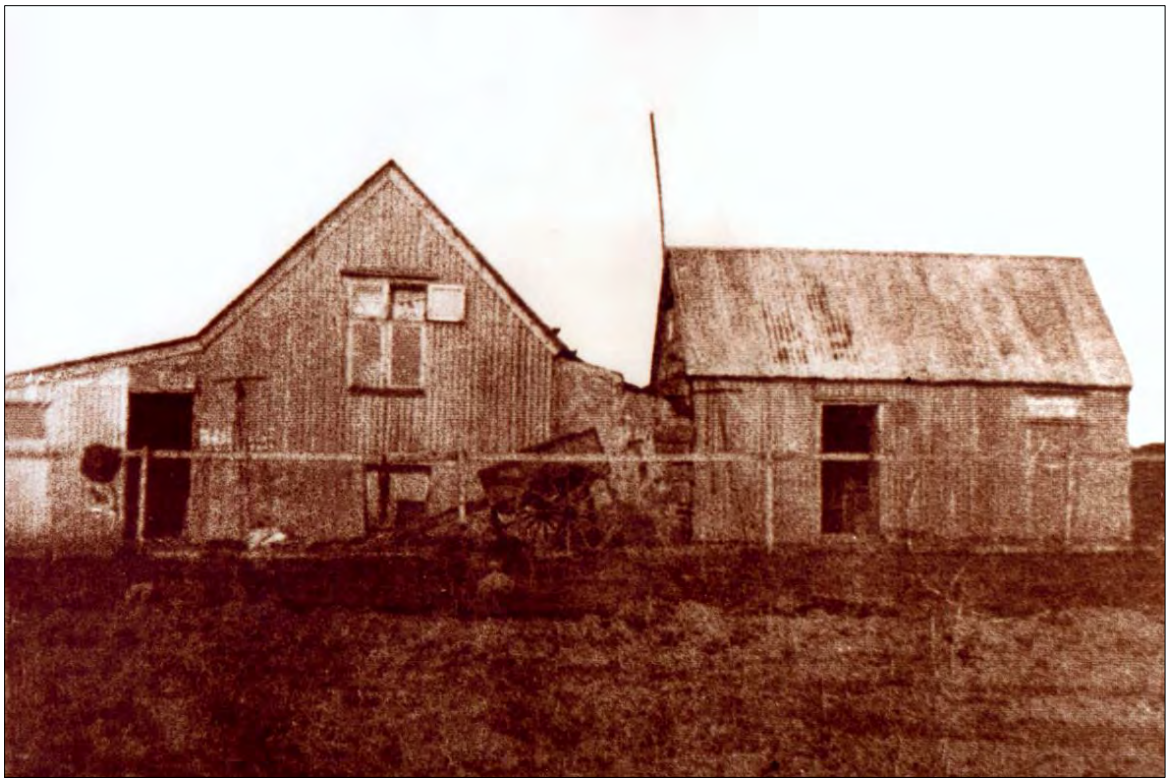
Árið 1933 samþykkti bæjarstjórn að selja ábúandanum Jóni Ingimarssyni bæjarhúsin í Breiðholti, sem sögð voru „næsta léleg“, á 100 krónur. Sama ár var jörðin hlutuð niður og var suðurhlutinn af túni jarðarinnar og aðliggjandi mel leigður ábúandanum til slægna og beitar í

[64] „Úr bújörð í borgarhluta“. *Breiðholtsblaðið*, 16. árg. 2009, 1. tbl., bls. 9 – Legstaðaskrá. Vefur Kirkjugarðasambands Íslands: gardur.is → Legstaðaskrá.
[65] Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 258.
[66] Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 209
[67] Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 213 – *Morgunblaðið*, 6. maí 1922, bls. 1 og 20. maí 1923, bls. 3 – *Fákur*, 1. árg. 1927, 1. tbl., bls. 2-3 – Einar E. Sæmundsen: „Fákur tvítugur“. *Lesbók Morgunblaðsins*, 3. maí 1942, bls. 137 – *Tíminn*, 11. desember 1960, bls. 2 og 16 og 1. janúar 1962, bls. 1, 6 og 11.
[68] *Morgunblaðið*, 8. september 1972, bls. 5; 18. mars 1981, bls. 22 – Mynd tekin eftir: Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 101.

fimm ár. Landspilda í Breiðholtsmýri sunnanverðri var gerð að erfðafestulandi, *Breiðholtsbletti I*, og leigð Jóni á erfðafestu, en bæjarstjórn áskildi sér rétt til að hagnýta jarðhita á landinu og leggja um það veg. Suðausturhluti spildunnar var hluti úr gamla Breiðholtstúninu og þar stóðu þau hús sem tilheyrðu býlinu.[69] Árið 1933 var austurhluti landsins einnig tekinn undir beitarland fyrir sauðfé Reykvíkinga og lét bærinn reisa fjárhelda girðingu utan svæðið, eins og nánar er greint frá hér aftar.[70]

Árið 1936 var eignin brunavirt á ný og stóðu þá enn sömu hús á landinu og áður, utan þess að eitt útihúsanna, hesthúsið, hafði verið rifið og nýtt stakstætt hús, búr (7,5 x 2 m að stærð), reist á landinu.[71]

Það ár keypt Jón Þorleifsson (1910-2006) eignina Breiðholtsblett I með erfðafesturétti, en bróðir hans, Guðmundur Þorleifsson (1901-1960), hóf þá búskap á eigninni. Bjó Guðmundur þar næstu áratugi ásamt foreldrum þeirra bræðra, Þorleifi Jónssyni (1874-1954) og Jóhönnu Sigríði Ólafsdóttur (1878-1979) og um tíma mun Jón einnig hafa búið á staðnum, en erfðafesturétturinn gekk til Guðmundar árið 1952.[72]

Mynd 15 Ljósmynd af Breiðholtsbænum, líklega frá þeim tíma þegar síðast var búið í honum. Vinstra megin er baðstofan eða íbúðarhúsið með áföstum skúr við norðurhlið, en hægra megin er skemma sem stóð sunnan við baðstofuna.[73]

---

[69] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs um lóðamál (D): D/28 - Breiðholtsland; Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd (E): E/440 - Breiðholtsblettur I; Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska).

[70] Þórunn Valdimarsdóttir: *Sveitin við Sundin*, bls. 26.

[71] Borgarskjalasafn: Aðf. 746. Brunabótavirðing húsa 21.8.1933-21.5.1937: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 21.2.1936 (brnr. 1998).

[72] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd: E/440 - Breiðholtsblettur I – *Tíminn*, 24. desember 1954, bls. 3 – *Morgunblaðið*, 4. september 2006, bls. 30 – Legstaðaskrá. Vefur Kirkjugarðasambands Íslands: gardur.is → Legstaðaskrá / Tengdar skrár → Almanak Þjóðvinafélagsins.

[73] Ljósm. ókunnur. Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt. Óskráð kópía.

Í búskapartíð þeirra, um 1940, mun hluti bæjarhúsanna hafa verið rifinn, líklega nyrstu húsin í bæjarröðinni.[74] Árið 1942 var reist nýtt íbúðarhús á landinu, múrhúðað timburhús sem stendur enn og er nú skráð númer 37 við götuna Skógarsel (áður Skógarsel 13).[75] Það er nú eitt af elstu húsunum í borgarhlutanum Breiðholti. Ári seinna fékkst leyfi til að byggja ný steinsteypt útihús á landinu, hlöðu og fjós. Þau hús voru byggð vestan við nýja íbúðarhúsið og stóðu þar sem gatan Skógarsel liggur nú á milli raðhúsanna númer 1-19 og 21-33 við götuna. Þessi útihús hýstu seinna verslun gróðrarstöðvarinnar Alaska en voru rifin á árunum 2002-2003.

Mynd 16 Breiðholtsbærinn á loftmynd frá 1954. Rétt neðan við miðju sést gamla baðstofan með skemmunni við suðurhlið. Þar fyrir ofan sést íbúðarhúsið sem byggt var 1942 og stendur enn og útihúsin sem seinna hýstu Alaska og stóðu þar sem nú eru raðhúsin við Skógarsel 1-19 og 21-33. Hús sem standa á svæðinu í dag eru sýnd með gulum útlínum.[76]

Á þessum tíma, í byrjun fimmta áratugarins, stóð enn hluti gömlu bæjarhúsanna. Á teikningum af nýju húsunum og ljósmynd sem til er af eldri húsunum, líklega frá þessum tíma (sjá mynd 15), má sjá að þá stóð enn gamla íbúðarhúsið eða baðstofan sem byggð var úr timbri, með torfi og grjóti í hliðarveggjum, ásamt geymsluhúsi eða timburskemmu, bárujárnsklæddri, sem stóð sunnan við og áföst við baðstofuna, geymsluskúr sem stóð við austurhlið skemmunnar og timburskúr með norðurhlið úr torfi og grjóti sem stóð norðan við

[74] Borgarskjalasafn: Aðf. 748. Brunabótavirðing húsa 21.4.1942-1.6.1943: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 1.11.1942 (brnr. 1998); Aðf. 24278. Brunabótavirðing húsa við Blesugróf-Bústaðaveg: Breiðholtsvegur, Breiðholt, samræmismat dags. 1.4.1951 – Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 102.

[75] Borgarskjalasafn: Aðf. 747. Brunabótavirðing húsa 21.6.1937-21.4.1942: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 1.11.1942 (brnr. 1998). Skv. Fasteignaskrá er húsið byggt 1938, en bæjarráð heimilaði húsbygginguna árið 1938 og byggingarnefnd 1941, sjá Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd (E): E/440, Breiðholtsblettur I.

[76] Loftmynd af Reykjavík 1954 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1954. Sótt 3.10.2016.

íbúðarhúsið.[77] Einnig voru þá enn á sínum stað eldri útihúsin sem stóðu sunnan við bæjarröðina. Samkvæmt byggingarleyfisumsóknum fyrir nýju húsunum stóð til að rífa öll eldri húsin sem tilheyrðu gamla býlinu.[78] Á loftmynd frá 1954 (sjá mynd 16) sést að þá stóð baðstofan enn ásamt skemmunni og skúrnum við suðurhlið hennar og raunar virðist baðstofan, af loftmyndum að dæma, hafa staðið í einhverju formi allt fram á seinni hluta áttunda áratugarins.[79]

Á árunum 1955-1960 bjuggu í Breiðholti Ari Þorleifsson (1913-2005) og Guðný Bjarnadóttir (1915-2005) og voru þau síðustu ábúendur á bænum. Þau höfðu þar 30 gripi í fjósi og seldu mjólkina til Reykjavíkur.[80]

1.2.3.4 Breiðholtsgirðingin og Breiðholtsrétt

Breiðholt var lengi viðkomustaður bænda á leið þeirra austan úr sveitum með fé sitt til slátrunar á haustin. Eftir því sem leið á 20. öld olli ágangur búfjár af afrétti inn í bæjarlandið á haustin og vorin sífellt meiri árekstrum milli búfjáreigenda og bæjarbúa, einkum þeirra sem stunduðu garð- og matjurtarækt. Var þetta orðið nokkurt vandamál þegar Fjáreigendafélag Reykjavíkur var stofnað árið 1927. Tilgangur þess var meðal annars að útvega félagsmönnum nægilegt og heppilegt beitarland vor og haust og að koma smalamennsku í heimalöndum og á afrétti í betra horf.[81] Árið 1933 hafði Fjáreigendafélagið forgöngu um að bærinn reisti fjárheldа girðingu utan um beitarland fyrir sauðfé Reykvíkinga í norðausturhluta Breiðholtslands og náði hún allt frá mörkum landsins mót Vatnsenda og Árbæ langleiðina niður í Blesugróf. Breiðholtsgirðingin var vönduð að gerð og öflug og var nýtt til vor- og haustbeitar í yfir 30 ár. Eftir að hún var sett upp mun sauðfé síður hafa sloppið inn í bæinn af afréttinum á haustin.[82]

Við norðvesturhorn girðingarinnar, austanvert í Blesugróf, var reist stór ferhyrnd rétt úr timbri og refaneti. Hún stóð nálægt þeim stað þar sem mislæg gatnamót Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka. Þangað var smalað sauðfé Reykvíkinga til rúnings og haustrétta. Í norðausturhorni réttarinnar var bárujárnsskúr fyrir réttargesti.[83]

Breiðholtsgirðingin ásamt Breiðholtsréttinni var nýtt til haustsins 1965 þegar tekið var að reisa hina nýju Breiðholtsbyggð á svæðinu. Innan girðingarinnar var allt svæðið sem nú tekur til hverfanna Stekkja, Bakka, Hóla, Bergs og Fella í borgarhlutanum Breiðholti.[84]

---

[77] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn Byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir: Breiðholtsblettur I. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Aðaluppdrættir → Leitarorð: „Breiðholtsblettur I“ – Borgarskjalasafn: Aðf. 746 og 748. Brunabótavirðing húsa 21.8.1933-21.5.1937 og 21.4.1942-1.6.1943: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðingar dags. 21.2.1936 og 1.11.1942 (brnr. 1998).

[78] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd (E): E/440 - Breiðholtsblettur I.

[79] Loftmyndir af Reykjavík 1954-1979 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1954, 1965, 1971, 1975, 1979. Sótt 3.10.2016.

[80] Jóhannes Kr. Kristjánsson: „Síðasti bóndinn í Breiðholti“. *DV*, 21. desember 2002, bls. 52-53 – „Úr bújörð í borgarhluta“. *Breiðholtsblaðið*, 16. árg. 2009, 1. tbl., bls. 9 – *Morgunblaðið*, 3. febrúar 2005, bls. 23; 12. júní 2005, bls. 44.

[81] Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 258.

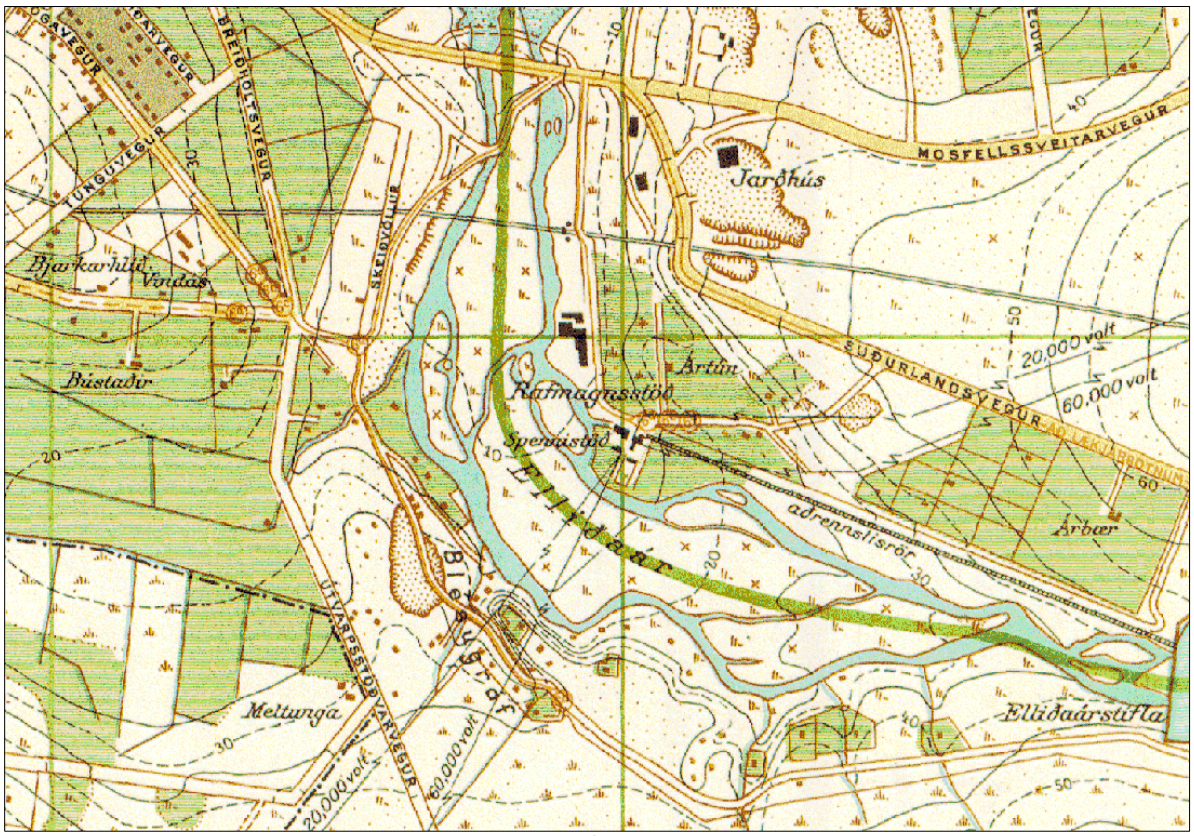
[82] Þórunn Valdimarsdóttir: *Sveitin við Sundin*, bls. 26.

[83] Ólafur R. Dýrmundsson: „Samofin saga“. *Breiðholtsblaðið* 14. árg. 2007, 12 tbl., bls. 4 – Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 259 – *Fálkinn*, 37. árg. 1964, 23. tbl., bls. 13.

[84] Ólafur R. Dýrmundsson: „Samofin saga“. *Breiðholtsblaðið* 14. árg. 2007, 12 tbl., bls. 4.

1.2.3.5 Breiðholtsvegur og Útvarpsstöðvarvegur

Árið 1932 var lagður malarvegur í atvinnubótavinnu vestan með svæðinu Blesugróf við norðvesturmörk Breiðholtslands, síðan til suðausturs í gegnum Breiðholtsland og alla leið upp á Vatnsendahvarf, þar sem reist hafði verið útvarpsstöð árið 1930 þegar Ríkisútvarpið hóf útsendingar.[85] Vegurinn var kallaður *Útvarpsstöðvarvegur* og var lagður í framhaldi af vegi sem byrjað hafði verið á árið 1918 og átti að liggja frá Suðurlandsbraut yfir Bústaðaholt og allt suður í Hafnarfjörð. Aldrei var lokið við þann veg en vegbúturinn sem lagður var yfir Bústaðaholt fékk árið 1930 nafnið *Breiðholtsvegur* (sjá mynd 17).[86] Það nafn virðist einnig hafa verið notað um nyrsta hluta vegarins sem síðan var lagður áfram að útvarpsstöðinni því þegar hús tóku að rísa við veginn í Blesugróf á fjórða áratugnum voru þau skráð við Breiðholtsveg og var byggðin um skeið ýmist nefnd Blesugróf eða *Breiðholtshverfi*.

Mynd 17 Blesugróf og Elliðaárdalur á korti frá 1947. Útvarpsstöðvarvegur liggur í framhaldi af Breiðholtsvegi vestan Blesugrófar. Vatnsveituvegur liggur sunnan og vestan með ánum upp að Bústaðavegi. Inn á kortið er merkt strætisvagnaleið sem fer eftir Vatnsveituvegi niður í Blesugróf.[87]

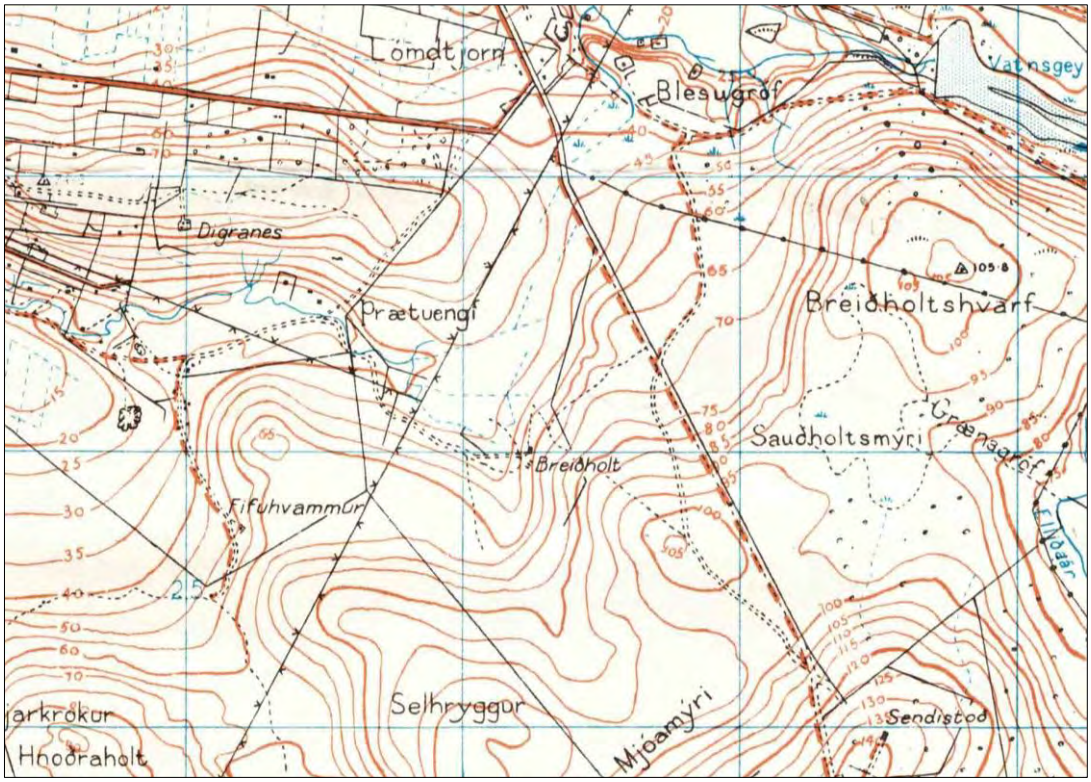
Sá hluti vegarins sem lá á milli Suðurlandsbrautar og Bústaðarvegar er nú horfinn en lítill kafli meðfram Blesugróf er enn til staðar og heitir nú *Stjörnugróf*. Útvarpsstöðvarvegur

[85] *Morgunblaðið*, 6. apríl 1932, bls. 3 – *Alþýðublaðið*, 14. september 1932, bls. 4.
[86] Borgarskjalasafn: Aðf. 3374. Götunöfn og húsanúmer 1914–1960 – Vefur Guðjóns Friðrikssonar: Alfræði Reykjavíkur, sjá vef archive.today: http://archive.ph/Xzmet → Breiðholtsbraut / Útvarpsstöðvarvegur. Sótt 31.03.2021.
[87] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík og Seltjarnarnesi 1947 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1947.

var aflagður þegar byrjað var að leggja *Reykjanesbraut* frá Vesturlandsvegi gegnum Blesugrófina og *Breiðholtsbraut* í gegnum hið nýja Breiðholtshverfi í lok sjöunda áratugarins og byrjun þess 8. Syðsti eða austasti endi Útvarpsstöðvarvegar er þó enn til staðar og liggur frá Jaðarseli að gömlu útvarpsstöðinni á Vatnsendahvarfi. Leifar þessa vegar eru einnig sýnilegar á kafla lítið eitt norðan við Breiðholtsbraut, milli Stöng og nýju göngubrúarinnar.

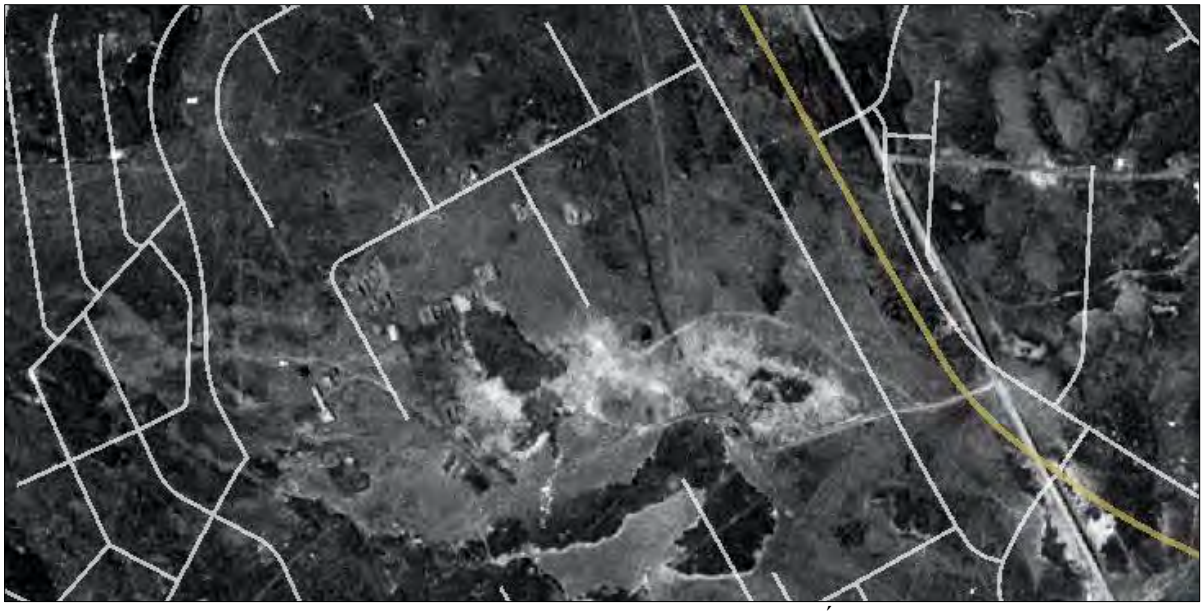
1.2.3.6 Breiðholt á hernámsárunum

Á árum síðari heimsstyrjaldarinnar hafði hernámsliðið nokkur umsvif í landi Breiðholts. Eitt braggahverfi reis þar og voru það litlar herbúðir sem Bandaríkjamenn reistu á svokölluðum *Fálkhól* og kölluðu *Camp Arlington Hill*. Fálkhóll mun hafa verið þar sem holtið reis hæst ofan Breiðholtsbæjarins eða austur af honum. Ekki er nú vitað nákvæmlega hvar hóllinn var, en haft er eftir Þóru Jónsdóttur að hermenn hafi rifið hólinn allan í sundur.[88] Hugsanlega hefur hann verið þar sem nú er nú er opið svæði með leikvelli ofan Engjasels og Dalsels í Seljahverfi.[89] Frá Útvarpsstöðvarvegi lá afleggjari að Fálkhóli og í herbúðirnar (sjá myndir 18 og 19).[90]

Mynd 18 Svæðið á korti breska hersins frá 1941.[91]

[88] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.
[89] Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 66.
[90] Friðþór Eydal: „Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimsstyrjöld“, bls. 1. Óútg. handrit. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt.
[91] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík og Hafnarfirði 1941 (hluti), merkt „Geographical Section, General Staff, no. 4186. From a map by 19th Field Survey Coy., R.E., 1941“. Gefið út af „War Office“ 1941. Prentað eintak. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1941.

Mynd 19 Ummerki um veru hernámsliðsins á Fálkhóli á loftmynd frá 1954. Í dag liggja um svæðið göturnar Engjasel og Dalsel.[92]

Bandarískir landgönguliðar munu hafa komið að Fálkhóli skömmu eftir komu Bandaríkjahers til landsins sumarið 1941 og verið til vors 1942. Þeir munu hafa verið um 130 að tölu og reist þarna nítján bragga, tvö baðhús, einn mötuneytisbragga og tvær salernisbyggingar. Á staðnum reistu Bandaríkjamenn einnig tæplega 40 þúsund lítra vatnsgeymi sem sá hermönnunum fyrir drykkjarvatni og baðvatni og var vatninu ekið í búðirnar.[93] Vorið 1942 voru landgönguliðarnir leystir af hólmi af liðsmönnum fótgönguliðs- og stórskotaliðssveita landhersins sem dvöldu í *Arlington Hill* til vors 1943, en þá lauk hersetu við Fálkhól.[94] Á Fálkhóli munu Bandaríkjamenn hafa haft þrjár hreyfanlegar loftvarnarbyssur sem engar varanlegar undirstöður eða pallar voru undir.[95] Þorkell Jóhannesson, sem skrifað hefur um minningar sínar frá Breiðholti á stríðsárunum, telur að loftvarnarbyssurnar hafi verið uppi á hólnum en herskálarnir í hallanum þar vestur af í átt að Breiðholtsbænum.[96] Í maí 1944 sagði Bandaríkjaher upp samningi sínum við bæjarsjóð um leigu landsins sem herbúðirnar á Fálkhóli stóðu á og seldi ríkissjóði búðirnar. Bæjarsjóður mun síðan hafa keypt braggana nítján af Sölunefnd setuliðseigna um sumarið og látið fjarlægja þá.[97] Engin sýnileg ummerki eru nú um veru hernámsliðsins á Fálkhóli.

Í Breiðholti eru einnig tvö skotbyrgi frá stríðsárunum. Annað þeirra er í Breiðholtshvarfi, ofan við Árbæjarstíflu, rétt norðan við götuna Fýlshóla. Hitt er við veginn upp að Vatnsendahvarfi, sem er hluti af gamla Útvarsstöðvarvegi, á móts við austustu hús við

[92] Loftmynd af Reykjavík 1954 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1954. Sótt 3.10.2016.
[93] Friðþór Eydal: „Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimsstyrjöld“, bls. 1. Óútg. handrit. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt.
[94] Friðþór Eydal: „Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimsstyrjöld“, bls. 1. Óútg. handrit. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt.
[95] Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 66 – Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 224-225.
[96] Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 66-67.
[97] Friðþór Eydal: „Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimsstyrjöld“, bls. 2. Óútg. handrit. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt.

götuna Jakasel. Veggir skotbyrgjanna eru hlaðnir úr holsteini, með skotrauf að framanverðu og þakplatan steypt en skotbyrgi af þeirri gerð voru algeng á stríðsárunum og má meðal annars enn finna slík í Öskjuhlíð.[98] Ummerki um veru hernámsliðsins í Breiðholti hafa að öðru leyti horfið með tilkomu skipulagðrar byggðar á svæðinu.

1.2.3.7 Byggð og landnýting í Blesugróf og nágrenni Elliðaánna

Byggð í Blesugróf og upp með Elliðaánum

Á mörkum jarðanna Breiðholts og Bústaða, vestan og sunnan með Elliðaánum, var svæði sem kallað hefur verið *Blesugróf*, en nafnið var notað yfir lægðir og sandhóla sem settu svip á landslagið þarna. Svæðið var áður samfellt en Reykjanesbraut liggur nú í gegnum það og skiptir því í tvennt. Sá hluti svæðisins sem lenti vestan Reykjanesbrautar, þar sem nú er íbúðahverfi sem kallað er Blesugróf, tilheyrði áður Bústöðum að mestu, en syðsti hlutinn Breiðholti. Austar og í framhaldi af Blesugróf, sunnan með ánum, norðan núverandi Stekkjarbakka og austur að Höfðabakka, er svæði sem mun hafa verið kallað *Langagróf* að sunnanverðu og *Kermóar* nær ánum.[99] Það svæði tilheyrði býlinu Breiðholti.

Í Blesugróf og nágrenni tóku að rísa sumarbústaðir og lítil íveruhús á kreppuárunum, um og upp úr 1930, sum á erfðafestulöndum (Bústaðablettir 1-10) en önnur á óútvísuðu landi**.** Um svæðið lá þá áðurnefndur Vatnsveituvegur, frá gatnamótum Bústaðavegar og Sogavegar og áfram sunnan með Elliðaánum og vestar var verið að leggja Breiðholtsveg eða Útvarpsstöðvarveg (þar sem nú er Stjörnugróf). Með fyrstu húsunum sem risu á svæðinu voru *Skálará*, *Fagrihvammur*, *Hlíð* og *Snæland* og stóðu þessi hús öll austan eða norðan Vatnsveituvegar, austan við núverandi Reykjanesbrautar eða í vegarstæði hennar.[100]

Á stríðsárunum og eftir stríð má segja að landnám hafi hafist í Blesugróf er efnalítið og húsnæðislaust fólk flykktist þangað til að reisa sér smáhýsi til íbúðar, án byggingarleyfa og lóðaréttinda og án þess að byggt væri eftir skipulagi.[101] Líklega voru fyrstu húsin byggð á svæði þar sem herskálahverfið *New Mercur Camp* hafði staðið, austan við Breiðholtsveg/ Útvarpsstöðvarveg. Kampurinn hefur verið rifinn fljótlega eftir stríð og fólk hefur síðan byggt hús sín á grunnum herskálanna.[102] Um 1950 voru risin um 60 hús og yfir 200 manna byggð í Blesugróf. Árið 1957 voru húsin um 100 talsins og íbúarnir um 500.[103]

---

[98] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 104 og kort bls. 60-61.

[99] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda – „Örnefni í Breiðholti“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 151-154 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 70 – Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 93 – Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 4. bindi, kort Guðlaugs R. Guðmundssonar, bls. 174-175.

[100] Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*.

[101] Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin. 1940-1990*. Fyrri hluti, bls. 227, 282-283, 289-291 – „Húsakönnun: Blesugróf“. Óútg. bréf. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um hús í Reykjavík – Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 93.

[102] „Húsakönnun: Blesugróf“, bls. 3. Óútg. bréf. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um hús í Reykjavík.

[103] „Þeir skírðu hverfið okkar hjá Rafveitunni“. *Tíminn*, 14. nóvember 1957, bls. 4 – Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 86 – Vefur Guðjóns Friðrikssonar: Alfræði Reykjavíkur, sjá vef archive.today: http://archive.ph/Xzmet → Blesugróf. Sótt 31.03.2021 – Borgarsögusafn: „Húsakönnun: Blesugróf“. Óútg. bréf. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um hús í Reykjavík.

Á svæðinu austan Vatnsveituvegar, sem liggur nú austan Reykjanesbrautar og norðan Stekkjarbakka, var byggðin dreifðari en þar risu um 50-60 hús, bústaðir og smábýli á árunum 1930-1965. Þessi byggð teygði sig austur eftir Blesugróf og upp eftir Elliðaárdal á því svæði sunnan ánna sem einnig kallaðist Langagróf og Kermóar og voru flest húsin byggð meðfram Vatnsveituvegi eða nálægt árbökkum vestur- eða suðurkvíslar Elliðaánna. Þessi hús voru flest skráð við Breiðholtsveg í upphafi, eins og húsin sem stóðu vestar í Blesugróf og töldust til *Breiðholtshverfis*, en skráningunni var seinna breytt í Blesugróf eða Vatnsveituveg.[104]

Mynd 20 Loftmynd tekin til suðausturs yfir Elliðaárnar, Blesugróf og Breiðholtsland árið 1930. Lengst til vinstri sést býlið Ártún og hús Rafstöðvarinnar sem reist voru 1920-1921. Sunnan ánna sést móta fyrir Vatnsveituvegi og þar eru risin nokkur lítil hús eða bústaðir. Neðarlega, lengst til hægri sést hús sem stóð við endann á skeiðvelli Fáks vestan Elliðaánna (þar sem Reykjanesbraut liggur nú). Í fjarska, efst til vinstri, sést móta fyrir útvarpsmöstrum á Vatnsendahvarfi. [105]

Meðal þessara húsa voru *Lækjartún* (b. 1950, rifið 1995-2000), *Bjarkarlundur* (b. 1941, rifið 1971-1975) og *Bakkakot* (b. 1943, rifið 2003) sem stóðu nálægt því þar sem austurhluti núverandi mislægra gatnamóta Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka liggur nú, skammt frá húsinu *Skálará* sem stendur þar enn. Við árbakkann nokkru austar stóðu *Alda* (b. 1950, rifið 2006) og *Heimahvammur*, nú Stekkjarbakki 3 (b. 1940). Norðanvert við Vatnsveituveg (skammt neðan við núverandi Stekkjarbakka) risu húsin *Gilsbakki*, nú Stekkjarbakki 9 (b. 1942), *Laufás* (b. 1966, rifið 2013) og *Dalbær* (b. 1943, rifið 2002-2004), en sunnan vegarins var *Hraunprýði* (b. 1948-1952, rifið 1997). Nokkru austar, rétt vestan við götuna Höfðabakka, þar sem hún liggur að brúnni yfir Elliðaárnar, var *Sjónarhóll* (b. 1958, rifið 2005-2006) og spölkorn austar, nú austan við götuna Höfðabakka, reis húsið

[104] Borgarsögusafn: Húsaskrá – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–749. Brunabótavirðing húsa 1930–1945; Aðf. 4339-4341. Brunabótavirðing húsa 1945-1953 – Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*.
[105] Ljósm. Loftur Guðmundsson. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 33-06.

Hraunteigur, nú Vatnsveituvegur 104 (b. 1956).[106] Ofar í dalnum, ofan Árbæjarstíflu, á móts við Blásteinshólma, voru *Eddubær* (b. 1942, rifið fyrir 1975) og *Hvíld* (b. fyrir 1954, rifið fyrir 1975) og lengra til suðurs, sunnan við Vatnsveitubrú og gömlu veiðihúsin, var *Birkilundur*, sem Húsmæðrafélag Reykjavíkur reisti sem sumardvalarstað fyrir efnalitlar fjölskyldur (b. 1939, rifið fyrir 1990).[107]

Mynd 21 Horft til suðausturs yfir Blesugróf og Breiðholtsland á ljósmynd frá 1946. Neðarlega til vinstri, neðan við Bústaðaveg, sést býlið Bústaðir. Ofan við það má greina svæðið þar sem braggahverfið New Mercur Camp stóð og byggðina sem risin er við Elliðaárnar, í Blesugróf. Þar vestan með liggur Breiðholtsvegur eða Útvarpsstöðvarvegur og heldur áfram í gegnum Breiðholtsland alla leið upp að Vatnsendahvarfi.[108]

Þau hús sem hér hafa verið talin upp eru þau sem stóðu eða hafa staðið einna lengst á svæðinu. Innan um þau stóðu fleiri hús, sumarbústaðir og smáhýsi sem nú eru litlar heimildir um, enda voru þau flest byggð án lóðaréttinda, byggingarleyfis og teikninga og eru nú horfin.

Frá um 1970 hafa þessi hús smám saman týnt tölunni, meðal annars vegna lagningar Reykjanesbrautar um 1970-1975, Höfðabakka og Höfðabakkabrúar í byrjun níunda áratugarins og skipulagningar útivistarsvæðis í Elliðaárdal á síðustu áratugum. Á síðustu 20 árum (1996-2016) hafa minnst sjö hús á svæðinu verið rifin, síðast húsið *Laufás*, sem stóð skammt norðan við Stekkjarbakka, en það var fjarlægt árið 2013. Af allri þessari byggð standa nú einungis fjögur hús eftir á svæðinu austan Reykjanesbrautar: *Skálará*, *Heimahvammur*, *Gilsbakki* og *Hraunteigur*.

---

[106] Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun* – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–749. Brunabótavirðing húsa 1930–1945; Aðf. 4339-4341. Brunabótavirðing húsa 1945-1953 – Nikulás Úlfar Másson: *Húsakönnun í Blesugróf* – Vefur Guðjóns Friðrikssonar: Alfræði Reykjavíkur, sjá vef archive.today: http://archive.ph/Xzmet. Sótt 31.03.2021.
[107] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 72-73 – *Lesbók Morgunblaðsins*, 24. október 1998, bls. 7-9 – *Vísir*, 1. ágúst 1939, bls. 3-4 – Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*.
[108] Ljósm. Sigurhans Vignir. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 33-34.

Jarðhiti

Í Blesugróf, Löngugróf og Kermóum og einnig norðan við gamla Breiðholtsbæinn, er jarðhiti og munu íbúar á þessum svæðum hafa nýtt heitar uppsprettur eða volgrur sem þar voru til þvotta og baða.[109] Vatn úr einni slíkri hefur líklega verið notað í útilaug sem Ásgeir Þorsteinsson verkfræðingur (1898-1971), gerði við bústað sinn Bakkakot sem stóð austan núverandi gatnamóta Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka. Hún var kölluð *Bústaðalaug* [110] Einnig var hlaðin laug norðan við Breiðholtsbæinn (218-27). Árið 1932 hófust rannsóknarboranir eftir heitu vatni á þessum svæðum og var þar á meðal boruð ein hola við laugina í Breiðholti. Á árunum 1967 til 1984 voru boraðar 16 djúpar vinnsluholur á vegum Hitaveitu Reykjavíkur í Löngugróf og voru átta þeirra virkjaðar og skúrar byggðir yfir þær. Sjö þeirra standa í dag og eru dreifðir um austurhluta svæðisins. Í dag mun einungis ein borholan vera virk.[111]

Sandnám

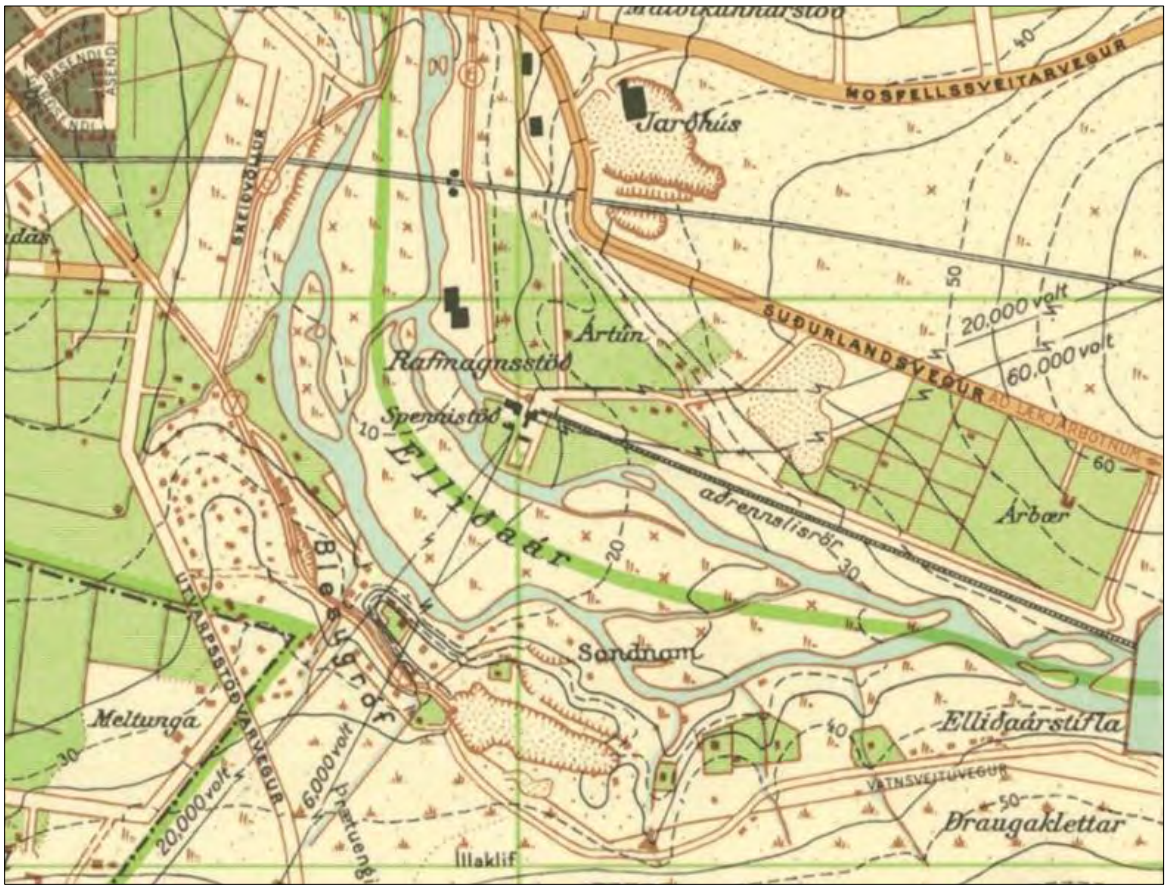
Í Blesugróf hófst sandnám á vegum bæjarins á sjötta áratug aldarinnar. Þá voru miklar byggingarframkvæmdir í bænum, meðal annars við byggingu Múlanna og Heimahverfis, og efni fór þverrandi í aðal sand- og grjótnámu bæjarins austan Elliðaárvogar.[112] Þá var meðal annars horfið að því ráði að sækja byggingarefni í malarkamba eða sandbakka í Blesugróf og nágrenni, aðallega á svæði austan og sunnan húsanna Skálarár, Öldu og Heimahvamms, norðan Vatnsveituvegar (sjá mynd 22). Þar voru miklar gryfjur og ummerki um sandnámið fram á níunda áratuginn, en þá var hafist handa við jöfnun og uppgræðslu svæðisins.[113]

Fjárborg

Ofan við eða sunnan við íbúðabyggðina í Blesugróf, var Fjáreigendafélagi Reykjavíkur úthlutað afgirtri spildu undir fjárhús árið 1959. Spildan var á svæði vestanvert við Útvarpsstöðvarveg/Breiðholtsveg sem áður tilheyrði Breiðholtsjörð en tilheyrir nú Kópavogi (ofan við hringtorg sem tengir núverandi Stekkjarbakka og Smiðjuveg). Þar reis á næstu árum hverfi fjárhúsa sem kallað var *Fjárborg*. Lagðar voru þrjár götur um svæðið og byggð þar yfir 30 hús, fjárhús og hlöður, þar sem fjáreigendur héldu fé sitt á vetrum. Fjárborgin stóð í Blesugróf fram til 1969-1970, en var þá rifin í kjölfar deilna við borgaryfirvöld, sem sett höfðu reglugerð um bann við sauðfjárhaldi í borginni og vildu rýma fyrir gatnaframkvæmdum á svæðinu. Síðar var Fjáreigendafélaginu úthlutaður skiki undir nýja Fjárborg í Hólmslandi austan Rauðavatns.[114]

---

[109] Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 64 – *Morgunblaðið*, 9. nóvember 1993, bls. 33.
[110] Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 64.
[111] Ómar Sigurðsson: „Hitaveita Reykjavíkur. Berghiti og hitabreytingar í Elliðaársvæðinu“, bls. 5 – „Sjálfbær Elliðaárdalur - Stefna Reykjavíkur“, bls. 3 og 9 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 107.
[112] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 107 – *Náttúrufræðingurinn*, 23. árg. 1953, 3. tbl., bls. 133 – *Vísir*, 29. janúar 1954, bls. 5 – *Tíminn*, 22. október 1954, bls. 1; 6. júlí 1956, bls. 1.
[113] Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 107 – Reynir Vilhjálmsson: „Elliðaárdalurinn í þágu mannlífs“, [án bls.tals] – Reynir Vilhjálmsson og Þráinn Hauksson: *Elliðaárdalur. Skipulag og greinargerð*, bls. 61 – Vilhjálmur Sigtryggsson: „Skógurinn í dalnum“, [án bls.tals] – *Fálkinn*, 37. árg. 1964, 23. tbl., bls. 13.
[114] Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 271-286 – Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin. 1940-1990*. Fyrri hluti, bls. 60-61.

Mynd 22 Byggðin í Blesugróf og Elliðaárdal á korti frá 1956. Hér sést að mikil sandgryfja hefur myndast austanvert í Blesugróf vegna sandnáms.[115]

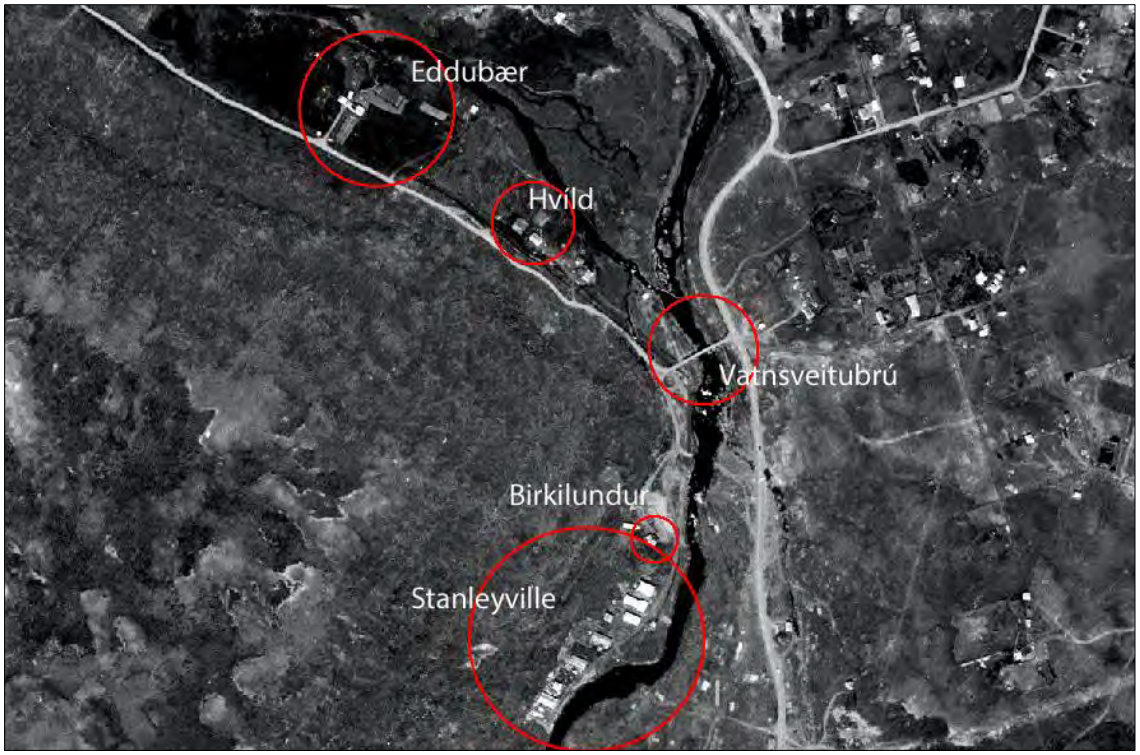
Stanleyville

Á austurmörkum hins gamla Breiðholtslands, á vesturbakka Elliðaánna skammt sunnan við Vatnsveitubrú og þann stað þar sem efri veiðihús Bretans Payne höfðu staðið, reis um miðjan sjöunda áratuginn óskipulögð hesthúsabyggð sem gekk undir nafninu *Stanleyville* (sjá mynd 23). Hestamannafélagið Birkihvammur var eigandi húsanna sem munu hafa verið reist ýmist með bráðabirgðaleyfi eða í óleyfi og urðu alls um 11 talsins. Um 1970 voru flest þessara húsa rifin, meðal annars vegna þess að talin var hætta á að mengun frá þeim spillti umhverfinu og veiði í Elliðaánum. Félaginu var í staðinn úthlutað svæði undir ný hesthús á athafnasvæði hestamannafélagsins Fáks sem þá var búið að skipuleggja í Seláslandi og varð seinna þekkt sem Víðidalur. Eitt húsanna í Stanleyville mun hafa verið flutt þangað í tvennu lagi og sett þar upp. Á svæðið voru á sama tíma fluttir hestar úr öðru óskipulögðu hesthúsahverfi sem kallað var Kardemommubær og var á Vatnsendahólmum á austurbakka Elliðaánna, en það hafði farið illa út úr miklum flóðum sem urðu í ánum veturinn 1968.[116]

---

[115] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík, Seltjarnarnesi og Kópavogskaupstað 1956 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1956.

[116] *Vísir*, 29. júní 1968, bls. 16; 24. júlí 1968, bls. 1 – *Tíminn*, 2. júlí 1970, bls. 16 – *Morgunblaðið*, 23. september 1970, bls. 3 – *Dagblaðið*, 26. apríl 1977, bls. 2 – Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 221 – Vefur Guðjóns Friðrikssonar: Alfræði Reykjavíkur, sjá vef archive.today: http://archive.ph/Xzmet → Stanleyville / Kardimömmubærinn. Sótt 31.03.2021.

Mynd 23 Hesthúsabyggðin Stanleyville á loftmynd frá 1965. Einnig sjást húsin Eddubær, Hvíld og Birkilundur sem stóðu á þessum slóðum við Elliðaárnar.[117]

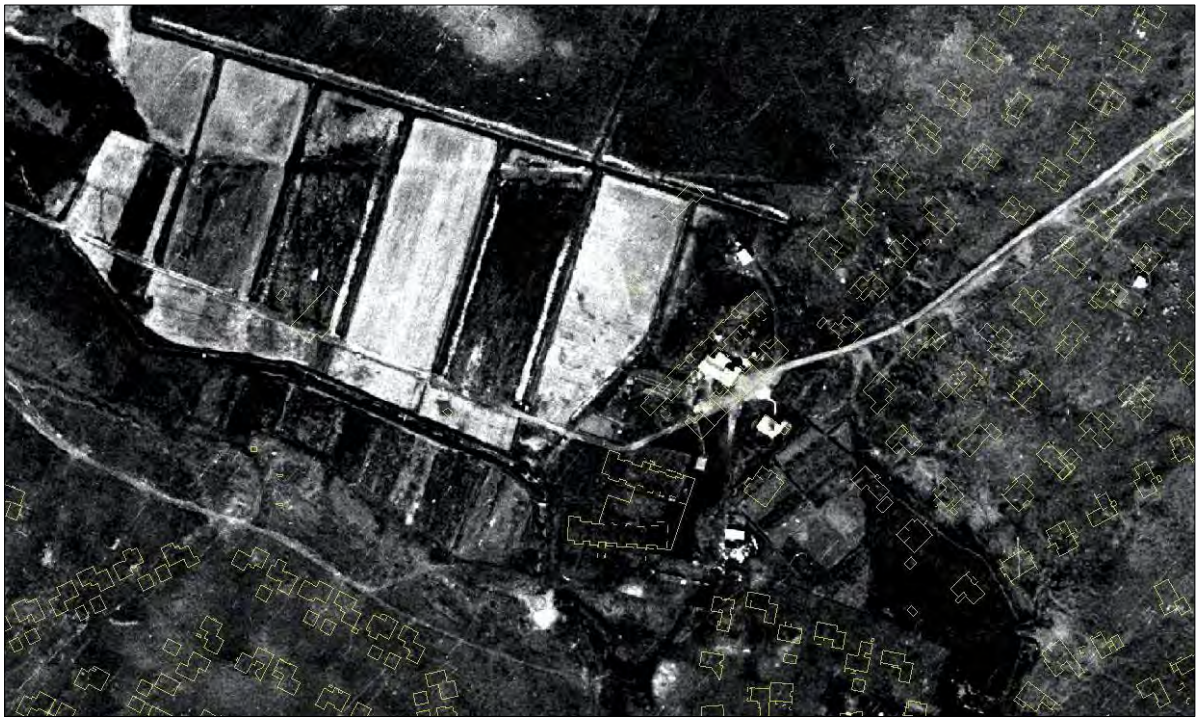
1.2.3.8 Gróðrarstöðin Alaska í Breiðholti

Jón H. Björnsson landslagsarkitekt (1922-2009), sem stofnaði og rak gróðrarstöðina Alaska við Miklatorg (Vatnsmýrarveg 20) frá 1953, keypti eignina Breiðholt árið 1960 og tók um leið við því leigulandi og erfðafestulandi sem henni fylgdi. Í Breiðholti kom Jón upp annarri gróðrarstöð undir nafni Alaska og hafði þar jafnframt sumardvalarstað fyrir fjölskylduna. Þá stóðu á landinu íbúðarhúsið og steinsteyptu útihúsin sem byggð höfðu verið á fimmta áratugnum, en auk þess gömul bárujárnsklædd skemma og skúrbygging sem notuð var sem hænsnahús.[118] Af loftmyndum að dæma virðist gamla baðstofan hafa staðið allt fram á síðari hluta áttunda áratugarins.

Jón girti allt svæðið af og flutti þangað alla trjáplönturækt sem hann hafði áður haft í Hveragerði. Þarna hafði Jón viðamikla ræktun og trjáplöntusölu til ársins 1963 en varð þá að gera hlé á rekstri stöðvarinnar vegna mikils tjóns sem varð á ræktuninni vegna vorhrets og var rekstur Alaska þá leigður út í nokkur ár. Eftir að Jón tók aftur við fyrirtækinu árið 1967 rak hann einnig teiknistofu í Breiðholti, í íbúðarhúsinu sem byggt hafði verið á fimmta áratugnum.[119] Í byrjun áttunda áratugarins missti Jón mikinn hluta landsins þegar ákveðið var að taka Breiðholtsblett I úr erfðafestu vegna skipulags og væntanlegra byggingarframkvæmda

[117] Loftmynd af Reykjavík 1965 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1965. Sótt 3.10.2016. Merkingar: Drífa Kristín Þrastardóttir, Borgarsögusafni.
[118] Borgarskjalasafn: Aðf. 24278. Brunabótavirðing húsa við Blesugróf-Bústaðaveg: Breiðholtsvegur, Breiðholt, brunavirðing dags. 20.6.1960 (brnr. 1998); Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd (E): E/440 - Breiðholtsblettur I. Bréf Jóhannesar Magnússonar, skrifstofu bæjarverkfræðings, dags. 31. maí 1960.
[119] Arnar Birgir Ólafsson: „Jón H. Björnsson, landslagsarkitekt og frumkvöðull í skrúðgarðyrkju“, bls. 30-31, 39 og 41 – *Lesbók Morgunblaðsins*, 15. janúar 1978, bls. 11 og 14 – *Morgunblaðið*, 19. nóvember 1963, bls. 25; 24. júlí 2009, bls. 29; 30. júlí 2009, bls. 32.

á svæðinu. Ræktunarlönd og fyrrum tún sem tilheyrðu Breiðholtsbletti I lentu vestan götunnar Skógarsels við skipulag og uppbyggingu Seljahverfisins á þessum tíma og voru á því svæði (Suður-Mjódd) sem afhent var Íþróttafélagi Reykjavíkur, sem byggði þar seinna upp aðstöðu sína.[120] Eftir þetta færðist reksturinn gróðrarstöðvarinnar meira í átt að verslunarrekstri í stað trjáplönturæktunar og árið 1975 innréttaði Jón fjósið og hlöðuna á staðnum sem verslunar- og geymsluhús og var verslun Alaska opnuð þar í nóvember það ár.[121]

Mynd 24 Bæjarhúsin í Breiðholti og ræktunarlönd tilheyrandi Breiðholtsbletti I á loftmynd frá 1965.[122]

Eftir 1976 tóku aðrir við rekstri gróðrarstöðvarinnar Alaska en Jón H. Björnsson var áfram lóðarhafi og eigandi húsanna og árið 1981 sótti hann um leyfi til að byggja nýtt íbúðarhús á staðnum. Þá var farið að skoða stöðu fornleifanna á svæðinu og voru þá sjáanlegar tóftir baðstofunnar með kjallara undir, eldhústóft og tóft undan skemmunni sem stóð sunnan baðstofunnar. Kirkjustæðið var talið vera um fimm metrum fyrir ofan eldhústóftina. Í framhaldinu voru minjarnar, hið gamla bæjarstæði Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, friðlýstar af þjóðminjaverði í júlí 1981.[123] Íbúðarhús Jóns, ásamt sambyggðum gróðurskála, var byggt á árunum 1985-1992 og stendur á lóð sem nú er talin númer 39 við Skógarsel (áður númer 15). Lóð gróðrarstöðvarinnar, áður Breiðholtsblettur I, var á þeim tíma skráð númer 11-15 við Skógarsel og húsin á lóðinni talin númer 11 (fjósið og hlaðan), 13 (eldra íbúðarhúsið) og 15 (íbúðarhús Jóns H. Björnssonar). Eftir gjaldþrot Jóns 1993-1994 var

[120] Ágúst Ásgeirsson: *Heil öld til heilla. Saga ÍR í 100 ár - 1907-2007*, bls. 55-60.
[121] *Tíminn*, 9. nóvember 1975, bls. 7.
[122] Loftmynd af Reykjavík 1965 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/ → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1965. Sótt 3.10.2016. Merkingar: Drífa Kristín Þrastardóttir, Borgarsögusafni.
[123] Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2. júlí 1981; skjal um friðlýsingu gamla bæjarstæðis Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, dags. 28. júlí 1981.

gróðrarstöðin í Breiðholti seld með hluta lóðarinnar og verslunarhúsnæðinu í hlöðunni og fjósinu.[124]

Árið 2002 var lóðinni skipt upp í fjórar lóðir og skipulögð íbúðarbyggð á vestari hluta svæðisins. Fjósið og hlaðan voru þá rifin, en afmarkaðar voru sérlóðir fyrir íbúðarhúsin Skógarsel 13 og 15 og tölusetningu þeirra breytt í númer 37 og 39. Í skipulaginu var gert ráð fyrir að trjálundir og annar gróður tilheyrandi gróðrarstöðinni skyldi að meginhluta haldast óskertur og í kringum hinar friðlýstu fornleifar gamla Breiðholtsbæjarins og kirkjunnar var afmarkað sérstakt svæði.[125]

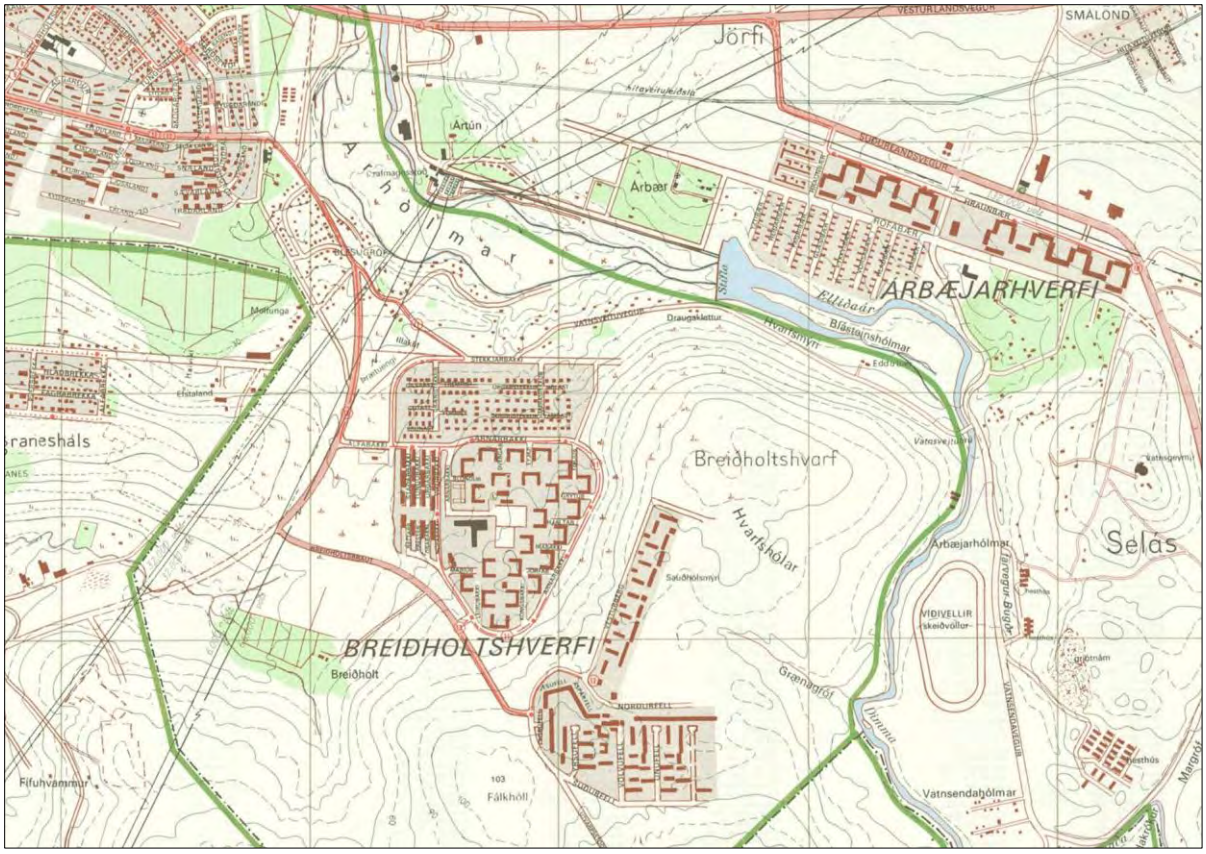
Mynd 25 Seljahverfi séð til austurs frá Kópavogi á mynd frá 1986. Neðarlega fyrir miðju sjást útihúsin í Breiðholti sem hýstu verslun gróðrarstöðvarinnar Alaska. Þar standa nú ný hús byggð við Skógarhlíð á árunum 2002-2004[126]

1.2.4 Skipulag hverfishluta í borgarhluta 6

Undirbúningur vinnu við fyrsta Aðalskipulag Reykjavíkur hófst um 1960. Þetta fyrsta aðalskipulag Reykjavíkur átti að gilda frá 1962 til 1983 og var samþykkt í borgarráði árið 1967. Þar var í fyrsta sinn gert ráð fyrir nýjum byggðarkjörnum austan við Elliðaár, meðal annars tveimur fyrstu úthverfunum í Reykjavík, Árbæjarhverfi og Breiðholti.[127]

---

[124] Arnar Birgir Ólafsson: „Jón H. Björnsson, landslagsarkitekt og frumkvöðull í skrúðgarðyrkju“, bls. 41 – *Morgunblaðið*, 14. maí 1995, bls. 33; 19. maí 1995, D-hluti, bls. 14; 23. maí 1995, bls. 3.
[125] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Staðgreinir 4.931.001. Alaskareitur. Deiliskipulagstillaga“. Sþ. 12. júlí 2002. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: Skógarsel. Sótt 10. maí 2015.
[126] Ljósm. Hjálmar R. Bárðarson. Þjóðminjasafn Íslands - Ljósmyndasafn Íslands: HRB1/1986-43.
[127] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika,* bls. 6 – Bragi Bergsson: „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 7.

Mynd 26 Breiðholtshverfi í uppbyggingu á korti af Reykjavík 1971. Bakkahverfið (Breiðholt I) er fullbyggt og Fellin (Breiðholt III) eru í byggingu.[128]

Í kjölfar seinni heimsstyrjaldar hafði orðið gífurleg fólksfjölgun í Reykjavík. Á fimmta og sjötta áratugnum varð mikil húsnæðisekla í borginni og fjöldi fólks bjó í heilsuspillandi og óviðunandi húsnæði. Kaupmáttur launa var of lítill, verðbólgan há og erfitt að fá lán til nýbygginga. Allt þetta gerði að verkum að hinum almenna verkamanni var nær ómögulegt að eignast íbúð. Verkalýðshreyfingin þrýsti á yfirvöld til að bæta úr stöðunni og byggja. Þar að auki var almennt skipulagsleysi í byggingar- og lánamálum vandamál sem nauðsynlegt var að bregðast við.

Á árunum 1964 og 1965 gerðu ASÍ, Vinnuveitendasamband Íslands og ríkisstjórnin, „viðreisnarstjórn“ Sjálfstæðisflokks og Alþýðuflokks, með sér samninga um kjaramál þar sem m.a. var lögð áhersla á umbætur í húsnæðismálum. Í svokallaðri júlíyfirlýsingu ríkisstjórnarinnar sem fylgdi í kjölfarið voru loforð um að gert yrði stórátak í byggingarmálum. Ákveðið var að byggja skyldi 1250 íbúðir fyrir láglaunafólk á næstu fimm árum og að íbúðirnar skyldu seldar láglaunafólki í verkalýðshreyfingunni á kostnaðarverði og á hagstæðum lánum. Þá skyldi Reykjavíkurborg verða aðili að þessum framkvæmdum og fá í sinn hlut 250 íbúðir sem leið til að útrýma heilsuspillandi húsnæði.[129] Kveðið var á um að

[128] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík, Hafnarfirði, Kópavogi, Seltjarnarnesi, Garðahreppi, Bessastaðahreppi 1971 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1971. Sótt 09.10.2015.

[129] Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 8 – Kjartan Emil Sigurðsson: „Upphaf “félagsmálapakka”. Húsnæðismál og kjarasamningar árin 1964 og 1965“. *Saga - Tímarit Sögufélags*, 40. árg. 2002, 1. tbl., bls. 117.

nefnd skyldi annast byggingarframkvæmdirnar og störfum hennar lýst nákvæmlega. Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar (FB) var stofnuð sama ár, til þess að annast byggingarframkvæmdirnar í Breiðholti. Nefndin ályktaði að gera þyrfti hálfgerða byltingu í byggingartækni á Íslandi til að finna byggingartækni sem fullnægði skilyrðum um viðunandi byggingarkostnað og styttri byggingartíma en viðtekið var. Þetta myndi taka lengri tíma en áður hafði verið gert ráð fyrir og ný framkvæmdaáætlun var samin sem gerði ráð fyrir að FB lyki verkinu á árunum 1974 og 1975. Sem liður í að stytta byggingartímann og lækka kostnað við framkvæmdina var ákveðið að staðsetja alla hina fyrirhuguðu byggð í einu hverfi: Breiðholti. Verkefnið var svo viðamikið að erfitt reyndist að fá aðalverktaka til að taka það að sér. Árið 1967 var því stofnað alhliða verktaka- og verkfræðifyrirtæki undir nafninu Breiðholt hf. Sá fyrirtækið um byggingu sex af sjö byggingaráföngum FB.[130] Breiðholt hf. þróaði fljótlegri byggingaraðferðir en áður höfðu þekkst, en í þeim fólst meðal annars notkun forsteyptra eininga í útveggi og ný gerð stálmóta. Þessar aðferðir skiluðu sér í lægri byggingarkostnaði og meiri byggingarhraða sem jafnaðist á við tvær íbúðir á hvern vinnudag, þegar mest lét.[131] Allar íbúðir sem byggðar voru á vegum nefndarinnar eru staðsettar í Breiðholti.

Mynd 27 Séð yfir Neðra-Breiðholt og svæðið þar sem Hólar og Berg eru í byggingu á loftmynd sem birtist í *Vísi* 24. september 1976.[132]

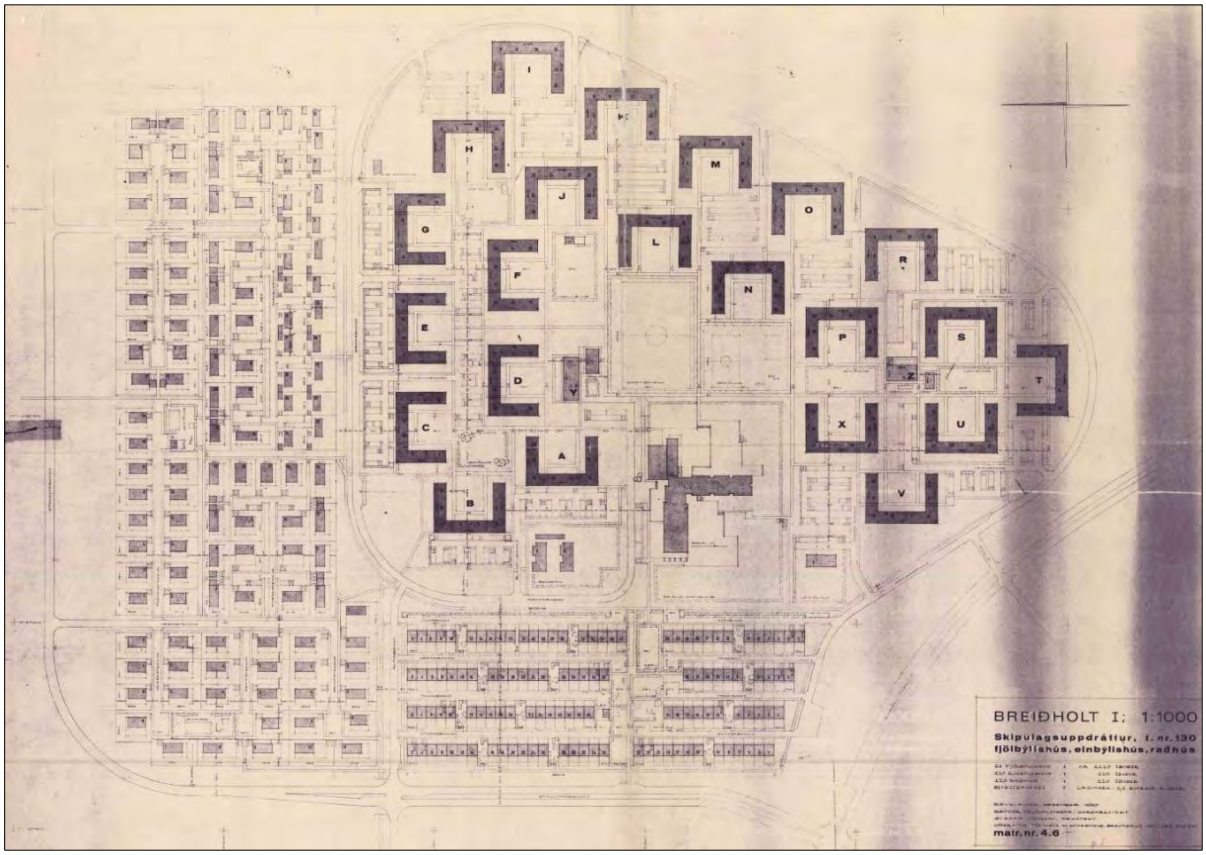
Breiðholtið skiptist í þrjár hverfisheildir sem fengu heitin Breiðholt I, II og III eftir áætlaðri skipulags- og byggingarröð hverfanna. Haustið 1965 var hafist handa við að skipuleggja fyrsta hverfið, Breiðholt I, Bakka og Stekki. Því næst átti að skipuleggja Seljahverfið, Breiðholt II, og loks efstu hverfin, Breiðholt III; Fell, Hóla og Berg. Framkvæmdum í Efra-Breiðholti var þó flýtt þannig að á endanum risu Breiðholt II og III nánast samhliða frá um 1970 og voru fullkláruð um miðjan níunda áratuginn.[133]

---

[130] Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann.“ *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt*, bls. 22 – Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 13-14.
[131] *Tíminn*, 8. desember 1974, bls. 20-21 – Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 23-24.
[132] Ljósm. Rafn Jónsson. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 Breiðholt1976c.
[133] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt,* bls. 6.

1.2.4.1 Breiðholt I – Bakkahverfi (Bakkar og Stekkir)

Breiðholt I var skipulagt af arkitektunum Reyni Vilhjálmssyni og Stefáni Jónssyni árið 1967 (sjá mynd 28). Byggingarframkvæmdir hófust árið 1967 og hverfið var að mestu fullbyggt um 1970. Innan Breiðholts I, sem síðar hefur verið kallað Neðra-Breiðholt, hafa götuheiti endinguna -bakki og -stekkur. Hverfið var það fyrsta sem framkvæmdanefnd byggingaráætlunar byrjaði að byggja en þar hafði húsagerð, form og skipulag byggginganna alfarið verið ákveðið fyrirfram af skipulagsyfirvöldum Reykjavíkurborgar og gert ráð fyrir U-laga blokkum.[134] Í Bakkahverfi eru 22 U-laga blokkir á þremur hæðum og átta raðhúsagötur. Stekkirnir eru einbýlishúsagötur norðanmegin í hverfinu.

Mynd 28 Uppdráttur arkitektanna Reynis Vilhjálmssonar og Stefáns Jónssonar að skipulagi Breiðholts I, Bakka og Stekkja, frá 1967.[135]

Nokkur fjölbýlishúsanna austast í Bakkahverfinu voru byggð á vegum FB. Framkvæmdanefndin hafði það hlutverk að byggja húsnæði sem hægt væri að selja láglaunafólki í húsnæðisvanda, á góðu verði og með hagstæðum lánum. Verktaka- og verkfræðifyrirtækið Breiðholt hf. sá um byggingu fjölbýlishúsanna í Bakkahverfi.[136]

[134] Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 14.
[135] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Breiðholt I. Skipulagsuppdráttur, t. nr. 130“. Sþ. 1. desember 1967. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: „Breiðholt I“. Sótt 10. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.
[136] Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 14 – Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann.“ *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt,* bls. 22-23.

Framkvæmdanefndin stóð einnig fyrir byggingu 23 einlyftra timburhúsa við Lamba- og Skriðustekk sem úthlutað var vorið 1967. Þetta voru einingahús af tveimur áþekkum gerðum frá danska fyrirtækinu Tjæreborg Huset.[137]

1.2.4.2 Breiðholt II – Seljahverfi

Skipulag fyrstu hverfishlutanna í Breiðholti II, Seljahverfi, var samþykkt á árunum 1970-1975. Síðast var samþykkt skipulag ystu gatnanna sem liggja í krans umhverfis hverfið austur að Vatnsendahvarfi og suður að Leirdal, um 1980-1983. Byggingarframkvæmdir hófust um 1970 og hverfið var að mestu fullbyggt um miðjan níunda áratuginn.[138]

Mynd 29 Uppdráttur að heildarskipulagi Seljahverfis frá 1976 eftir Knút Jeppesen, arkitekt, með breytingum frá 1977-1982.[139]

Bæði heildarskipulag Seljahverfisins og deiliskipulag minni hverfishluta innan þess var unnið af arkitektunum Knúti Jeppesen og Guðrúnu Jónsdóttur (sjá mynd 29). Í Seljahverfi eru húsagerðir og skipulagsmynstur fjölbreytt. Gert var ráð fyrir fjölbreyttari húsagerðum sem hentað gætu ólíkum aldurshópum og þjóðfélagshópum. Yst í hverfinu, til austurs, suðurs og vesturs, eru einbýlishúsaþyrpingar en innar í hverfinu eru raðhúsagötur og blokkir. Í Seljahverfi voru einnig byggðir verkamannabústaðir, en í lægra hlutfalli miðað við aðra byggð

[137] *Morgunblaðið*, 24. maí 1967, bls. 19 – Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn Byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir: Hús við Lamba- og Skriðustekk, yfirlits- og afstöðuteikningar og teikningar af einstökum húsum. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Aðaluppdrættir → Leitarorð: „Lambastekkur“ / „Skriðustekkur“ – *Alþýðublaðið*, 24. maí 1967, bls. 1.
[138] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt*, bls. 6 – *Morgunblaðið*, 23. maí 1974, mynd og myndatexti bls. 22.
[139] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Seljahverfi“. Sþ. 1. janúar 1976. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: „Seljahverfi“. Sótt 10. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.

en í hinum Breiðholtshverfunum. Framkvæmdir hófust við byggingu verkamannabústaðanna í Seljahverfi árið 1974.[140]

Þar sem nú eru rað- og fjölbýlishús við Skógarsel 1-43 voru áður útihús tilheyrandi gamla Breiðholtsbænum, og seinna verslun og ræktunarreitir gróðrarstöðvarinnar Alaska. Deiliskipulag að núverandi byggð á "Alaskalóðinni" var samþykkt árið 2002.[141]

Deiliskipulag nýrrar íbúðarbyggðar ofan Jaðarsels var samþykkt árið 2005 og var gert þar ráð fyrir einbýlishúsum á 30 lóðum við nýja götu, Lambasel, sem flest risu á árunum 2005-2007.[142]

1.2.4.3 Breiðholt III – Fell

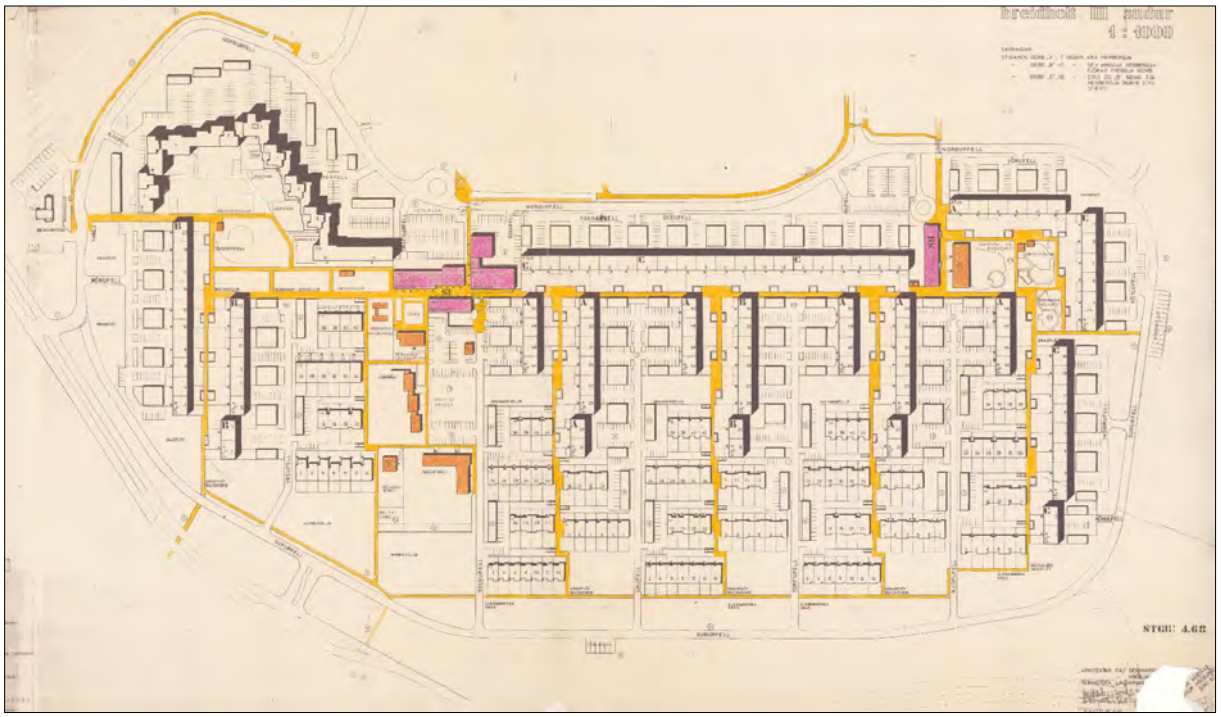
Arkitektar á vegum FB, þeir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson, unnu heildarskipulagið fyrir Breiðholt III sem samþykkt var árið 1967.[143] Ólíkt Breiðholti I, var Framkvæmdanefndin óbundin af öðru skipulagi og gat því sjálf ráðið för við skipulag Breiðholts III. Skipulag Efra-Breiðholts er sérstakt, ekki síst sökum þess að þar fengu skipuleggjendur í fyrsta sinn tækifæri til að hanna frá grunni og á einu bretti, hverfi fyrir 12.000 íbúa.[144] Við áætlanagerð fyrir Breiðholt III var hverfinu skipt í fimm skipulagshluta eða deildir, en Geirharður og Hróbjartur unnu allt skipulag þeirra.

Suðurdeild (Fell)

Fyrstu framkvæmdir í suðurdeild, Fellahverfi, hófust árið 1969 og hverfið var fullbyggt um 1980. Lagði framkvæmdanefndin áherslu á að hægt væri að koma við stórvirkum vinnuvélum og fjöldaframleiðslu við byggingu húsanna. Meirihluti íbúða var hafður í fjölbýlishúsum til þess að ná þeim mikla þéttleika sem skipuleggjendur lögðu til. Þéttleikinn átti að auka á átthagatilfinningu sem var eitt af því sem skipulagshöfundarnir lögðu áherslu á að ná fram. Fellin voru annar byggingaráfangi FB á eftir Breiðholti I. Framkvæmdanefndin skipulagði byggðina sjálf og hafði því frjálsari hendur um hönnun bygginganna í Fellum en raunin hafði verið í Breiðholti I. Reynslan í Breiðholti I hafði kennt framkvæmdanefndinni að dýrt var að byggja U-laga hús og einnig hafði komið í ljós að gaflar voru hlutfallslega dýrir byggingarhlutar. Því var lögð áhersla á að hafa sem fæsta gafla í hverfinu og niðurstaða arkitekta og skipulagshöfunda varð sú að hanna langar blokkir sem væru algjörlega án uppbrota. Fellahverfið einkennist af þessum löngu blokkum en ein er þó allra lengst og hlaut gælunafnið "Langavitleysan".[145]

---

[140] *Þjóðviljinn*, 23. desember 1973, bls. 5.
[141] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Staðgreinir 4.931.001. Alaskareitur. Deiliskipulagstillaga". Sþ. 12. júlí 2002. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: Skógarsel. Sótt 10. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.
[142] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Íbúðarsvæði við Jaðarsel milli Klyfjasels og Lækjarsels. Deiliskipulagstillaga". Sþ. 3. febrúar 2005. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: Lambasel. Sótt 10. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.
[143] *Morgunblaðið*, 22. september 1967, bls. 3
[144] Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann." *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt*, bls. 22 – Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985", bls. 16.
[145] Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann." *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt,* bls. 26 – Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985", bls. 20-22.

Mynd 30 Uppdráttur arkitektanna Hróbjarts Hróbjartssonar og Geirharðs Þorsteinssonar að skipulagi suðurdeildar Fellanna frá 1967, með breytingum frá 1971-1990. [146]

Vesturdeild (Berg)

Skipulag vesturdeildar Breiðholts III var unnið af arkitektunum Geirharði Þorsteinssyni og Hróbjarti Hróbjartssyni fyrir FB og var samþykkt árið 1970. Vestast í hverfinu raðast einbýlishús niður eftir hlíðinni til móts við Bakkahverfið, en efst á hæðinni til austurs standa raðhús í reglulegum þyrpingum umhverfis tilheyrandi bílastæði. Hin langa gata Vesturberg tengir Hólahverfið við götuna Suðurhóla í norðri og við Fellahverfið í suðri, við götuna Norðurfell. Austan við raðhúsaþyrpingarnar í Vesturbergi stendur röð blokka sem mynda línu frá norðri til suðurs og aðgreina þannig íbúðasvæðið Vesturberg í Vesturdeildinni frá hinu opna og sameiginlega svæði sem tilheyrir Miðdeild.

Miðdeild

Þeir Geirharður og Hróbjartur unnu skipulag miðdeildar eins og skipulag annarra skipulagshluta Breiðholts III. Í miðju hverfisins, á milli austur- og vesturdeildar og hvorum megin við götuna Austurberg er sameiginlegt þjónustusvæði fyrir Breiðholt III. Þar eru græn svæði, grunnskólar og framhaldsskóli, íþróttaaðstaða og verslunar- og þjónustusvæði.

Norðurdeild (Hólahverfi)

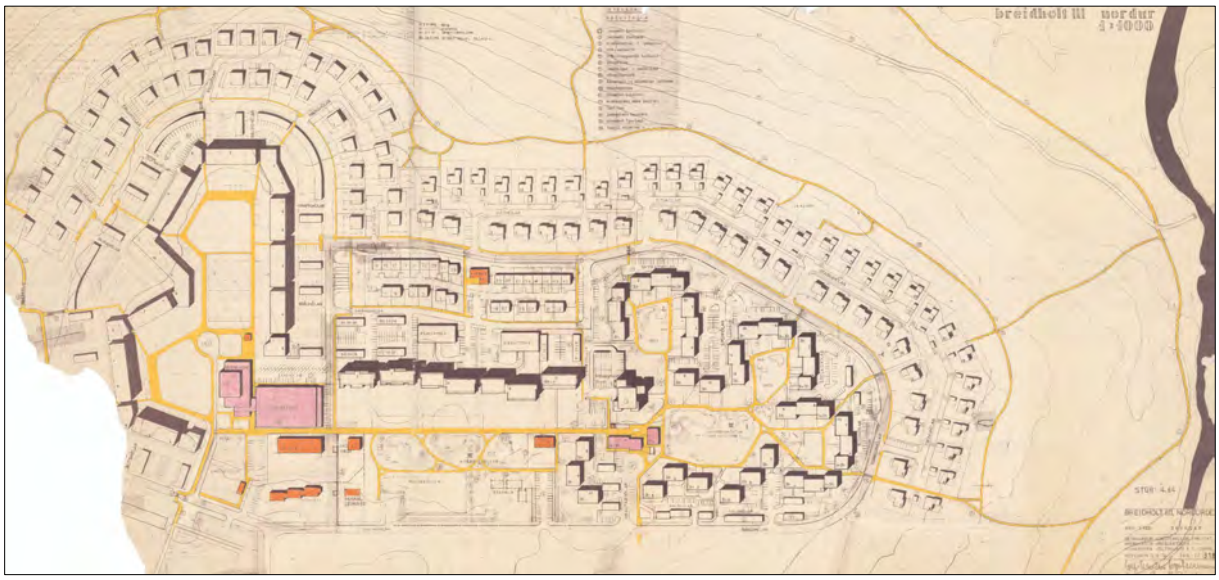
Skipulag norðurdeildar Breiðholts III, Hóla, var samþykkt árið 1973 (sjá mynd 31). Skipulagið unnu arkitektarnir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson.

[146] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Breiðholt III suður“. Sþ. 3. september 1990. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: „Breiðholt 3“. Sótt 10. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.

Austurdeild (Berg og Keilufell)

Skipulag austurdeildar var einnig unnið af Geirharði og Hróbjarti og samþykkt árið 1973. Fjölbreyttar húsagerðir eru í hverfinu en byggðin er almennt lægri en í Hólahverfi og Fellahverfi, meira framboð er af sérbýlishúsnæði og þéttleiki byggðar minni. Miðdeild og austurdeild aðgreinast við götuna Austurberg sem liggur frá Hólahverfi í norðri til Fellahverfis í suðri.

Viðlagasjóður, sem stofnaður var til hjálpar íbúum Vestmannaeyja eftir eldgosið árið 1973, fékk sama ár úthlutað 40 lóðum við Keilufell fyrir innflutt timburhús frá Noregi, Svíþjóð og Finnlandi. Húsin voru ætluð fyrir Vestmannaeyinga sem fluttust til Reykjavíkur eftir gosið og eru gjarnan kölluð „Viðlagasjóðshúsin“.[147]

Mynd 31 Uppdráttur Hróbjarts Hróbjartssonar og Geirharðs Þorsteinssonar að skipulagi Hólahverfis frá 1972, með breytingum frá 1973-1990.[148]

1.2.4.4 Mjódd

Mjóddin var snemma fyrirhuguð sem þjónustumiðstöð og miðbæjarkjarni fyrir Breiðholtshverfin og jafnvel Austurborgina í heild. Árið 1970 samþykkti borgarráð úthlutun lóðar undir stórmarkað í Mjóddinni, en að honum stóðu nokkur af stærri innflutningsfyrirtækjum landsins. Deiliskipulag miðbæjarkjarna í Norður-Mjódd var samþykkt í júní 1974. Þó leið nokkur tími uns nokkuð var farið að byggja í Mjóddinni, og fyrst reis fjölbýlishúsið við Þangbakka 8-10, árið 1979. Húsið er á níu hæðum en verslun og þjónusta er á jarðhæð.[149] Verslunarsvæðið í Mjódd tók að byggjast upp um 1984-1985 þegar Landsbankinn og svo verslunin Víðir opnuðu þar útibú.[150]

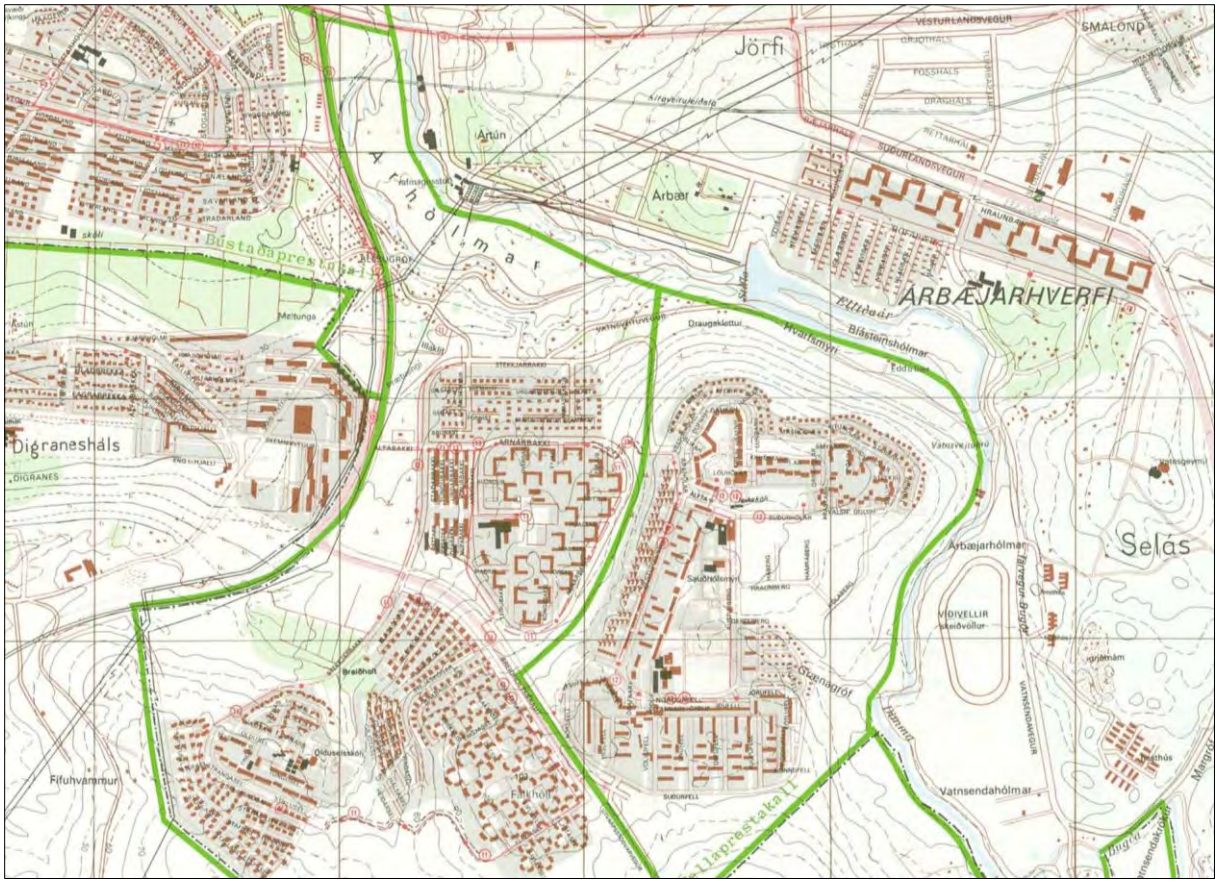
---

[147] Bragi Bergsson. „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“, bls. 20.

[148] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Breiðholt III norður“. Sþ. 2. janúar 1973. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: „Breiðholt 3“. Sótt 10. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.

[149] *Vísir*, 3. ágúst 1977, bls. 1.

[150] *Pressan,* 17. febrúar 1994, bls. 2C.

Mynd 32 Breiðholtið á korti frá 1977. Bygging Fella- og Hólahverfis (Breiðholts III) langt komin og Seljahverfi (Breiðholt II) í uppbyggingu.[151]

1.2.4.5 Suður-Mjódd

Árið 1970 var sú ákvörðun tekin í Borgarráði að starfsemi Íþróttafélags Reykjavíkur, ÍR, sem áður hafði haft aðstöðu við Túngötu í Vesturbæ Reykjavíkur, yrði flutt í Breiðholt. Félagið haslaði sér fljótt völl í hverfinu og tók að helga sér þar land í Suður-Mjódd sem áætlað var sem íþróttasvæði en illa gekk að fá samþykki fyrir byggingu íþróttahúss eða almennilegri aðstöðu. Drög að deiliskipulagi Suður-Mjóddar voru samþykkt í október 1975. Árið 1983 var reist á svæðinu vallarhús með búningsaðstöðu til bráðabirgða, en árið 1992 hlaut félagið styrk frá Reykjavíkurborg til þess að reisa íþróttahús. ÍR-heimilið teiknuðu arkitektarnir Egill Guðmundsson og Þórarinn Þórarinsson og húsið var vígt árið 1995.[152]

Í janúar 2017 var undirrituð viljayfirlýsing Reykjavíkurborgar og bílaumboðsins Heklu um nýja lóð fyrir bílaumboðið í Suður-Mjódd og um leið uppbyggingu íbúðarbyggðar á Heklureit við Laugaveg í samræmi við stefnu um þéttingu byggðar í Aðalskipulagi Reykjavíkur.[153]

---

[151] Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík, Hafnarfirði, Kópavogi, Seltjarnarnesi, Garðabæ, Bessastaðahreppi og þéttbýli í Mosfellssveit 1977 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak. Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1977. Sótt 09.10.2015.

[152] Ágúst Ásgeirsson: *Heil öld til heilla. Saga ÍR í 100 ár - 1907-2007*, bls. 55-60.

[153] Fundargerð 5440. fundar borgarráðs 26. janúar 2017, ásamt fylgigögnum: Bréf Hrólfs Jónssonar, skrifstofu eigna og atvinnuþróunar til borgarráðs, dags. 9. janúar 2017 og drög að viljayfirlýsingu um samstarf, dags. 9. janúar 2017. Sjá vef Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is → Stjórnkerfi → Borgarstjórn → Fundir borgarráðs ásamt fundargögnum → Fundur borgarráðs 26. janúar 2017 → Fundargögn → „Hekla“. Sótt 16.3.2017.

1.2.4.6 Norður-Mjódd

Svæðið í Norður-Mjódd stóð að mestu autt á meðan Breiðholtið byggðist upp. Árið 1976 var bensínstöð Olís við Álfabakka opnuð og árið 1984 var Staldrið, sjoppa með bílalúgum, opnað við Stekkjarbakka.

Með nýju Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016, sem staðfest var 18. ágúst 1997, var landnotkun í Norður-Mjódd breytt frá því að vera útivistarsvæði til sérstakra nota í blandaða notkun verslunar- og þjónustusvæðis og útivistarsvæðis til sérstakra nota s.s. gróðrarstöðvar, garðlönd, íþróttasvæði og kirkjugarða. Svæðið var deiliskipulagt árið 1999 og sama ár voru reistar skemmubyggingar á lóðinni Stekkjarbakka 4-6 þar sem eru til húsa bílasala og gróðrarstöð og verslun Garðheima.[154]

[154] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir: „Norður-Mjódd. Deiliskipulag - skýringarmynd“. Sþ. 13. apríl 1999 (sþ. með leiðréttingum 14.01.2004). Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: Norður Mjódd. Sótt 16. maí 2015. Sjá einnig Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.

2. Skráning menningarminja í borgarhluta 6 – Breiðholti

2.1 Almennt um verndun menningarminja: fornleifa, húsa og mannvirkja

Ákvæði um skráningu menningarminja er að finna í lögum um menningarminjar nr. 80/2012 sem tóku gildi 1. janúar 2013. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi. Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.[155]

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

> Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara. … Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirvöld þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

> Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

> Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

> Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

[155] Lög um menningarminjar nr. 80/2012.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

> Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:
> **a.** búsetulandslag, skrúðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
> **b**. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
> **c.** tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
> **d.** vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
> **e.** virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
> **f.** þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
> **g.** áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
> **h.** haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
> **i.** skipsflök eða hlutar þeirra.

Byggingararfur er skilgreindur í 4. gr. og teljast hús og önnur mannvirki og einstakir hlutar þeirra sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi til byggingaarfs þjóðarinnar:

> **a**. stök hús eða hlutar þeirra og húsasamstæður, hvort sem er til íbúðar eða menningar- og atvinnustarfsemi í þéttbýli eða dreifbýli, húsaþyrpingar og götumyndir,
> **b**. kirkjur og bænhús, ásamt tilheyrandi mannvirkjum, svo sem klukkuturnum, garðhleðslum og sáluhliðum, klaustur, samkomuhús, skólahús og nánasta umhverfi þeirra, aðrar opinberar byggingar, íþróttamannvirki og sundlaugar,
> **c**. brýr og hvers konar samgöngumannvirki, virkjanir, stíflur, dælustöðvar og önnur orkumannvirki, hafnarmannvirki, vind- og vatnsmyllur, vitar, slippir, hjallar, manngerðir hellar og réttir.

Nánari ákvæði um verndun og varðveislu húsa og mannvirkja er að finna í 29. gr. laganna og samkvæmt henni eru <u>öll hús og mannvirki sem eru 100 ára eða eldri friðuð</u>:

> Óheimilt er að raska friðuðum húsum og mannvirkjum, spilla þeim eða breyta, rífa þau eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Um verndun annarra húsa og mannvirkja sem ekki ná 100 ára aldri er kveðið á í 30. gr.:

> Eigendum húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er

skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Eitt markmið skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningaminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

> Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

2.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar menningarminja: fornleifar, hús og mannvirki

Borgarsögusafn Reykjavíkur heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár.

2.2.1 Fornleifaskrá Reykjavíkur

Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2020) eru um 3650 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa. Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – menningarsögulegan gagnagrunn. Minjar eru skráðar eftir jörðum og þeirri jarðaskiptingu fylgt sem tíðkaðist um 1835-1845. Minjarnar fá þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands úthlutar, í öðru lagi jarðarnúmer úr Jarðabók Johnsens frá 1847 og í þriðja lagi hlaupandi tölu innan jarðarnúmersins. Á því rannsóknarsvæði sem hér um ræðir eru skráðar minjar í landi jarðarinnar Breiðholts (181154-218-1), hér eru einungis notaðar tvær síðastnefndu tölurnar (218-1).

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands[156] í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012. Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **1985**, hér skammstafað MÍ- númer. Í skýrslunni fá allar fornleifarnar nafn jarðarinnar og tvö númer, annarsvegar verkefnanúmer Minjastofnunar og hlaupandi númer og hinsvegar tvær síðustu tölurnar í Sarpsnúmerinu innan sviga: **1985-1 (218-1).**

[156] Minjastofnun Íslands: Skráningarstaðlar fornleifa, 2013.

Við skráningu menningarminja er sögu jarðanna gerð skil og varpað ljósi á þætti sem gefa upplýsingar um sögu byggðar og búskapar í nágrenninu. Rýnt er í örnefnaskrár, kort og aðrar ritaðar heimildir. Eldri minjastaðir kunna að hafa raskast eða jafnvel eyðst vegna seinni tíma framkvæmda. Enn geta þó leynst í jörðu fornleifar og ætti því að sýna aðgát við jarðrask nálægt minjastöðum. Þá er tegundum og hlutverki minja lýst. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild**, *en á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu.* Í lokin er vísað í þær heimildir sem hafa gefið tilefni til skráningar fornleifa. Þá er reynt að áætla út frá staðsetningu hvaða hlutverk minjar hafa haft og lagt mat á ástand þeirra.

Við staðsetningu á minjum er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekktar) á gildandi skipulagsuppdrætti, sem sóttir eru í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN 93 sem punktar.[157] Minjarnar eru flokkaðar eftir aldri (sjá töflu 1). Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit, en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Tafla 1 Minjaflokkar

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	● Rauður
2	Minjar frá 1920-1930	● Gulur
3	Minjar frá 1930 og yngri	● Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár

2.2.2 Húsaskrá Reykjavíkur

Húsaskrá Reykjavíkur er gagnagrunnur um hús í Reykjavík. Megintilgangurinn með skránni er að safna á einn stað upplýsingum um hús í Reykjavík og varpa ljósi á byggingararf borgarinnar. Í húsaskránni má meðal annars finna upplýsingar um byggingarár húsa, hönnuði, upprunalega gerð, byggingarefni húsa, helstu breytingar sem gerðar hafa verið á viðkomandi húsum og annað sem lýtur að sögu þeirra.

Húsaskráin byggir á margvíslegum frumgögnum svo sem brunavirðingum, gögnum byggingarnefndar Reykjavíkur, teikningum, kortum og ljósmyndum en einnig prentuðum heimildum og vettvangskönnunum. Skráin er góður grunnur fyrir rannsóknir á byggingarsögu Reykjavíkur, þar sem í henni eru upplýsingar um hús sem byggð hafa verið í Reykjavík í gegnum tíðina, einnig þau sem hafa verið rifin. Húsaskráin er lögð til grundvallar við gerð húsakannana og hefur að geyma upplýsingar um varðveislumat húsa, sem horft er til þegar unnið er deiliskipulag í þegar byggðum hverfum í borginni.

Brunavirðingar eru mikilvægar heimildir um hús í Reykjavík. Eftir að Reykjavík fékk inngöngu í Brunabótafélag danskra kaupstaða árið 1874 voru öll hús bæjarins virt til brunabóta. Þá var húsunum lýst mjög nákvæmlega og verðmæti þeirra metið og skráð. Þessar brunavirðingar veita mikilvægar upplýsingar um byggingarár húsa og breytingar sem gerðar

[157] Borgarvefsjá: http://borgarvefsja.is.

hafa verið á þeim. Byggingarnefnd tók til starfa í Reykjavík árið 1839. Á Borgarskjalasafni Reykjavíkur eru varðveitt öll skjöl byggingarnefndar frá upphafi svo sem umsóknir um nýbyggingar og breytingar, leyfisveitingar nefndarinnar og umsagnir ýmissa aðila. Ennfremur má sjá í veðmálabókum hvernig hús hafa gengið kaupum og sölum í Reykjavík í aldanna rás.

Teikningar og ljósmyndir veita mikilsverðar upplýsingar þegar rannsökuð er byggingarsaga húsa og þróun byggðar. Hjá byggingarfulltrúa Reykjavíkur eru varðveittar allar teikningar af húsum í Reykjavík sem sótt hefur verið um samþykki fyrir. Ljósmyndir koma sér vel við athugun á ýmsum atriðum, t.d. því hvernig gluggar húsa hafa tekið breytingum í gegnum tíðina, en slíkar breytingar eru yfirleitt ekki skráðar í skjalleg gögn. Ljósmyndir af húsum í Reykjavík eru varðveittar á Ljósmyndasafni Reykjavíkur og Þjóðminjasafni Íslands. Kort og uppdrættir eru einnig mikilvægar heimildir um þróun byggðar og meðal þeirra sem gagnast við rannsóknir á sögu Reykjavíkur eru ýmis frumkort af Reykjavík frá 18., 19. og 20. öld, sem og kort mælingadeildar Reykjavíkurborgar og skipulagsuppdrættir. Prentaðar heimildir eru til fjölmargar um sögu Reykjavíkur. Þær koma allar að góðum notum við gerð húsaskrárinnar hvort sem um frásagnir samtíðarmanna er að ræða eða sögu sem skráð er af eftirkomendum.

Með skoðun og ljósmyndun á vettvangi er unnt að meta ástand viðkomandi húss eða svæðis og þannig næst jafnframt heildaryfirsýn yfir gerð og efnisnotkun. Umhverfislegt mat og þar með varðveislugildi húss byggir síðan á samanburði á núverandi ástandi og skjallegum upplýsingum um upphaflega gerð húss.

2.3 Breiðholt – Fornleifaskráning og varðveislumat fyrir fornleifar og yngri minjar

2.3.1 Fornleifaskrá Breiðholts

Hér er greint frá fornleifum á hverfisskipulagssvæðinu borgarhluta 6 - Breiðholti. Svæðið afmarkast af Reykjanesbraut í vestri, Stekkjarbakka og byggð í Efra-Breiðholti (ásamt þróunarsvæði aðalskipulags við Suðurfell) í norðri og austri og sveitarfélagamörkum Reykjavíkur og Kópavogs í suðri (sjá mynd 1).

Allar minjar á deiliskipulagssvæðinu tilheyra jörðinni Breiðholti (181154-218). Sú fornleifaskrá sem nú hefur verið gerð byggir að hluta til á eldri skráningu sem miðaðist við deiliskipulagsstig og þjóðminjalög síns tíma. Skráningin hefur nú verið endurskoðuð og tekur mið af núgildandi lögum um menningarminjar nr. 80/2012 og þeim reglum sem gilda um skráningu fornleifa og skil á gögnum til Minjastofnunar Íslands.[158] Minjastofnun Íslands úthlutaði deiliskráningunni verkefnanúmerinu 1985 sem vísað er til í skýrslunni. Fornleifar í skýrslunni eru því með tvö skráningarnúmer, annarsvegar safnnúmer úr Sarpi og hinsvegar MÍ númer innan sviga, t.d.: *Breiðholt 218-1 og (1985-1)*

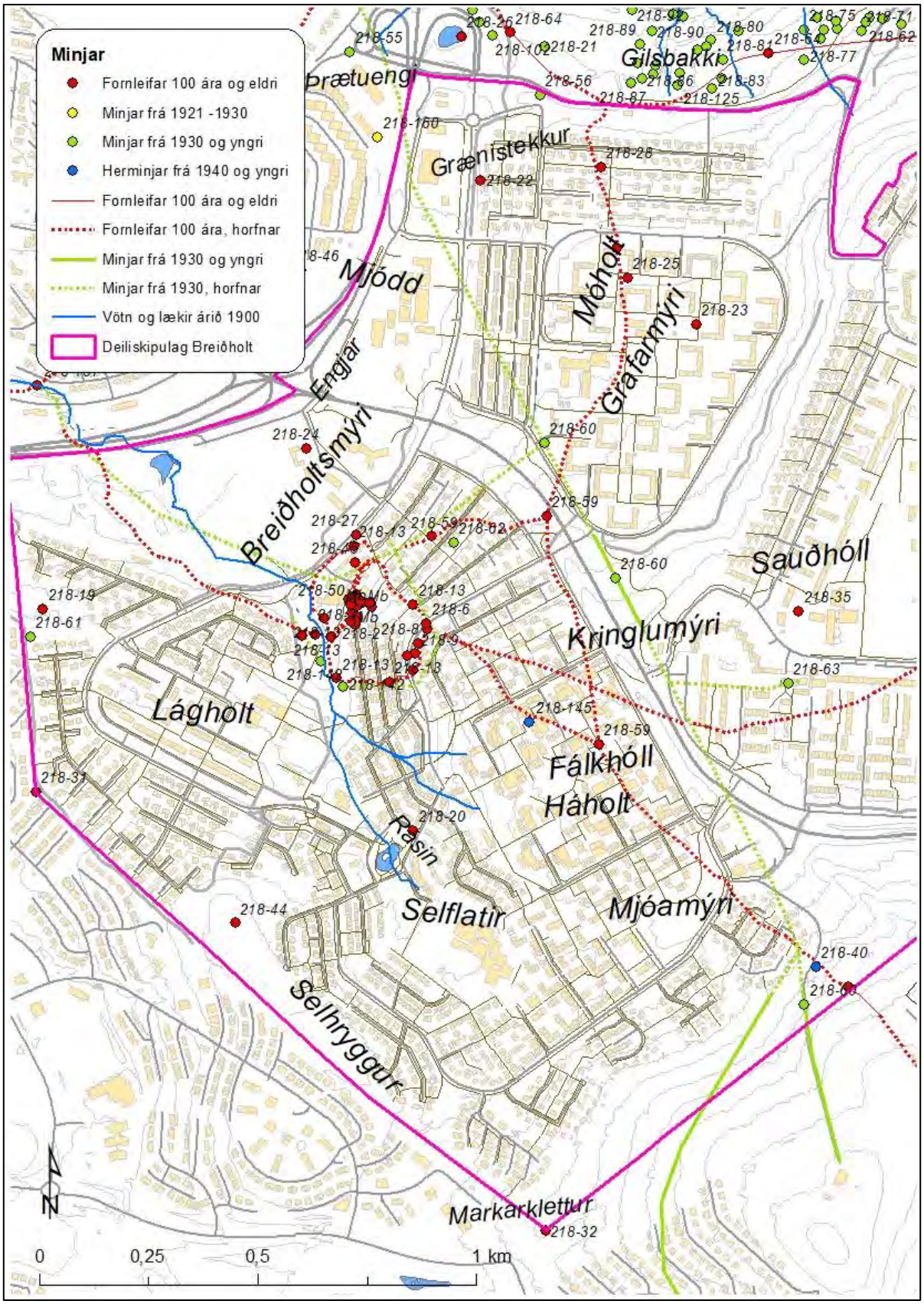
Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir gerðu vettvangsrannsókn í október 2018 og aftur nóvember 2019, skráðu þá og mældu upp minjar með Trimble Geo7 landmælingatæki og unnu úr gögnunum.

Fyrri rannsóknir á Breiðholti:

- 1983 Guðmundur Ólafsson: Fornleifaskrá Reykjavíkur (handrit) Þjóminjasafn Íslands.
- 1993 Bjarni F. Einarsson: Breiðholt – Greinagerð um fornleifar í Breiðholti, Reykjavík, Árbæjarsafn.
- 1995 Bjarni F. Einarsson: Fornleifaskrá Reykjavíkur, Árbæjarsafn.
- 2005 Anna Lísa Guðmundsdóttir: Fornleifaskrá Breiðholts (handrit), Árbæjarsafn.
- 2014 Margrét Björk Magnúsdóttir: Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts, skýrsla nr. 168, Minjasafn Reykjavíkur.
- Auk þess hafa minjar verið mældar upp af Minjastofnun Íslands.

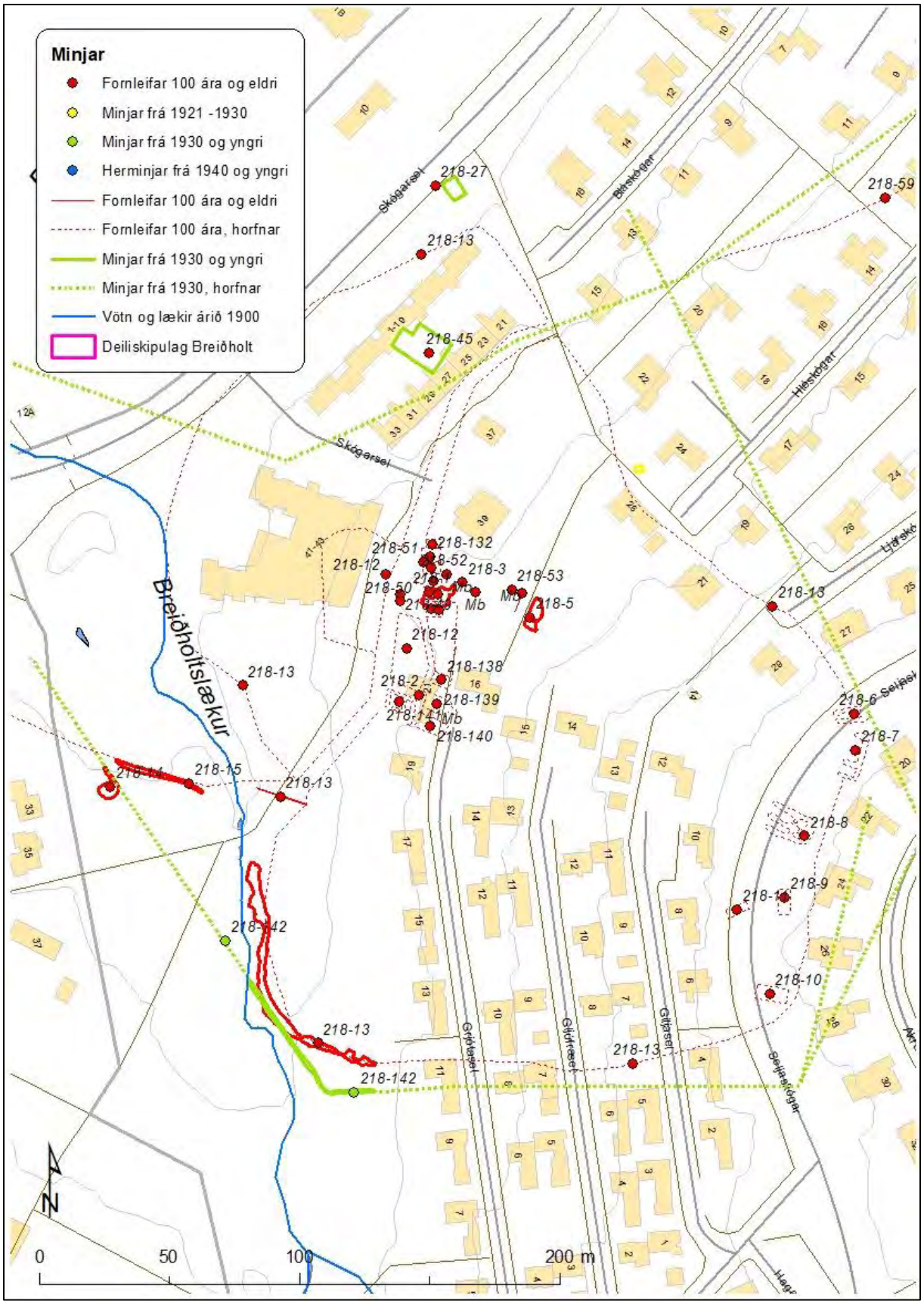
Minjar á deiliskipulagssvæðinu eru flestar skráðar eftir heimildum en sjáanlegar fornleifar eru á bæjarstæði Breiðholts (218-1 og 218-5) og suðvestur af bæjarstæðinu við Breiðholtslæk (218-13,14 og 15).

[158] Lög um menningarminjar nr. 80/2012 – *Skráningarstaðlar fornleifa*. Minjastofnun Íslands, 2013. Sjá vef Minjastofnunar Íslands: http://www.minjastofnun.is/ → Fornminjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar – Oddgeir Isaksen: *Skil á fornleifaskráningargögnum*. Minjastofnun Íslands, 2013. Sjá vef Minjastofnunar Íslands: http://www.minjastofnun.is/ → Gagnasafn → Leiðbeiningarrit → Leiðbeiningar 1: Skil á fornleifaskráningargögnum (2016).

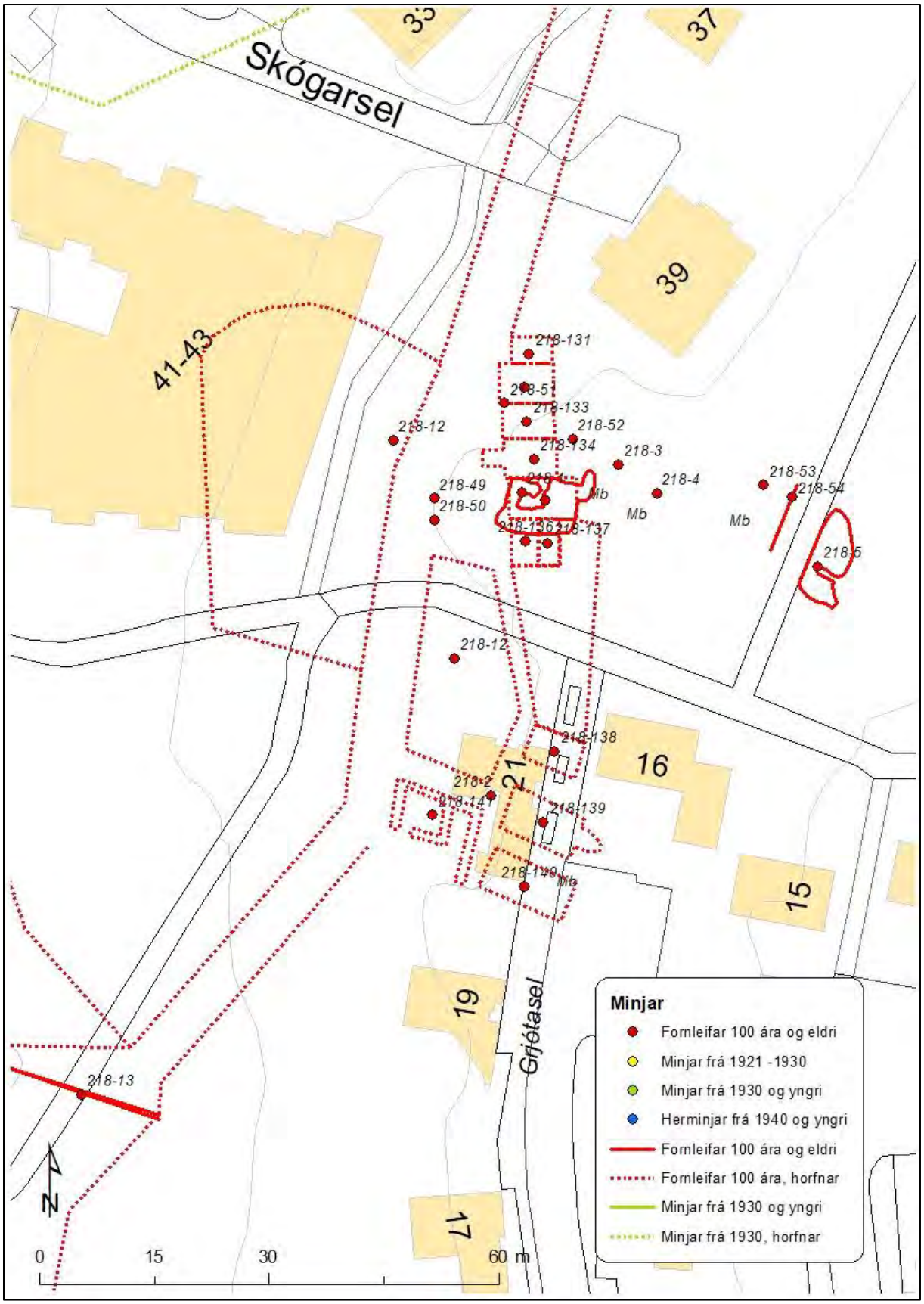
Mynd 33 Skráðar fornleifar og yngri minjar í Breiðholti.[159]

[159] Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR), sjá Borgarvefsjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/. Kortavinnsla ALG, Borgarsögusafni.

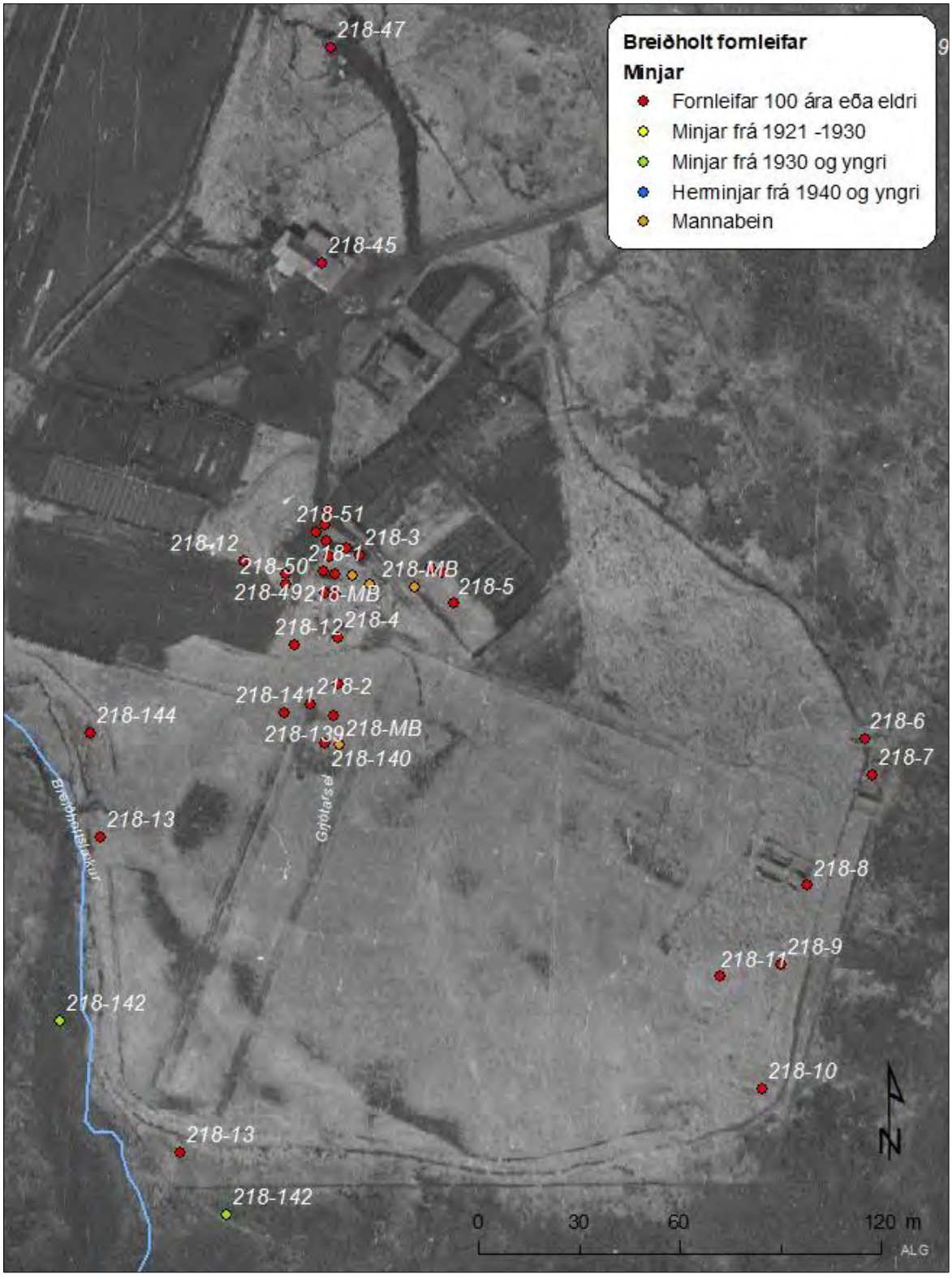
Mynd 34 Skráðar fornleifar á bæjarstæði Breiðholts og við túngarð.[160]

[160] Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR), sjá Borgarvefsjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/. Kortavinnsla ALG, Borgarsögusafn.

Mynd 35 Skráðar fornleifar á bæjarstæði Breiðholts.[161]

[161] Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR), sjá Borgarvefsjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/. Kortavinnsla ALG, Borgarsögusafni.

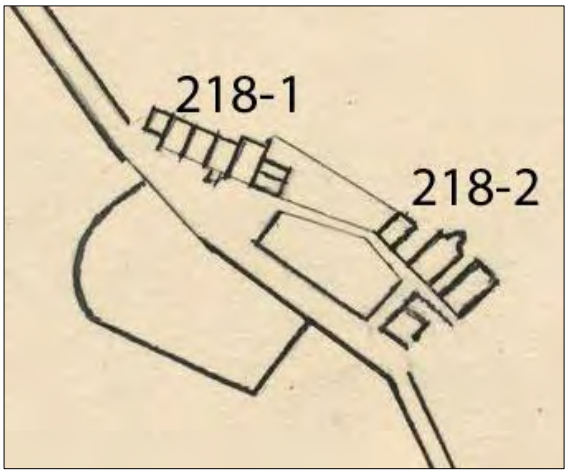

Mynd 36 Loftmynd af Breiðholti frá árinu 1970. Bæjarstæði er þar sem flestir rauðu punktarnir eru en á þessum tíma var þar Gróðrarstöðin Alaska. Túngarður býlisins (218-13) er mjög greinilegur umhverfis tún bæjarins. Sums staðar eru garðarnir margfaldir, utar hefur svo verið yngri girðing (218-142) sem hefur afmarkað túnin. Austast eru útihús (218-6 til 218-11).[162]

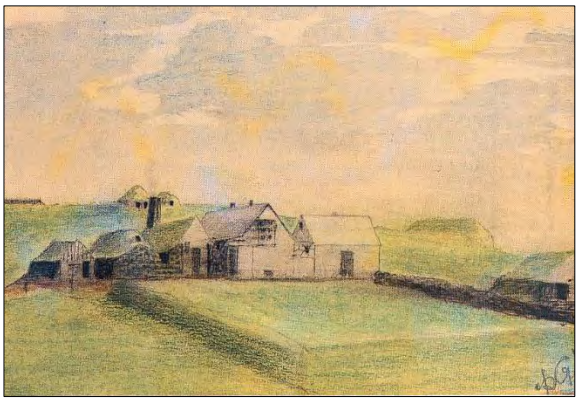
[162] Landmælingar Íslands: Hluti úr loftmynd B17-B-4882, tökudagur 1970-05-09, Kortavinnsla ALG, Borgarsögusafni.

Breiðholt 218-1 Bæjarstæði

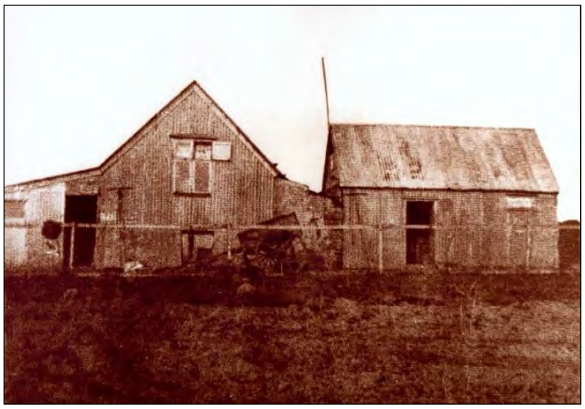
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-1	Breiðholt	Bæjarstæði	Tóft	1378-1960	361340	403058	18	14	Gott	Nei

Mynd 37 Bæjarstæði Breiðholts árið 1916, hluti af túnakorti. Sjö hús eru á nyrðri hluta bæjarstæðisins (218-1) en fjögur hús á syðri hluta bæjarstæðisins (218-2).[163]

Mynd 38 Síðasti torfbærinn í Breiðholti, teikning frá því fyrir 1940. Fremst á myndinni er kálgarður, þar fyrir aftan eru 5 hús sem voru á nyrðra bæjarstæðinu (218-1). Til hægri sér í hús á syðra bæjarstæðinu (218-2) og fjær torfhús fyrir suðaustan og austan bæinn.[164]

Mynd 39 Ljósmynd af Breiðholtsbænum.[165] Sennilega tekin eftir 1940. Til vinstri var eldhússkúr (218-134), áfastur íbúðarhúsi eða baðstofu (218-135), og til hægri var skemma (218-136).

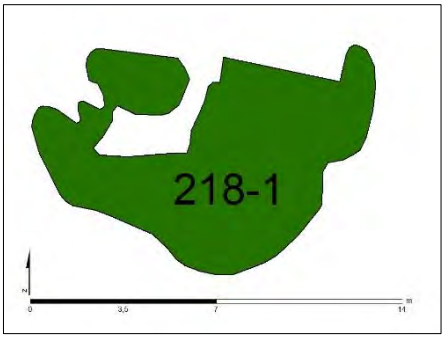

Mynd 40 Bæjarstæði Breiðholts um árið 1960. Þá stóðu tvö hús á gamla bæjarstæðinu, sjá neðarlega á kortinu og fyrir miðju er húsið Skógarsel 37, norðvestur af því er svo nýja steypta fjósið og hlaðan.

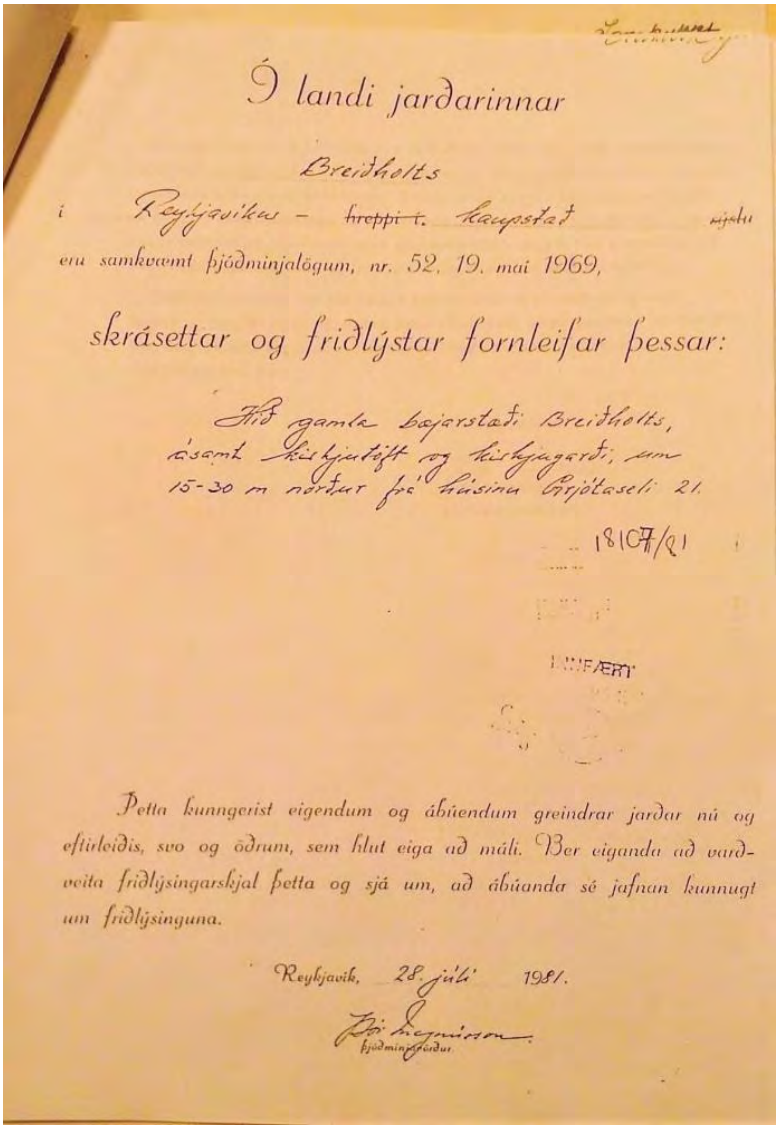
[163] Þjóðskjalasafn: Túnakort Breiðholts 1916.
[164] Mynd tekin eftir: Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), teikning Þorkels Gíslasonar bls. 101.
[165] Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt. Ljósm. ókunnur, óskráð kópía.

Mynd 41 Rústir síðustu bæjarhúsanna (218-1), baðstofunnar, á bæjarstæði Breiðholts, horft til austurs.

Mynd 42 Rústir síðustu bæjarhúsanna (218-1) á bæjarstæði Breiðholts, teiknað eftir uppmælingu.

Í landi jarðarinnar

Breiðholts

í Reykjavíkur – ~~hreppi t.~~ kaupstað sýslu

eru samkvæmt þjóðminjalögum, nr. 52. 19. maí 1969,

skrásettar og friðlýstar fornleifar þessar:

Hið gamla bæjarstæði Breiðholts, ásamt kirkjutúni og kirkjugarði, um 15-30 m norðan frá húsinu Grjótaseli 21.

18107/21

ÞINGLÝST

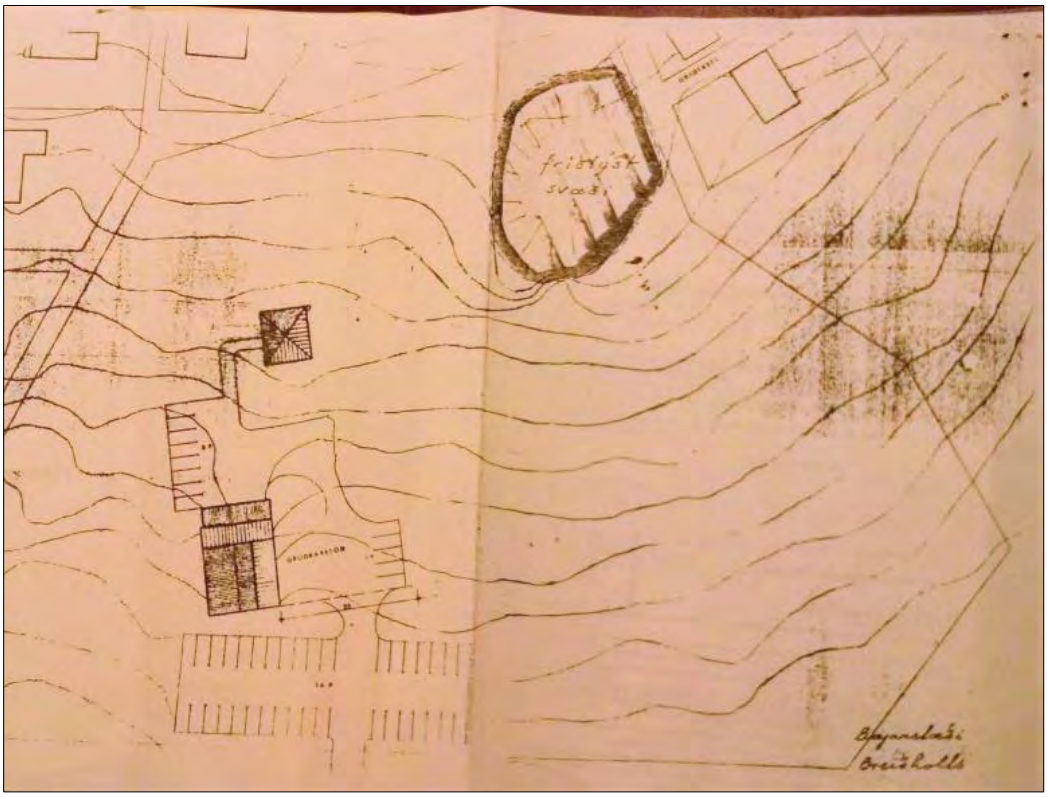
Þetta kunngerist eigendum og ábúendum greindrar jarðar nú og eftirleiðis, svo og öðrum, sem hlut eiga að máli. Ber eiganda að varðveita friðlýsingarskjal þetta og sjá um, að ábúanda sé jafnan kunnugt um friðlýsinguna.

Reykjavík, 28 júlí 1981.

Þór Magnússon
þjóðminjavörður

Mynd 43 Þinglýsingarskjal vegna friðlýsingar á bæjarstæði Breiðholts, undirritað af Þór Magnússyni þjóðminjaverði.[166]

[166] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs fyrir erfðafestulandið Breiðholtsblett I (E-nr. 440), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til Skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2.7.1981 ásamt friðlýsingarskjali.

Mynd 44 Kort sem sýnir friðlýst svæði, bæjarstæði Breiðholts, norðan við Grjótasel 21, vinstra megin við svæðið er íbúðahúsið Skógarsel 37.[167]

Staðhættir: Bæjarstæði Breiðholts er um 25 m austur af Skógarseli 41-43, 20 m suður af Skógarseli 39 og 27 m norður af Grjótaseli 21, á hól í aflíðandi brekku sem hallar til vesturs. Miklum trjágróðri hefur verið plantað á svæðinu, sem er ekki gott fyrir minjar.

Bæjarstæðið hefur orðið fyrir töluverðu raski í gegnum tíðina og sér í lagi þegar byggt var á syðri hluta þess, Grjótasels megin. Árið 2013 voru lagðir göngustígar um svæðið, gert svæði fyrir nestisborð og malarsvæði þar sem áður höfðu verið sett niður upplýsingaskilti var stækkað.[168]

Árið 1981 friðlýsti Þór Magnússon þjóðminjavörður: „...hið gamla bæjarstæði Breiðholts, ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, um 15-30 m norður frá húsinu Grjótaseli 21.“[169] sjá mynd 43. Bæjarstæði Breiðholts náði áður yfir mun stærra svæði, en búið er að byggja á syðri hluta þess við Grjótasel. Samkvæmt túnakorti frá árinu 1916 voru sjö hús á nyrðra bæjarstæðinu (218-1), (skráð: 218-131, 132, 133, 134, 135, 136 og 137), og fjögur útihús á því syðra (218-2), (skráð: 218-138, 139, 140, ásamt tóft eða aðhaldi 218-141), sjá mynd 37.[170] Gamli bærinn var líklega rifinn að hluta þegar nýja íbúðarhúsið var reist árið 1938, nú Skógarsel 37. Um 1960 stóðu baðstofa (218-135) og skemma (218-136) enn á hlaðinu, sjá mynd 40. [171]

Húsin í Breiðholti voru brunavirt árið 1924 og voru húsin í bæjarröðinni þá enn sjö talsins (218-1) auk þriggja útihúsa (218-2). Syðst í röðinni var *geymsluhús* eða *skemma* sem sneri göflum í norður-suður (5,5x3,3 m að stærð, 218-136), byggð úr bindingi en með torf- og grjótvegg við norðurgafl. Áfastur við austurhlið hennar var *geymsluskúr* úr sama efni (5,5x1,8 m að stærð, 218-137). Norðan við skemmuna var íbúðarhús eða *baðstofa* sem sneri göflum í vestur-austur (10x5 m að stærð, 218-135, rústir eru sýnilegar), byggð úr bindingi og klædd utan á hliðum með torfi og grjóti, en stafnar klæddir borðum og járni. Geymslukjallari (1,6 m hár) var undir vesturhluta hennar og við vesturgaflinn var lítill inngönguskúr (sjá mynd 39). Við norðurhlið baðstofunnar var *eldhússkúr*

[167] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs fyrir erfðafestulandið Breiðholtsblett I (E-nr. 440), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til Skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2.7.1981 ásamt friðlýsingarskjali.
[168] Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*, skýrsla 168. Borgarsögusafn Reykjavíkur, 2014.
[169] Ljósmynd af friðlýsingarskjali, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[170] Þjóðskjalasafn: Túnakort Breiðholts 1916.
[171] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

(10x2,5 m að stærð, 218-134), byggður úr bindingi með norðurhlið úr torfi og grjóti. Við norðurhlið hans var önnur *eldhúsbygging* (8x4 m að stærð, 218-133), byggð úr torfi og grjóti. *Eldiviðarhús* úr torfi og grjóti (8x3 m að stærð, 218-132) var við norðurhlið þeirrar byggingar. Nyrst í röðinni var *hesthús* (4,5x2,5 m að stærð, 218-131), byggt úr torfi og grjóti nema annar stafninn, sem var klæddur borðum og pappa.[172] Þrjú hús stóðu sunnar samkvæmt þessari úttekt og eru þau skráð á númer 218-2. Árið 1936 var eignin brunavirt á ný og stóðu þá enn sömu hús á landinu og áður, utan þess að eitt útihúsanna, hesthúsið, hafði verið rifið (218-131) og nýtt stakstætt hús byggt, búr (7,5x2 m að stærð), en ekki kemur fram hvar það var á hlaðinu. Það var úr bindingi, klætt með borðum, pappa og járni þar sem það var ekki áfast öðrum húsum og með steinsteyptu gólfi.[173]

Bæjarstæðið varð síðar hluti af erfðafestulandinu Breiðholtsbletti I.[174] Árið 1960 keypti Jón H. Björnsson erfðafestuna og rak þar gróðrarstöðina Alaska í Breiðholti.

Lýsing: Rústin er grasivaxin, úr steinsteypu, torfi og grjóti. Af bæjarhúsum er nú aðeins sjáanlegur grunnur síðasta íbúðarhússins, baðstofunnar, og syðri veggur eldhússkúrs (218-134). Fornleifarnar eru 16x10 m (N - S). Veggir eru úr grjóti, torfi og steinsteypu, 1 - 2 m breiðir og 0,4 - 2,0 m háir.

Breiðholt 218-2 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-2	Breiðholt	Útihús	Heimild	1378-1936	361334	403019			Ómetið	Já

Staðhættir: Þar sem nú er Grjótasel 21. Á túnakorti frá árinu 1916 af Breiðholti eru merkt þrjú útihús og tóft, eða aðhald, syðst á bæjarstæðinu (218-2) sjá mynd 37. Hús þessi eru skráð undir númerin 218-138, 139, 140, 141.[175] Þau koma ekki fram á öðrum yngri kortum eða loftljósmyndum.
Breiðholtsbærinn var brunavirtur árið 1924 og voru þá öll húsin í bæjarröðinni virt, eða sjö talsins (218-1), ásamt þremur útihúsum (218-2) sem voru sunnan við.[176] Nyrst stóð *hesthús* (7,5x2,5 m að stærð **218-138**), byggt úr torfi og grjóti en með vesturgafl úr timbri. Sunnan við það stóð *fjós* fyrir tíu kýr (9x6 m að stærð **218-139**), byggt úr torfi og grjóti. Áföst við suðurhlið þess var *heyhlaða* (10x5,8 m að stærð **218-140**), byggð að nokkru úr torfi og grjóti en að nokkru úr bindingi og klædd járni.[177] Þessi hlaða 218-139 mun hafa verið byggð af Jóni Jónssyni (d. 1897) sem var bóndi í Breiðholti í lok 19. aldar. Þegar grafið var fyrir grunni hennar munu hafa komið upp mannabein frá þeim tíma þegar kirkja var í Breiðholti.[178] Fjórða húsið var ekki virt, trúlega hefur það þá verið tóft eða aðhald (stærð 10x6,5 m, **218-141**).
Lýsing: Rústirnar eru horfnar af yfirborði og ekki sjáanlegar á gömlum loftmyndum. Því hefur líklega verið sléttað snemma á þessu svæði, en sögusagnir eru um að fjósið hafi verið fellt yfir kú sem drapst þar vegna miltisbrands.[179]
Minjar gætu leynst í jörðu fyrir framan íbúðarhúsið Grjótasel 21, í gangstétt og götu.

[172] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[173] Borgarskjalasafn: Aðf. 746. Brunabótavirðing húsa 21.8.1933-21.5.1937: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 21.2.1936 (brnr. 1998).
[174] Borgarskjalasafn: Aðf. 746. Brunabótavirðing húsa 21.8.1933-21.5.1937: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 21.2.1936 (brnr. 1998).
[175] Þjóðskjalasafn: Túnakort Breiðholts 1916.
[176] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[177] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[178] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: „181154-1“ - Birta aðföng án mynda.
[179] Munnlegar upplýsingar, Sigurður Sigurðarson dýralæknir árið 2015.

Breiðholt 218-3 Kirkja

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-3	Breiðholt	Kirkja	Heimild	1325-1550	361349	403063			Ómetið	Já

Mynd 45 Minnisvarði sem Rótarýklúbburinn Reykjavík – Breiðholt reisti um kirkju í Breiðholti árið 2000 í tilefni af 1000 ára afmæli kristnitöku.

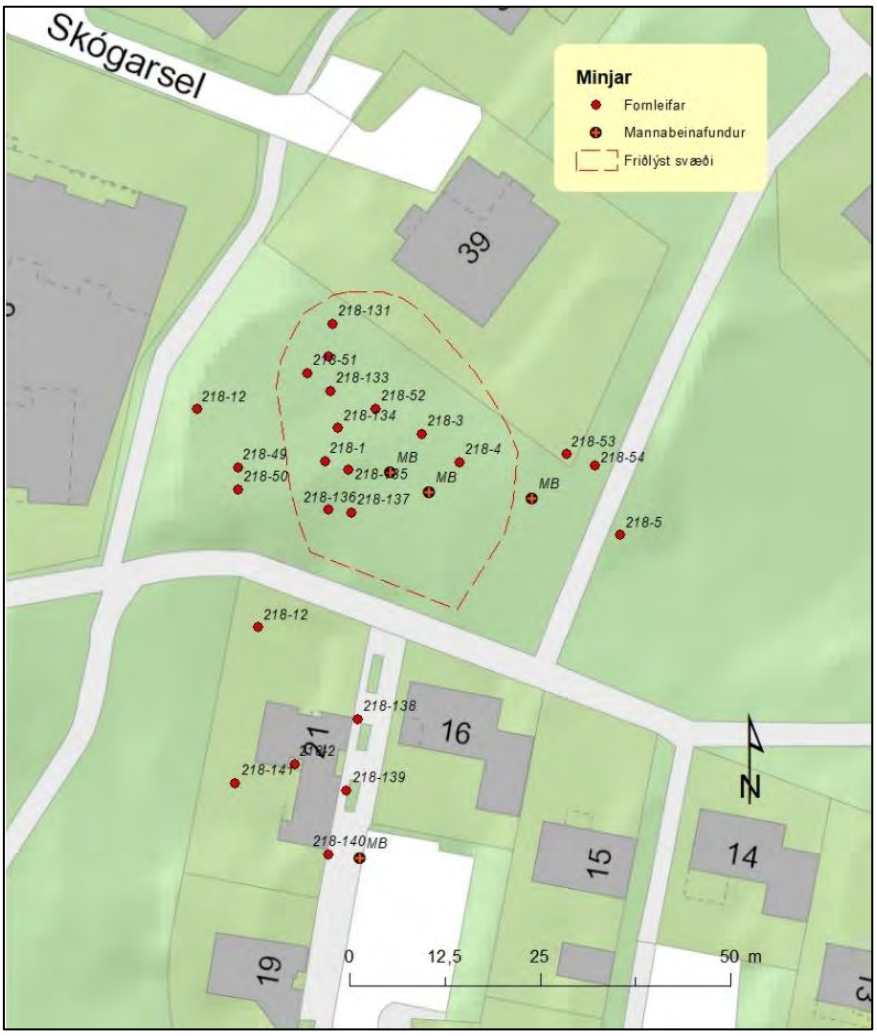
Staðhættir: Við Breiðholtsbæinn hafa verið bæði kirkja og kirkjugarður. Heimildir geta um kirkju og mannabein hafa fundist við jarðrask á bæjarstæðinu. Kirkju í Breiðholti er ekki getið í kirknaskrá Páls biskups frá því um 1200[180] en af frásögn um jarteikn í Þorláks sögu hins helga frá 1325 að dæma virðist hafa verið þar bænhús eða kirkja sem helguð var heilögum Blasíusi.[181] Hann var verndari nautasmala og svínahirða, tóvinnufólks, vefara, skóara, steinhöggvara og skipasmiða og þótti gott að heita á hann gegn allskonar hálskvillum, meðal annars. Í frásögninni segir, að dag einn hafi Hallur, smalamaður Snæbjörns bónda á „Bútsstöðum“ (Bústöðum), komið heim frá fé og fallið í öngvit. Þegar hann rankaði við sér hafði hann misst mál sitt og var mállaus í sjö daga. Snæbjörn bóndi hét þá á hinn heilaga Blasíus biskup að smalamaðurinn skyldi ganga í Breiðholt og gefa þangað lýsi ef hann mætti endurheimta heilsu sína, en þegar það dugði ekki til ákallaði bóndi Guð og Þorlák biskup. Litlu síðar sofnaði smalinn og komu þá biskuparnir báðir, Blasíus og Þorlákur, til hans í svefni. Eftir það vaknaði hann alheill, lofandi Guð og hina blessuðu biskupa.[182] Í presta og prófastatali kemur fram að kirkja hafi verið fyrrum í Breiðholti en löngu niður lögð.[183] Þá benda kirkjukúgildi í Fornbréfasafni til þess að kirkja hafi verið í Breiðholti.[184] Þór Magnússon telur að þar sem kirkjan hafi verið helguð heilögum Blasíusi megi ætla að Blásahólmi, Blásteinshólmi, í Elliðaám hafi upphaflega heitið Blasíushólmi, verið kenndur við dýrling kirkjunnar og hún hafi átt þar veiðiítak. Þá vísar Þór í handrit Jóns Sigurðssonar þar sem segir, að það virðist hafa verið bænhús í Breiðholti, en lagt af fyrir 1600.[185] Ekkert er minnst á kirkju eða bænhús í Jarðabókinni 1703 svo guðshúsið hefur þá verið löngu aflagt úr því að enginn man eftir því og ummerki sennilega horfin. Þá var jörðin lénsjörð til uppihalds prestinum sem þjónaði kirkjunum á Seltjarnarnesi.[186] *Kirkja gæti því hafa verið í Breiðholti á tímabilinu frá 1220 til 1580.*

Árið 1981 var bæjarstæði Breiðholts, kirkjutóft og kirkjugarður friðlýst af þáverandi þjóðminjaverði og í friðlýsingarskjali segir: „Hið gamla bæjarstæði Breiðholts, ásamt kirkjutóft og

[180] *Íslenzkt fornbréfasafn*, XIII. bindi., bls. 9.
[181] *Biskupa sögur II*. Íslenzk fornrit XVI, bls. 284-285.
[182] *Biskupa sögur II*. Íslenzk fornrit XVI, bls. 284-285..
[183] Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófasta á Íslandi*. I. bindi, bls. 109-110.
[184] *Íslenzkt fornbréfasafn,* III. bindi, bls. 598.
[185] Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Óútg. gögn. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt. Heimild Þórs er handritið JS 143 4to (bls. 339), máldagasafn (Garðabók) sem varðveitt er á Landsbókasafni Íslands - Háskólabókasafni (sjá vefinn handrit.is).
[186] *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 3. bindi, bls. 277-278.

kirkjugarði, um 15-30 m norður frá húsinu Grjótaseli 21.“ [187] Meðfylgjandi er uppdráttur sem sýnir hið friðlýsta svæði. Samkvæmt greinargerð telur þjóðminjavörður að kirkjan hafi verið fast aftan við bæinn og þar hafi verið hóll sem búið er að slétta úr,[188] en beinafundir staðfesta það að mestu, fyrir utan eitt mannabein sem fannst við byggingu fjóssins á syðri hluta bæjarstæðisins. Út frá því mætti áætla að kirkjan og garðurinn hafi hugsanlega verið flutt til á bæjarstæðinu, en frekari rannsóknir verða að leiða það í ljós.

Lýsing: Ekkert er sjáanlegt af kirkjutóft á gamla bæjarhlaðinu, samkvæmt friðunarskjali var hún um 5 metrum ofan við eldhústóftina (218-134).[189]

Mynd 46 Skráðar minjar á gamla bæjarstæði Breiðholts sem er sunnan Skógarsels 39 og við Grjótasel 21. Áætluð staðsetning kirkju (218-3) og kirkjugarðs (218-4) og skammstöfunin MB þar sem mannabein hafa fundist í genum tíðina. Rauð brotalína sýnir svæðið sem var friðlýst árið 1981 en innan þess átti að vera bæjarstæði og kirkjan.

[187] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs fyrir erfðafestulandið Breiðholtsblett I (E-nr. 440), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til Skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2.7.1981 ásamt friðlýsingarskjali. Skjal um friðlýsingu í landi jarðarinnar Breiðholts í Reykjavíkurkaupstað, dagsett 28. júlí 1981. Undirritað af Þór Magnússyni þjóðminjaverði.

[188] Bjarni F. Einarsson fornleifafræðingur taldi líklegt að kirkjan hafi staðið fast upp að bæ eins og Þór taldi sig sjá: Bjarni F. Einarsson. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti, Reykjavík 1993. Skýrsla Árbæjarsafns.

[189] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs fyrir erfðafestulandið Breiðholtsblett I (E-nr. 440), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til Skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2.7.1981 ásamt friðlýsingarskjali. Skjal um friðlýsingu í landi jarðarinnar Breiðholts í Reykjavíkurkaupstað, dagsett 28. júlí 1981. Undirritað af Þór Magnússyni þjóðminjaverði.

Breiðholt 218-4 Kirkjugarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-4	Breiðholt	Kirkjugarður	Heimild	1325-1550	361348	403036			Ómetið	Já

Staðhættir: Talið er að við Breiðholtsbæinn hafi áður verið kirkja og kirkjugarður. Til þess benda heimildir og mannabein sem fundist hafa við jarðrask á bæjarhólnum í lok 19. aldar og á fyrri hluta 20. aldar.[190]Fyrsti beinafundurinn sem getið er um hefur verið fyrir 1897, því í örnefnalýsingu kemur fram hjá Þóru P. Jónsdóttur, sem var fædd 1891 og uppalin í Breiðholti til 1904: „Þegar grafið var fyrir grunni hlöðunnar, komu upp mannabein frá þeim tíma, er kirkja var í Breiðholti.“[191] Hlöðuna byggði Jón Jónsson faðir Þóru en hann féll frá 1897 svo hlaðan hefur verið byggð fyrir þann tíma.[192] Hlaðan var á syðrihluta bæjarstæðisins samkvæmt túnakorti og úttektum (nr. 218-140), þar sem nú er Grjótasel 21.[193] Um 1930 komu svo upp mannabein í annað sinn „… um 15-30 m norður frá húsinu Grjótaseli 21, rétt ofan og aftan við bæjarrústirnar í Breiðholti. Þar er smá hóll, þar sem kirkjan hefur verið.“[194] Þór Magnússon hafði það eftir Guðrúnu Jónsdóttur sem þar bjó frá 1925 til 1936 að faðir hennar „…fann mannabeinin við gröft fyrir vatnsleiðslu eða súrheysgryfju, en lét í samt lag aftur.“[195] Í örnefnalýsingu kemur fram að mannabein fundust, í þriðja sinn, í Breiðholti þegar baðstofan var lengd og grafið var fyrir grunninum. Þar kemur líka fram að: „Um 1950, þegar tún Breiðholts voru plægð upp, komu í ljós mannabein.“[196] Þess er ekki getið hvar á túninu það var, en líklega nálægt bænum. Ekki er vitað nákvæmlega hvar kirkjan og kirkjugarðurinn hafa verið, en af beinafundum að dæma hafa þau verið á bæjarstæðinu.
Lýsing: Engin sjáanleg ummerki eru eftir kirkjugarðinn sem hefur líklega verið nálægt kirkjunni og þá á nyrðri hluta bæjarstæðisins, sjá mynd 46. Hugsast getur að kirkjugarður hafi um tíma verið á syðri hluta bæjarstæðisins, þar sem einnig fundust bein þar, en það er þekkt að kirkjur, kirkjugarðar og bæjarhús hafa verið flutt til á bæjarstæðum í gegnum tíðina.[197]

Breiðholt 218-5 Rúst

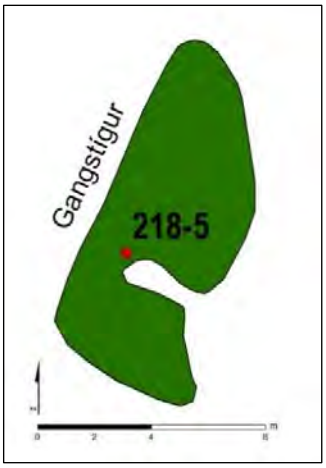
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-5	Breiðholt	Útihús	Tóft	1850	361377	403049	7	5	Slæmt	Nei

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, um 30 m austan og ofan við rústir bæjarins, fast austan við malbikaðan göngustíg sem liggur í norður suður.
Lýsing: Rústalegur hóll sem gæti verið tóft, greinlegt er að malbikaður göngustígur hefur skert rústina til norðvesturs. Ekkert hús er inni á túnakorti frá 1916 á þessum stað. Um 10 m norðan við er annar álíka hóll með grjóti. Gætu verið leifar af tveimur torfhúsum sem stóðu fyrir norðan bæ, samkvæmt teikningu eftir Þorkel Gíslason, sjá mynd 38.

[190] Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdaeftirlit á bæjarstæði Breiðholts*. Borgarsögusafn Reykjavíkur.
[191] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing, Breiðholt 181154-1 og 2.
[192] Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing, Breiðholt 181154-2.
[193] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort *Breiðholt 1916* og Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[194] Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Útg. gögn. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík, Breiðholt.
[195] Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Útg. gögn. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík, Breiðholt.
[196] Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 121.
[197] Guðný Zoëga: Keldudalur í Hegranesi, fornleifarannsóknir 2002-2007, Smárit Byggðasafns Skagfirðinga X.

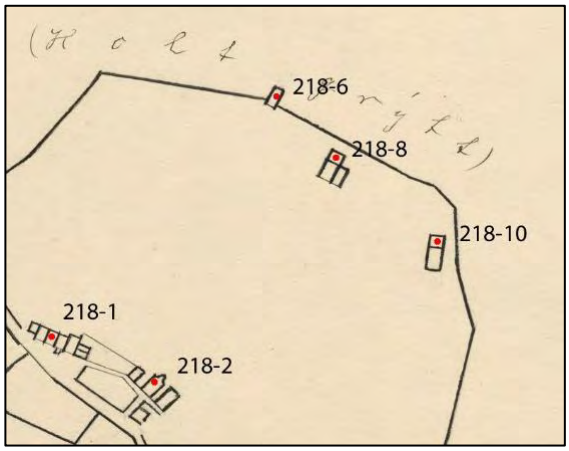
Mynd 47 Rúst (218-5), horft til suðausturs.

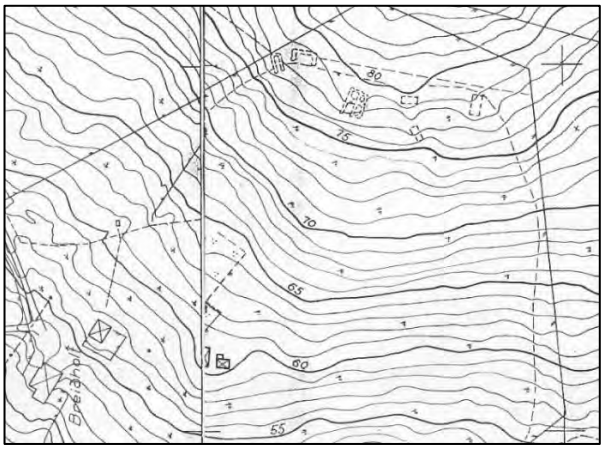
Mynd 48 Rúst (218-5), teiknað eftir uppmælingu.

Breiðholt 218-6 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-6		Útihús	Heimild	1916-1971	361501	403011	10	6	Ómetið	Já

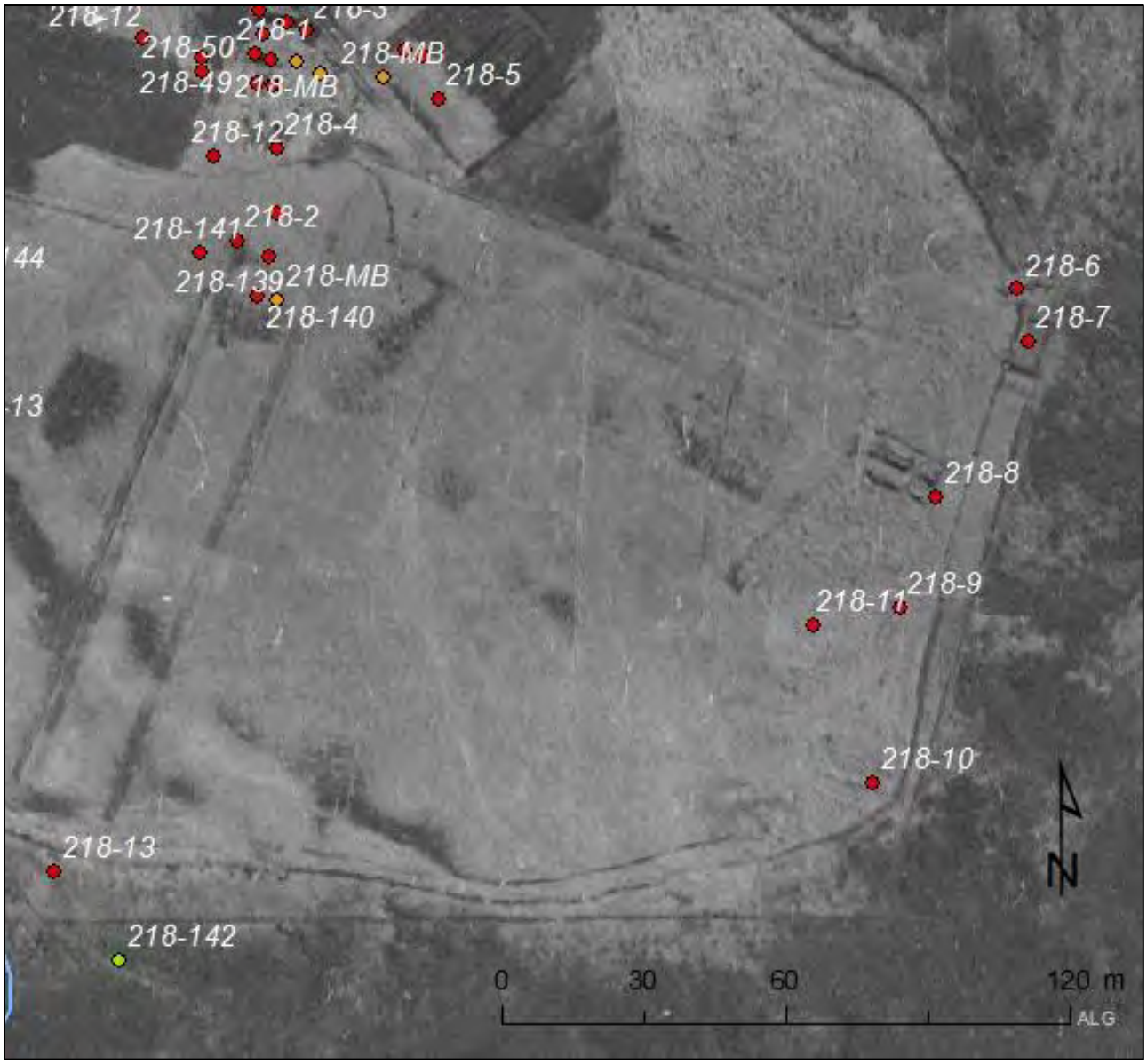
Mynd 49 Túnakort Breiðholts frá árinu 1916. Rauðir punktar eru fornleifar og númer þeirra.[198]

Mynd 50 Kort af Breiðholti frá árinu 1960, útihúsin voru mæld inn, sjá ofarlega til hægri.[199]

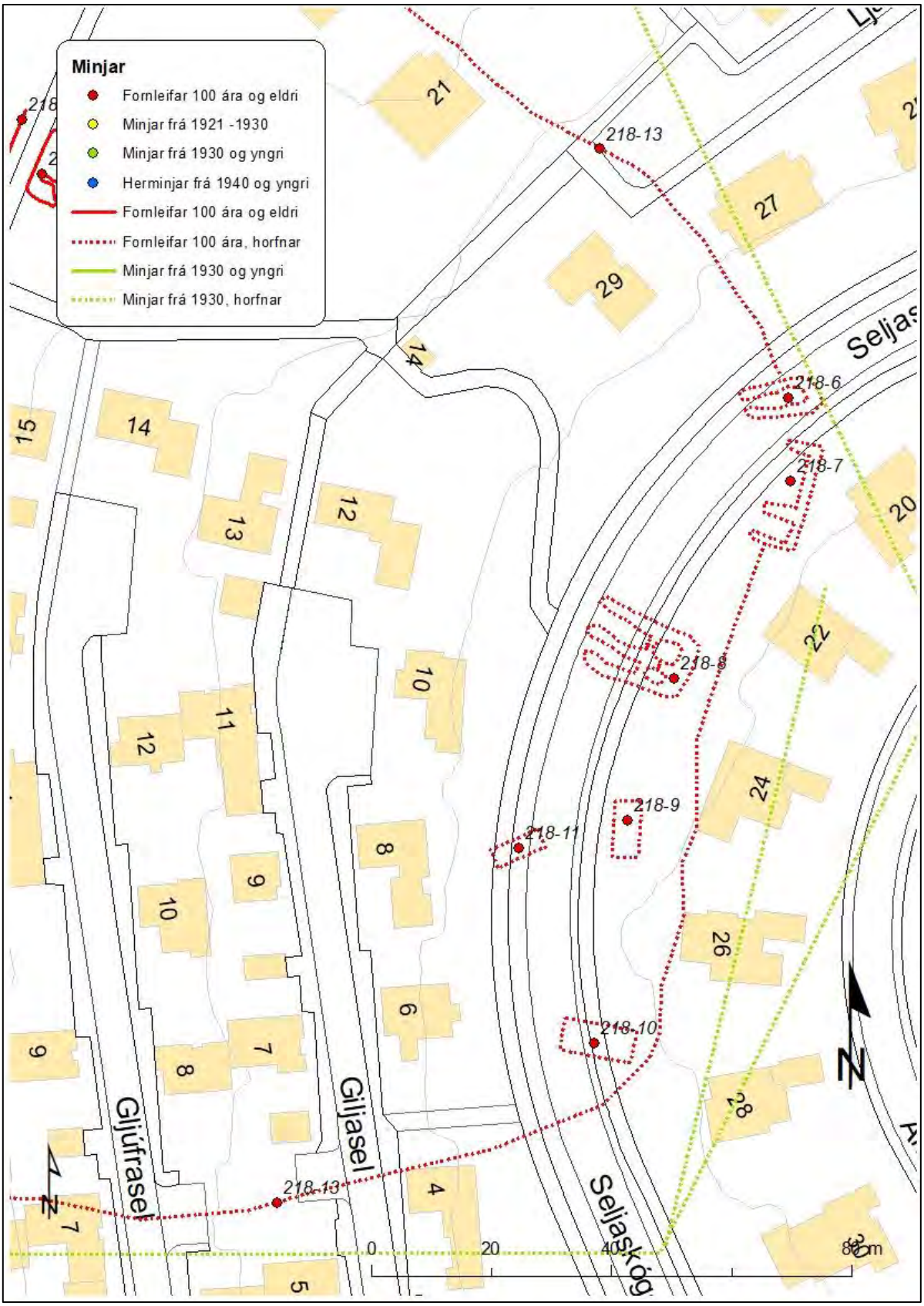
Staðhættir: Austast í túni Breiðholts voru 6 útihús, þar sem nú er gatan Seljaskógar, á móts við Akrasel 20–28, sjá mynd 52. Á túnakorti frá 1916 sést eitt hús (218-6), sem var um 150 m NNA af heimahúsum, Það var mælt inn á kort frá 1960 sjá mynd 50,[200] og var þar sem nú er gatan Seljaskógar, norðan og vestan við hús númer 20 við Akrasel.
Lýsing: Horfið af yfirborði vegna gatnaframkvæmda. Útihúsið hefur verið eitt hólf, um 6x10 m, hlaðið úr torfi og grjóti með standþili í vestur samkvæmt túnakorti, en árið 1960 var þetta hús orðið tóft. Túngarðurinn lá beggja vegna við það.

[198] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. *Breiðholt 1916.*
[199] Mælingadeild Reykjavíkur, hluti úr korti frá árinu 1960, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[200] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Mynd 51 Loftmynd af Breiðholti frá árinu 1970. Gamla bæjarstæðið er þar sem flestir rauðu punktarnir eru, til hægri má sjá útihúsin (218-6 til 218-10) sem voru uppi í hæðinni þar sem nú er gatan Seljaskógar.[201]

[201] LÍM: Hluti úr loftmynd B17-B-4882, tökudagur 1970-05-09.

Mynd 52 Staðsetning útihúsa í austurhluta túnsins í Breiðholti, þar sem gatan Seljaskógar er nú. Rauðar brotalínur sýna útlínur útihúsanna og túngarðanna.[202]

[202] LUKR grunnur úr Borgarvefsjá, kortagerð Anna Lísa Guðmundsdóttir

Breiðholt 218-7 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-7		Stekkur Útihús	Heimild	1850-1971	361502	402997	18	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Austast í túni Breiðholts voru 6 útihús, þar sem nú er gatan Seljaskógar, á móts við Akrasel 20–28, sjá mynd 52. Húsið (218-7) er ekki merkt inn á túnakort frá árinu 1916, hefur þá líklega verið rúst. Var um 160 m NNA af heimahúsum.. Það var mælt inn á kort frá 1960 sjá mynd 50,[203] og var vestan við Akrasel númer 20, inni á lóðinni.
Lýsing: Horfið af yfirborði vegna lóðaframkvæmda. Útihúsið hefur verið tvö hólf, um 18x8 m, hlaðið úr torfi og grjóti og líklega verið með standþili í vestur, en árið 1960 var þetta hús orðið tóft. Túngarðurinn lá austan megin að því.

Breiðholt 218-8 Fjárhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-8		Fjárhús	Heimild	1850-1971	361482	402964	18	11	Ómetið	Já

Staðhættir: Austast í túni Breiðholts voru 6 útihús, þar sem nú er gatan Seljaskógar, á móts við Akrasel 20–28, sjá mynd 52. Á túnakorti 1916 sést eitt hús (218-8) rétt innan túngarðs, um 170 m NNA af heimahúsum. Þá var húsið þrjú hólf og snéri austur-vestur með standþil í vestur. Það var mælt inn á kort 1960 sjá mynd 50[204] og var þar sem nú er gatan Seljaskógar, norðvestan við hús númer 22 við Akrasel, þá var húsið fjögur hólf.
Lýsing: Horfið af yfirborði vegna gatna- og lóðaframkvæmda.

Breiðholt 218-9 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-9		Útihús	Heimild	1916-1971	361475	402941	8	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Útihús er teiknað á kort frá 1960 sjá mynd 50[205] um 180 m austur af heimahúsum, þar sem lóðin Akrasel númer 24 er, vestan við húsið. Er ekki merkt inn á túnakort frá 1916.
Lýsing: Horfið af yfirborði vegna framkvæmda en hefur verið eitt hólf samkvæmt korti frá1960, stærð um 8x4 m.

Breiðholt 218-10 Útihús

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-10		Útihús	Heimild	1916-1971	361469	402904	12	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1960[206] var mæld inn rúst af útihúsi, þar sem er nú vestan við Akrasel 24 og inni á lóð þess, sjá mynd 50. Er á túnakorti frá 1916, þá tvö hólf, snýr austur-vestur, en er eitt hólf á korti frá árinu 1960.
Lýsing: Horfið af yfirborði vegna framkvæmda en hefur verið eitt hólf, um 8x4 m, líklega hlaðið úr torfi og grjóti.

[203] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[204] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[205] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[206] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

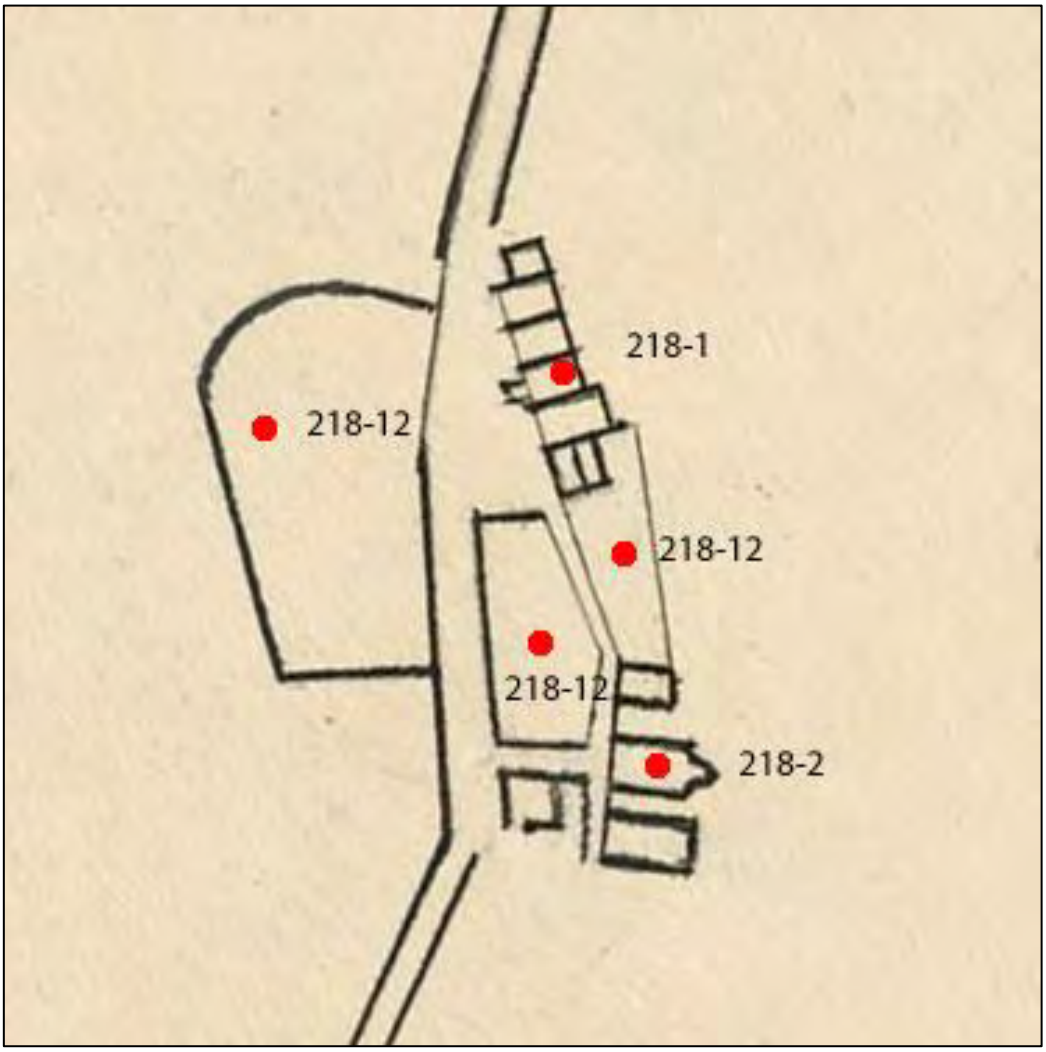
Breiðholt 218-11 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-11		Útihús	Heimild	1916-1971	361456	402936	10	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1960[207] var mæld inn rúst um 160 m austur af heimahúsum sjá mynd 50. Útihús þetta hefur verið þar sem nú er gatan Seljaskógar vestan við Akrasel 26. Hefur verið eitt hólf og snúið austur vestur.
Lýsing: Horfið af yfirborði vegna framkvæmda, stærð um 10x5 m.

Breiðholt 218-12 Kálgarðar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-12		Kálgarður	Heimild	1916	361322	403065			Ómetið	Já

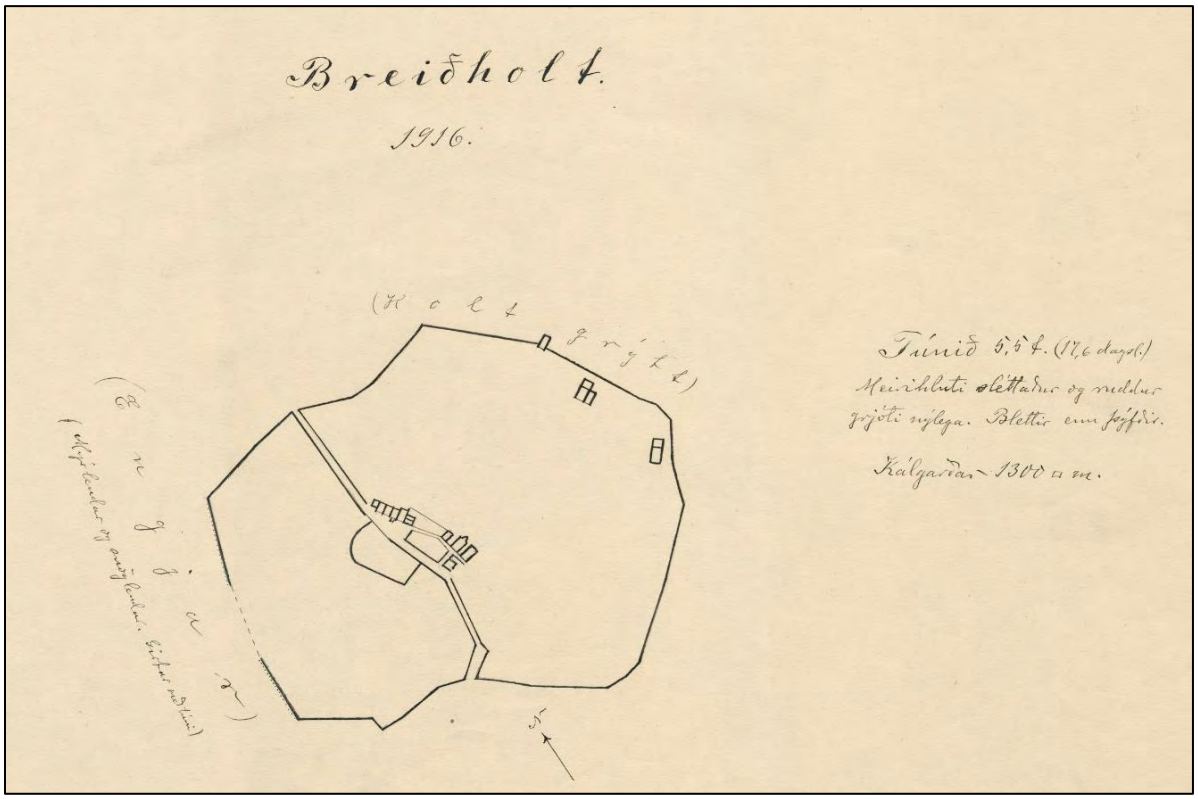
Mynd 53 Hluti af túnakorti Breiðholts frá árinu 1916, kálgarðarnir voru þrír, merktir (218-12).[208]

[207] Mælingadeild Reykjavíkur, skjalasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[208] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. *Breiðholt 1916.*

Staðhættir: Kálgarðar voru þar sem nú eru lóðirnar Skógasel 41-43, lóð Breiðholtsbæjar og Grjótasel 21, sjá mynd 53. Á túnakorti frá 1916 sem sýnir bæjarstæði Breiðholts eru afmörkuð þrjú stór hólf, sem eru væntanlega kálgarðar þó þess sé ekki getið á kortinu, en þar segir að kálgarðarnir séu 1300 m².[209] Stærstur er garðurinn sem var vestan við bæjartröðina, sá garður var með torfhlöðnum veggjum og var nyrsti veggurinn bogadreginn. Annar garður lá á milli bæjarhúsanna og útihúsanna austan við tröðina, með torfhlöðnum görðum í norður, vestur og suður, en austurhliðin var líklega girðing. Þriðji garðurinn var á milli íbúðarhúsanna og útihúsanna og hefur afmarkast af umræddum húsum, en líklega voru girðingar í vestur og austur. Í örnefnalýsingu segir: „Miklir kálgarðar voru í Breiðholti. Rófur og kartöflur voru geymdar í einhverjum ílátum undir mónum í mógeymslunni og geymdust þar fram á sumar“.[210]
Lýsing: Horfnir, engin ummerki eru nú sýnileg eftir þessa garða.

Breiðholt 218-13 Túngarður, tröð

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-13		Túngarður, tún	Garður	1850	361295	402885	105	5	Gott	Að mestu

Mynd 54 Túnakort Breiðholts sem mælt var upp árið 1916.[211]

[209] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. *Breiðholt 1916.*
[210] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[211] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. *Breiðholt 1916.*

Mynd 55 Leifar af túngörðum Breiðholts (218-13 og 218-142), horft til norðvesturs.

Mynd 56 Leifar af túngörðum Breiðholts (218-13 og 218-142), horft til norðausturs að Grjótaseli.

Mynd 57 Leifar af túngörðum Breiðholts (218-13 og 218-142), horft í norðvestur.

Mynd 58 Leifar af túngörðum Breiðholts (218-13 og 218-142). Teiknað eftir uppmælingu. Bláa línan er Breiðholtslækur.

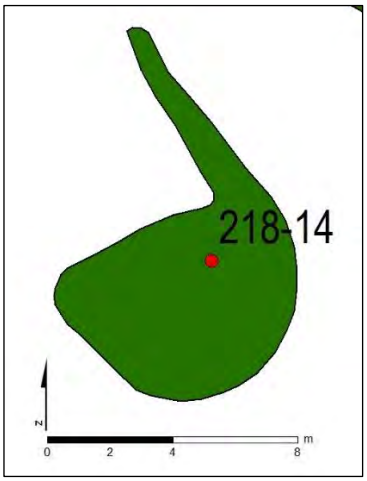
Staðhættir: Túngarður er teiknaður inn á túnakort Breiðholts árið 1916, og hefur hann legið hringinn í kringum túnin og meðfram tröðunum. Samtals hafa hlaðnir garðar verið um 1860 m og hafa þeir skipt túninu í austur- og vesturtún. Samkvæmt túnakortinu voru grjótgarðar lélegir vestanmegin (gömul garðbrot). Garðarnir voru mældir inn aftur árið1960 sjá mynd 50 og 51. Leifar af tveimur görðum eru vestan við Grjótasel. Annar er veigameiri (218-13) og fellur saman við túnakortið 1916. Hann liggur skammt frá Grjótaseli 11 til norðvestur á 45 m kafla að Breiðholtslæk þar sem hann sveigir til norðurs og er greinilegur á 58 m kafla þar sem hann endar við göngustíg. Sá veigaminni, sem hefur verið undirhleðsla girðingar (218-142), liggur einnig til vesturs skammt frá Grjótaseli 11 á 18 m kafla en sveigir þá til norðvesturs í átt að Ystaseli 35 og er greinilegur á 100 m kafla. Stór hluti af þeim túngörðum sem voru mældir inn 1960 eru nú horfnir vegna gatna- og byggingaframkvæmda.
Lýsing: Hluti af tveimur görðum er eftir. Sá eldri (218-13) fellur saman við túnakort frá 1916. Hann liggur í vestur frá Grjótaseli 11 að Breiðholtslæk og niður með honum í átt að heimtröðinni þar sem nú er göngubrú, en þar í grenndinni hefur trúlega verið vaðið yfir lækinn á sínum tíma. Annar garður liggur síðan upp frá Breiðholtslæk, frá vaðinu í norðaustur og er trúlega hluti af heimtröðinni sem sést á kortinu frá 1916. Yngri garðurinn (218-142) liggur utar og er veigaminni, steinhlaðinn úr tvöföldum steinaröðum sem hafa verið undirhleðsla undir girðingu sem var utan um túnið. Þessi garður liggur líka í vestur niður af Grjótaseli 11, hann liggur nánast samsíða (218-13) en fer vestar yfir lækinn.

Breiðholt 218-14 Rúst

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-14		Óþekkt	Rúst	1850	361216	402983	7,7	6	Slæmt	Að hluta

Mynd 59 Rúst (218-14) austan við Ystasel 33, horft í norður.

Mynd 60 Rúst (218-14), teiknuð eftir uppmælingu.

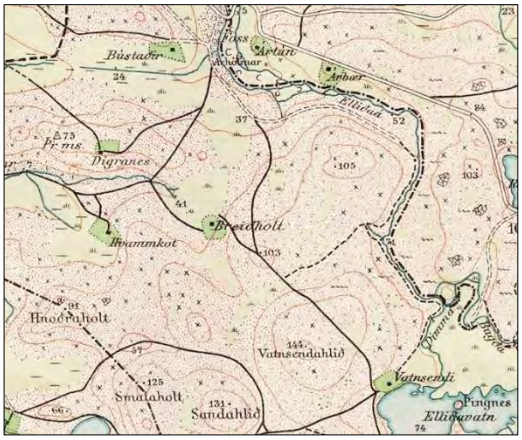
Staðhættir: Austan við Ystasel 33 er lítil gróin rúst, um 5 m sunnan við leifar af vegi (218-15) sem lá frá Breiðholti að Fífuhvammi. Rústin er ekki merkt á kort, hvorki túnakort frá 1916 eða á kort frá 1960. Líklega ekki uppstandandi árið 1916, því talinn eldri.
Lýsing: Rústin er hringlaga með grunnri laut í miðjunni, grasivaxin, um 7,7x6 m. Gæti hafa opnast til norðurs. Jarðlægt garðlag liggur norðvestur/suðaustur austan við hana, hluti af því var mældur upp með tóftinni. Trjálundur er fast við hana að austan og sunnan.

Breiðholt 218-15 Vegur

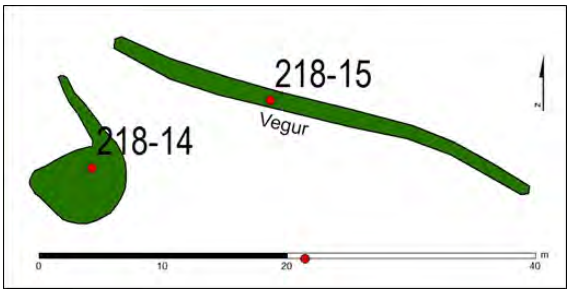
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-15		Vegur	Vegur	1909	361230	402989	35	2	Slæmt	Að mestu

Staðhættir: Vegur lá frá bæjarhlaðinu í Breiðholti að vaðinu á Hvammskotslæk (Kópavogslæk). Vegurinn er merktur inn á herforingjaráðskort frá árinu 1909 sem einföld svört lína og auk þess er hann mældur inn á kort frá árinu 1961.[212]
Hluti af veginum sést vestan við Breiðholtslæk um 35 m austan við Ystasel 33. Rúst (218-14) er um sjö metrum suðvestan við veginn. Vegurinn eða gatan er ein af gömlu leiðunum sem voru í notkun frá fyrstu tíð.
Lýsing: Um 35 m kafli þar sem grjót hefur verið hreinsað upp og lagt í kanta. Ummál kantsins var mælt upp.

[212] Mælingadeild Reykjavíkur: II-7-4007 Reykjavík BL. 532, 1961, kortasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Mynd 61 Hluti af herforingjaráðskorti frá 1909 sem sýnir leiðir. Umræddur vegur liggur frá Breiðholti í norðvestur að Hvammkotslæk.[213]

Mynd 62 Vegur (218-15) austan við Ystasel 33 og rúst (218-14), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 63 Vegur (218-15), horft í suðvestur.

Mynd 64 Vegur (218-15), horft í suður.

Breiðholt 218-16 Dys

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-16		Dys	Heimild	1900					ómetið	Já

Staðhættir: Í örnefnalýsingu segir: „Í túninu í Breiðholti var lítill hóll eða einhver dys, og var þetta gert af manna höndum. Slétt var í kring. Þóra þekkir ekkert nafn á þessu, en einhverjir fóru að kalla það Steinkudys vegna umtals um Steinkudys í Reykjavík“.[214] Steinkudys var á Skólavörðuholti þar sem Steinunn Sveinsdóttir var dysjuð eftir að hún lést í fangelsi á Arnarhóli 31. ágúst 1805. Líklega hefur þetta verið grjótbingur þar sem grjótinu úr túninu hefur verið safnað í.
Lýsing: Horfið, ekki er vitað hvar þetta var í túninu.

[213] Landmælingar Íslands: Herforingjaráðskort. *27 Reykjavík N.A.* Geodetic Institute Copenhagen and Reykjavík, 1909.
[214] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-2.

Breiðholt 218-19 Urðarhólar, landamerki, eyktamark og þjóðtrú

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-19	Hvammkotshólar, Urðarhólar, Miðaftanshólar, Miðaftanshólaurð; Miðaftansklett/ar/ur.	Landamerki, eyktamark, huldufólk.	Heimild	1890	360623	403043			Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Hvammkotshólar, Urðarhólar, Miðaftanshólar, Miðaftanshólaurð og Miðaftansklettur/ar eru örnefni sem eiga líklega öll við sama staðinn, grjóturð í 66 m hæð yfir sjávarmáli norðan við Strýtusel 13-18. Hólarnir eru í vestur frá gamla Breiðholtsbænum og þegar sólin stóð yfir þeim, séð þaðan, var miðaftann, um klukkan 18. Örnefnin koma fyrir örnefnaskrám og landamerkjalýsingum. Í lýsingu á landamerkjum árið 1890 segir: „Þaðan í Urðarhóla eða Miðaptanshóla“[215] Í örnefnalýsingu segir: „Vestan við Breiðholtsmýri og í *suðvestur* (hér er líklega átt við vestur) frá bænum voru hólar, sem merkin lágu um og Þóra segir, að alltaf hafi verið nefndir *Hvammkotshólar*. Hún þekki ekki önnur nöfn á þeim. Í örnefnaskrá eru þeir nefndir *Urðarhólar* eða *Miðaftanshólaurð*, á uppdrætti G.R.G. *Miðaftansklettar* og í landamerkjaskrá *Urðarhólar* og *Miðaftanshólar*. Í hólum þessum var huldufólk að sögn.“[216]
Lýsing: Stórgrýtt grjótholt sem hallar til norðnorðvesturs frá Strýtuseli. Ekki er hægt að staðsetja þessa hóla nákvæmlega þar sem ekki sér lengur á milli þessara staða en líklega er þetta nálægt þeim stað þar sem land er hæst.

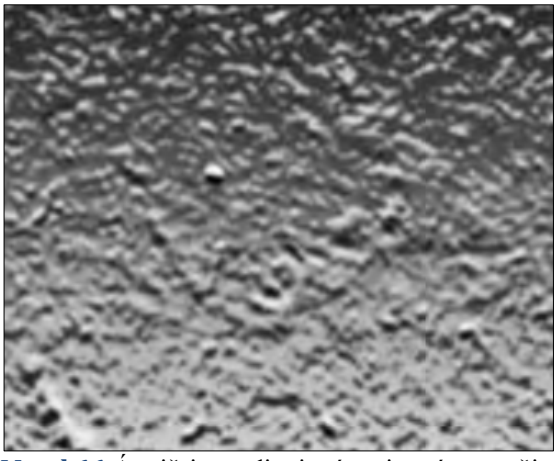

Mynd 65 Urðarhólar (218-19), horft til suðurs að Strýtuseli.

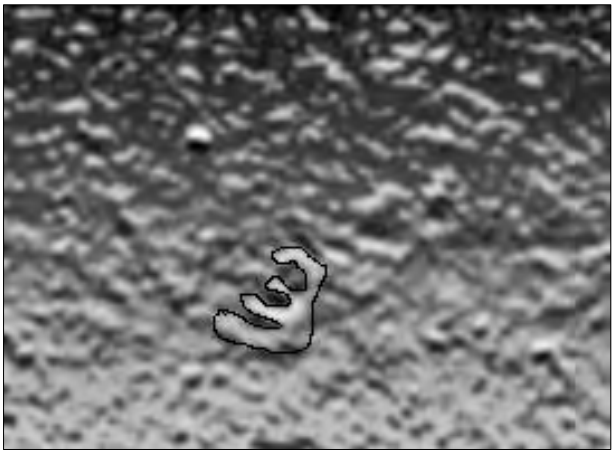
[215] Gullbringu-og Kjósarsýsla. Veðmálabók I. 1887
[216] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.

Breiðholt 218-20 Sel og færikvíar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-20	Selið	Sel, færikvíar	Heimild	1850	361456	402581	20	8	Ómetið	Já

Mynd 66 Á miðri myndinni má greina rústasvæði, myndin er síuð.[217]

Mynd 67 Hér hefur myndin verið stækkuð aðeins og teiknað í útlínur rústarinnar.[218]

Mynd 68 Selið var fyrir norðan Rásina og Breiðholtslæk, sem er nú líklega í götunni Heiðasel fyrir norðan Seljahlíð. Umhverfis selið er friðhelgunarsvæði fornleifa 15 m.[219]

[217] LÍM: Loftljósmynd Breiðholt 1970-05-09 B17-B-4882-qv, myndin er síuð í Photoshop til að draga fram rústina.
[218] LÍM: Loftljósmynd Breiðholt 1970-05-09 B17-B-4882, myndin er síuð í Photoshop til að draga fram rústina. Vinnsla ALG Borgarsögusafn Reykjavíkur.
[219] Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Staðhættir: Selið var líklega ekki langt frá gatnamótum Heiðarsels og Hjallasels. Í örnefnaskrá Breiðholts segir: „Neðan við Mjóumýri er svo *Selhryggur*, sem er að mestu í Fífuhvammslandi, en upp af honum og norðan hans eru *Selflatir* og *Selið*. Það hvorttveggja er í Breiðholtslandi.“[220] „Frá Miðmundahæð og beina línu austur að Markakletti hét Selhryggur ...“ . Upp af Selhrygg og norðan hans var Selið og Selflatir. Þóra [Jónsdóttir] man ekki eftir selrústum. Sel og Selflatir voru í Breiðholtslandi ... . Selflatir voru á milli Selhryggs og Fálkhóls.“[221] Færikvíar voru notaðar í Breiðholti og í örnefnalýsingu er frásögn Þóru Jónsdóttur sem sat yfir ásamt systur sinni í mörg sumur: „Hinumegin við Rásina var blettur, þar sem færikvíar voru hafðar. Tæplega fimmtíu ær voru mjólkaðar í kvíunum. Þóra sat hjá mörg sumur með eldri systur sinni. Þær voru með ærnar á ýmsum stöðum, Hörðuvöllum, Kjóavöllum (sem mest voru í Vatnsendalandi) og víðar. Valdir voru beztu blettir, sem völ var á að beita ánum á, og var leyft að fara með þær í annarra lönd í því skyni.“[222]
Lýsing: Horfið, en greina má rúst á loftmynd af Breiðholti frá árinu1970,[223] norðan megin við Rásina. Þar má greina þriggja hólfa rúst sem gæti hafa verið selið og líklega sá blettur sem færikvíarnar voru á, eins og kemur fram í örnefnaskrá.

Breiðholt 218-22 Grænistekkur, Stóristekkur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-22	Grænistekkur, Stóristekkur	Stekkur	Heimild	1850	361625	404024			Ómetið	Já

Staðhættir: Stekkur hefur verið á hólnum Grænastekk þar sem nú eru lóðirnar Geitastekkur 8 og 9. Staðsetning var ákveðin út frá loftmynd frá árinu 1954. Í örnefnalýsingu segir: „Neðar og austar en *Einbúi* var annar hóll, sem nefndur var *Grænistekkur*. Mýrin var á milli þeirra. Þetta var grænn hóll og dálítið stórt graslendi í kring. Ekki var stekkur þar, en einhver bygging hefur verið á hólnum, líklega varða. Grænistekkur var líka kallaður Stóristekkur.“[224]
Lýsing: Horfin.

Breiðholt 218-23 Grafarmýri

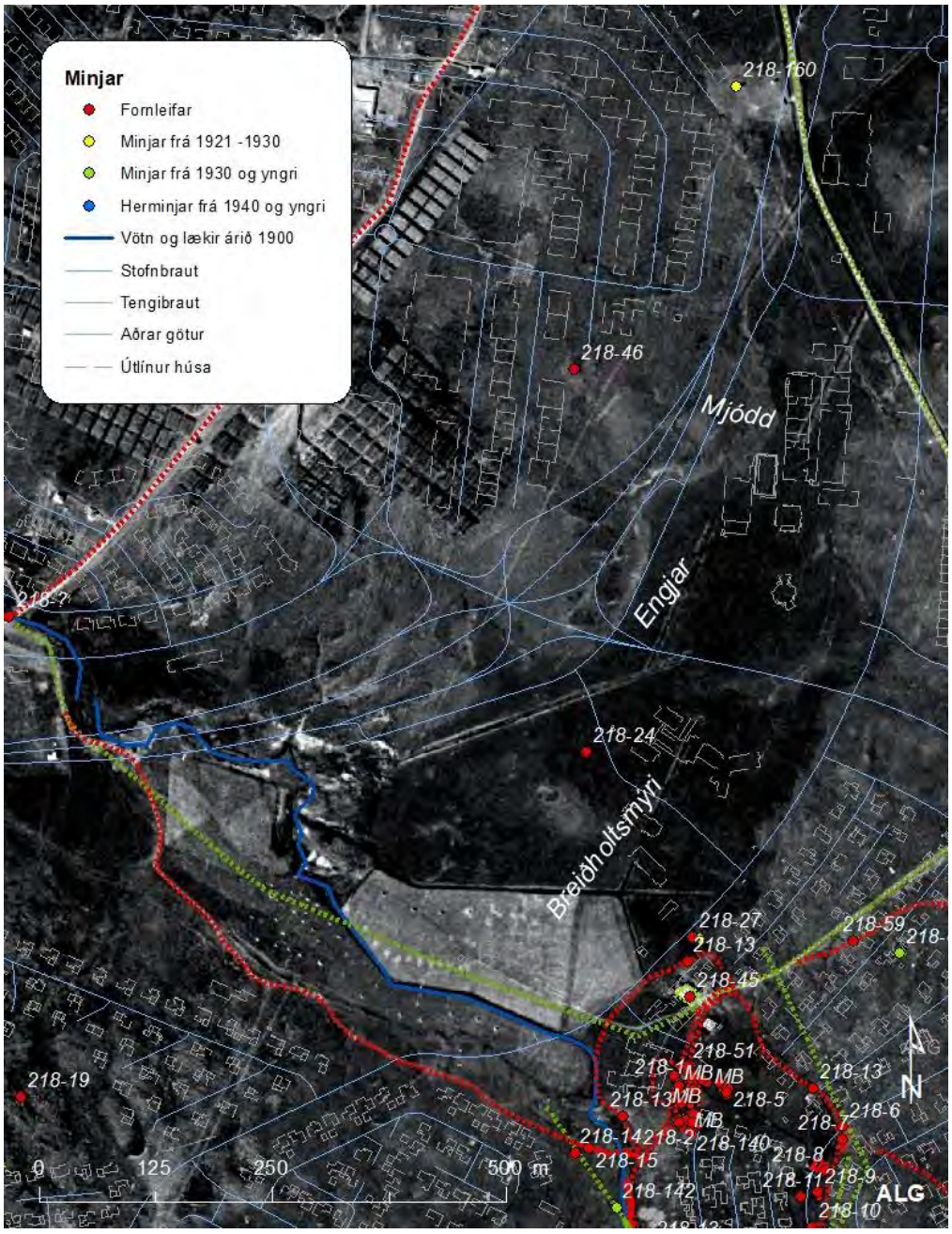
Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-23	Grafarmýri	Mógröf	Heimild	1850-1900	362118	403696			Ómetið	Já

Staðhættir: Grafarmýri var þar sem nú eru íbúðarblokkir við Dvergabakka, Eyjabakka, Grýtubakka, Hjaltabakka, Írabakka og Jörfabakka, sjá mynd 33. Í örnefnalýsingu segir: „Austur af holtinu, fyrir ofan Þrætuengi hét Grafarmýri. Þar voru mógrafir, en þótti vondur mór. Dýptin var einar fjórar stungur. Eitthvað var tekið þarna af mó, en fremur annars staðar.“[225]
Lýsing: Horfin undir íbúðabyggð í Bökkunum.

[220] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[221] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-2.
[222] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[223] Landmælingar Íslands: Loftljósmynd 1970-05-09, B17-B-4882.
[224] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[225] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.

Breiðholt 218-24 Niður í mó, Upptök

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-24	Niður í mó, Upptök	Mógröf	Heimild	1850	361227	403412			Ómetið	Já

Mynd 69 Loftljósmynd af Breiðholtsmýri með nútíma grunni yfir.[226] Breiðholtsmýri náði frá Breiðholtslæk í suðri og að Blesugróf, mýrin var notuð til mótöku, engin merki um mótöku er að sjá á loftmyndinni, þannig að nákvæm staðsetning er ekki þekkt. Árið 1954 var búið að vinna syðsta hluta mýrarnar í tún.

Staðhættir: Breiðholtsmýri var stór mýrafláki sem náði frá Breiðholtslæk í suðri og að Blesugróf í norðri. Í henni miðri var Mjódd, en þar var hún þrengst. Breiðholtsmýri hafði afrennsli í suður í

[226] Loftmynd af Reykjavík 1954 og nútíma grunnur yfir, tekið úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Kortagerð ALG Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Breiðholtslæk og í norður í Elliðaár. Mótekja var í Breiðholtsmýri, en ekki er vitað hvar mógrafirnar voru nákvæmlega í mýrinni, en hnit er staðsett sunnarlega, sjá mynd 69. Í örnefnalýsingu segir: „Engjar voru í Breiðholtsmýrinni, beint fyrir neðan bæ og alla leið norður í Blesugrófarmel. Við Engjarnar, alveg niður undir hálsi (hér er átt við Digranesháls), var tekinn upp mór, þar voru kölluð *Upptök* eða *Niður í mó*. Þarna var góður mór, eins og kol að brenna, og lurkar í honum. Grafir voru ekki mjög djúpar. Reitt var upp undir *Hvammkotshóla* (218-19) til að þurrka á holti, því að þarna var eintóm mýri. Ýmsir fengu að taka upp mó, m.a. kunningjar úr Hafnarfirði. Enginn mór var í Hafnarfirði, og tóku menn þar mosa til að brenna.“[227]
Lýsing: Horfin að mestu undir mannvirki, götur og hús.

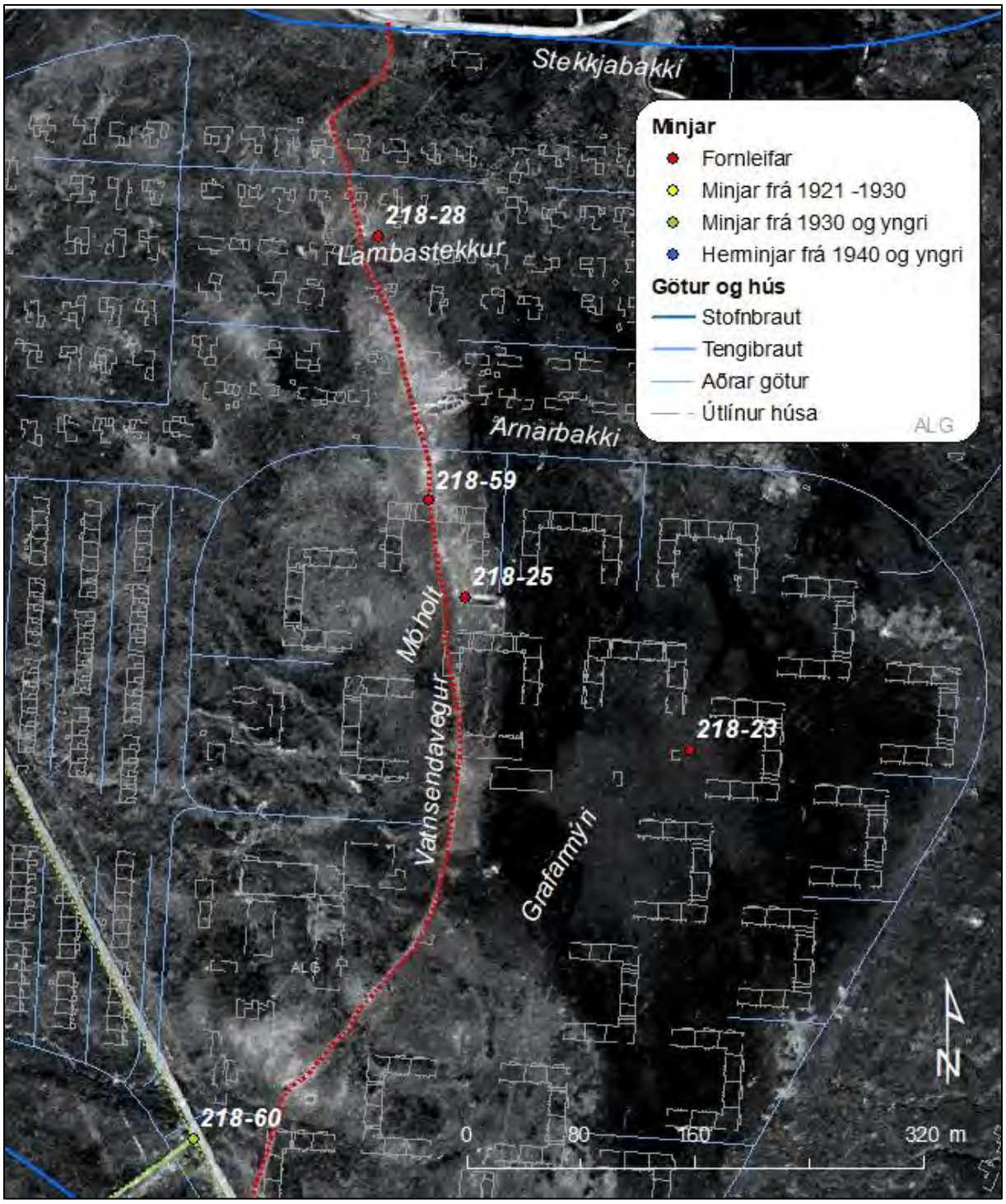
Mynd 70 Breiðholtsmýri árið 1931, syðst er afmarkaður reitur með rauðu sem var Breiðholtsblettur I. Fyrir miðri mynd var Mjódd og lengst til hægri er Blesugrófin. Kortið er merkt Helga Sigurðssyni sem síðar var hitaveitustjóri, hann hefur fært inn á það margar heitar uppsprettur og laugar eins og við Breiðholt og Bústaðalaug.[228]

Breiðholt 218-25 Móholt, þurrkreitur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-25	Móholt	Þurrkreitur, f. mó	Heimild	1850	361961	403802			Ómetið	Já

Staðhættir: Þurrkreitur fyrir mó var á *Móholti,* sjá mynd 33. Í örnefnalýsingu segir: „Við mýrina [Grafarmýri] var Móholt, sem mórinn var þurrkaður á. Þeir, sem komu ríðandi Vatnsendaveg, fóru yfir Móholtið. Það var dálítið hátt og sást að heiman; vegurinn lá upp með Lambastekk.“[229]
Lýsing: Horfið undir íbúðabyggð.

[227] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[228] Mælingadeild Reykjavíkur: Kort Breiðholtsmýri 1:2000, EF 532 1/10/1931, II-7-1-016. Kortasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[229] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.

Mynd 71 Loftljósmynd frá árinu 1965 sem sýnir landsvæðið þar sem Bakkarnir voru byggðir, Vatnsendavegur (218-59) lá frá Blesugróf að Lambastekk (218-28) og síðan eftir Móholtinu (218-25), en austan við holtið var Grafarmýri (218-23).[230] Útvarpsstöðvarvegur (218-60) er græn lína til vinstri á myndinni.

[230] Loftmynd af Reykjavík 1965 og nútíma grunnur yfir, tekið úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Kortagerð ALG Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Breiðholt 218-27 Laug

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-27		Laug, til baða, Laug, til fataþvottar	Heimild	1900	361340	403214	8	5,7	Ómetið	Já

Mynd 72 Árið 1955 var borað fyrir heitu vatni í Breiðholti, þar sem heitu laugarnar voru. Á myndinni má sjá borholuhúsið með mastri og nokkra kofa sem stóðu fyrir norðan bæinn.[231]

Staðhættir: Laug til baða og þvotta. Var þar sem nú er Skógarsel, beint á móti bensínstöðinni í Skógarseli 10 sjá mynd 34. Þóra Jónsdóttir sem var fædd (1891) og uppalin í Breiðholti þar til á þrettánda aldursári (1904) talar um volga laug fyrir neðan tún. Í örnefnalýsingu segir hún: „Volg laug var í mýrinni beint fyrir neðan túnið, og rauk alltaf úr henni á vetrum. Hella var lögð út yfir laugina, og voru þvegnir þar sokkar og fleira. Var þetta til mikilla þæginda.“[232] Guðrún Jónsdóttir sem bjó í Breiðholti á árunum 1925-1936 talar um laug þegar hún átti heima í Breiðholti. Í örnefnalýsingu segir hún: „Var sú laug hlaðin giska 4-5 m á annan veginn, en 3-4 m á hinn. Þar var þveginn þvottur, og krakkar böðuðu sig og syntu í henni. Laugin var tæmd og hreinsuð á hverju vori. Alltaf var í henni einn áll, og var hann tekinn og geymdur í bala, meðan hreinsað var. Þessi laug er nú horfin; hún var eyðilögð, er rutt var yfir hana við gatnagerð.“[233] Tvær laugar eru teiknaðar á kort af Breiðholtsmýri sem Helgi Sigurðsson gerði 1. okt. 1931. Önnur sýnu stærri og þar mældist hitinn 29°C en í þeirri minni sem var um 8,5 m norðaustur af þeirri stærri mældist hitinn 31°C.[234] Borað var í þessar laugar árið 1955.[235]

Lýsing: Horfin. Náttúrulega laugin kemur fram á korti frá 1931 og er norðan við túngarðinn, sjá mynd 70. Baðlaugin kemur fram á loftljósmynd frá árinu 1965 í Borgarvefsjá, en það gæti líka hafa verið grunnur þar sem borinn stóð. Þessar laugar voru á sama stað og er líklegt að gamla laugin hafi verið hlaðin upp.

[231] Ljósmynd er tekin úr *DV* 21.12.2002, og í *DV* 06.12.1955 segir frá boruninni.
[232] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[233] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-2.
[234] Mælingadeild Reykjavíkur: Kort Breiðholtsmýri 1:2000, EF 532 1/10/1931, II-7-1-016. Kortasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.
[235] *Vísir* 6.12.1955.

Breiðholt 218-28 Lambastekkur, kofi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-28	Lambastekkur	Stekkur, kofi	Heimild	1850	361900	404056			Ómetið	Já

Staðhættir: Í örnefnalýsingu segir: „Miklu austar en Grænistekkur var *Lambastekkur*, rétt norðan við Vatnsendaveg. Þar var byggður kofi til að hafa lömb, er verið var að taka undan ánum. Lömbin voru rekin upp í Vötn (fyrir ofan Sandskeið)“.[236] Líkleg staðsetning Lambastekks er þar sem nú er göngustígur norðan við Fornastekk 13. Hægt er að greina stekkinn á loftmynd frá árinu 1965, rétt austan við gamla Vatnsendaveg, sjá mynd 33.[237]
Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-31 Nónvarða

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-31	Nónvarða	Eyktamark, varða, landamerki	Heimild	1850	360606	402625			Ómetið	Já

Staðhættir: Nónvarða var eyktamark frá Breiðholti. Í örnefnalýsingu segir: „Beint í suður frá bæ var Miðmundahæð, þar sem miðað var hádegi frá Breiðholti. Þetta var sandhæð og grjóturð í kring, sem enn hefur verið látin standa. Þarna átti að vera huldufólk, og sást þar ljós. Vestar var *Nónvarða*, sem líka var eyktamark. Hún var á hæð, ekki mjög hárri, upp af Hvammkotshólum. Bæði Nónvarða og Miðmundahæð voru á merkjum.“ Ekki er nákvæmlega vitað hvar þessi varða var en ætti að vera í suðvestur frá bænum á merkjum. Er því punktur settur 37 m vestan við Stuðlasel 16.
Lýsing: Horfin.

Breiðholt 218-32 Markaklettur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-32	Markaklettur	Landamerki	Steinn	1850	361773	401620	2,5	2	Gott	Nei

Mynd 73 Markaklettur (218-32) árið 1999. Í honum mættust lönd Breiðholts, Vatnsenda og Fífuhvamms. Horft til suðvesturs.

Mynd 74 Markaklettur (218-32) árið 2020 Horft til suðvesturs.

Staðhættir: Markaklettur er um 170 m fyrir austan Rjúpnasali 14, rétt austar eru garðlönd í Kópavogi við Desjakór. Kletturinn er við malarborinn göngustíg, staðurinn er merktur með skilti og er skráður í fornleifaskrá Kópavogsbæjar sjá mynd 33. Var áður í girðingalínu í norðanverðri Rjúpnahæð.

[236] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1, bls. 7.
[237] Lukr, loftljósmynd frá árinu 1965.

Markaklettur var hornmark þriggja jarða, Breiðholts, Vatnsenda, og Hvammkots (Fífuhvamms). Í örnefnalýsingu segir: „Markaklettur var sunnan til í Vatnsendahvarfi, en það er hæðin, sem útvarpsstöðin stendur á og er í vestur frá Vatnsendabæ.“[238] „**Markaklettur**. Eða Markasteinn er við enda Efra-Leirdals og norðan Hörðuvalla, þessa steins er getið í landamerkjalýsingu er þinglesin var 6. júní 1891.“[239]
Lýsing: Steinninn er um 2x2,5 m og um 1,2 m á hæð. Á austurhlið hans er járnlykkja og á vesturhlið er festur járnhringur.

Breiðholt 218-35 Sauðhóll

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-35	Sauðhóll	Álfabyggð	Náttúruminjar Hóll		362353	403039	40	27	Gott	Nei

Mynd 75 Sauðhóll, álfhóll sunnan við Vesturberg 2-6.

Staðhættir: Sauðhóll er um 10 m sunnan við fjölbýlishúsið Vesturberg 2-6. Áætlað var að byggja blokkina á hólnum en hún var færð til vegna álfasagnar.[240] Í örnefnaskrá segir: „Suður af Hvarfshólum var mýrarfláki, sem nefndist Sauðhólsmýri. Sunnan til á henni var Sauðhóll. Var sagt, að þar hefðu drepizt sauðir einhvern tíma.“[241]
Lýsing: Þýfður, mosa og grasivaxinn grjóthóll, um 40x27 m og um 4 m á hæð. Töluvert af grjóti gengur eftir háhryggnum.[242]

[238] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[239] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Kópavogur 181155-1.
[240] Munnmæli skráð af Bjarna F. Einarssyni.
[241] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.
[242] Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 190.

Breiðholt 218-40 Skotbyrgi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-40		Skotbyrgi	Steinsteypa	1940	362393	402225	3	2,5	Sæmilegt	Nei

Mynd 76 Steinsteypt skotbyrgi (218-40) við Útvarpsstöðvarveg.

Staðhættir: Steinsteypt skotbyrgi 8,7 m austan við Útvarpsstöðvarveg og 50 m austur af Jakaseli 24. Byrgið er af þeirri gerð er algeng var á stríðsárunum. Áþekkt skotbyrgi er að finna í Breiðholtshvarfi, brekkunni neðan við Fýlshóla (218-41).[243]
Lýsing: Byrgið er ferkantað með skotrauf að framan, þakplatan er steypt, en hliðarnar eru hlaðnar úr holsteini sem eru farnar að molna.

Breiðholt 218-44 Miðmundahæð, eyktamark

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-44	Miðmundahæð	Eyktamark, huldufólk	Heimild		361063	402324			Gott	Nei

Staðhættir: Miðmundahæð er suðaustan við Stapasel og vestan við Holtasel. Efst á henni er fastmerki 53/1113 og austan í henni er 53/2202 og hæðamerki nr. 53-348. Hæðin var eyktamark frá Breiðholti og þar átti að vera huldufólk og í örnefnalýsingu segir: „Beint suður frá bæ var Miðmundahæð, þar sem miðað var hádegi frá Breiðholti (kl. 12). Þetta var sandhæð og grjóturð í kring, sem enn hefur verið látin standa. Þarna átti að vera huldufólk, og sást þar ljós.“[244]
Lýsing: Hæðin er lúpínuvaxin.

[243] Öskjuhlíð, Nauthólsvík,
[244] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1.

Breiðholt 218-45 Alaska í Breiðholti, gróðrarstöð

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-45	Alaska	Fjós, hlaða, verslun	Heimild	1943-2002	361338	403150	20	13	Ómetið	Já

Mynd 77 Nýja hlaðan og fjósið, sem síðar var verslunarhúsnæði Alaska.[245]

Staðhættir: Árið 1936 keypti Jón Þorleifsson (1910-2006) eignina Breiðholtsblett I með erfðafesturétti, en bróðir hans, Guðmundur Þorleifsson (1901-1960), hóf þá búskap á eigninni. Bjó Guðmundur þar næstu áratugi ásamt foreldrum þeirra bræðra, Þorleifi Jónssyni (1874-1954) og Jóhönnu Sigríði Ólafsdóttur (1878-1979) og um tíma mun Jón einnig hafa búið á staðnum, en erfðafesturétturinn gekk til Guðmundar árið 1952.[246] Árið 1942 var reist nýtt íbúðarhús á landinu, múrhúðað timburhús sem stendur enn og er nú skráð númer 37 við götuna Skógarsel (áður Skógarsel 13).[247]Árið 1943 fékkst leyfi til að byggja steinsteypt útihús í Breiðholti, fjós og hlöðu. Húsin voru byggð vestan við nýja íbúðarhúsið (Skógarsel 37) og stóðu þar sem nú er Skógarsel nr. 15 og 27. Þessi útihús hýstu árin 1975-1985 verslun gróðrarstöðvarinnar Alaska.
Lýsing: Horfin. Húsin voru steypt og stóð hlaðan hærra. Hlaðan var um 13x7 m en fjósið var 11x8 m, húsin voru rifin á árunum 2000-2002 þegar ný byggð reis á þessum reit.

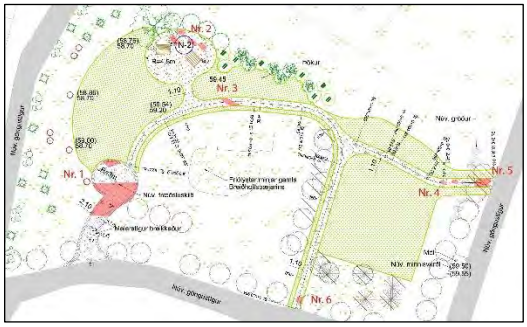
[245] Mynd er fengin úr Breiðholtsblaðinu 1.1.2009, bls. 8.
[246] Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd: E/440 - Breiðholtsblettur I – *Tíminn*, 24. desember 1954, bls. 3 – *Morgunblaðið*, 4. september 2006, bls. 30 – Legstaðaskrá. Vefur Kirkjugarðasambands Íslands: gardur.is → Legstaðaskrá / Tengdar skrár → Almanak Þjóðvinafélagsins.
[247] Borgarskjalasafn: Aðf. 747. Brunabótavirðing húsa 21.6.1937-21.4.1942: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 1.11.1942 (brnr. 1998). Skv. Fasteignaskrá er húsið byggt 1938, en bæjarráð heimilaði húsbygginguna árið 1938 og byggingarnefnd 1941, sjá Borgarskjalasafn: Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd (E): E/440, Breiðholtsblettur I.

Breiðholt 218-49 Mannvirki

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-49		Mannvirki	Hleðsla	1850	361327	403057	2	1	Slæmt	Að mestu

Mynd 78 Steinaröð í mannvirki (218-49), horft til norðurs.

Mynd 79 Minjastaðir á bæjarstæði Breiðholts, sem komu í ljós 2013, merktir inn á teikningu af framkvæmdarsvæðinu.[248]

Staðhættir: Við framkvæmdir vegna umhverfisbóta við gamla Breiðholtsbæinn á vegum Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar 2013 var komið niður á steinaröð norðanmegin á hringlaga malarsvæði fyrir fræðsluskilti við malbikaðan gangstíg sunnan við bæjarstæði Breiðholts. Minjastaður nr. 1 á teikningu.[249]
Lýsing: Komið var niður á steinaröð (218-49), hluta af mannvirki, sennilega hluta af garði úr torfi og grjóti, heimreið, sem var fyrir framan bæinn þegar túnakort var gert 1916.[250]

Breiðholt 218-50 Öskuhaugur

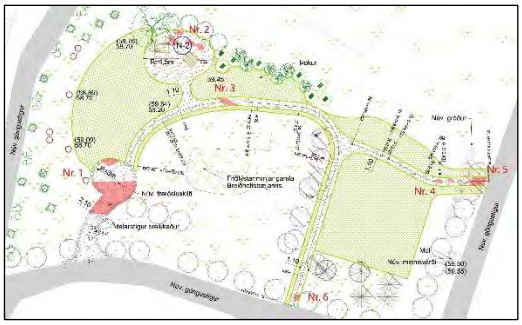
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-50		Öskuhaugur	Öskuhaugur	1850	361328	403055	5	3	Gott	Nei

Staðhættir: Við framkvæmdir vegna umhverfisbóta við gamla Breiðholtsbæinn á vegum Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar 2013 var komið niður á öskuhaug (218-50) sunnanmegin á hringlaga malarsvæði fyrir fræðsluskilti við malbikaðan stíg sunnan við bæjarstæði Breiðholts. Á minjastað nr. 1 á teikningu.[251]
Lýsing: Komið var niður á óhreyft móöskulag (218-50) sem náði þvert yfir hringinn og lá niður og fram um 1 m að malbikuðum göngustíg sunnan við, virtist fylgja landhalla. Móöskulagið inniheldur koladreif og lítilsháttar af brenndum beinum. Í hreyfðu jarðlagi sem skafið var ofan af komu upp nokkrir gripir. Áður hafði verið skipt um jarðveg í miðju hringsins fyrir upplýsingaskilti. Í sniði bakkans austanmegin virðist gjóskan K~1500 liggja óhreyfð yfir móöskulaginu en sást ekki í sniði vestanmegin. Öskuhaugurinn er því eldri en 1500.

[248] Hluti af korti VSÓ Ráðgjafar af framkvæmdarsvæðinu 2013 á bæjarstæði Breiðholts 2013. Sjá skýrslu nr. 168.
[249] Margrét Björk Magnúsdóttir: Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts, bls. 7-8.
[250] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort: *Breiðholt 1916*.
[251] Margrét Björk Magnúsdóttir: Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts, bls. 7-8.

Mynd 80 Öskuhaugur (218-50), horft til suðvesturs.

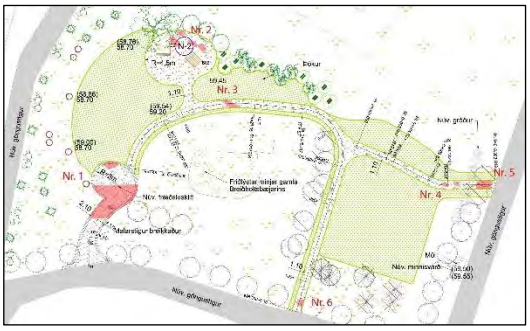
Mynd 81 Minjastaðir á bæjarstæði Breiðholts sem komu í ljós 2013 merktir inn á teikningu af framkvæmdarsvæðinu.[252]

Breiðholt 218-51 Steinaröð

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-51		Óþekkt	Hleðsla	1850	361336	403070	5	0,50	Slæmt	Að mestu

Mynd 82 Steinaröð (218-51) á hringlaga svæði á bæjarstæði Breiðholts, horft til suðurs.

Mynd 83 Minjastaðir á bæjarstæði Breiðholts sem komu í ljós 2013 merktir inn á teikningu af framkvæmdasvæðinu.[253]

Staðhættir: Við framkvæmdir vegna umhverfisbóta við gamla Breiðholtsbæinn á vegum Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar 2013 var komið niður á steinaröð (218-51) í norðurhluta hringlaga svæðis, norðvestan við göngustíg, sem ætlað er fyrir nestisborð. Á minjastað nr. 2 á teikningu.[254]
Lýsing: Komið var niður á nokkra steina í röð (218-51) í hringnum þar sem var hreyfður jarðvegur, gulbrún malarblönduð mold. Gæti hafa verið hluti af mannvirki 218-133 sem var eldhús sjá túnakort 1916.

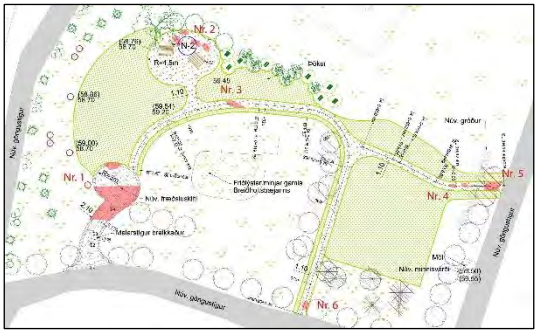
[252] Hluti af korti VSÓ Ráðgjafar af framkvæmdarsvæðinu 2013 á bæjarstæði Breiðholts 2013. Sjá skýrslu nr. 168.
[253] Hluti af korti VSÓ Ráðgjafar af framkvæmdarsvæðinu 2013 á bæjarstæði Breiðholts 2013. Sjá skýrslu nr. 168.
[254] Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*, bls. 7.

Breiðholt 218-52 Hleðsla

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-52		Hleðsla	Steinn	1850	361345	403065	1,60	1	Slæmt	Að mestu

Mynd 84 Steinaröð (218-52) fyrir norðan sjáanlegar minjar á bæjarstæði Breiðholts.

Mynd 85 Minjastaðir á bæjarstæði Breiðholts sem komu í ljós 2013 merktir inn á teikningu af framkvæmdarsvæðinu.[255]

Staðhættir: Við framkvæmdir vegna umhverfisbóta við gamla Breiðholtsbæinn á vegum Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar 2013 var komið niður á steinaröð (218-52) um 5 m norður af steyptum vegg á bæjarstæðinu á norðurhlið gangstígsins. Minjastaður nr. 3 á teikningu.[256]
Lýsing: Komið var niður á steinaröð með tveimur stórum steinum ásamt minni steinum. Röðin hefur aðra áttavísun, norðvestur/suðaustur, en sjáanlegar minjar á bæjarstæðinu sem liggja í austur-vestur. Frá hringlaga svæði fyrir upplýsingaskilti að steinaröðinni mátti greina kolasmit í hreyfðum jarðvegi og staka stóra steina u.þ.b. 20 x 30 cm og 30 x 40 cm.

Breiðholt 218-53 Hleðsla

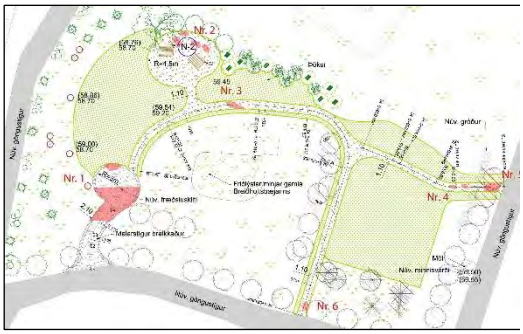
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-53		Óþekkt	Hleðsla	1850	361370	403059			Slæmt	Að mestu

Staðhættir: Við framkvæmdir vegna umhverfisbóta við gamla Breiðholtsbæinn á vegum Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar 2013 var komið niður á hleðsluleifar (218-53) á gangstíg um 7 m fyrir vestan og niður af malbikuðum gangstíg fyrir austan leifar bæjarhúsanna (218-1). Á minjastað nr. 4 á teikningu.[257]
Lýsing: Komið var niður á tvo staka steina u.þ.b. 20x20 cm með 80 cm millibili. Sennilega leifar af vegghleðslu.

[255] Hluti af korti VSÓ Ráðgjafar af framkvæmdarsvæðinu 2013 á bæjarstæði Breiðholts 2013. Sjá skýrslu nr. 168.
[256] Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*, bls. 7.
[257] Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*, bls. 7.

Mynd 86 Leifar af hleðslu (218-53) á gangstíg á bæjarstæði Breiðholts, horft til vesturs.

Mynd 87 Minjastaðir á bæjarstæði Breiðholts sem komu í ljós 2013 merktir inn á teikningu af framkvæmdasvæðinu.[258]

Breiðholt 218-54 Garður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-54		Garður	Garðlag	1550	361374	403058			Slæmt	Að hluta

Mynd 88 Garðlag (218-54) úr torfi með gjóskulaginu K ~1500, leifar af vegg eða garði.

Mynd 89 Minjastaðir á bæjarstæði Breiðholts sem komu í ljós 2013 merktir inn á teikningu af framkvæmdasvæðinu.[259]

Staðhættir: Við framkvæmdir vegna umhverfisbóta við gamla Breiðholtsbæinn á vegum Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar 2013 var tekinn hluti af garðlagi (218-54) sem þveraði gangstíg um tvo metra vestan við malbikaðan gangstíg fyrir austan leifar bæjarhúsanna (218-1). Á minjastað nr. 5 á teikningu.[260]
Lýsing: Garðlag, hluti af vegg eða garði, liggur þvert á gangstíginn og var efri hluti hans fjarlægður við framkvæmdina.
Garðlagið er 1.60 m á breidd og um 30 cm á hæð en sennilega hærra. Úr litríku torfi með gjóskulaginu K ~1500. Hefur verið hlaðið á 16. öld.

[258] Hluti af korti VSÓ Ráðgjafar af framkvæmdarsvæðinu 2013 á bæjarstæði Breiðholts 2013. Sjá skýrslu nr. 168.
[259] Hluti af korti VSÓ Ráðgjafar af framkvæmdarsvæðinu 2013 á bæjarstæði Breiðholts 2013. Sjá skýrslu nr. 168.
[260] Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*, bls. 7.

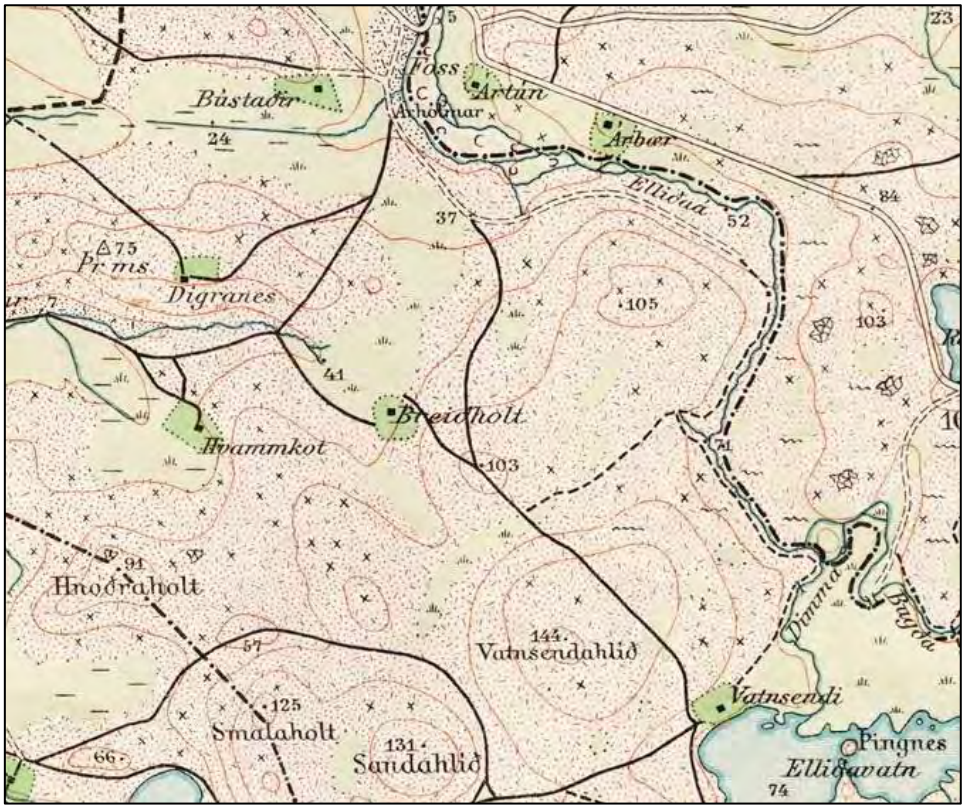
Breiðholt 218-56 Breiðholtsgirðing

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-56	Breiðholts-girðing	Girðing	Heimild	1933-1960	361761	404220			Ómetið	Já

Staðhættir: Breiðholtsgirðing var beitarhólf fyrir bændur í Reykjavík. Fjáreigendafélag Reykjavíkur hafði forgöngu að uppsetningu hennar árið 1933 til að girða af beitarland fyrir sauðfé Reykvíkinga. Innan hennar var svæðið þar sem nú eru Stekkir, Bakkar, Hólar, Berg og Fell.
Lýsing: Horfin.

Breiðholt 218-59 Vatnsendavegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-59	Vatnsenda-vegur	Troðningur Vegur	Heimild	1100-1920	362466 361883 361393 361935	402177 402739 403143 403871			Sæmilegt	Að mestu

Mynd 90 Hluti af herforingjaráðskorti frá 1909 sem sýnir Vatnsendaveg.[261] Frá Vatnsveituvegi tvöföld lína sunnan við Elliðaár. Einföld lína í suður, austan við Breiðholtsbæinn, að 103 (Fálkhól) yfir Vatnsendahlíð (Vatnsendahvarf), að Vatnsenda.

Staðhættir: Vatnsendavegur er merktur inn á kort herforingjaráðs frá árinu 1909 sjá mynd 90 og staðsetningu á nútíma grunni á mynd 33. Í örnefnaskrá kemur fram að Vatnsendavegur hafi legið upp frá Blesugróf yfir hjá *Lambastekk* og yfir *Móholtið* og austur að *Fálkhól*.[262] þaðan hefur vegurinn legið

[261] Landmælingar Íslands: Herforingjaráðskort. *27 Reykjavík N.A.* Geodetic Institute Copenhagen and Reykjavík, 1909. eða Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909. Sjá vef Landmælinga Íslands: www.lmi.is →Landupplýsingar → Kortasafn → Leitarstillingar: „Reykjavík“ og útgáfuár „1909“. Sótt 12. maí 2017.
[262] Örnefnasafn Árnastofnunar. Örnefnalýsing: Breiðholt 181154-1

austan við Mjóumýri (þar sem Jakasel er nú) yfir Vatnsendahlíð (Vatnsendahvarf) og heim að Vatnsenda. Tveir slóðar lágu svo milli Vatnsendavegar og Breiðholts. Annarsvegar lá leiðin um Fálkhól, Kringlumýri og austan að túngarði Breiðholts fyrir þá sem komu að sunnan og hinsvegar frá Breiðholtsbænum að Vatnsendavegi fyrir þá sem ætluðu í norður, en sú leið er ekki merkt inn á herforingjaráðskortið. Slóðar þessir eru greinilegir á loftljósmynd frá árinu 1954.
Lýsing: Horfinn, nema hugsanlega sýnilegur 100 m spotti norðan í túninu á Vatnsendahvarfi.

Breiðholt 218-60 Útvarpsstöðvarvegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-60	Útvarps-stöðvarvegur	Vegur	Heimild Vegur	1932	361771	403424,		5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 91 Hluti af herforingjaráðskorti 1936 sem sýnir Útvarpsstöðvarveg frá Bústaðavegi og upp að Útvarpsstöðinni á Vatnsendahvarfi.[263]

Staðhættir: Árið 1932 var lagður malarvegur frá Bústaðavegi vestan með Blesugróf alla leið að Útvarpsstöðinni á Vatnsendahvarfi og var nyrsti hluti hans kallaður Breiðholtsvegur (að hluta þar sem nú er gatan Stjörnugróf) og framhaldið Útvarpsstöðvarvegur.[264] Vegurinn lá upp á Vatnsendahvarf þar sem Útvarpsstöðin var og síðan áfram að Vatnsenda. Staðsetningu vegarins má sjá á mynd 91 og staðsetningu á nútíma grunni á mynd 33. Samhliða þessari vegagerð var lagður nýr vegur heim að Breiðholti sem fær sama númer.
Lýsing: Vegurinn hefur að mestu farið undir framkvæmdir vegna byggðar, en nyrsti endi hans er núverandi Stjörnugróf. Hann er svo aftur sýnilegur sem malarvegur á 250 m kafla frá Stöng að bensínstöð Skeljungs við Suðurfell, þar sem hann hefur farið gegnum Kringlumýri er uppgrónir

[263] Landmælingar Íslands: Herforingjaráðskort. *27 Reykjavík N.A.* Geodetic Institute Copenhagen and Reykjavík, 1936, LMI-kort-2001-1407-qv 1936
[264] Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæði norðan Stekkjabakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*, bls.10.

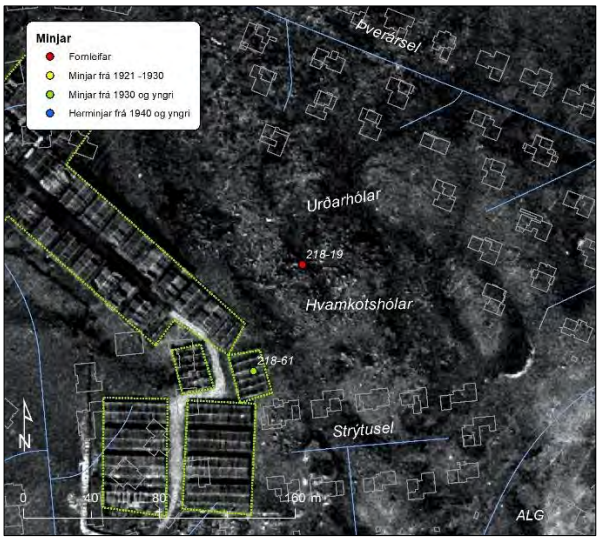
skurðir beggja vegna við veginn, en annars er hann malarborin. Syðsti hluti hans er uppi á Vatnsendahvarfi og sunnan við Jafnasel.

Mynd 92 Útvarpsstöðvavegur horft í norðvestur að Stöng.

Breiðholt 218-61 Trönur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-61		Trönur	Slóði	1955-1975	360594	402981			Sæmilegt	Að hluta

Mynd 93 Trönur voru vestan og norðan við þar sem nú er Strýtusel, Hvammkotshólar og Urðarhólar, sjá svæði afmörkuð með grænu.[265]

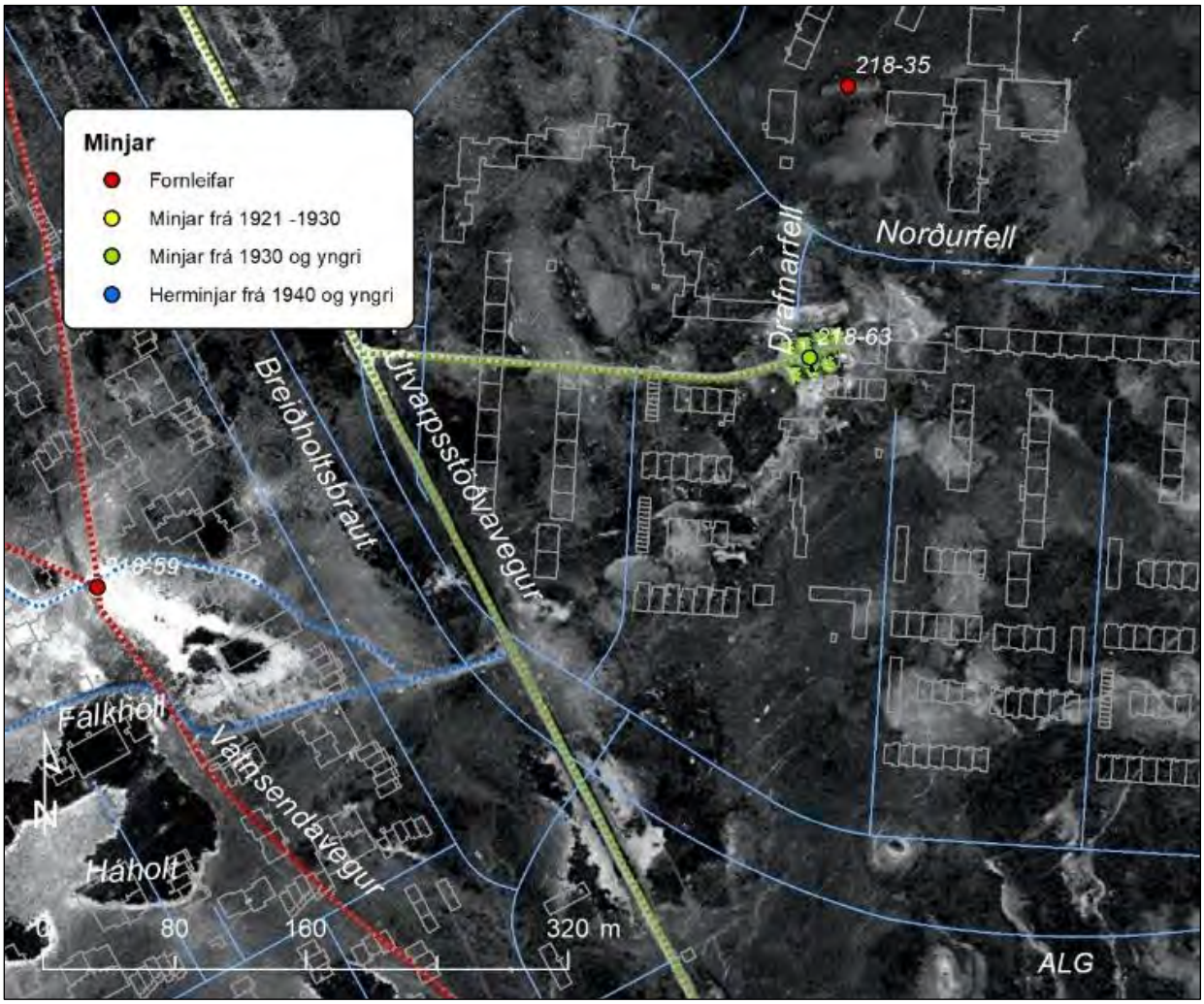
Mynd 94 Gróið svæði þar sem trönur (218-61) hafa staðið.

Staðhættir: Mikið fiskþurrkunarsvæði var austan Fífuhvamms, þar sem nú er Lindahverfi í Kópavogi. Hluti af þessu svæði náði inn á núverandi land Reykjavíkur við Strýtusel. Við bakgarð Strýtusels 13 er að finna gróið svæði þar sem greina má slóða.
Lýsing: Horfið að mestu, en þó má sjá slóða þar sem ekið hefur verið undir trönurnar þegar fiskurinn var hengdur upp.

[265] Loftmynd af Reykjavík 1965 og nútíma grunnur yfir, tekið úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Kortagerð ALG Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Breiðholt 218-63 Sprengiefnageymslur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-63		Geymsla	Heimild	1954-1966	362329	402874			Ómetið	Já

Mynd 95 Sprengiefnageymslur voru þar sem nú er Drafnarfell 2-18. Þetta voru sjö hús, ljósbláar línur sýna núverandi gatnakerfi.[266]

Staðhættir: Austan við Útvarpsstöðvarveg þar sem nú er Drafnarfell 2-18, voru áður sjö geymslur sem hýstu sprengiefni. Geymslurnar voru byggðar árið 1954, en rifnar um 1966 þegar nýjar sprengiefnageymslur voru byggðar í Hólmsheiði.
Lýsing: Horfið, sjö hús sem stóðu beggja vegna vegar, um 7x6 m, með mænisþaki.[267]

[266] Loftmynd úr LUKR frá árinu 1965, kortagerð ALG.
[267] Loftmynd LUKR frá árinu 1965.

Breiðholt 218-131 Hesthús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-131		Hesthús	Heimild	1850-1940	361339	403076	5,6	4	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Nyrst í röðinni var hesthús. Það var 5,6x4 m að stærð, byggt úr torfi og grjóti nema annar stafninn sem var klæddur borðum og pappa.[268] Merki eftir þetta hús finnast líklega undir sverði.

Breiðholt 218-132 Eldiviðarhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-132		Eldiviðarhús	Heimild	1850-1940	361339	403072			Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Næstsyðsta húsið í röðinni var eldiviðarhús, byggt úr torfi og grjóti (8x3 m að stærð).[269] Merki eftir þetta hús finnast líklega undir sverði.

Breiðholt 218-137 Geymsla, skúr

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-137		Geymsla, skúr	Heimild	1850-1955	361342	403052	5,5	1,8	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Áfastur við austurhlið geymsluskemmunnar var *geymsluskúr* úr sama efni, þ.e.a.s. úr bindingi en með torf- og grjótvegg við norðurgafl (5,5x1,8 m að stærð).[270] Merki eftir þetta hús finnst líklega undir sverði.

Breiðholt 218-133 Eldhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-133		Eldhús	Heimild	1850-1940	361339	403067	8	4	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Þriðja húsið var eldhúsbygging (8x4 m að stærð), byggð úr torfi og grjóti.[271] Merki eftir þetta hús finnst líklega undir sverði.

Breiðholt 218-134 Eldhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-134		Eldhús	Heimild	1850-1940	361340	403036	10	2,5	Ómetið	Að mestu

[268] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[269] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[270] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[271] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Fjórða húsið í röðinni var eldhússkúr (10 x 2,5 m að stærð), byggður úr bindingi með norðurhlið úr torfi og grjóti.[272] Húsið var með skúrþaki. Á túnakorti er inngönguskúr teiknaður við þetta hús, en hann á að vera á húsinu fyrir sunnan sem er baðstofa.[273] Merki eftir þetta hús finnst líklega undir sverði.

Breiðholt 218-135 Baðstofa

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-135		Baðstofa	Heimild	1850-1968	361341	403057	10	5	Slæmt	Að mestu

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Fimmta húsið í röðinni var íbúðarhús eða *baðstofa* sem sneri göflum í vestur-austur (10x5 m, hæð 1,3 m, ris 2 m.), byggð úr bindingi og klædd utan á hliðum með torfi og grjóti, en stafnar klæddir borðum og járni. Geymslukjallari (1,6 m hár) var undir vesturhluta hennar og við vesturgaflinn var lítill inngönguskúr, lengd 1,3 m, breidd 1,3 m, hæð 1,80 m, skápak. leifar af þessu húsi eru enn sjáanlegar á bæjarstæðinu, sjá skráningu (218-1).

Breiðholt 218-136 Geymsla, skemma

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-136		Geymsla, skemma	Heimild	1850-1955	361339	403052	5,5	3,3	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, sjá skráningu (218-1).
Lýsing: Syðst í röðinni var geymsluhús eða skemma sem sneri göflum í norður-suður (5,5x3,3 m að stærð), byggð úr bindingi en með torf- og grjótvegg við norðurgafl.[274] Merki eftir þetta hús finnst líklega undir sverði.

Breiðholt 218-138 Hesthús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-138		Hesthús	Heimild	1850-1930	361343	403024	7,5	2,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, Grjótasel 21, sjá skráningu (218-2).
Lýsing: Nyrst stóð hesthús (7,5x2,5 m að stærð), byggt úr torfi og grjóti en með vesturgafl úr timbri.[275] Merki eftir þetta hús eru líklega horfin að mestu vegna framkvæmda.

[272] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[273] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[274] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[275] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).

Breiðholt 218-139 Fjós

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-139		Fjós	Heimild	1850-1930	361314	403015	9	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, Grjótasel 21, sjá skráningu (218-2).
Nánari staðhættir: Talið er að í þessu fjósi hafi kýr drepist úr miltisbrandi og fjósið hafi verið fellt yfir hana.[276]
Lýsing: Sunnan við hesthúsið stóð fjós fyrir tíu kýr (9x6 m að stærð), byggt úr torfi og grjóti.[277] Á túnakorti frá árinu 1916 er þetta hús með útskot í austur. Merki eftir þetta hús eru líklega horfin að mestu vegna framkvæmda.

Breiðholt 218-140 Hlaða

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-140		Hlaða	Heimild	1850-1930	361339	403007	11	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, Grjótasel 21, sjá skráningu 218-2.
Nánari staðhættir: Tvær hlöður hafa verið byggðar í Breiðholti, eldri hlaðan hefur staðið í bæjarröðinni, nálægt því sem nú er Grjótasel 21, sú hlaða var byggð af Jóni föður Þóru en hann dó 1897.[278] Yngri hlaðan var byggð 1942 og var um tíma verslunarhúsnæði Alaska í Breiðholti og stóð þar sem nú er Skógasel 25-27 sjá (218-45).
Lýsing: Horfin. Áföst við suðurhlið fjóssins (218-139) var *heyhlaða* (10x5,8 m að stærð), byggð að nokkru úr torfi og grjóti en að nokkru úr bindingi og klædd járni.[279] Þessi hlaða mun hafa verið byggð af Jóni Jónssyni (d. 1897) sem var bóndi í Breiðholti í lok 19. aldar. „Þegar grafið var fyrir grunni (eldri) hlöðunnar komu upp mannabein frá þeim tíma, er kirkja var í Breiðholti.“[280]

Breiðholt 218-141 Tóft

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-141	Breiðholt	Tóft	Heimild	1850-1916	361327	403016	11	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á bæjarstæði Breiðholts, Grjótasel 21, sjá skráningu (218-2). Á baklóð Grjótasels 21 var tóft árið 1916,[281] Hún er merkt inn á túnakort Breiðholts vestan við gömlu hlöðuna (218-140). Ekki er vitað hvaða hús voru þar.
Lýsing: Horfin. Tóftin var tveggja hólfa og sneru dyr í suður. Þessi hús koma ekki fram í úttektum árið 1924.

[276] Munnlegar upplýsingar, Sigurður Sigurðarson dýralæknir árið 2015.
[277] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[278] Ö. Breiðholt 2, bls. 1
[279] Borgarskjalasafn: Aðf. 741. Brunabótavirðing húsa 2.12.1922-24.3.1924: Breiðholt við Breiðholtsveg, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1998).
[280] Ö. Breiðholt 2, bls. 5.
[281] Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. *Breiðholt 1916.*

Breiðholt 218-142 Girðing

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-142		Girðing	Garður	1940	361309	402866	117	1	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 96 Garður undir girðingu (218-142) og túngarður (218-13), horft til norðnorðvesturs.

Mynd 97 Leifar af túngarði Breiðholts (218-13) og girðingu (218-142). Teiknað eftir uppmælingu. Bláa línan er Breiðholtslækur.[282]

Staðhættir: Utar en túngarður Breiðholts var gerð girðing, sem sést á kortum frá árunum 1965-70[283] og á loftljósmynd frá árinu 1950, sjá mynd 36. [284] Leifar af undirhleðslu grjóti sjást vestan við Grjótasel 11 og sunnan við túngarðinn 218-13 sjá mynd 96 og 97.
Lýsing: Grjóthlaðinn garður, sem hefur verið undirhleðsla girðingar. Tvöföld steinaröð.

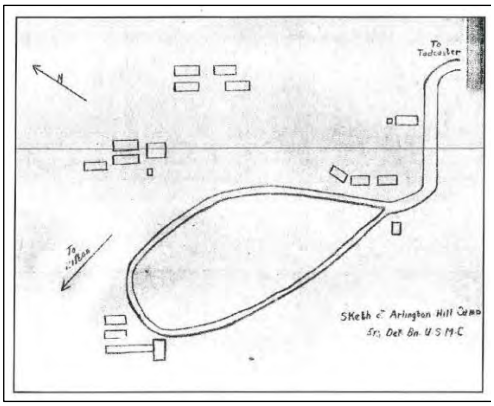
Breiðholt 218-145 Camp Arlington Hill við Fálkhól

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-145	Camp Arlington Hill	Herminjar	Heimild	1940-1944	361691	402749			Ómetið	Já

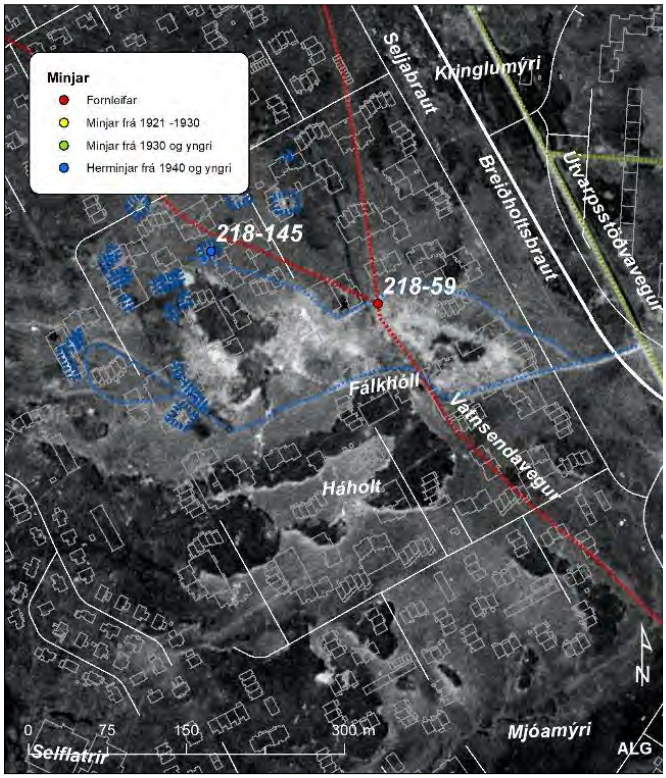
Staðhættir: Undir þetta númer (218-145) eru skráð öll ummerki eftir herinn sem sjást á Fálkhól á loftmyndum frá 1954 og 1971.[285] Á Fálkhól var loftvarnastöð, eitt af þremur loftvarnabyssuvígum í og við Reykjavík, Bretar sáu um rekstur þess fyrst, þeir bjuggu þá í Camp Hilton sem var herskálahverfi þar sem nú er Dalvegur í Kópavogi. Fálkhóll er nefndur *Scapegoat Hill* á kortum bresku herstjórnarinnar frá 1940, en *Arlington Hill* með komu Bandaríkjamanna til landsins. Á Fálkhól voru „Battery D (Dog)“, fjórar þriggja þumlunga loftvarnabyssur, en auk þess reistu Kanarnir herskálahverfi norðan og vestan við hólinn, „Camp Arlington Hill“, á svæði þar sem nú eru íbúðagöturnar Engjasel og Dalsel. Í kampinum bjuggu 130 landgönguliðar og hann samanstóð af 19 bröggum, 15 breskum Nissen og 4 bandarískum Quonset sem voru portbyggðir, tveimur baðhúsum, einum mötuneytisbragga, tveimur salernisbyggingum ásamt 40.000 lítra vatnstanki sem sá hermönnum fyrir vatni. Aðkoma að kampinum var afleggjari sem lá í sveig út á hæðina frá Útvarpsstöðvarvegi.

[282]. Loftmynd af Reykjavík 17/7 2018, tekið úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Kortagerð MBM Borgarsögusafn Reykjavíkur.
[283] Kort af Breiðholti og Kópavogi merkt II-7-4-007 og I-11-2-004, Mælingadeild Reykjavíkur, afrit Borgarsögusafn Reykjavíkur.
[284] Loftljósmynd af Breiðholti og nágrenni, II-7-1-014, Mælingadeild Reykjavíkur, afrit Borgarsögusafn Reykjavíkur.
[285]. Loftmynd af Reykjavík 1954 og 19711965 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá.

Bæjarsjóður Reykjavíkur leigði bandarísku herstjórninni landið, en hún sagði leigusamningnum upp 25. maí 1944 og seldi ríkissjóði búðirnar.[286]
Lýsing: Öll ummerki horfin.

Mynd 98 Teikning af Camp Arlington Hill herskálahverfinu haustið 1941 áður en byggingarframkvæmdum lauk.[287]

Mynd 99 Loftljósmynd frá árinu 1954 þar sem enn má greina ummerki frá því að Camp Arlington Hill var á Fálkhól, merkt með bláum brotalínum.[288]

[286] Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Erlend nöfn á Innnesjum, arfur seinni heimsstyrjaldar í örnefnum á höfuðborgarsvæðinu og Friðþór Eydal (handrit), Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimstyrjöld.
[287] Friðþór Eydal (handrit): Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimstyrjöld.
[288] Loftmynd af Reykjavík 1954, tekið úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Kortagerð ALG Borgarsögusafn Reykjavíkur.

2.3.2 Varðveislumat fyrir fornleifar og yngri minjar

Hverfisskipulagssvæðið Breiðholt – borgarhluti 6 nær yfir stóran hluta af því svæði sem áður var jörðin Breiðholt, sjá mynd 5. Á deiliskipulagssvæðinu eru skráðir 53 minjastaðir, en þessar minjar eru einungis hluti af þeim minjum sem skráðar eru undir jörðina, sem samtals eru 160 minjastaðir.[289] Minjarnar í þessari skrá eru flokkaðar eftir aldri sem er áætlaður út frá útliti og heimildum.

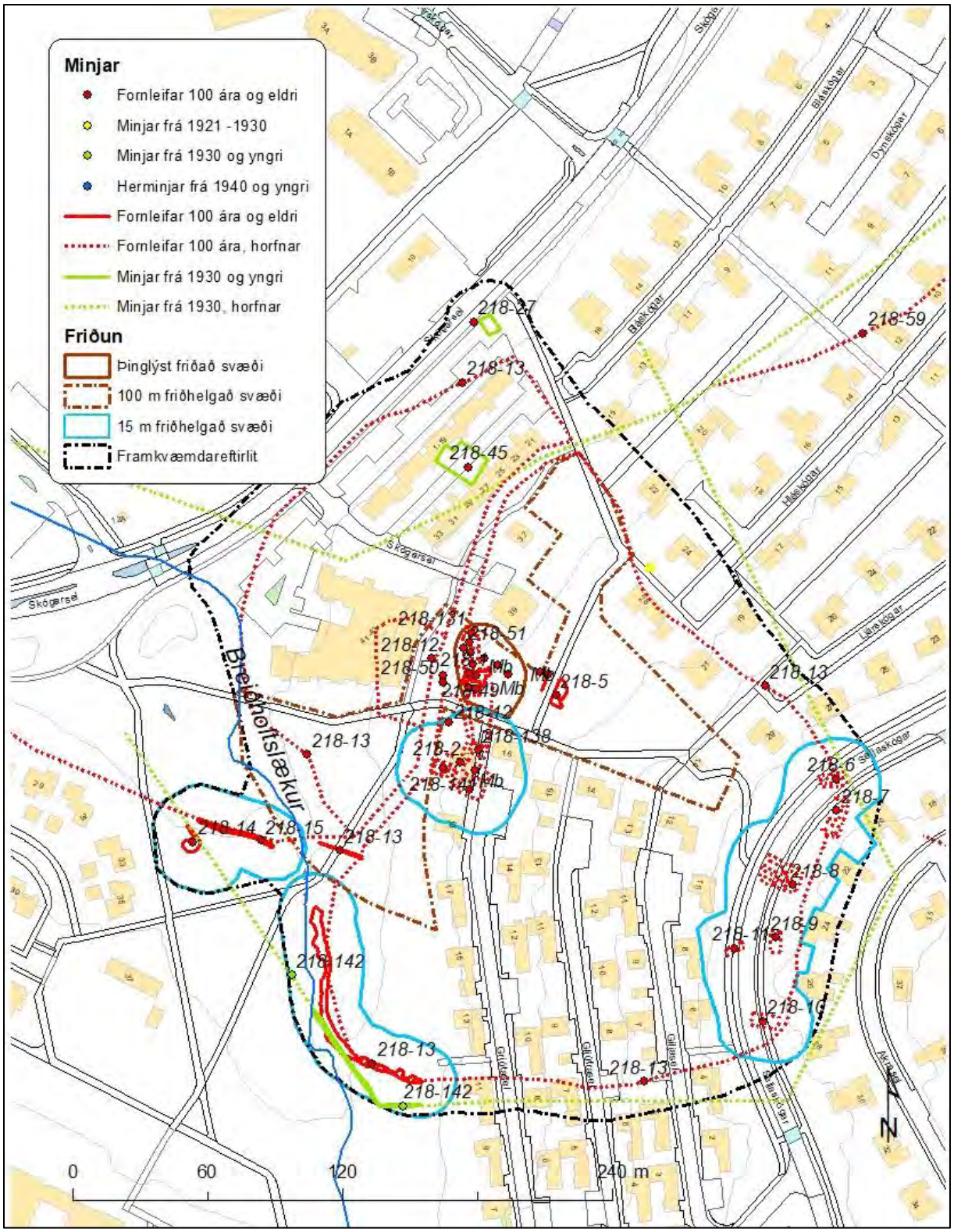
Tafla 2. Aldursflokkun minja.

Flokkur	Tegundir minja		Litur flokks
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	46	● Rauður
2	Minjar frá 1920-1930	0	● Gulur
3	Minjar frá 1930 og yngri	5	● Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	2	● Blár
	Samtals	53	

Fornleifar og yngri minjar eru skráðar 53 eins og fyrr segir, þar af eru fornleifar 46 en einungis 5 þeirra eru sjáanlegar á yfirborði, sjá minjatöflu. Flestar fornleifarnar eru á bæjarhóli Breiðholts eða í nágrenni hans. Til eru góðar heimildir sem lýsa húsum og húsaskipan yngstu húsanna, auk þess sem upplýsingar eru um kirkju og kirkjugarð þar. Bæjarhólinn var friðlýstur árið 1981.[290] Þá var afmarkað svæði sem átti að ná yfir bæjarstæði Breiðholts og kirkjuna og kirkjugarðinn, sjá friðlýsingarskjal (mynd 43 og 44, bls. 53-54). Við skráningu þessa hefur komið í ljós að bæjarstæðið var mun stærra en talið var þá og náði það frá Skógarseli 39 að lóðinni Grjótaseli 19. En hús við Grjótasel voru þegar byggð þegar minjarnar voru friðlýstar.

Friðlýstum fornleifum fylgir friðhelgunarsvæði, 100 m út fyrir sýnilegar fornleifar, en það á við um minjarnar við gamla Breiðholtsbæinn, sjá myndir 43 og 44.[291] Friðhelgunarsvæði hefur verið dregið upp fyrir minjarnar á bæjarstæði Breiðholts. Einungis er nú markað svæði þar sem ekki eru lóðir eða hús,[292] þó að búast megi við minjum utan þess svæðis, sérstaklega í nyrðri enda Grjótasels, (sjá mynd 100, bls. 96) . Öðrum friðuðum fornleifum fylgir friðhelgað svæði sem er 15 m út fyrir sýnilegar eða áætlaðar fornleifar sem geta verið í jörðu. Fornleifar vestan við Breiðholtslæk (218-14) koma ekki fram á túnakorti 1916 og eru því líklega eldri, en þar gætu leynst fleiri minjar. Vegur (218-15) er elsta leiðin milli Fífuhvamms og Breiðholts. Hluti af gamla túngarði (2018-13) er enn sýnilegur við Breiðholtslæk. Aðrar fornleifar sem eru horfnar af yfirborði en gætu leynst undir sverði eru Breiðholtssel (218-20) þar sem nú er Heiðarsel (mynd 101) og útihúsaþyrpingin suðaustur af bænum (218-6-7-8-9-10-11) sem stóð þar sem nú er Skógarsel. Um allar þessar minjar er hér sett 15 m friðhelgunarsvæði, sjá mynd 100.

[289] Aðrar minjar eru skráðar í skýrslu um Stekkjabakka og um Elliðaárdalinn.
[290] *Skrá um friðlýstar fornleifar*, fyrsta útgáfa, bls. 1.
[291] Lög um menningaminjar nr. 80/2012.
[292] Samkvæmt leiðsögn Minjastofnunar Íslands.

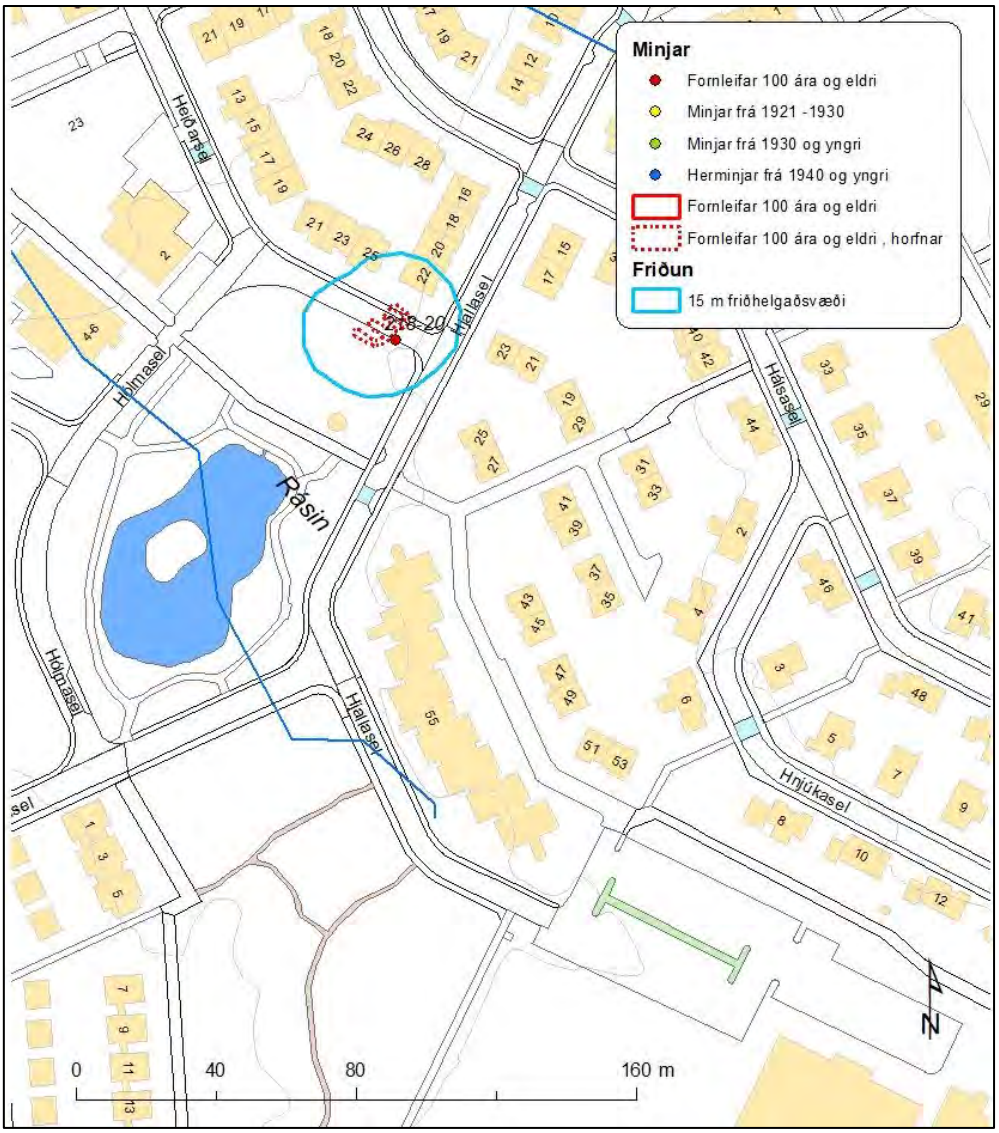
Mynd 100 Fornleifar og friðhelguð svæði við bæjarstæði Breiðholts og í nágrenni þess.

Nú er hefur komið í ljós að mestar líkur eru á að rekast á óþekktar fornleifar innan túna eða við túngarða bæja. Því hefur hér verið afmarkað svæði sem nefnt er verndarsvæði framkvæmdareftirlits (sjá mynd 100). Það er það svæði þar sem æskilegt er að hafa fornleifaeftirlit með jarðraski, komi til framkvæmda innan svæðisins.

Búið er að setja upp tvö fræðsluskilti við bæjarhól Breiðholts og hann er nú vel snyrtur og sýnilegur. Við þær framkvæmdir, á um 30-50 cm dýpi, komu í ljós minjar frá 15.-16. öld, en búast má við minjum frá landnámstíma á þessu svæði.

Huga þarf að minjunum sem eru við Breiðholtslækinn. Þar er nú kominn frisbívöllur, innan 100 m friðhelgunarsvæðis og við minjarnar. Æskilegt væri að færa hann aðeins ofar í dalinn, suður fyrir minjarnar.

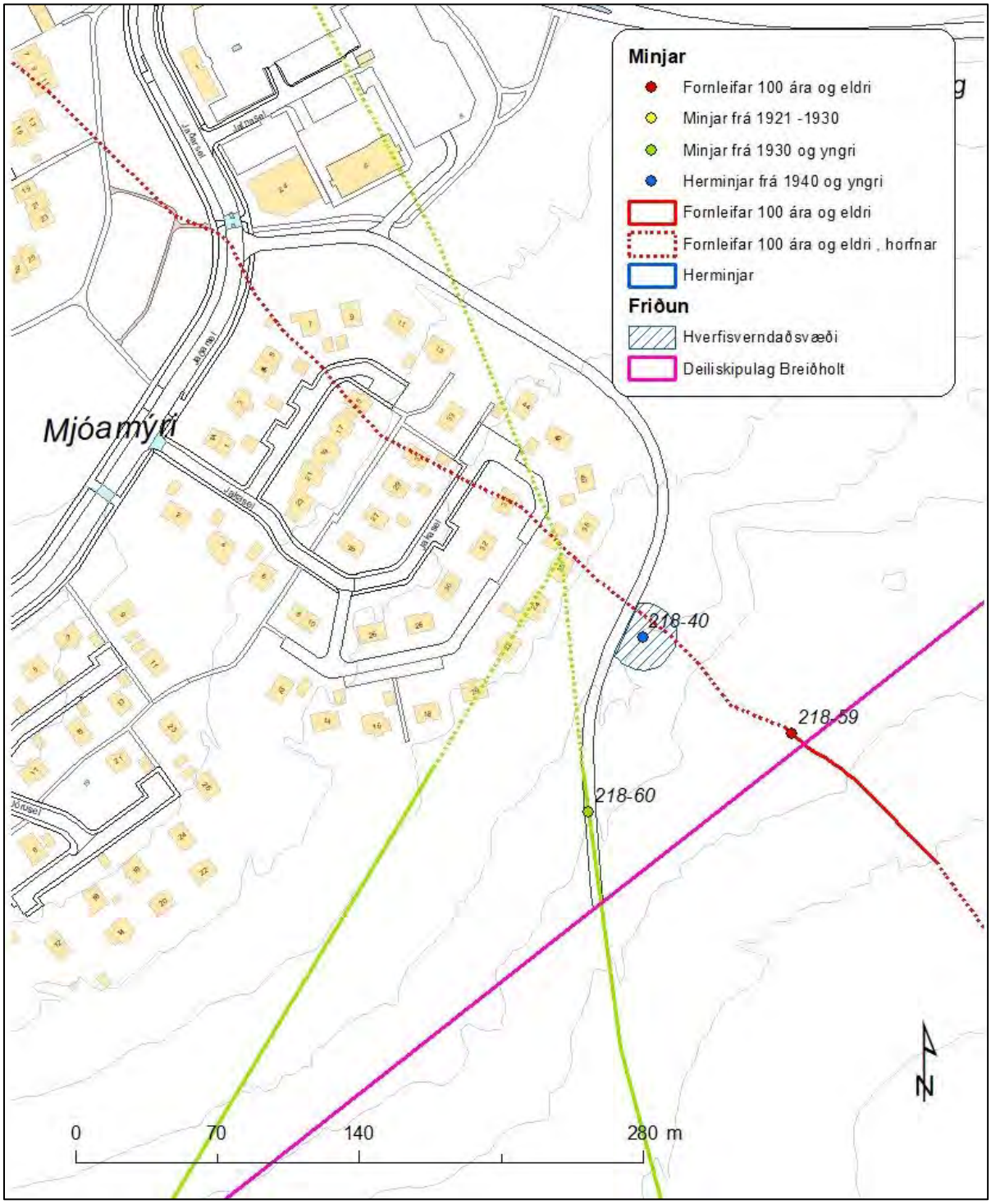
Undir skráningarflokknum yngir minjar í Breiðholti er helst að nefna Útvarpsstöðvarveg (218-60) austan við Breiðholtsbraut, frá Stöng að nýrri göngubrú yfir Breiðholtsbraut. Þessi vegur er sú leið sem ekin var upp á Vatnsendahvarf, þar sem sendar Ríkisútvarpsins voru. Nú er vegurinn notaður sem göngustígur og ætti að fá að vera í sínu formi áfram, sem vitnisburður um hluta af sögu Ríkisútvarpsins.

Mynd 101 Selið var líklega þar sem nú er gatan Heiðarsel. Afmarkað hefur verið um það 15 m friðhelgunarsvæði.

Á Fálkhól var Camp Arlington (218-145). Þar voru áður tugir bragga auk stæða fyrir þrjár loftvarnarbyssur og fleiri mannvirkja. Eina hernaðarmannvirkið sem eftir er á þessu skipulagssvæði er skotbyrgi (218-40) við Útvarpsstöðvarveg, sunnan við Jakasel. Skotbyrgi

lík þessu eru nokkur í Reykjavík, en þar sem þau eru verulega farin að týna tölunni er lagt til að þetta byrgi verði *hverfisverndað* og að *sérstaklega verði tekið tillit til þess í skipulagi,* sjá mynd 102.

Mynd 102 Við Útvarpsstöðvarveg er skotbyrgi 218-40. Lagt er til að það verði hverfisverndað.

Minjaskrá

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-1	Breiðholt	Bæjarhóll	Bæjar-stæði	●1378 -1960	361340	403058	18	14	Gott	Nei
218-2	Breiðholt	Útihús	Heimild	●1378 -1936	361334	403019			Ómetið	Já
218-3	Breiðholt	Kirkja	Heimild	●1325 -1550	361355	403043			Ómetið	Já
218-4	Breiðholt	Kirkjugarður	Heimild	●1325 -1550	361348	403036			Ómetið	Já
218-5	Breiðholt	Útihús	Tóft	●1850	361377	403049	7	5	Slæmt	Nei
218-6		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361499	403008	10	6	Ómetið	Já
218-7		Stekkur	Heimild	●1916 -1971	361502	402997	14	8	Ómetið	Já
218-8		Útihús	Heimild	●1850 -1971	361482	402964	18	11	Ómetið	Já
218-9		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361475	402941	8	4	Ómetið	Já
218-10		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361469	402904	11	5	Ómetið	Já
218-11		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361456	402937	10	5	Ómetið	Já
218-12		Kálgarður	Heimild	●1916	361325	403036			Ómetið	Já
218-13		Túngarður, tröð	Garður	●1850	361295	402885	105	5	Gott	Að mestu
218-14		Óþekkt	Rúst	●1850	361216	402983	7,7	6	Slæmt	Að hluta
218-15		Vegur	Vegur, heimild	●1909	361230	402989	35	2	Slæmt	Að mestu
218-16		Dys	Heimild	●1900					Ómetið	Já
218-19	Hvammkots-hólar;	Eyktamark, huldufólk, þjóðtrú, landamerki	Heimild	●	360623	403043			Sæmilegt	Nei
218-20	Selið	Sel	Heimild	●1850	361456	402581			Ómetið	Já
218-22	Græni-stekkur, Stóri-stekkur	Stekkur	Heimild	●1900	361625	404024			Ómetið	Já
218-23	Grafarmýri	Mógröf	Heimild	●1850 -1900	362118	403696	650	350	Ómetið	Já
218-24	Niður í mó	Mógröf	Heimild	●1850					Ómetið	Já
218-25	Móholt	Þurrkreitur, f. mó	Heimild	●1850	361961	403802			Ómetið	Já
218-27		Laug, til baða og þvotta	Heimild	●1900	361340	403214	8	5,7	Ómetið	Já
218-28	Lambastekkur	Stekkur, lambhús	Heimild	●1850	361900	404056			Ómetið	Já
218-31	Nónvarða	Eyktamark, tímamæling	Náttúru-minjar	●1850					Ómetið	Já
218-32	Markaklettur	Landamerki	Varða	●1890	361773	401620	2,5	2	Gott	Nei
218-35	Sauðhóll	Álfabyggð	Náttúru-minjar	●	362353	403039	40	27	Gott	Nei
218-40		Skotbyrgi, herminjar	Stein-steypa	●1940	362393	402225	3	2,5	Sæmilegt	Nei
218-44	Miðmunda-hæð	Sögn, eyktamark, huldufólk, þjóðtrú	Heimild	●	361063	402324			Gott	Nei
218-45	Alaska	Verslun, hlaða, f. hey	Heimild	1943-2002	361338	403150	20	13	Ómetið	Já

218-49		Mannvirki	Hleðsla	●1850	361327	403057	2	1	Slæmt	Að mestu
218-50		Öskuhaugur	Öskuhaugur	●1850	361327	403055	5	3	Gott	Nei
218-51		Hleðsla	Hleðsla	●1850	361336	403076	5	0,5	Slæmt	Að mestu
218-52		Hleðsla	Steinn	●1850	361345	403065	1,6	1	Slæmt	Að mestu
218-53		Óþekkt,	Hleðsla	●1850	361370	403059			Slæmt	Að mestu
218-54		Garður	Garðlag	●1550	361374	403058		1,6	Slæmt	Að mestu
218-56	Breiðholts-girðing	Girðing, f. skepnur	Heimild	●1933 -1960	361750	404255			Ómetið	Já
218-59	Vatnsenda-vegur	Troðningur	Vegur, heimild	●1100 -1920	361883	402739		2	Sæmilegt	Að mestu
218-60	Útvarpsstöðvar-vegur	Vegur	Vegur	●1932	361772	403425			Sæmilegt	Að hluta
218-61		Trönur	Hleðsla	●1955 -1975	360594	402981			Slæmt	Að mestu
218-63	Sprengiefna-geymslur	Geymsla	Heimild	●1954 -1966	362316	402880			Ómetið	Já
218-131	Breiðholt	Hesthús	Heimild	●1850 -1940	361339	403076	5,6	4	Ómetið	Já
218-132	Breiðholt	Eldiviðarhús	Heimild	●1850 -1940	361339	403072	8	3	Ómetið	Já
218-133	Breiðholt	Eldhús	Heimild	●1850 -1940	361339	403067	8	4	Ómetið	Já
218-134	Breiðholt	Eldhús, skúr	Heimild	●1850 -1940	361340	403063	10	2,5	Slæmt	Að mestu
218-135	Breiðholt	Baðstofa	Tóft	●1850 -1968	361341	403057	10	5	Slæmt	Að hluta
218-136	Breiðholt	Geymsla, skemma	Heimild	●1850 -1955	361339	403052	5,5	3,3	Ómetið	Já
218-137	Breiðholt	Geymsla, skúr	Heimild	●1850 -1955	361342	403052	5,5	1,8	Ómetið	Já
218-138	Breiðholt	Hesthús	Heimild	●1850 -1930	361343	403024	7,5	2,5	Ómetið	Já
218-139	Breiðholt	Fjós	Heimild	●1850 -1930	361341	403015	9	6	Ómetið	Já
218-140	Breiðholt	Hlaða	Heimild	●1850 -1930	361339	403007	11	4	Ómetið	Já
218-141	Breiðholt	Tóft	Heimild	●1850 -1916	361327	403016	11	5	Ómetið	Já
218-142		Girðing	Garður	●1940	361309	402866	117	1	Sæmilegt	Að hluta
218-145	Arlington Hill	Herminjar	Heimild	●1940	361727	402643			Ómetið	Já

2.4 Hverfisskráning og varðveislumat hverfishluta: Borgarhluti 6 – Breiðholt

2.4.1 Verklag við gerð byggðakannana og húsakannana vegna hverfisskipulags

Hverfisskipulag er sérstök framsetning eða útfærsla af deiliskipulagi í þegar byggðu hverfi.[293] ***Við gerð hverfisskipulags gilda því sömu reglur um gerð húsakannana og skráningu húsa, mannvirkja og fornleifa og við gerð deiliskipulags***.[294] Í skipulagslögum nr. 123/2010 er að finna ákvæði um gerð húsakannana vegna deiliskipulags:[295]

> „Þegar unnið er **deiliskipulag í þegar byggðu hverfi** skal lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru, með gerð **húsakönnunar**."

Í skipulagsreglugerð nr. 90/2013 er eftirfarandi skilgreining á húsakönnun: [296]

> „Upplýsingar um byggð sem fyrir er og mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga, þar sem m.a. er skoðað byggingar- og menningarsögulegt samhengi."

Um skráningu minja vegna deiliskipulags segir, í reglum um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019: [297]

> „Skrá skal friðuð, friðlýst og varðveisluverð hús, húsasamstæður og mannvirki á deiliskipulagsreit í samræmi við staðla Minjastofnunar Íslands um húsaskráningu, sbr. einnig húsakönnun skv. 37. gr. skipulagslaga nr. 123/2010."

Í neðanmálsgrein segir jafnframt: „ Rétt er að benda á að samkvæmt þessari grein skipulagslaga ber að gera húsakönnun þar sem lagt er mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru. Skráning friðaðra, friðlýstra og varðveisluverðra húsa er hluti slíkrar húsakönnunar en hún nær einnig til annarra bygginga innan skipulagsreitsins."[298]

Hverfisskipulag tekur til mun stærra svæðis en hefðbundið deiliskipulag og þegar unnið er að slíku skipulagi er, samkvæmt skipulagslögum, „heimilt að víkja frá kröfum um framsetningu sem gerðar eru til deiliskipulagsáætlana í nýrri byggð og leggja frekar áherslu á almennar reglur um yfirbragð og varðveislugildi byggðarinnar auk almennra rammaskilmála. … Við deiliskipulagsgerð í þegar byggðu hverfi getur sveitarfélag ákveðið að skilgreina afmarkað svæði sem þróunarsvæði þar sem vinna skal hefðbundið deiliskipulag."[299]

Vinna Borgarsögusafns og framsetning á skráningu og varðveislumati byggðar, vegna vinnu sem nú stendur yfir við gerð hverfisskipulags fyrir borgarhluta Reykjavíkur, hefur frá upphafi tekið mið af þessum ákvæðum og heimildum laga og reglugerða og gerir ráð fyrir tvískiptingu eða áfangaskiptingu vinnunnar: ***Annars vegar séu unnar byggðakannanir fyrir***

[293] Sbr. skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr. og skipulagsreglugerð nr. 90/2013.
[294] *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2, bls. 9.
[295] Skipulagslög nr. 123/2010, 8. kafli, 37. gr.
[296] Skipulagsreglugerð nr. 90/2013.
[297] Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019, 4. gr.
[298] Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019, 4. gr.
[299] Skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr.

hvern borgarhluta og hins vegar verði unnar verði húsakannanir á reitum eða svæðum þar sem fyrirhugaðar séu breytingar á þeirri byggð sem fyrir er, eins og við hefðbundið deiliskipulag.

Í ***byggðakönnun*** fyrir borgarhlutann er leitast við að gefa yfirlit yfir sögu hans, lýsa staðháttum og greina frá upphafi og þróun byggðar. Gerð er grein fyrir byggðamynstri og menningarminjum, lögð fram skrá yfir fornleifar og yngri minjar og greint frá húsum og mannvirkjum sem eru friðuð, friðlýst eða umsagnarskyld samkvæmt lögum. Lögð er fram skráning og ***varðveislumat fyrir hverfishluta*** sem er grunnur að tillögum um hverfisvernd í hverfisskipulagi. ***Í byggðakönnun er hins vegar ekki lögð fram fullbúin skrá yfir hús og mannvirki í borgarhlutanum eða varðveislumat hvers og eins húss og/eða einstakra bygginga***, eins og í hefðbundinni húsakönnun sem unnin er samkvæmt lögum, reglum og leiðbeiningum Minjastofnunar Íslands.[300]

Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfisskipulag tekur fyrst og fremst til mats á ***yfirbragði byggðar***. Þar eru greind ***helstu einkenni byggðarinnar*** og lagt mat á ***varðveislugildi heilda***, svo sem götumynda, byggðamynsturs og skipulagsheilda. Einnig er þó leitast við að benda á einstakar byggingar sem byggðakönnun leiðir í ljós að hafa t.d. sérstakt menningarsögulegt gildi, eru áberandi kennileiti í byggðinni, teljast góðir fulltrúar byggingarlistar ákveðins tímabils, sem hafa haldið upprunaleika sínum eða eru góð höfundarverk. Jafnframt er bent á byggingar sem hafa táknrænt gildi fyrir samfélagið vegna hlutverks eða sögu. ***Gerður er sá fyrirvari við varðveislumat byggðakönnunar að það er ekki unnið eins og varðveislumat hefðbundinna húsakannana þar sem varðveislugildi hvers og eins húss er metið út frá ákveðnum þáttum, eftir leiðbeiningum og kröfum Minjastofnunar Íslands.***[301]

Þar sem að ***byggðakönnun telst ekki fullbúin húsakönnun*** eða skráning húsa og mannvirkja eftir lögum, reglum og leiðbeiningum Minjastofnunar,[302] er gert ráð fyrir að hefðbundnar ***húsakannanir*** með húsaskrá og rökstuddu mati á varðveislugildi einstakra húsa, götumynda og svæða ***verði jafnframt unnar vegna hverfisskipulags og/eða þar sem gert verður sérstakt deiliskipulag, á þeim reitum eða svæðum þar sem fyrirhugaðar eru breytingar sem munu hafa áhrif á svipmót eða yfirbragð þeirrar byggðar sem fyrir er***. Það á t.d. við um svokölluð þróunarsvæði, þar sem gert er ráð fyrir uppbyggingu nýrrar byggðar og jafnframt þar sem breyta á húsum eða bæta inn í byggðina. Slíkar húsakannanir skal vinna samkvæmt leiðbeiningum og kröfum Minjastofnunar um húsaskráningu og gerð húsakannana og varðveislumats.

2.4.2 Um verndunarflokka

Í varðveislumati byggða- og húsakannana er gerð grein fyrir *verndarstöðu* húsa og mannvirkja á viðkomandi svæði gagnvart lögum og gildandi deiliskipulagi sveitarfélags, þ.e. hvort hús eru friðlýst, friðuð, umsagnarskyld eða hverfisvernduð. Friðlýsing húsa og friðun

[300] Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. – Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2.
[301] Sjá *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019.
[302] Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. – Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands.

húsa sem eru 100 ára og eldri byggir á lögum um menningarminjar. Þar er jafnframt kveðið á um umsagnarskyldu vegna húsa sem byggð eru 1925 og fyrr.[303] Hverfisvernd er skilgreind í skipulagslögum.[304] Í byggða- og húsakönnunum eru, á grundvelli varðveislumats og niðurstöðu um varðveislugildi, gerðar tillögur um hverfisverndun húsa eða heilda sem síðan geta hlotið staðfestingu í deiliskipulagi. Hverfisvernd húsa og mannvirkja í Reykjavík byggir m.a. á borgarverndarstefnu Reykjavíkurborgar sem sett er fram í aðalskipulagi. Í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030* er sett fram núgildandi borgarverndarstefna Reykjavíkurborgar og skilgreindir þeir verndunarflokkar sem byggt er á við hverfisverndun húsa og byggðaheilda í Reykjavík.[305]

Verndunarflokkar sem byggja á lögum um menningarminjar nr. 80/2012:

***Friðlýst hús og mannvirki* - BLÁR FLOKKUR**

Hús og mannvirki sem friðlýst eru með ákvörðun ráðherra samkvæmt 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.[306] Hús sem voru friðuð samkvæmt eldri lögum teljast nú einnig friðlýst.[307] Um friðlýsingu segir í 5. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012: „Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja."

***Friðuð hús og mannvirki* - FJÓLUBLÁR FLOKKUR**

Öll hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri eru friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/201.[308] Gildir nú um ***hús byggð 1921 eða fyrr*** samkvæmt Fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands. Athuga skal að heimildir geta verið um annað byggingarár en það sem gefið er upp í Fasteignaskrá.[309]

***Umsagnarskyld hús* - APPELSÍNUGULUR FLOKKUR**

Hús sem hvorki eru friðuð né friðlýst en byggð 1925 eða fyrr, og kirkjur reistar 1940 eða fyrr, eru umsagnarskyld samkvæmt 30. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, þ.e. eigendum þeirra er skylt að leita umsagnar Minjastofnunar Íslands ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Ákvæði um hverfisvernd í skipulagslögum nr. 123/2010:

Á grundvelli varðveislumats og niðurstöðu um varðveislugildi í byggða- og húsakönnunum eru gerðar tillögur um hverfisverndun húsa eða heilda, en hverfisvernd er skilgreind í skipulagslögum nr. 123/2010.[310]

---

[303] Lög um menningarminjar nr. 80/2012.
[304] Skipulagslög nr. 123/2010, 2. gr. og 12. gr.
[305] *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti: „Borg fyrir fólk" og C-hluti: „Fylgiskjöl" - „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna". Sjá vef Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.
[306] Lög um menningarminjar nr. 80/2012.
[307] Friðlýst hús eru á skrá hjá Minjastofnun Íslands og þar er getið um friðunarár og hvaða hluti byggingar er friðaður, sjá: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðlýst hús og mannvirki → Reykjavík.
[308] Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Sjá einnig vef Minjastofnunar Íslands: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðuð hús og mannvirki → Reykjavík.
[309] Komi upp vafamál í tengslum við byggingarár húsa í Reykjavík má leita upplýsinga hjá Borgarsögusafni Reykjavíkur í gegnum netfangið minjavarsla@reykjavik.is.
[310] Skipulagslög nr. 123/2010.

I. kafli, 2. gr.: *„Hverfisvernd:* Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“
IV. kafli, 12. gr.: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminjar, náttúrufar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

Verndunarflokkar hverfisverndar skv. borgarverndarstefnu Reykjavíkur:

Í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030* er sett fram núgildandi borgarverndarstefna Reykjavíkurborgar og skilgreindir þeir verndunarflokkar sem byggt er á við hverfisverndun húsa og byggðaheilda.[311]

Einstök hús, húsaraðir og götumyndir **- RAUÐUR FLOKKUR**
Einstök hús, húsaraðir og götumyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.[312]

Samstæður húsa og heildir **- GULUR FLOKKUR**
Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.[313]

2.4.3 Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfishluta og hús

Eftirfarandi er varðveislumat byggðakönnunar fyrir **borgarhluta 6, Breiðholt**, sem afmarkast af Reykjanesbraut í vestri, Stekkjarbakka og byggð í Efra-Breiðholti í norðri og austri og sveitarfélagamörkum Reykjavíkur og Kópavogs í suðri (sjá kort á mynd 103).

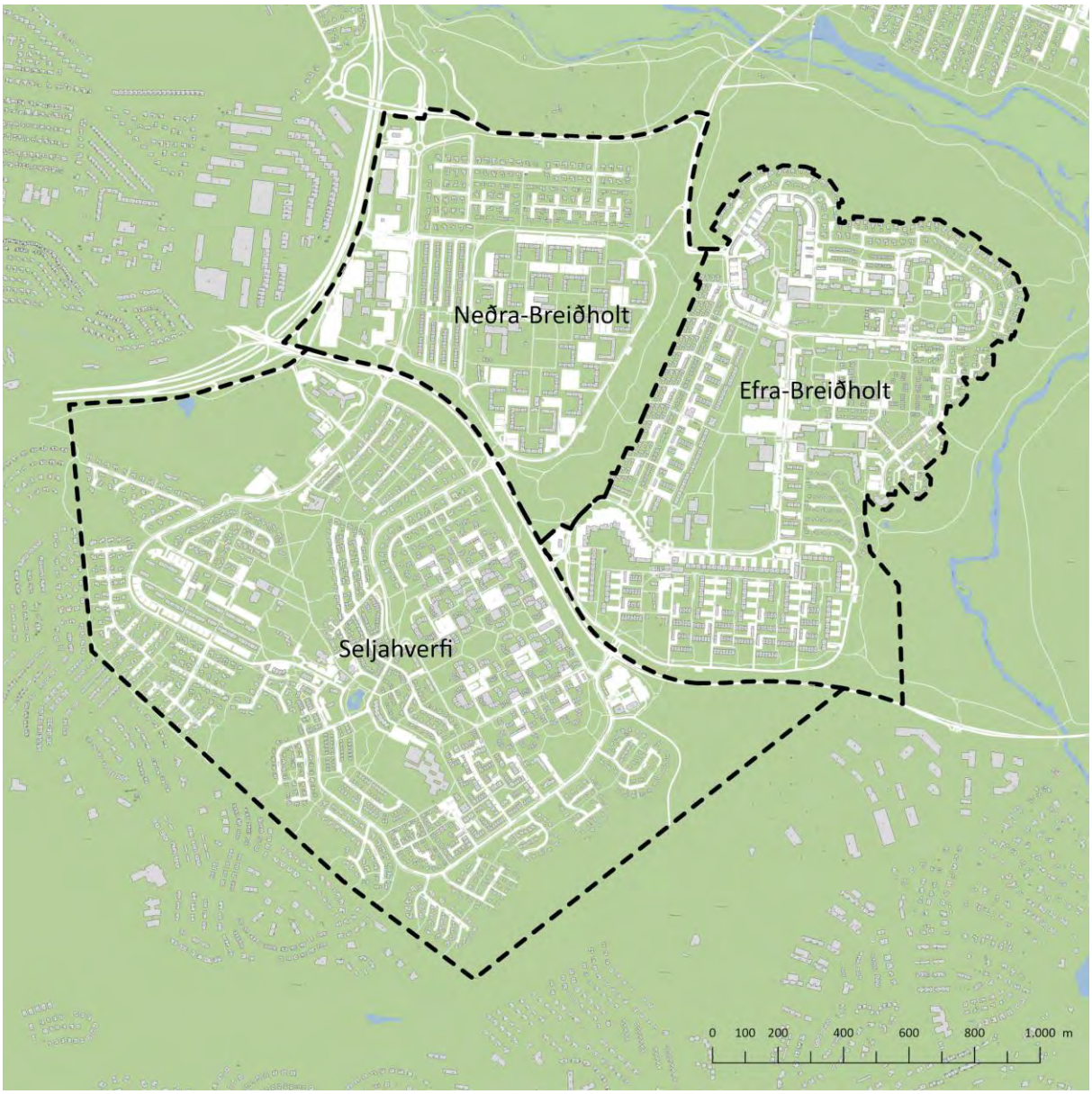
Fyrirvari við varðveislumat byggðakönnunar

Áréttað skal að eftirfarandi varðveislumat miðar fyrst og fremst að því að draga fram varðveisluverðar heildir, skipulagsheildir, götumyndir eða byggðamynstur í borgarhlutanum og meta og greina yfirbragð og helstu einkenni byggðarinnar.

Ekki er um að ræða hefðbundið varðveislumat húsakönnunar þar sem varðveislugildi einstakra húsa og heilda er metið út frá ákveðnum þáttum, þ.e. listrænu gildi, menningarsögulegu gildi, umhverfisgildi og upprunaleika, skv. leiðbeiningum Minjastofnunar Íslands um gerð húsakannana.

[311] *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti: „Borg fyrir fólk“ og C-hluti: „Fylgiskjöl“ - „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna“. Sjá vef Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.
[312] Áður: **grænn** flokkur: Verndun 20. aldar bygginga, **rauður** flokkur: Tillaga að friðun og **dökkgulur** flokkur: Verndun götumynda, sjá *Húsvernd í Reykjavík,* þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.
[313] Áður: **ljósgulur** flokkur: Verndun byggðamynsturs og **milligulur** flokkur: Verndun svæða, sjá *Húsvernd í Reykjavík,* þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

Ekki eru því í byggðakönnuninni gerðar tillögur um verndun einstakra húsa nema í undantekningartilfellum, þar sem sagnfræðileg könnun hefur leitt í ljós sérstakt menningarsögulegt gildi húss eða ef byggingarsögulegt, listrænt og/eða umhverfislegt gildi einstakra húsa þykir gefa tilefni til verndunar þeirra án undanfarandi húsakönnunar og hefðbundins varðveislumats.

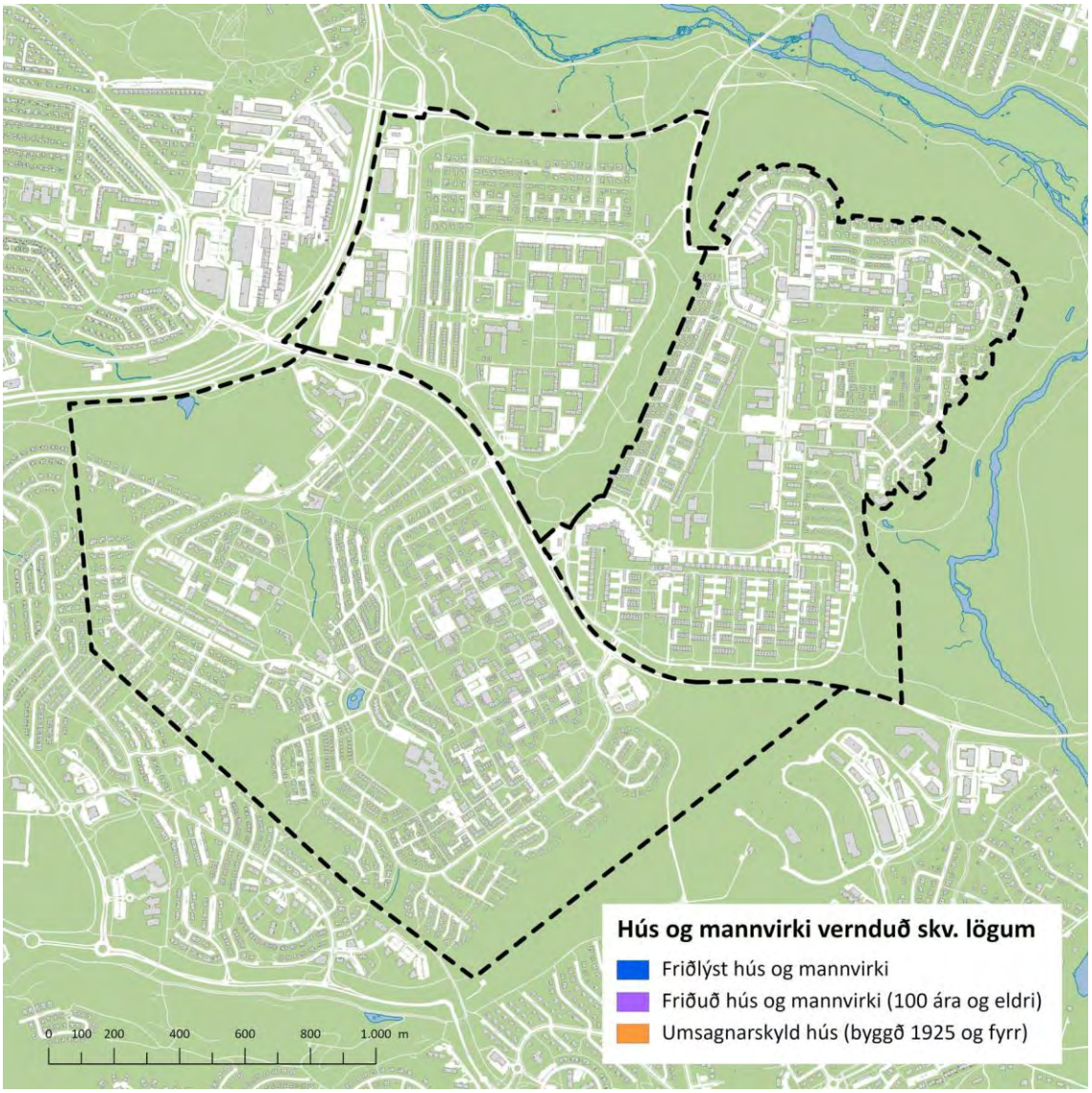
Mynd 103 Heildarafmörkun borgarhlutans og skipting hverfa innan hans.[314]

[314] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

2.4.3.1 Verndarstaða húsa og mannvirkja gagnvart lögum um menningarminjar

Ekkert þeirra húsa eða mannvirkja sem standa innan borgarhlutans, eins og hann er afmarkaður í hverfisskipulagi, er nú (2021) friðlýst eða fellur undir ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012 um friðun eða umsagnarskyldu vegna aldurs.[315]

HÚS OG MANNVIRKI VERNDUÐ SAMKVÆMT LÖGUM
Borgarhluti 6 – Breiðholt

Mynd 104 Hús og mannvirki í borgarhlutanum sem vernduð eru skv. lögum um menningarminjar nr. 80/2012.[316]

[315] Sjá Lög um menningarminjar nr. 80/2012, V. og VI. kafla.
[316] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

2.4.3.2 Tillögur Borgarsögusafns um hverfisverndun húsa og heilda[317]

RAUÐUR FLOKKUR: ***Einstök hús, húsaraðir og götumyndir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Fyrir hús sem vernduð eru í rauðum flokki gilda þau almennu verndunarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu[318] eiga við um:
- Rauðan flokk: *Byggingar sem lagt er til að friða*
- Grænan flokk: *Verndun 20. aldar bygginga*
- Dökkgulan flokk: *Verndun götumynda, húsaraða og húsa með umhverfisgildi*.

- *Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.*
- *Æskilegt er að útlit húsa verði lagfært með hliðsjón af upphaflegri gerð.*
- *Útlit húsa verði fært til upprunalegs horfs, þar sem breytingar eru til lýta.*

- **Írabakki 18-34** – Fjölbýlishús reist 1970-1972 (eftir teikningum sþ. 1967). Hönnuðir: Stefán Jónsson, Guðrún Jónsdóttir, Knútur Jeppesen, arkitektar (Teiknistofan Höfði) ásamt Ásmundi Ólasyni, bygginga- og tæknifræðingi. Eitt af hinum U-laga fjölbýlishúsum hverfisins sem gatan Arnarbakki umlykur (Bakkanna). Húsið er frábrugðið öðrum húsum hverfisins, sem öll voru teiknuð á svipuðum tíma eftir ströngum skilmálum um hlutföll, form og stærð (1966-1969), að því leyti að eftir öllum hliðum og á öllum þremur hæðum hússins ganga utanáliggjandi svalir úr dökkmáluðu timbri sem mynda samfelldan og sérkennandi ytri strúktúr eða grind utan á húsinu. Húsið er mjög upprunalegt að gerð og útliti. Einn af hönnuðum hússins á Teiknistofunni Höfða, Stefán Jónsson, var einnig annar af höfundum skipulags hverfisins. Sjá kort: **BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT**.

- **Breiðholtskirkja – Þangbakki 5** – Reist 1978-1985 (vígð 1988). Hönnuðir: Guðmundur Kr. Kristinsson og Ferdinand Alfreðsson, arkitektar og Hörður Björnsson byggingatæknifræðingur. Kirkjan er byggð á grundvelli tillögu sem hlaut 1. verðlaun í opinni hugmyndasamkeppni. Form kirkjunnar er sérstakt og er gjarnan líkt við indíánatjald. Grunnformið er tólfarma stjarna, en vegg og þakfletir sem rísa af þeim grunni mjókka upp og mynda saman uppbrotið keilulaga form sem hár kross stendur upp af. Við hönnun byggingarinnar var tekið mið af staðsetningu hennar og byggð í nágrenninu og lögð áhersla á að byggingin myndi skera sig úr og að form hennar myndi njóta sín séð frá íbúðabyggðinni sem liggur austar og ofar í landinu.[319] Um er að ræða sérstæða og einstaka

[317] Borgarsögusafn (áður Árbæjarsafn) hefur unnið út frá því að að tillögur um verndun húsa og heilda sem settar eru fram í byggða- og húsakönnunum safnsins séu viðbót við og endurskoðun á húsverndarstefnu Reykjavíkur, eða svokallaðri Húsverndarskrá Reykjavíkur. Húsverndarskrá Reykjavíkur var gefin út í þemaheftinu *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar* sem fylgdi *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Þar segir: "Húsverndarskráin er grunnur að framtíðarstefnumótun í húsverndarmálum í Reykjavík og mun hún verða staðsett á Árbæjarsafni. Tillögur um verndun og friðun eru gerðar á grundvelli hennar og mun hún verða yfirfarin með reglulegu millibili" (bls. 9).
[318] *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar.* Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.
[319] *Leiðsögn um íslenska byggingarlist*, bls. 125.

byggingarlist, byggingu með menningarsögulegt, táknrænt og umhverfislegt gildi og þekkt kennileiti á fjölförnum stað. Sjá kort: **BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT**.

- **Grjótasel 19** – Reist 1978. Hönnuður Jes Einar Þorsteinsson arkitekt. Húsið sem er hannað sem íbúðarhús og vinnustofa höfundarins, Jes Einars Þorsteinssonar, og ber sterk höfundareinkenni hans. Einkennandi fyrir húsið er sérstætt samspil forms og efnis, en því hefur verið líkt við fagurlega mótaðan skúlptúr úr steypu, þar sem eiginleikar efnisins eru nýttir í ýmsum útfærslum og litur og áferð ópússaðrar steypu fær að njóta sín utan sem innan dyra.[320] Grunnmynd hússins og innra skipulag er óvenjulegt með fjölbreyttum formum og rýmum sem spila saman á einstakan hátt. Um er að ræða hús sem hefur mikið byggingarlistalegt gildi, sérstætt og einstætt hús sem er gott dæmi um höfundarverk hönnuðar síns. Sjá kort: **BREIÐHOLT II: SELJAHVERFI**.

- **Skógarsel 37 –** Síðasta íbúðarhúsið tilheyrandi Breiðholtsbænum – Reist 1942. Hönnuður ókunnur. Húsið er það elsta í Breiðholti. Það er hluti af gamla Breiðholtsbýlinu og stendur nálægt gamla bæjarhólnum. Það er eina húsið sem eftir stendur af þeirri byggð sem var á svæðinu áður en núverandi byggð var skipulögð. *Lagt er til að það verði verndað með hverfisvernd vegna menningarsögulegs gildis, sem vitnisburður um eldri byggð á svæðinu*. Sjá kort: **BREIÐHOLT II: SELJAHVERFI**.

GULUR FLOKKUR: ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Fyrir hús og heildir sem vernduð eru í gulum flokki gilda þau almennu verndunarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu[321] eiga við um:
- Milligulan flokk: *Svæði sem lagt er til að vernda*
- Ljósgulan flokk: *Byggðamynstur sem lagt er til að vernda*

  - *Lagt er til að svip húsa verði sem minnst raskað, t.d. þak- og gluggagerðum.*
  - *Upprunaleg veggáferð (t.d. múrlitur) húsa haldist, þar sem hún hefur varðveist.*
  - *Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.*
  - *Breytingar taki mið af mælikvarða byggðar og hlutföllum húsa.*

- **Hverfi fjölbýlishúsa innan Arnarbakka (Bakkarnir)** – Skipulag samþykkt 1966.[322] Höfundar skipulags: Stefán Jónsson arkitekt og Reynir Vilhjálmsson landslagsarkitekt.

  Um er að ræða fastmótaða íbúðabyggð þriggja hæða U-laga fjölbýlishúsa. Hverfið var hið fyrsta sinnar tegundar í Reykjavík, en í skipulagi þess er aðskilnaður akandi og gangandi umferðar ríkjandi og byggðin hverfist um sameiginlegt miðsvæði þar sem bílaumferð

[320] Pétur H. Ármannsson: *Heimili og húsagerð 1967-1987*, bls. 121-128.
[321] *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar.* Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.
[322] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Arnarbakki) → „Breiðholt I“, sþ. 26.1.1966. Sjá einnig Skjalaver Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Skipulagsuppdrættir.

kemst ekki að. Auk þess var ný byggingartækni með forsteyptum einingum notuð við byggingu hverfisins sem átti eftir að hafa áhrif á byggðina sem á eftir kom. Skipulag hverfisins er formfast, reglulegt og mjög upprunalegt. Hönnun fjölbýlishúsanna er jafnframt mjög fastmótuð, blokkirnar lúta allar sömu hlutfalls-, form- og stærðarlögmálum og því er mikill heildarsvipur yfir hverfinu, sem hefur tekið litlum breytingum í tímans rás.

Lagt er til að hverfið verði verndað með hverfisvernd, sem skipulagsleg heild og merk nýjung síns tíma í skipulagi, borgarhönnun og byggingartækni. Við breytingar á hverfinu og húsum innan þess verði horft til þeirra hugmynda og forsenda sem liggja að baki upprunlegu skipulagi þess og þess gætt að raska ekki þeim heildarsvip sem er á hverfinu og hönnun fjölbýlishúsanna. Sjá afmörkun svæðis á korti: **BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT**.

- **Hverfi fjölbýlis- og raðhúsa á Fálkhól í Seljahverfi („Rósin“) – við Seljabraut, Bakkasel, Brekkusel, Dalsel, Engjasel, Fífusel, Fjarðarsel, Fljótasel og Flúðasel** – Skipulag samþykkt 1972 (norðvesturhluti)[323] og 1974 (suðausturhluti).[324] Höfundar skipulags: Guðrún Jónsdóttir, Knud Jeppesen og Stefán Jónsson, arkitektar (Teiknistofunni Höfða).

  Blandað hverfi fjölbýlis- og raðhúsa sem skipað er í þyrpingar sem hverri um sig er ætlað að mynda umgjörð um skjólgott útirými með sameiginlegum garði eða leiksvæði. Skipulagi hverfisins, eins og það lítur út séð úr lofti, hefur verið líkt við rós og því hefur heitið „Rósin“ fest við það. Einkennandi fyrir hús innan byggðarinnar eru brött, einhalla þök.

  Lagt er til að hverfið verði verndað með hverfisvernd, sem skipulagsleg heild með heildstæðu og áhugaverðu byggðamynstri. Við breytingar á hverfinu og húsum innan þess verði horft til þeirra hugmynda og forsenda sem liggja að baki upprunlegu skipulagi þess og þess gætt að raska ekki þeim heildarsvip sem er á hverfinu og hönnun húsanna. Sjá afmörkun svæðis á korti: **BREIÐHOLT II: SELJAHVERFI**.

- **Viðlagasjóðshúsin við Keilufell** – Reist 1973. Hönnuðir húsanna: BPA Byggproduktion ab og Verkfræðistofa Guðmundar G. Þórarinssonar.

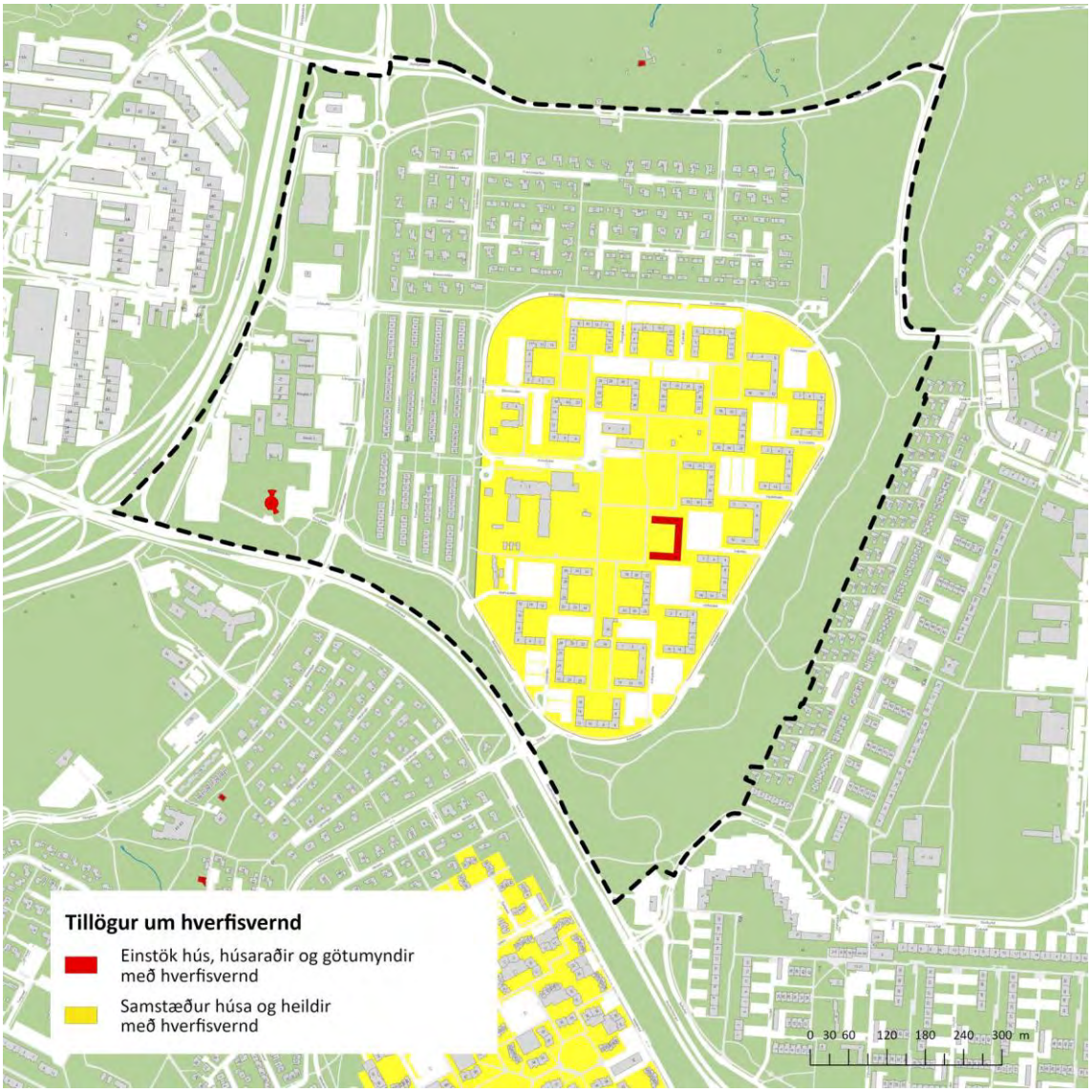
  Þyrping innfluttra einingahúsa úr timbri sem skipað er niður á 40 lóðir við Keilufell í Efra-Breiðholti. Húsin voru reist á vegum Viðlagasjóðs fyrir Vestmannaeyinga sem fluttust til Reykjavíkur eftir gosið í Heimaey 1973. Þau voru flutt inn frá sænska fyrirtækinu BPA Byggproduktion ab. Húsin eru öll af sömu gerð og með sama útliti í grunninn, einlyft með háu risþaki og hefðbundnu sniði í anda eldri timburhúsa, en sumum hefur verið breytt með stórum kvistum, svölum og gluggabreytingum. Gatan Keilufell greinist í þrjá botnlanga og skipulag þyrpingarinnar gerir það að verkum að hún myndar einskonar þorp innan

[323] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Engjasel, Dalsel) → „Seljahverfi, Fálkhóll norðvesturhluti“, sþ. 31.10.1972.
[324] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Fífusel, Flúðasel) → „Seljahverfi, Fálkhóll suðausturhluti“, sþ. 15.1.1974.

hverfishlutans, með lágstemmdu yfirbragði og grónum húsagörðum, sem er ólíkt annarri byggð á svæðinu. Mikill heildarsvipur er á þyrpingunni en um leið einkennir hana fjölbreytileiki í litavali og nánasta umhverfi húsanna. Þyrpingin hefur einnig menningarsögulegt gildi sem vitnisburður um samfélagslega aðgerð vegna afleiðinga eldgossins í Heimaey.

Lagt er til að þyrpingin verði vernduð með hverfisvernd vegna menninarsögulegs gildis og hins heildstæða svipmóts byggðarinnar og byggðamynsturs sem hefur sérstöðu innan hverfisins. Áhersla er lögð á að breytingar raski sem minnst svipmóti byggðarinnar og taki mið af upprunalegu útliti, gerð, mælikvarða og hlutföllum húsanna. Sjá afmörkun svæðis á korti: **BREIÐHOLT III: EFRA-BREIÐHOLT**.

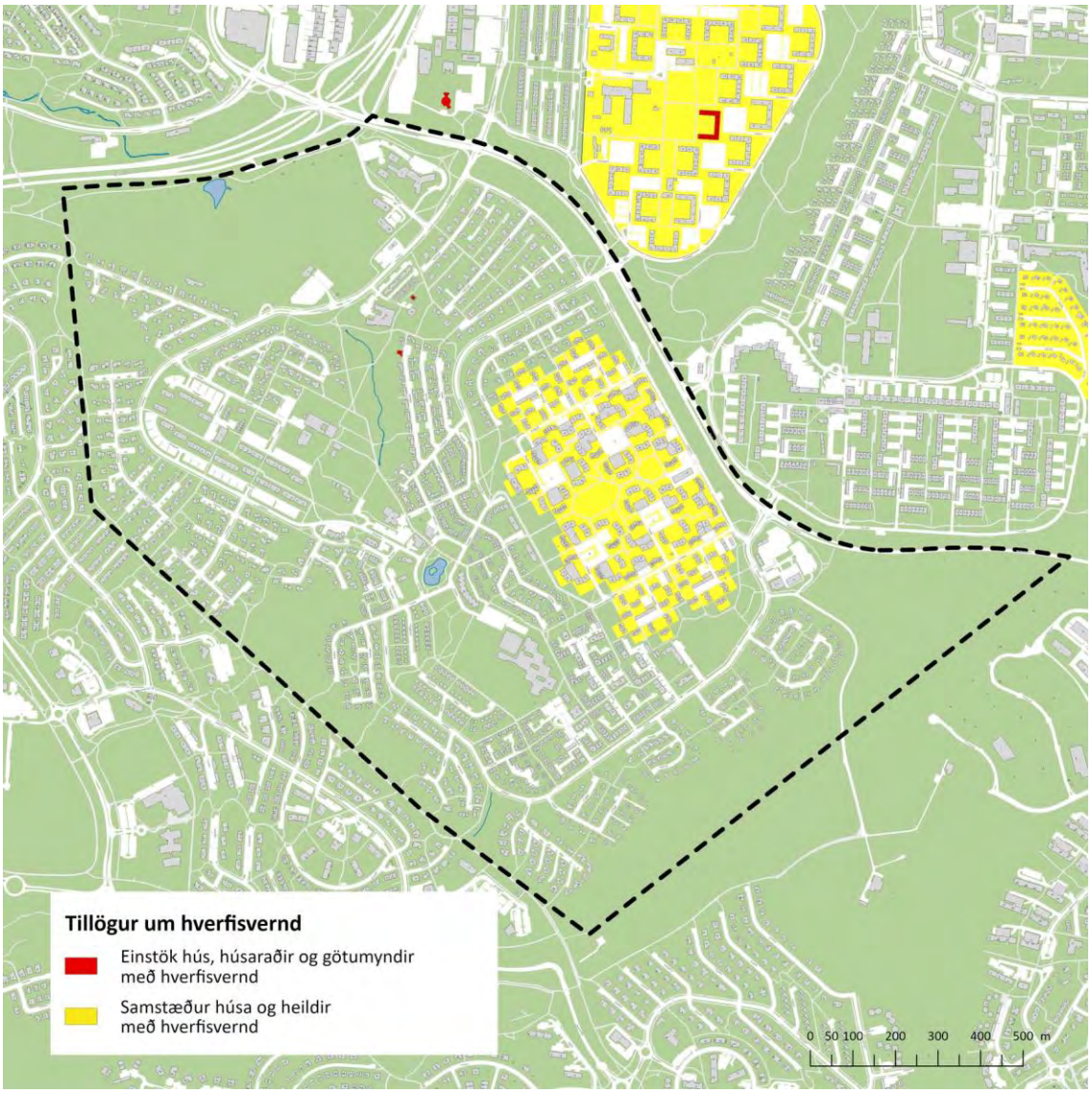
TILLÖGUR UM HVERFISVERND
BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT

Mynd 105 Tillögur um hverfisvernd húsa og mannvirkja í Neðra-Breiðholti.[325]

[325] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

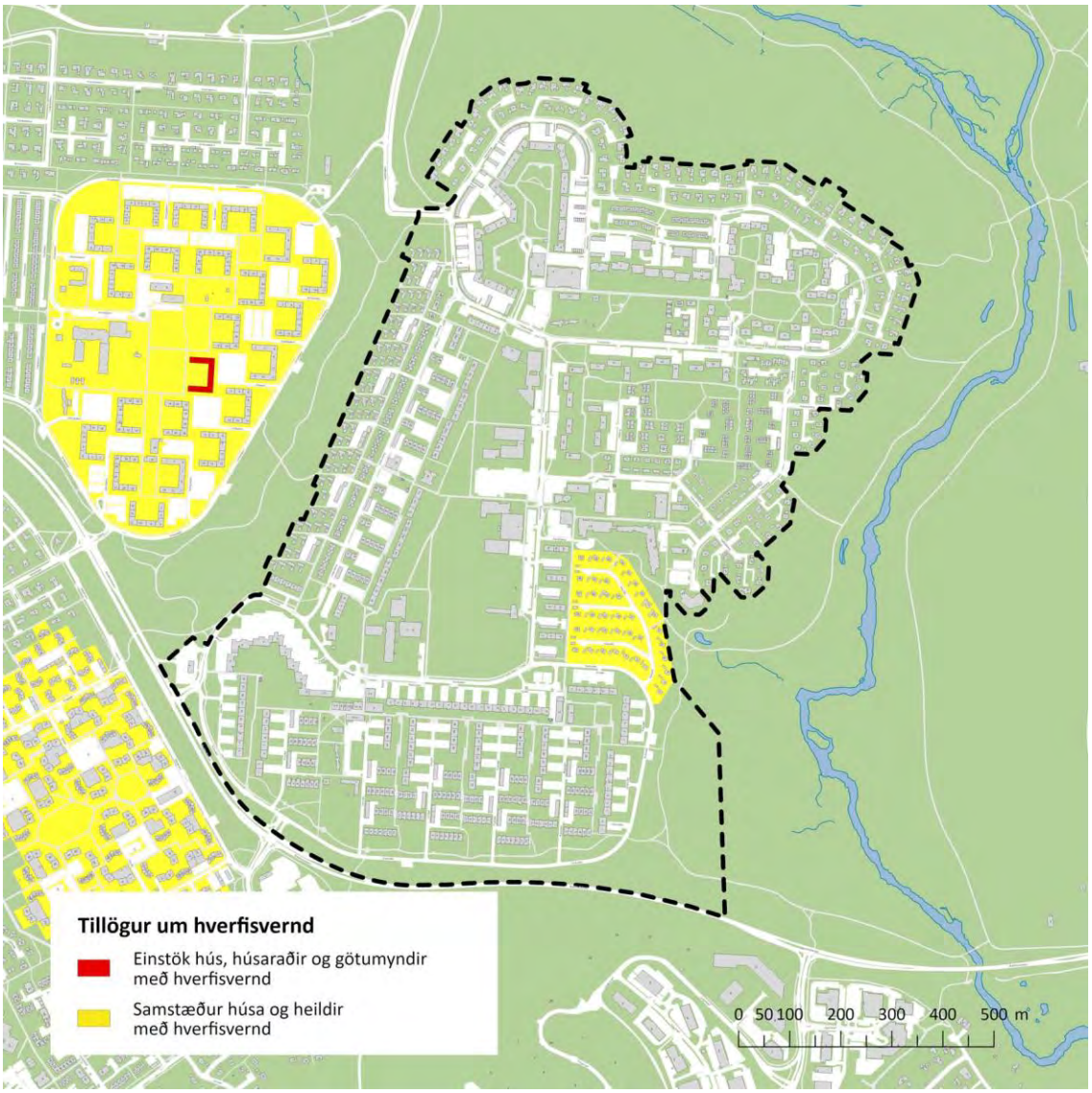
TILLÖGUR UM HVERFISVERND
BREIÐHOLT II: SELJAHVERFI

Mynd 106 Tillögur um hverfisvernd húsa og mannvirkja í Seljahverfi.[326]

[326] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

TILLÖGUR UM HVERFISVERND
BREIÐHOLT III: EFRA-BREIÐHOLT

Mynd 107 Tillögur um hverfisvernd húsa og mannvirkja í Efra-Breiðholti.[327]

[327] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir

Gera þarf húsakannanir fyrir þau svæði þar sem fyrirhugaðar eru breytingar á þeirri byggð sem fyrir er, svo sem á þróunarsvæðum eða öðrum svæðum þar sem gert er ráð fyrir uppbyggingu nýrrar byggðar eða breytingum á húsum og byggð (sbr. kafla 2.4.1 Verklag við gerð byggðakannana og húsakannana vegna hverfisskipulags).

Umhverfis- og skipulagssvið hefur skilgreint nokkur svæði innan borgarhluta 6 - Breiðholts sem ***þróunarsvæði þar sem vinna þarf sérstakar húsakannanir samhliða deiliskipulagsgerð*** (sjá meðfylgjandi kort og lista).

ÞRÓUNARSVÆÐI
Borgarhluti 6 – Breiðholt

Mynd 108 Þróunarsvæði í borgarhlutanum, þar sem vinna þarf sérstakt deiliskipulag.[328]

[328] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

Á tveimur svæðum hefur nú þegar verið unnin húsakönnun og deiliskipulag er tilbúið:

- Arnarbakki (6.1.6)
- Völvufell (6.3.29)

Á fjórum svæðum er vinna við gerð deiliskipulags ekki hafin, en á einu þeirra, svæði austan Suðurfells (6.3.28), er engin byggð og því verður ekki unninn húsakönnun fyrir það svæði:

- Rangársel (6.2.23)
- Suðurhólar/Hólagarður (6.3.26)
- Suðurfell (6.3.28) – Óbyggt svæði
- Jórufell og Norðurfell (6.3.30)

Deiliskipulagsgerð á einu svæði er í biðstöðu og vinna við húsakönnun ekki hafin:

- Mjódd (6.1.4)

2.4.5 Athyglisverð hús og heildir

Hér eru listuð upp hús og heildir í borgarhlutanum sem telja má eftirtektarverð eða einkennandi fyrir tíðaranda síns tíma og vert er að vekja athygli á, þó að ekki sé lagt til að þau verði vernduð með hverfisvernd í þessari byggðakönnun.

Um stök hús með hátt varðveislugildi sjá einnig samantekt Hildar Gunnarsdóttur og Laufeyjar Bjargar Sigurðardóttur arkitekta: „Samantekt um athyglisverða byggingarlist í Breiðholti“ í fylgiskjali 1 með þessari skýrslu.

Ef ráðgerðar verða breytingar á þessum húsum eða heildum sem munu hafa áhrif á ásýnd þeirra eða heildarsvip eða hugsanlega rýra upprunaleika þeirra eða varðveislugildi mælir Borgarsögusafn með því að varðveislugildi þeirra og tilefni til hverfisverndar verði metið með gerð ***húsakönnunar****.*

Ástæða gæti verið til að setja í hverfisskipulag/deiliskipulag verndandi skilmála um svipmót, yfirbragð, hæð, mælikvarða eða annað sem einkennir þessi hús og heildir.

BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT – Athyglisverð hús og heildir

- **Einingahús við Lambastekk og Skriðustekk.** Einingahús úr timbri frá danska fyrirtækinu Tjæreborg Huset, reist á vegum Framkvæmdanefndar byggingaráætlunar árið 1967. Hönnuðir húsanna: Geirharður Þorsteinsson, Ólafur Sigurðsson og Björn Ólafs, arkitektar. Ástæða er til að skoða hverfið nánar með tilliti til menningarsögulegs gildis.

- **Raðhús við Réttarbakka 13-25** – Reist 1974 (eftir teikningum sþ. 1968). Hönnuður Karl-Erik Rocksén arkitekt. Hluti af fastmótaðri byggð raðhúsa í Bökkunum, milli Stekkjarbakka og Arnarbakka. Vel varðveitt og upprunaleg raðhúsalengja, gott dæmi um vandaða húsalengju af sinni gerð. Eitt raðhúsanna hefur frá upphafi verið íbúðarhús hönnuðarins, Karls-Eriks Rockséns.

ATHYGLISVERÐ HÚS OG HEILDIR
BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT

Mynd 109 Athyglisverð hús og heildir og stök hús með hátt varðveislugildi í Neðra-Breiðholti, sjá lista hér að framan og í fylgiskjali 1.[329] Tekið skal fram fjölbýlishúsið Írabakki 18-34, sem bent er á í fylgiskjali 1 og er hér sýnt með grænum lit, er einnig á lista Borgarsögusafns yfir þau hús sem lagt er til að verði hverfisvernduð í rauðum flokki, sjá varðveislumat og kort hér framar.

[329] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

BREIÐHOLT II: SELJAHVERFI – Athyglisverð hús og heildir

- **Tilraunareitir í Seljahverfi.** Við skipulag tilraunareitanna voru tilvonandi íbúar hafðir með í ráðum og er byggðin á reitunum þétt, með lágreistum þyrpingum einbýlishúsa og parhúsa sem mynda hlýlega klasa og minna á lítil þorp.[330] Ráðandi þakgerð er mænisþak.

    - **Tilraunareitur 1 - Heiðarsel 2-8, Grófarsel 16-30, Hagasel 38 –** Skipulag samþykkt 1978.[331] Höfundar skipulags: Guðrún Jónsdóttir, Knútur Jeppesen og Stefán Jónsson, arkitektar (Teiknistofan Höfði). Hönnuðir húsa: Magnús Skúlason, Sigurður Harðarson og Guðrún Stefánsdóttir, arkitektar, Agnar Magnússon verkfræðingur, Guðrún Jónsdóttir og Knútur Jeppesen, arkitektar.

    - **Tilraunareitur 2 – Reitur sem afmarkast af Hálsaseli, Hagaseli, Heiðarseli og Grófarseli –** Skipulag samþykkt 1978.[332] Höfundar skipulags: Guðrún Jónsdóttir, Knútur Jeppesen og Stefán Jónsson, arkitektar (Teiknistofan Höfði) og Hjörleifur Stefánsson, arkitekt. Hönnuður húsa: Hjörleifur Stefánsson, arkitekt.

    - Syðri-Mjóamýri – Kögursel, Kleifarsel – Skipulag samþykkt 1980.[333] Höfundur skipulags: Knútur Jeppesen arkitekt. Höfundar: Gunnar Guðnason, Rúnar Gunnarsson og Stefán Benediktsson, arkitektar (Kögursel 1-31 og Kleifarsel 49-63), Knútur Jeppesen arkitekt, í samstarfi við Árna Friðrikssson og Pál Gunnlaugsson, arkitekta (Kögursel 2-50, einingahús Einhamars), Magnús Skúlason, Valdimar Harðarson og Sigurður Harðarson, arkitektar (Kleifarsel 1-47).

    - **Þétt einbýlishúsabyggð á Selhrygg – Hæðarsel, Holtasel** – Skipulag samþykkt 1977.[334] Höfundar skipulags: Guðrún Jónsdóttir, Knútur Jeppesen og Stefán Jónsson, arkitektar (Teiknistofan Höfði). Hönnuðir húsa: Ýmsir.

- **Einbýlishús, raðhús og sambýlishús við Giljasel, Gljúfrasel og Grjótasel** – Skipulag samþykkt 1974.[335] Höfundar skipulags: Guðrún Jónsdóttir, Knútur Jeppesen og Stefán Jónsson, arkitektar (Teiknistofan Höfði). Hönnuðir húsa: Ýmsir. Þétt byggð einbýlis-, rað- og sambýlishúsa sem byggð eru í landhalla, teiknuð af ólíkum höfundum eftir ákveðinni

[330] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt*, bls. 18 – Ágústa Kristófersdóttir: „Skipulagssaga Breiðholtshverfanna“, *Lesbók Morgunblaðsins*, 9. febrúar 2002, bls. 14 – Pétur H. Ármannsson: *Heimili og húsagerð 1967-1987*, bls. 61-64.
[331] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Heiðarsel, norðvestan Hagasels) → „Seljahverfi, tilraunareitur 1 - Heiðarsel“, sþ. 11.03.1978.
[332] Sjá teikningavef skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: Tilraunareitur 2 → „Tilraunareitur 2“, sþ. 07.03.1978. Sótt 30.03.2021.
[333] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Kögursel, Kleifarsel) → Seljahverfi, Syðri-Mjóamýri, sþ. 13.05.1980 – Pétur H. Ármannsson: *Heimili og húsagerð 1967-1987*, bls. 61-64.
[334] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Holtasel, Hæðarsel) → „Seljahverfi, Holtasel - Hæðarsel“, sþ. 27.12.1977.
[335] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Giljasel, Gljúfrasel, Grjótasel) → „Seljahverfi. Keðjuhús v. Giljasel, Gljúfrasel, Grjótasel“, sþ. 4.3.1974.

forskrift um 2-3 hæða hús með einhalla þaki. Þau hús sem byggð eru á samliggjandi lóðum milli gatna eru sambyggð á bakhliðum, svonefnd keðjuhús.

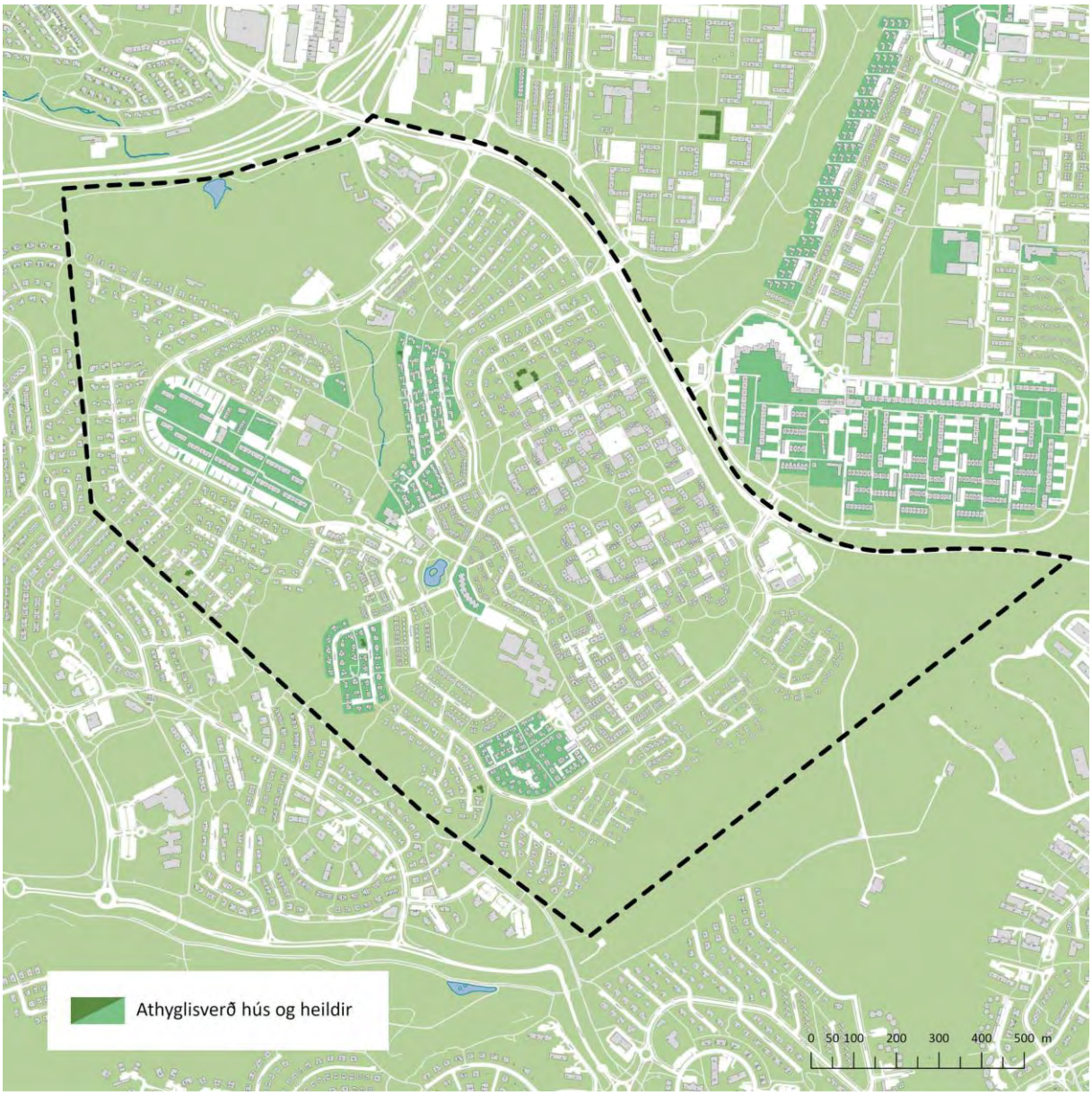
- **Fjölbýlishús (verkamannabústaðir) við Stíflusel, Strandasel, Teigasel og Tungusel** – Skipulag samþykkt 1973.[336] Höfundar skipulags: Guðrún Jónsdóttir, Knud Jeppesen og Stefán Jónsson, arkitektar (Teiknistofan Höfði). Hönnuðir húsa: Gísli Halldórsson arkitekt, Jósef Reynis arkitekt og Ólafur Júlíusson bygginarfræðingur, Teiknistofunni sf. Ármúla 6. Raðir fjölbýlishúsa með fastmótuðu útliti og miklum heildarsvip sem vert er að varðveita.
- **Seljakirkja** – Reist 1988. Hönnuður: Sverrir Norðfjörð arkitekt.

- **Seljahlíð (hjúkrunarheimili og þjónustuíbúðir aldraða), Hjallaseli 55** – Reist 1986. Hönnuður: Hróbjartur Hróbjartsson og Sigurður Björgúlfsson, arkitektar. Við hönnun hússins var tekið mið af lögun lóðar og lágeistri byggð íbúðarhúsa í nágrenninu. Til að minnka umfang hússins og laga það að landi og lóð var það brotið upp í minni samtengdar einingar sem standa í stallaðri röð meðfram götu, en hver eining um sig er í raun sjálfstætt hús með rislaga þaki.[337]

- **Ystasel 37** – Reist 1974. Hönnuðir: Tore Ballestad og Guðrún Jónsdóttir arkitektar. Íbúðarhús og vinnustofa listamannsins Hallsteins Sigurðssonar, ásamt höggmyndagarði á lóð. Húsið ásamt verkum listamannsins sem komið hefur verið fyrir á lóðinni, er staðsett á jaðri græns svæðis og göngustíga sem liggja meðfram Breiðholtslæk í Seljahverfi og í næsta nágrenni við skóla og leikskóla hverfishlutans. Húsið og höggmyndagarðurinn hafa menningarsögulegt, umhverfislegt og samfélagslegt gildi fyrir nærumhverfið og íbúa hverfisins.

[336] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Strandasel, Stíflusel, Teigasel, Tungusel) → „Seljahverfi, verkamannabústaðir“, sþ. 13.4.1973.
[337] Pétur H. Ármannsson: *Heimili og húsagerð 1967-1987*, bls. 15-19.

ATHYGLISVERÐ HÚS OG HEILDIR
BREIÐHOLT II: SELJAHVERFI

Mynd 110 Athyglisverð hús og heildir og stök hús með hátt varðveislugildi í Seljahverfi, sjá lista hér að framan og í fylgiskjali 1.[338] Tekið skal fram húsið Grjótasel 19, sem bent er á í fylgiskjali 1 og er hér sýnt með grænum lit, er einnig á lista Borgarsögusafns yfir þau hús sem lagt er til að verði hverfisvernduð í rauðum flokki, sjá varðveislumat og kort hér framar.

[338] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

BREIÐHOLT III: EFRA-BREIÐHOLT – Athyglisverð hús og heildir

- **Hverfi fjölbýlis- og raðhúsa innan Suðurfells og Norðurfells (Fellahverfi)** – Skipulag upphaflega unnið 1971-1979, núgildandi skipulag samþykkt 1990.[339] Höfundar skipulags: Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson, arkitektar. Fastmótuð íbúðabyggð með einlyftum raðhúsum og fjölbýlishúsum á 3-8 hæðum, byggð á vegum Framkvæmdanefndar byggingaráætlunar. Hönnun hverfisins og fjölbýlishúsanna var unnin með þéttleika og sem lægstan byggingarkostnað að leiðarljósi. Fjöldaframleiddar einingar og vélvædd byggingartækni setja svip sinn á útlit húsanna. Aðgreining svæða eftir notkun er skýr. Sögulega merkileg hverfisheild vegna þeirrar skipulagshugsunar og byggingartækni sem að baki liggur.

- **Gerðishús við Vesturberg** – Skipulag upphaflega unnið 1971, núgildandi skipulag samþykkt 1990.[340] Höfundar skipulags: Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson, arkitektar. Gerðishúsin svokölluðu eru einskonar millistig milli einbýlishúsa og raðhúsa og voru nýjung á sínum tíma. Þau eru vinkilaga og standa í þéttum röðum þannig að hvert hús lokar af garði næsta húss fyrir ofan. Húsin standa á vesturbrún Breiðholtshvarfs, með útsýni til vestur og út á Sundin. Aðkoma að húsunum er um göngustíga frá bílskúraröðum. Markmið skipulagshöfunda var að byggja þétt, nýta útsýnið sem best og verja íbúana fyrir umferðarhávaða.[341] Húsin voru teiknuð af ýmsum hönnuðum, en skilmálar um ytra útlit þeirra voru strangir og þau hafa því yfir sér heildstætt yfirbragð.

- **Þyrping raðhúsa við Heiðnaberg –** Reist 1981-1982. Skipulag upphaflega samþykkt 1980, núgildandi skipulag samþykkt 1990.[342] Höfundar skipulags: Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson, arkitektar. Hönnuðir húsa: Geirharður Þorsteinsson og Evgenia Gitseva, arkitektar. Heildstæð og fastmótuð byggð sem samanstendur af raðhúsum og einu fjölbýlishúsi, hönnuð af einum höfunda skipulags svæðisins og gott dæmi um vel heppnaða hverfiseiningu þar sem deiliskipulag og hönnun húsa helst í hendur. Hönnun húsanna byggir á þeirri blöndun sérbýlis og sambýlis sem skipulagið gerði ráð fyrir og endurspeglar markmið hönnuða um samstæða heildarmynd í útliti húsa og frágangi opinna svæða, en um leið fjölbreytni í gluggagerðum og þakformum.[343]

- **Hverfi fjölbýlishúsa og grænt svæði innan Vesturhóla (Hólahverfi) –** Skipulag upphaflega samþykkt 1972, núgildandi skipulag samþykkt 1990.[344] Höfundar skipulags: Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson, arkitektar. Hverfi átta og fjögurra hæða fjölbýlishúsa sem gatan Vesturhólar umlykur, en húsin mynda umgjörð um græna

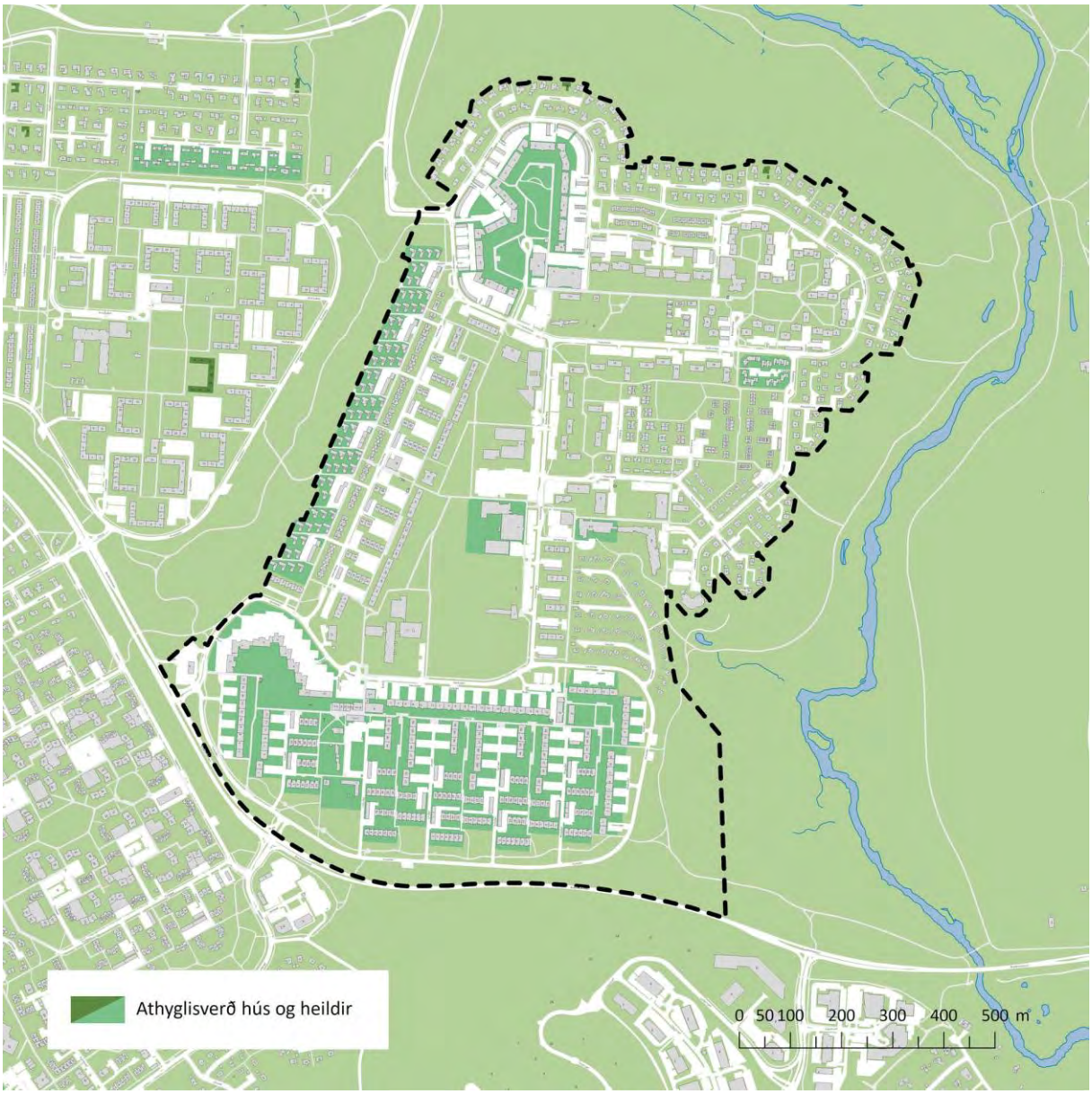
[339] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Breiðholt 3, Fell) → „Breiðholt 3, suður“, fyrst sþ. sept. 1971, núgildandi deiliskipulag sþ. 03.09.1990.
[340] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Vesturberg) → „Breiðholt 3, vestur- og miðdeild“, sþ. 13.7.1971, núgildandi deiliskipulag sþ. 29.5.1990.
[341] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt*, bls. 12.
[342] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Heiðnaberg) → „Breiðholt 3, austurdeild“, fyrst sþ. 10.04.1980, núgildandi deiliskipulag sþ. 02.07.1990.
[343] Pétur H. Ármannsson: *Heimili og húsagerð 1967-1987*, bls. 65-68.
[344] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Vesturhólar) → „Breiðholt 3, Hólahverfi, norðurdeild“, fyrst sþ. 13.11.1972, núgildandi deiliskipulag sþ. 8.5.1990.

miðju hverfishlutans með leiksvæðum og öruggu aðgengi gangandi vegfarenda að verslunum og skólum hverfisins.

- **Menningarmiðstöðin Gerðubergi** – Reist 1981. Hönnuðir: Gísli Halldórsson & Jósef Reynis arkitektar. Teikningarnar gerðar af Halldóri Guðmundssyni arkitekt.

- **Breiðholtslaug** – Reist 1980. Hönnuðir: Guðmundur Þór Pálsson arkitekt og Jón Ólafsson húsgagnaarkitekt. Áhugaverðir hlutar eru meðal annars innilaug, varðturn og heitir pottar.

ATHYGLISVERÐ HÚS OG HEILDIR
BREIÐHOLT III: EFRA-BREIÐHOLT

Mynd 111 Athyglisverð hús og heildir í Efra-Breiðholti og stök hús með hátt varðveislugildi, sjá lista hér að framan og í fylgiskjali 1.[345]

[345] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, USK.

2.4.6 Listi yfir opinberar byggingar

Kirkjur

Breiðholtskirkja – Vígð árið 1988. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Kristinsson og Ferdinand Alfreðsson, arkitektar og Hörður Björnsson byggingaverkfræðingur. Kirkjan er sérstök að lögun og er gjarnan líkt við indíánatjald.
Fella- og Hólakirkja – Reist í áföngum og vígð árið 1988 - Hönnuðir: Gylfi Guðjónsson og Ingimundur Sveinsson, arkitektar.
Maríukirkja – Reist 1987. Hönnuður: Hannes Kr. Davíðsson arkitekt.
Seljakirkja – Reist 1988. Hönnuður: Sverrir Norðfjörð arkitekt.

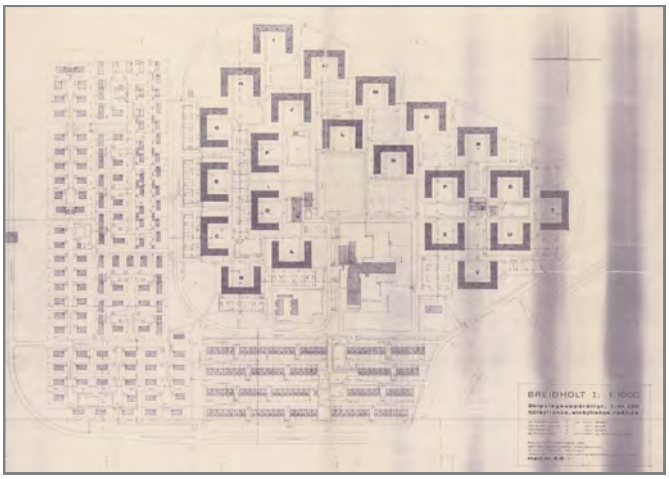
Skólar

Breiðholtsskóli – Reistur 1969. Hönnuðir: Örnólfur Hall og Ormar Þór Guðmundsson, arkitektar.
Fellaskóli – Reistur 1974 – Hönnuðir: Arkitektastofan ehf, Ormar Þór Guðmundsson og Örnólfur Hall, arkitektar.
Hólabrekkuskóli – Reistur 1975 – Hönnuður: Gunnar Hansson arkitekt.
Seljaskóli – Reistur 1980 - Hönnuðir: Arkhönn sf., Guðmundur Þór Pálsson arkitekt og Jón Ólafsson húsgagnaarkitekt.
Ölduselsskóli – Reistur 1977 – Hönnuður: Gunnar Hansson arkitekt.
Fjölbrautarskólinn í Breiðholti – Reistur 1975 - Hönnuðir: Arkhönn sf., Guðmundur Þór Pálsson arkitekt og Jón Ólafsson húsgagnaarkitekt.

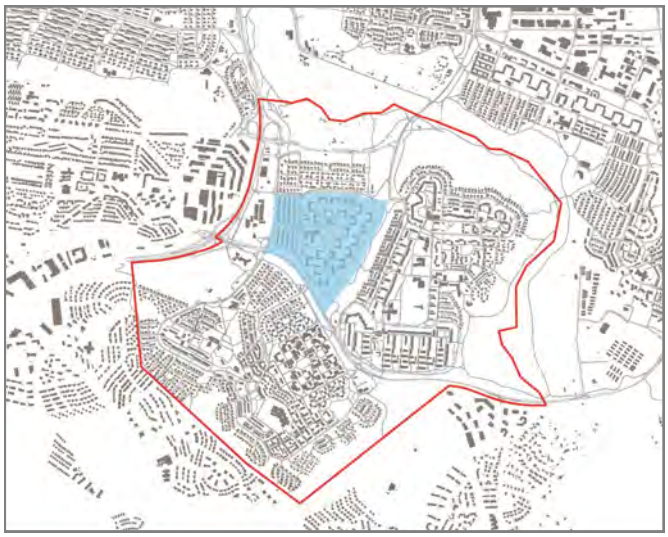
Leikskólar

Borg, Arnarborg, Maríubakki 1 – Reist 1972. Hönnuður: Guðmundur Kristinn Guðmundsson arkitekt.
Bakkaborg, Blöndubakki 2-4 – Reist 1972 (dagheimili b. 1980). Hönnuður: Guðmundur Kristinn Guðmundsson arkitekt.
Fálkaborg, Fálkabakki – Reist 1980. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Holt, Völvuborg, Völvufell 7 – Reist 1974. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Holt, Fellaborg, Völvufell 9 – Reist 1979. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Jöklaborg, Jöklasel 4 – Reist 1988. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Seljaborg, Tungusel 2 – Reist 1977. Hönnuður: Guðmundur Kristinn Guðmundsson arkitekt.
Seljakot, Rangársel 15 – Reist 1989. Hönnuðir: Jóhannes Pétursson, Njörður Geirdal og Sigurður Sigurðsson.
Öspborg, Iðufell 16 – Reist 1981. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Suðurborg, Suðurhólar 19 – Reist 1979. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Hólaborg, Suðurhólar 21 – Reist 1976. Hönnuður: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Skarphéðinn Jóhannsson, arkitektar.
Hálsaskógur, Hálsaborg, Hálsasel 27- Reist 1980. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.
Hálsaskógur, Hálsakot, Hálsasel 29 – Reist 1985. Hönnuðir: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, arkitektar.

2.4.7 Hverfisskráning: Borgarhluti 6 – Breiðholt

Breiðholt I, Bakkar og Stekkir. Skipulagsuppdráttur frá 1966 eftir Reyni Vilhjálmsson og Stefán Jónsson arkitekta.

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

Breiðholtið skiptist í þrjár hverfisheildir sem í skipulagsferlinu fengu heitin Breiðholt I, II og III. Breiðholt I var skipulagt af arkitektunum Reyni Vilhjálmssyni og Stefáni Jónssyni árið 1966. Byggingarframkvæmdir hófust árið 1967 og hverfið var að mestu fullbyggt um 1970. Innan Breiðholts I, sem síðar hefur verið kallað Neðra-Breiðholt, eru göturnar kenndar við Bakka og Stekki.
Í Bakkahverfi eru annars vegar fjölbýlishús á 3 hæðum og hinsvegar raðhús sem standa vestan við fjölbýlishúsin og eru einnig kennd við Bakka. Skipulag fjölbýlishúsanna í Bakkahverfi var nýmæli á Íslandi, þar sem hver blokk myndar "U" og umlykur garð sem snýr að sameiginlegu opnu svæði fyrir allar blokkirnar 22. Þar er að finna skóla, leiksvæði, róluvöll og litla verslunarkjarna. Annað sem sérstakt var í skipulagi Breiðholts I er áherslan á aðskilnað gangandi umferðar og akstursumferðar. Þannig er bílaumferð leidd í boga kringum hverfið, með aðgengi að bílastæðum en engir vegir liggja í gegnum hverfin.
Nokkur fjölbýlishúsanna austast í Bakkahverfinu voru byggð á vegum Framkvæmdanefndar byggingaráætlunar (FB), sem sett var á fót árið 1965. Húsagerð, form og skipulag byggginganna í Breiðholti I hafði þó alfarið verið ákveðið fyrirfram af skipulagssviði Reykjavíkurborgar. Framkvæmdanefndin hafði það hlutverk að byggja húsnæði sem hægt væri að selja láglaunafólki í húsnæðisvanda, á góðu verði og með hagstæðum lánum. Allar íbúðir sem byggðar voru á vegum nefndarinnar eru staðsettar í Breiðholti. Verktaka– og verkfræðifyrirtækið Breiðholt hf. sá um bygginguna fjölbýlishúsanna við Bakka, og raunar sá fyrirtækið um byggingu 6 af 7 byggingaráföngum FB. Fyrirtækið þróaði fljótlegri byggingaraðferðir en áður höfðu þekkst, en í þeim fólst meðal annars notkun forsteyptra eininga í útveggi og ný gerð stálmóta. Þessar aðferðir skiluðu sér í byggingarhraða sem jafnaðist á við 2 íbúðir á hvern vinnudag, þegar mest lét.
Raðhúsagöturnar snúa í norður– suður og raðast eftir hlíðinni til vesturs, í átt að Mjódd. Raðhúsin eru á 3-5 pöllum (hálfum hæðum sem skarast) og miðað var við að úr hverri röð raðhúsa væri útsýni yfir næstu hús fyrir neðan og út yfir Fossvogsdal og Kópavog. Bæði fjölbýlishúsa– og raðhúsabyggðin er þétt og húsin keimlík enda skipulagsskilmálar strangir og hverfið reist á tiltölulega skömmum tíma.
Í hverfinu eru þrír leikskólar og einn grunnskóli, Breiðholtsskóli, sem byggður var árið 1969 eftir teikningum arkitektanna Örnólfs Hall og Ormars Þórs Guðmundssonar.

Greining byggðar

Fastmótuð íbúðabyggð 3 hæða, U laga fjölbýlishúsa og 1-2 hæða raðhúsa. Skipulag hverfisins er formfast, reglulegt og mjög upprunalegt.

Varðveislumat

RAUÐUR FLOKKUR: ***Einstök hús, húsaraðir og götumyndir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

- **Írabakki 18-34** - Reist 1970-1972.
  Eitt af hinum U-laga fjölbýlishúsum Bakkanna.

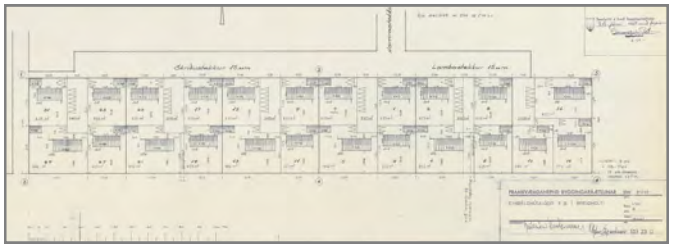
GULUR FLOKKUR: ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

- **Hverfi fjölbýlishúsa innan Arnarbakka (Bakkarnir)** – Reist eftir skipulagi samþykktu 1966.

Sjá staðsetningu, afmörkun og nánari lýsingu í kafla **2.4.3 Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfishluta og hús**.

Um þróunarsvæði í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir**.

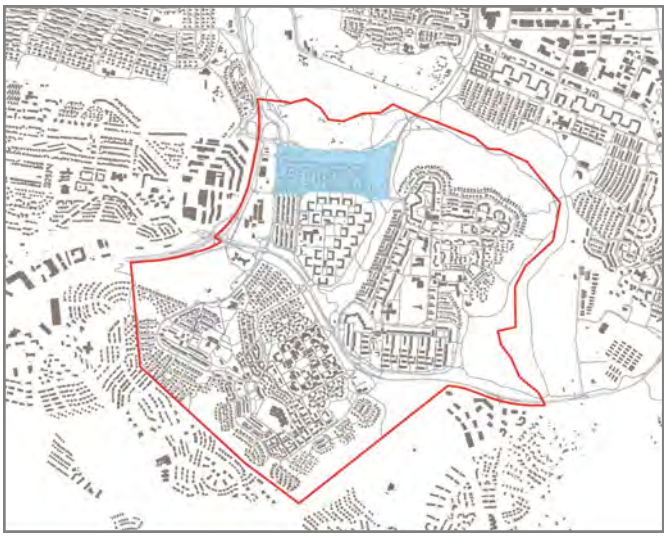
Sjá einnig kafla **2.4.5 Önnur athyglisverð hús og heildir**.

Breiðholt I, Skipulag einingahúsa við Skriðu– og Lambastekk. Framkvæmdanefnd Byggingaráætlunar, 1967.

Lambastekkur 8, einingahús innflutt af FB

Greiningarsvæði innan borgarhluta

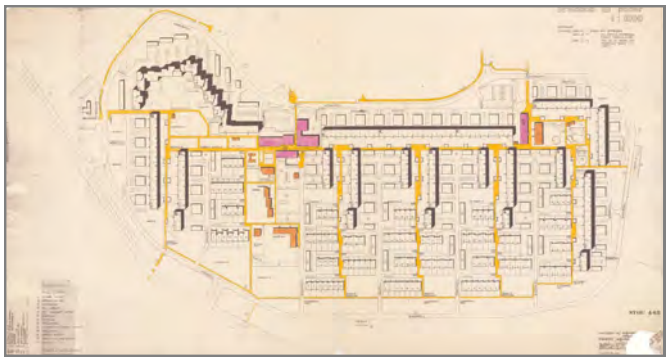
Saga og einkenni byggðar

Breiðholtið skiptist í þrjár hverfisheildir sem fengu heitin Breiðholt I, II og III. Breiðholt I var skipulagt af arkitektunum Reyni Vilhjálmssyni og Stefáni Jónssyni árið 1966. Byggingarframkvæmdir hófust árið 1967 og hverfið var að mestu fullbyggt um 1970. Stekkirnir eru einbýlishúsabyggð við botnlangagötur norðan við fjölbýlishúsin og raðhúsin í Bökkunum. Enginn gegnumakstur er um hverfið og það er ekki tengt byggðinni uppi á holtinu með umferðargötum sem gerir það nokkuð einangrað en göngustígar liggja út úr hverfinu að blokkum við Bakka.
Byggðin er öll fremur lágreist, nær öll húsin eru einlyft með kjallara sem grafinn er inn í lóðirnar sem halla til norðurs. Grunnfletir húsanna eru talsvert stórir en misjafnt hve mikið kjallararnir eru grafnir út. Húsin eru öll í einhverskonar síðmódernískum stíl. Þakhalli er almennt lítill og á flestum húsum voru upphaflega flöt þök en síðan hafa verið sett hallandi þök á mörg þeirra. Víða eru þakkantar breiðir og þungir. Öll húsin eru steinsteypt að undanskildum timburhúsunum við Lamba– og Skriðustekk og sumstaðar hafa verið gerðar tilraunir með áferðir og mynstur í steypunni.
Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar stóð fyrir byggingu 23 einlyftra timburhúsa við Lamba– og Skriðustekk sem úthlutað var vorið 1967. Þetta voru einingahús af tveimur áþekkum gerðum frá danska fyrirtækinu *Tjæreborg Huset*. Annarsvegar eru íbúðirnar 101 fermetri og hinsvegar 116 fermetrar að stærð. Dönsk einingahús frá þessum tíma einkennast gjarnan af lágri hæð ytri veggja og litlum þakhalla, en Tjæreborg húsin hafa það sérkenni að allur burður er í ytri veggjum og þannig skapast töluverður sveigjanleiki í innra skipulagi húsanna.
Stekkjahverfið er gróið og garðar eru stórir. Víða eru tré og runnar við lóðarmörk svo þétt og há að ekki sést í lágreist húsin frá götu. Hverju húsi fylgir bílskúr eða í nokkrum tilvikum bílskýli.
Íbúar í Stekkjum sækja skóla, leikskóla og þjónustukjarna í Bökkum.

Greining byggðar

Fastmótuð íbúðabyggð einlyftra einbýlishúsa. Lambastekkur og Skriðustekkur hafa nokkuð einsleitan svip þar sem húsin eru öll af sömu tveimur gerðum þótt litavalið sé fjölbreytilegt. Við aðrar götur er lögun og útlit húsanna fjölbreytt en þau eru allflest steinsteypt með nokkrum . Lóðirnar eru töluvert stórar, oft eru fleiri en ein íbúð í hverju húsi og garðarnir grónir. Kjartan Sveinsson teiknaði 36 af 104 húsum í hverfinu.

Um athyglisverð hús og heildir í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.5 Önnur athyglisverð hús og heildir**.

Breiðholt III, suðurdeild– Fell. Skipulagsuppdráttur frá 1979 eftir arkitektana Hróbjart Hróbjartsson og Geirharð Þorsteinsson.

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar (FB) var sett á fót árið 1965 til að stemma stigu við húsnæðisvanda láglaunafólks í Reykjavík. FB sóttist eftir byggingarlandi og hlaut svæðið efst á Breiðholtshvarfinu.
Arkitektarnir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson unnu deiliskipulag fyrir Breiðholt III í heild sinni og var það samþykkt árið 1967. Skipulag Efra-Breiðholts er sérstakt, ekki síst fyrir þær sakir að þar fengu skipuleggjendur í fyrsta sinn tækifæri til að hanna frá grunni og á einu bretti, hverfi fyrir 12.000 íbúa. Við áætlanagerð fyrir Breiðholt III var því skipt í fimm skipulagshluta. Fyrst var farið að byggja í suðurhlutanum, Fellahverfi, árið 1970 en það var fullbyggt um 1980.
Lagði framkvæmdanefndin áherslu á að hægt væri að koma við stórvirkum vinnuvélum og fjöldaframleiðslu við byggingu húsanna. Til að ná þeim mikla þéttleika sem skipuleggjendur lögðu til, var meirihluti íbúða hafður í fjölbýlishúsum. Þéttleikinn átti að auka á átthagatilfinningu sem var eitt af því sem skipulagshöfundarnir lögðu áherslu á að ná fram.
Fellin voru annar byggingaráfangi FB á eftir Breiðholti I og FB skipulagði byggðina sjálf og hafði því frjálsari hendur um hönnun bygginganna í Fellum en raunin hafði verið í Breiðholti I. Reynslan í Breiðholti I hafði kennt framkvæmdanefndinni að dýrt var að byggja U-laga hús og einnig hafði komið í ljós að gaflar voru hlutfallslega dýrir byggingarhlutar. Því var lögð áhersla á að hafa sem fæsta gafla í hverfinu og niðurstaða arkitekta og skipulagshöfunda varð sú að hanna langar blokkir sem væru algjörlega án uppbrota. Fellahverfið einkennist af þessum löngu blokkum en ein er þó allra lengst og hlaut gælunafnið “Langavitleysan”. Blokkin stendur við þrjár götur, Fannarfell, Gyðufell og Iðufell, er á fjórum hæðum en nær samfellt í 300 metra frá austri til vesturs og telur 20 stigaganga. Háhýsin við Aspar– og Æsufell eru einnig samtengdar langar blokkir á 8 hæðum og eru ásamt “Lönguvitleysunni”, helsta sérkenni Fellahverfisins þar sem þær standa uppi á Breiðholtshvarfinu og tróna yfir borginni.

Viðlagasjóður, sem stofnaður var til hjálpar íbúa Vestmannaeyja eftir eldgosið árið 1973, fékk sama ár úthlutað 40 lóðum við Keilufell fyrir innflutt timburhús frá Noregi, Svíþjóð og Finnlandi. Húsin voru ætluð fyrir Vestmannaeyinga sem fluttust til Reykjavíkur eftir gosið og eru gjarnan kölluð “Viðlagasjóðshúsin”.
Við Drafnarfell og Eddufell er þjónustu– og verslunarkjarni, og við Völvufell eru tveir leikskólar en einn til viðbótar stendur við Iðufell. Fella-og Hólakirkja stendur austan megin við Keilufell. Kirkjan var reist í áföngum og vígð árið 1988. Arkitektar voru Gylfi Guðjónsson og Ingimundur Sveinsson. Árið 2015 var lokið við byggingu á nýrri íbúðablokk eftir Guðna Pálsson við Eddufell 8, þar sem áður stóð verslunarhúsnæði.

Greining byggðar

Fastmótuð íbúðabyggð með einlyftum raðhúsum og fjölbýlishúsum á 3-8 hæðum.
Hönnun hverfisins og fjölbýlishúsanna var unnin með þéttleika og sem lægstan byggingarkostnað að leiðarljósi. Fjöldaframleiddar einingar og vélvædd byggingartækni setja svip sinn á útlit húsanna. Aðgreining svæða eftir notkun er skýr.

Varðveislumat

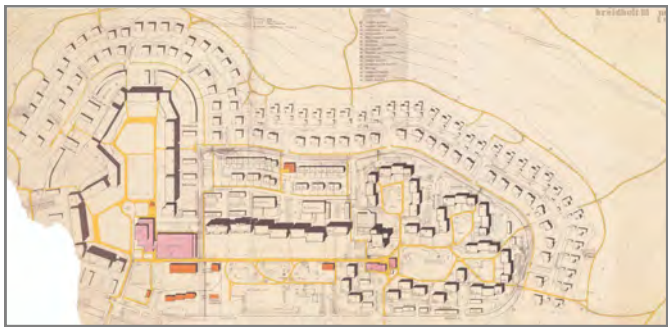
GULUR FLOKKUR: ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

- **Viðlagasjóðshúsin við Keilufell** – Reist 1973.

Sjá staðsetningu, afmörkun og nánari lýsingu í kafla **2.4.3 Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfishluta og hús**.

Um þróunarsvæði í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir**.

Sjá einnig kafla **2.4.5 Önnur athyglisverð hús og heildir**.

Breiðholt III, norðurdeild - Hólar. Skipulagsuppdráttur frá 1974 eftir arkitektana Hróbjart Hróbjartsson og Geirharð Þorsteinsson.

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar, sem sett var á fót árið 1965 til að stemma stigu við húsnæðisvanda láglaunafólks í Reykjavík, sóttist eftir byggingarlandi og hlaut svæðið efst á Breiðholtshvarfinu.
Arkitektarnir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson unnu skipulag fyrir Breiðholt III í heild sinni á árunum 1966-1968. Við áætlanagerð fyrir Breiðholt III var því skipt í fimm skipulagshluta og voru Hólarnir í norðurhluta skipulagsins.
Gatnaskipulag er mýkra og lífrænna en algengt hafði verið fram að þessu, og götur og stígar í hverfinu eru flestar bogadregnar og jafnvel nánast kræklóttar en helsta einkenni hverfisins eru fjölmörg fjölbýlishúsin sem standa í röðum efst á hæðinni vestan megin í hverfinu og mynda einskonar múra meðfram götunum. Byggðin lækkar eftir því sem austar dregur og taka við minni fjölbýlishús á 3 hæðum og stuttar lengjur með einlyftum raðhúsum.
Í norðurjaðri hverfisins standa talsvert stór einbýlishús í tvöfaldri og þrefaldri röð. Einbýlishúsalóðirnar eru einnig stórar og í norðri blasir skógi vaxið holtið og jaðar Elliðaárdals við ystu einbýlishúsaröðinni.
Verktaka– og verkfræðifyrirtækið Breiðholt hf. sá um byggingu meirihluta fjölbýlishúsanna í hverfinu. Áður hafði fyrirtækið byggt fjölbýlishús bæði í Breiðholti I og í Fellum, Breiðholti III, og hafði þróað fljótlega byggingartækni sem fól í sér notkun sérstakra stálmóta og forsteyptra eininga, sem settar voru saman af stórtækum vinnuvélum.
Í hverfinu er verslunarkjarni og tveir leikskólar, Hólaborg og Suðurborg, byggðir 1976 og 1979.

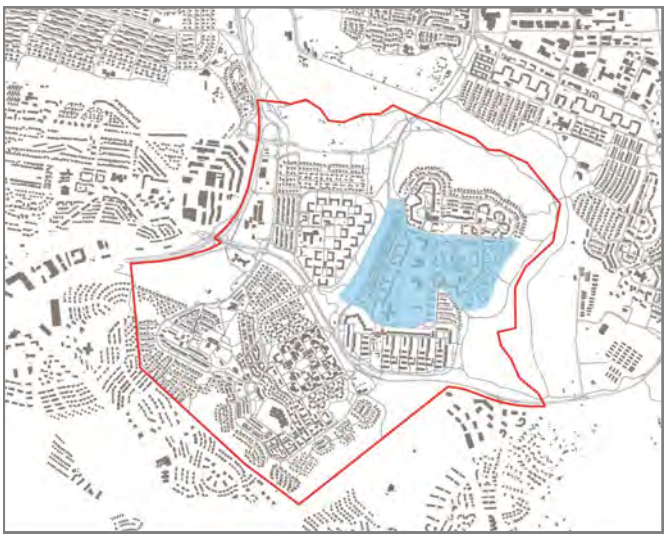
Greining byggðar

Fastmótuð íbúðabyggð 3-8 hæða fjölbýlishúsa og 1-2 hæða rað-, par-, og einbýlishúsa. Öll húsin eru steinsteypt. Uppbyggingu hverfisins lauk að mestu leyti um 1980 en árið 1989 voru byggðar 29 íbúðir í raðhúsum við Krummahóla. Yfirbragð hverfisins er fjölbreytt en háreist fjölbýlishús einkenna svæðið.

Um þróunarsvæði í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir**.

Breiðholt III, vesturdeild og austurdeild– Berg og hluti Fella. Skipulagsuppdrættir eftir arkitektana Hróbjart Hróbjartsson og Geirharð Þorsteinsson.

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar, sem sett var á fót árið 1965 til að stemma stigu við húsnæðisvanda láglaunafólks í Reykjavík, sóttist eftir byggingarlandi og hlaut svæðið efst á Breiðholtshvarfinu.
Arkitektarnir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson unnu skipulag fyrir Breiðholt III í heild sinni á árunum 1966-1968. Við áætlanagerð fyrir Breiðholt III var því skipt í fimm skipulagshluta. Bergin skiptust í skipulaginu á milli vestur– og austurdeildar, en austurdeildin var sú síðasta til að byggjast upp, á árunum 1970-1984. Fjölbreyttar húsagerðir eru í hverfinu en byggðin er almennt lægri en í Hólum og Fellum, meira framboð er af sérbýlishúsnæði og þéttleiki byggðar minni.
Vestanmegin í Vesturbergi eru þyrpingar raðhúsa á einni og tveimur hæðum sem raða sér efst í holtið sem annars er óbyggt niður að Breiðholti I. Austanmegin eru fleiri raðhúsalengjur sem snúa í austur-vestur, en fyrir austurenda þeirra liggja fjölbýlishús hornrétt á raðhúsin. Á milli Vesturbergs og Austurbergs tekur við miðsvæði Breiðholts III, þar sem ýmis sameiginleg þjónusta, skólar og íþróttasvæði eru staðsett. Þar eru tveir grunnskólar; Fellaskóli, reistur 1974 eftir teikningum arkitektanna Örnólfs Hall og Ormars Þórs Guðmundssonar, og Hólabrekkuskóli sem byggður var árið 1975 eftir teikningum Gunnars Hanssonar arkitekts. Á svæðinu er einnig sundlaug og íþróttahús, og Fjölbrautaskólinn í Breiðholti.
Við Hraunberg og Gerðuberg stendur menningarmiðstöðin Gerðuberg þar sem bókasafn, félagsmiðstöðvar og ýmis félagsstarfsemi er til húsa, auk verslunar og þjónustu. Árið 2012 reis fjölbýlishús við Gerðuberg, sem hýsir þjónustuíbúðir fyrir aldraða. Meðfram Austurbergi, við Háberg og sunnan megin við Suðurhóla, raðast fjölbýlishús meðfram götunum. Húsin eru á 3 hæðum og með svalagöngum. Þar austan við taka svo við þyrpingar parhúsa og einbýlishúsa.

Greining byggðar

Fastmótuð íbúðabyggð 3-6 hæða fjölbýlishúsa og 1-2 hæða rað-, par-, keðju-, og einbýlishúsa.
Svæðið ber sterk einkenni þeirrar skipulagshugsunar sem réði ríkjum á 7. og 8. áratugnum. Aðgreining svæða eftir notkun er áberandi og mikil áhersla var lögð á aðgengi bíla og bílastæði.
Upphaflega voru steyptir útveggir málaðir en víða hafa blokkirnar verið klæddar með einhverskonar ál/zink plötuklæðningu. (Asparfell-Æsufell árið 2001)

Um athyglisverð hús og heildir í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.5 Önnur athyglisverð hús og heildir**.

Skipulagsuppdráttur frá 1976-1983 eftir Knút Jeppesen, arkitekt.

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

Skipulag fyrir Breiðholt II, Seljahverfið, var kynnt árið 1966 og gert var ráð fyrir að það yrði byggt áður en Breiðholt III, Efra-Breiðholt, yrði reist. Allt hverfið var skipulagt af arkitektunum Knúti Jeppesen og Guðrúnu Jónsdóttur. Framkvæmdum í Efra-Breiðholti var svo flýtt svo það var að hluta til byggt áður en hafist var handa við að byggja í Seljahverfi. Seljahverfið tók að rísa á 8. áratugnum og var að mestu fullbyggt um miðjan 9. áratuginn.
Gamli Breiðholtsbærinn stóð þar sem nú eru ný fjölbýlishús við Skógarsel, 1-43. Bæjarhúsin voru flest rifin 1940 og árið 1960 keypti Gróðrarstöðin Alaska erfðafesturéttinn á reitnum og rak verslun í gamla fjósinu og hlöðunni frá árinu 1975 og þar til hætt var rekstri árið 1995. Snemma á síðasta áratug voru byggðar 48 íbúðir í fjölbýli og raðhúsum á Alaskareit. Byggðin er almennt fremur lágreist og ber með sér heilsteypt yfirbragð.
Byrjað var að byggja við *Seljaskóga* um 1973 og var uppbyggingunni þar að mestu lokið 1986.
Uppbygging við *Skógarsel* hófst um 1974 og var að mestu lokið 1982. Nokkur raðhús voru byggð við Tindasel á árunum 1992-1994. Lágreist byggð einkennir hverfið og er þéttleiki byggðarinnar mun minni en í öðrum hverfum í Breiðholtinu.
Uppbygging við *Jaðarsel* hófst um 1974 og stóð að mestu yfir til 1988. Á síðasta áratug var úthlutað lóðum við Lambasel fyrir 30 einbýlishús. Yfirbragð byggðar er nokkuð fjölbreytt en almennt er byggðin fremur lágreist.
Í hverfinu eru bæði raðhús og fjölbýlishús. Við byggingu hverfisins var vikið frá upphaflegum teikningum skipulagsarkitektanna að einhverju leyti, meðal annars var hallinn á þökum hafður minni en upphaflega hafði verið ákveðið en húsin voru höfð hærri en gert var ráð fyrir í skipulaginu.
Í hverfinu má finna allt frá litlum fjölbýlishúsaíbúðum upp í einhver stærstu einbýlishús í Reykjavík. Arkitektarnir sem skipulögðu hverfið höfðu fjölbreytni að leiðarljósi til að skapa aðstæður fyrir margar gerðir af íbúðarhúsnæði. Þannig áttu allir að geta fundið eitthvað við sitt hæfi svo fjölskyldur þyrftu ekki að flytja úr hverfinu þótt þær stækkuðu.

Greining byggðar

Fastmótuð og fjölbreytileg íbúðabyggð 2 $^{1/2}$–5 $^{1/2}$ hæða fjölbýlishúsa og 1 - 2 $^{1/2}$ hæða rað– og keðjuhúsa og 1-2 hæða einbýlishúsa.

Varðveislumat

RAUÐUR FLOKKUR: ***Einstök hús, húsaraðir og götumyndir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

- **Skógarsel 37** – Reist 1938.
  Síðasta íbúðarhúsið við Breiðholtsbæinn.

- **Grjótasel 19** – Reist 1978.
  Eigið íbúðarhús og vinnustofa Jes Einars Þorsteinssonar arkitekts.

GULUR FLOKKUR: ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

- **Hverfi fjölbýlis- og raðhúsa á Fálkhól** í Seljahverfi („Rósin“) – við Seljabraut, Dalsel, Engjasel, Fífusel og Flúðasel .

Sjá staðsetningu, afmörkun og nánari lýsingu í kafla **2.4.3 Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfishluta og hús**.

Um þróunarsvæði í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir**.

Sjá einnig kafla **2.4.5 Önnur athyglisverð hús og heildir**.

Breiðholt I, Suður-Mjódd. Skipulagsuppdráttur frá 2015 eftir Teiknistofuna Storð, Hermann Georg Gunnarsson landslagsarkitekt.

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

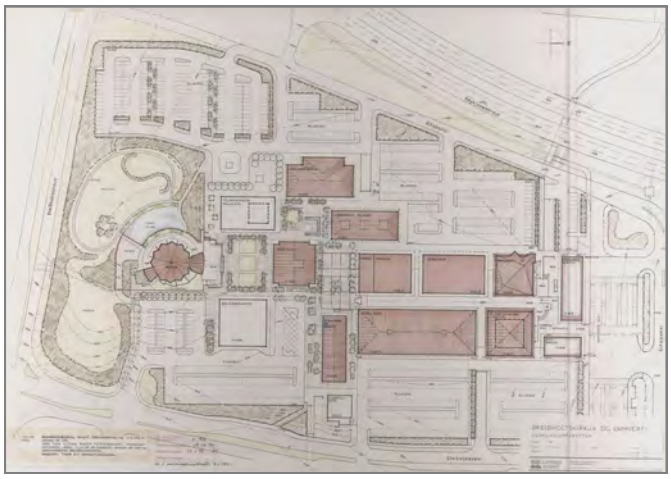
Var áður hluti af jörð Breiðholtsbýlisins.

Árið 1970 var sú ákvörðun tekin í Borgarráði að Íþróttafélag Reykjavíkur, ÍR, sem áður hafði haft aðstöðu við Túngötu í Vesturbæ Reykjavíkur, yrði flutt í Breiðholt. Félagið haslaði sér fljótt völl í hverfinu og tók að helga sér þar land í Suður-Mjódd sem áætlað var sem íþróttasvæði en illa gekk að fá samþykki fyrir byggingu íþróttahúss eða almennilegri aðstöðu. Árið 1983 var reist vallarhús með búningsaðstöðu til bráðabirgða, en árið 1992 hlaut félagið styrk frá Reykjavíkurborg til þess að reisa íþróttahús. ÍR-heimilið teiknuðu arkitektarnir Egill Guðmundsson og Þórarinn Þórarinsson og húsið var vígt árið 1995.
Íþróttafélagið hefur öðlast fastan sess í Breiðholti og árið 2005 var gerður þjónustusamningur á milli ÍR og ÍTR, en með samningnum varð ÍR formlega að hverfisfélagi fyrir Breiðholt og hluti af rekstri borgarinnar. Áform eru um áframhaldandi uppbyggingu og þróun svæðisins í Suður-Mjódd til íþrótta– og kappleikja.

Á árunum 1992-1993 risu tvö 14 hæða fjölbýlishús með 101 íbúð í Suður–Mjódd.

Greining byggðar

Miklir möguleikar á uppbyggingu og þróun á svæðinu.

Verslunar– og þjónustusvæði í Mjódd. Skipulagsuppdráttur með breytingum umhverfis kirkjuna, frá 1990 eftir Reyni Vilhjálmsson og Þráin Hauksson, landslagsarkitekta

Greiningarsvæði innan borgarhluta

Saga og einkenni byggðar

Mjóddin var snemma fyrirhuguð sem þjónustumiðstöð og miðbæjarkjarni fyrir Breiðholtshverfin og jafnvel Austurborgina í heild. Árið 1970 samþykkti Borgarráð úthlutun lóðar undir stórmarkað í Mjóddinni, en að honum stóðu nokkur af stærri innflutningsfyrirtækjum landsins, m.a. O. Johnson og Kaaber, Eggert Kristjánsson hf, og Nathan & Olsen. Fjöldi annarra fyrirtækja fengu lóðir í Mjóddinni og smám saman reis kjarni verslunarhúsa á 3 hæðum sitthvorum megin við göngugötu sem liggur í norður– suður með þvergötum á milli húsanna. Bílastæði eru austan og vestanmegin við kjarnann en norðan við hann var byggð póstdreifistöð og skiptistöð SVR, sem Strætisvagnar Reykjavíkur og Póstur og Sími stóðu í sameiningu að því að reisa árið 1989.
Breiðholtskirkja í Mjódd var vígð árið 1988. Kirkjan var byggð eftir teikningum Guðmundar Kr. Kristinssonar og Ferdinands Alfreðssonar arkitekta og Harðar Björnssonar byggingaverkfræðings. Hún er sérstök að lögun og er gjarnan líkt við indíánatjald.
Eftir margra ára umræður og undirbúning var í lok árs 1995 byggt glerþak yfir göngugötuna í Mjódd til þess að veita skjól fyrir veðrum og vindum og gera þannig verslunarsvæðið eftirsóknarverðara.

Svæðið í Norður-Mjódd (norðan Álfabakka) stóð að mestu autt á meðan Breiðholtið byggðist upp. Árið 1976 opnaði bensínstöð Olís við Álfabakka og árið 1984 opnaði Staldrið, sjoppa með bílalúgum við Stekkjarbakka.
Með nýju Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016, staðfest 18. ágúst 1997, var landnotkun í Norður-Mjódd breytt frá því að vera útivistarsvæði til sérstakra nota í blandaða notkun verslunar- og þjónustusvæðis og útivistarsvæðis til sérstakra nota s.s. gróðrarstöðvar, garðlönd, íþróttasvæði og kirkjugarða. Svæðið var deiliskipulagt árið 1999 og sama ár voru reistar skemmubyggingar á lóðinni Stekkjarbakka 4-6 þar sem eru til húsa bílasala og gróðrarstöð og verslun Garðheima

Greining byggðar

Verslunar– og þjónustukjarninn í Mjódd byggðist að mestu leyti á 9. áratugnum og ber stíleinkenni þess tíma. Svæðið er yfirbyggt að hluta. Kostir svæðisins felast í notagildi þess fremur en byggingarlistinni.

Varðveislumat

RAUÐUR FLOKKUR: ***Einstök hús, húsaraðir og götumyndir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

- **Breiðholtskirkja -** Reist 1978-1985.

Sjá staðsetningu, afmörkun og nánari lýsingu í kafla **2.4.3 Varðveislumat byggðakönnunar fyrir hverfishluta og hús**.

Um þróunarsvæði í hverfishlutanum sjá kafla **2.4.4 Þróunarsvæði þar sem vinna þarf húsakannanir**.

Heimildaskrá

Óprentaðar / óútgefnar heimildir

Borgarsögusafn Reykjavíkur:

Byggðar lóðir í Reykjavík.

Fornleifaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá.

Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík:

Breiðholt.

Friðþór Eydal: „Camp Arlington Hill á Fálkahæð í Breiðholti í síðari heimsstyrjöld“. Óútg. handrit. [Ódags.]

Gunnar Bollason: „Stutt söguágrip nokkurra jarða í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur. Tekið saman vegna fornminjaskráningar Kjalarness og endurskoðunar fornminjaskrár Reykjavíkur“. Óútg. handrit. Reykjavík 1999.

Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Óútg. gögn.

Gagnasafn um hús í Reykjavík.

„Húsakönnun: Blesugróf“. Bréf Páls V. Bjarnasonar arkitekts á Minjasafni Reykjavíkur sent Skipulagsfulltrúa Reykjavíkur, dags. 6. apríl 2004. Óútg. gögn.

Húsaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá.

Kortasafn.

Skipulagsuppdrættir.

Borgarskjalasafn Reykjavíkur:

Aðf. 741–749. Brunabótavirðingar 1922–1943.

Aðf. 24278. Brunabótavirðing húsa við Blesugróf-Bústaðaveg

Aðf. 4339-4341. Brunabótavirðing húsa 1945-1953.

Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska).

Skjöl bæjarráðs um lóðamál (D): D/28 – Breiðholtsland.

Skjöl bæjarráðs um erfðafestulönd (E): E/440 - Breiðholtsblettur I.

Minjastofnun Íslands:

Leiðbeiningar um gerð byggða- og húsakannana. Óútgefið leiðbeiningarit. Húsafriðunarnefnd 2009.

Skjalaver Reykjavíkurborgar:

Skipulagsuppdrættir.

Teikningasafn Byggingarfulltrúans í Reykjavík.

Aðaluppdrættir.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum:

„Blasíusbás“. Pistill um örnefni. Vefur Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: www.arnastofnun.is → Gagn og gaman → Pistlar → Pistlar um örnefni og nöfn → Blasíusbás. Sótt 12. maí 2017.

Örnefnasafn.

Örnefnaskrá Breiðholts endurskoðuð með athugasemdum og viðbótum Þóru Jónsdóttur, skráð af Jónínu Hafsteindóttur 16. desember 1985. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: 181154-1 - Birta aðföng án mynda.

Þjóðskjalasafn Íslands:

Breiðholt. Túnakort 1916. Vigfús Guðmundsson Keldum teiknaði.

Prentaðar / útgefnar heimildir

Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016. Útg. Borgarskipulag Reykjavíkur og Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík. Reykjavík 1997.

Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. Útgefið af Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur. Reykjavík 2013.

Alþýðublaðið, 14. september 1932; 24. maí 1967.

Arnar Birgir Ólafsson: „Jón H. Björnsson, landslagsarkitekt og frumkvöðull í skrúðgarðyrkju“. Lokaritgerð við Garðyrkjuskóla ríkisins 1999.

Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*. Sýningarskrá. Sýningarstjóri Ágústa Kristófersdóttir. Umsjón með gerð sýningarskrár Þorbjörg Gunnarsdóttir. Listasafn Reykjavíkur. Reykjavík 2002.

Ágúst Ásgeirsson: *Heil öld til heilla. Saga ÍR í 100 ár - 1907-2007.* Íþróttafélag Reykjavíkur. Reykjavík 2007.

Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*. Reykjavík 1998.

Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur.* Ritstj. Guðmundur Daníelsson. Reykjavík 1968. Bls. 27-68.

Ásgeir Ingólfsson: *Elliðaárnar*. Reykjavík 1986.

Biskupa sögur II. Íslenzk fornrit XVI. Ásdís Egilsdóttir gaf út. Ritstj. Jónas Kristjánsson. Hið íslenska fornritafélag. Reykjavík 2002.

Bjarni F. Einarsson: *Breiðholt. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti*, *Reykjavík*. Árbæjarsafn, skýrsla 23. Reykjavík 1993.

Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur.* Árbæjarsafn, skýrsla 46. Reykjavík 1995.

Borgarsýn, 2. árg. 2012, 2. tbl. Útg. af skipulags- og byggingarsviði Reykjavíkurborgar.

Bragi Bergsson: „Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985“. B.A.-ritgerð í sagnfræði við HÍ 2003.

Breiðholtsblaðið, 14. árg. 2007, 12 tbl.; 16. árg. 2009, 1. tbl.

BVS: „Brezkt hlutafélag Einars Ben. enn þinglýstur eigandi veiðiréttar í efsta hluta Elliðaáa". *Morgunblaðið*, 15. janúar 1978. Bls. 20-21 og 36.

Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika. Sýningarskrá. Sýningarstjóri Ágústa Kristófersdóttir. Umsjón með gerð sýningarskrár Þorbjörg Gunnarsdóttir. Listasafn Reykjavíkur. Reykjavík 2002.

Dagblaðið, 26. apríl 1977.

Dagskrá, 13. júlí 1898.

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn, II, III. og XII. bindi. Hið íslenzka bókmenntafélag, Kaupmannahöfn og Reykjavík 1893, 1896 og 1923-1932.

Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla 182. Reykjavík 2017.

Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann.“ *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*. Sýningarskrá. Sýningarstjóri Ágústa Kristófersdóttir. Umsjón með gerð sýningarskrár Þorbjörg Gunnarsdóttir. Listasafn Reykjavíkur. Reykjavík 2002.

Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940 – 1990*. Fyrri hluti. Reykjavík 1998.

Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni. Búskapur í Reykjavík og myndun borgar*. Reykjavík 2014.

Einar E. Sæmundsen: „Fákur tvítugur“. *Lesbók Morgunblaðsins*, 3. maí 1942, bls. 137-139.

Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*. 4. bindi (Lykilbók). Reykjavík 1989.

Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur. Ritstj. Guðmundur Daníelsson. Reykjavík 1968.

Fákur, 1. árg. 1927, 1. tbl.; 37. árg. 1964, 23. tbl.

Fálkinn, 37. árg. 1964, 23. tbl.

Fjallkonan, 15. árg. 1898, 45. tbl.; 17. árg. 1900, 2. tbl.

Guðfinna Ragnarsdóttir: „Reykvíkingurinn Eiríkur Hjörtsson 1771-1846 - brot af sögu alþýðumanns - erindi flutt á fundi Ættfræðingafélagsins 22. október 1998. Fyrri hluti - styttur". *Fréttabréf Ættfræðingafélagsins*, 22. árg. 2004, 3. tbl., bls. 3-12.

Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*. Umsjón útgáfu: Kolbeinn Bjarnason og Lýður Björnsson. Orkuveita Reykjavíkur. Reykjavík 2007.

Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar. Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Ritstjóri: Nikulás Úlfar Másson. Reykjavík 1998.

Ísafold, 15. maí 1878; 7. júlí 1881; 13. september 1881; 24. september 1881; 28. maí 1897; 9. júní 1897; 12. nóvember 1898; 4. ágúst 1906; 8. desember 1906.

Ísland, 2. árg. 1898, 30. tbl.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 3. bindi. Gullbringu- og Kjósarsýsla. Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn. Kaupmannahöfn 1923-1924.

Jarðatal á Íslandi með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847.

Jóhannes Kr. Kristjánsson: „Síðasti bóndinn í Breiðholti". *DV*, 21. desember 2002, bls. 52-53.

Kjartan Emil Sigurðsson: „Upphaf "félagsmálapakka". Húsnæðismál og kjarasamningar árin 1964 og 1965". *Saga - Tímarit Sögufélags*, 40. árg. 2002, 1. tbl., bls. 117-149.

Lagasafn: íslensk lög 1. október 1990. Marteinn Másson bjó til prentunar. [Ritnefnd Ólafur W. Stefánsson, Jón Thors, Sigurður Líndal.] Dóms- og kirkjumálaráðuneytið. Reykjavík 1991.

Leiðsögn um íslenska byggingarlist. Ritstjórn: Dennis Jóhannesson, Albína Thordarson, Málfríður Kristjánsdóttir, Sigríður Ólafsdóttir. Arkitektafélag Íslands. Reykjavík 2000.

Lesbók Morgunblaðsins, 15. janúar 1978; 24. október 1998.

Lovsamling for Island, indeholdende Udvalg af de vigtigste ældre og nyere Love og Anordninger, Resolutioner, Instructioner og Reglementer, Althingsdomme og Vedtægter, Collegial-Breve, Fundatser og Gavbreve, samt andre Aktstykker til oplysning om Islands retsforhold og administration i ældre og nyere tider. Safnað saman og gefið út af Oddgeir

Stephensen og Jóni Sigurðssyni. 1. bindi (1096-1720). Útg. Andr. Fred. Höst. Kaupmannahöfn 1853.

Lögrétta, 1. árg. 1906, 38. tbl.

Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013. Sjá vef alþingis: http://www.althingi.is → Lagasafn.

Lög um stækkun lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nr. 46/1923. *Lagasafn: íslensk lög 1. október 1990*, d. 1434.

„Maður er svolítið léttlyndur. Elsta Breiðholtsbarnið. Hún ólst upp í torfbænum Breiðholti. Þóra Jónsdóttir 94ra ára“. Ólafur H. Torfason skráði samtalið. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 136-144.

Magnús Már Lárusson: „Aðalból - höfuðból og óðalsréttur á Íslandi“. *Saga. Tímarit Sögufélags*, 9. árg. 1971, 1. tbl., bls. 40-90.

Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdaeftirlit á bæjarstæði Breiðholts*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 168. Reykjavík 2014.

Morgunblaðið, 6. maí 1922; 20. maí 1923; 6. apríl 1932; 5. júní 1937; 18. febrúar 1960; 24. maí 1967; 22. september 1967; 23. september 1970; 8. september 1972; 23. maí 1974; 15. janúar 1978; 18. mars 1981; 9. nóvember 1993; 14. maí 1995; 19. maí 1995, D-hluti; 23. maí 1995; 3. febrúar 2005; 12. júní 2005; 4. september 2006.

Náttúrufræðingurinn, 23. árg. 1953, 3. tbl.

Nikulás Úlfar Másson: *Húsakönnun í Blesugróf*. Árbæjarsafn, skýrsla nr. 9. Reykjavík 1993.

Nýja öldin, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl.

Ólafur R. Dýrmundsson: „Samofin saga“. *Breiðholtsblaðið* 14. árg. 2007, 12 tbl., bls. 4.

Ómar Sigurðsson: „Hitaveita Reykjavíkur. Berghiti og hitabreytingar í Elliðaársvæðinu“. Skýrsla unnin af Jarðhitadeild Orkustofnunar fyrir Hitaveitu Reykjavíkur. [Reykjavík] 1995.

Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund* 1. bindi (A-G). Reykjavík 1986.

Pétur H. Ármannsson: *Heimili og húsagerð 1967-1987*. Reykjavík 1987.

Pressan, 17. febrúar 1994.

Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019. Dags. og undirritaðar 14. júní 2019. Auglýstar í B-deild Stjórnartíðinda 1. júlí 2019. Sjá vef Stjórnartíðinda: stjornartidindi.is.

Reynir Vilhjálmsson: „Elliðaárdalurinn í þágu mannlífs“. *Elliðaárdalurinn: erindi á ráðstefnu f.s.á. 30. maí 1981*. Framfarafélags Seláss- og Árbæjarhverfis. Reykjavík 1981.[Án bls.tals.]

Reynir Vilhjálmsson og Þráinn Hauksson: *Elliðaárdalur. Skipulag og greinargerð*. Unnið fyrir Borgarskipulag Reykjavíkur og Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Samþykkt í borgarstjórn 19.05.1994.

„Sjálfbær Elliðaárdalur - Stefna Reykjavíkur“. Lokaskýrsla starfshóps Reykjavíkurborgar. [Reykjavík] 2016.

Skipulagslög nr. 123/2010. Tóku gildi 1. janúar 2011. Sjá vef alþingis: http://www.althingi.is → Lagasafn.

Skipulagsreglugerð nr. 90/2013. Umhverfis- og auðlindaráðuneyti, dags. 16.01.2013. Sjá reglugerðasafn dómsmálaráðuneytis: reglugerd.is.

Steingrímur Jónsson: „Laxveiði og fiskirækt í Elliðaánum“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*. Ritstj. Guðmundur Daníelsson. Reykjavík 1968. Bls. 102-125.

Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 1. bindi. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Hið íslenzka bókmenntafélag. Kaupmannahöfn 1950.

Tíminn, 22. október 1954; 24. desember 1954; 6. júlí 1956; 11. desember 1960; 1. janúar 1962; 2. júlí 1970; 8. desember 1974; 9. nóvember 1975.

„Úr bújörð í borgarhluta“. *Breiðholtsblaðið*, 16. árg. 2009, 1. tbl., bls. 8-9.

Úr bæ í borg. Nokkrar endurminningar Knud Zimsens fyrrverandi borgarstjóra um þróun Reykjavíkur. Lúðvík Kristjánsson færði í letur. Reykjavík 1952.

Vilhjálmur Sigtryggsson: „Skógurinn í dalnum“. *Elliðaárdalurinn: erindi á ráðstefnu f.s.á. 30. maí 1981*. Framfarafélags Seláss- og Árbæjarhverfis. Reykjavík 1981.[Án bls.tals.]

Vísir, 1. ágúst 1939; 29. janúar 1954; 29. júní 1968; 24. júlí 1968; 3. ágúst 1977.

„Þeir skírðu hverfið okkar hjá Rafveitunni. Rætt við Kristján Helgason verkamann um Breiðholtshverfi“. *Tíminn*, 14. nóvember 1957, bls. 4.

Þjóðólfur, 12. júní 1858; 30. júní 1877; 30. apríl 1897; 18. nóvember 1898.

Þjóðviljinn, 20. janúar 1955;23. desember 1973.

Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl. Bls. 62-67.

Þórunn Valdimarsdóttir: *Sveitin við Sundin. Búskapur í Reykjavík 1870–1950*. Ritröð: Safn til sögu Reykjavíkur. Reykjavík 1986.

Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum. Myndir úr stríði 1940-1945*. Reykjavík 2002.

„Örnefni í Breiðholti. Hluti af örnefnum sem Þóra Jónsdóttir lét í té 1985“. Jónína Hafsteinsdóttir, cand.mag. skráði. Grein ásamt korti: „Nokkur örnefni í Breiðholti“. Guðlaugur R. Guðmundsson staðsetti. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 151-154.

Rafrænar heimildir / Vefsíður

Fundargerð 5440. fundar borgarráðs 26. janúar 2017, ásamt fylgigögnum: Bréf Hrólfs Jónssonar, skrifstofu eigna og atvinnuþróunar til borgarráðs, dags. 9. janúar 2017 og drög að viljayfirlýsingu um samstarf, dags. 9. janúar 2017. Sjá vef Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is → Stjórnkerfi → Borgarstjórn → Fundir borgarráðs ásamt fundargögnum → Fundur borgarráðs 26. janúar 2017 → Fundargögn → „Hekla“. Sótt 16.3.2017.

Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/.

Reglugerðasafn dómsmálaráðuneytis: reglugerd.is.

Sarpur – Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is.

Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/.

Teikningavefur skjalavers Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Söfn: Aðaluppdrættir; Skipulagsuppdrættir; Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Tímarit.is: http://timarit.is/.

Vefur Alþingis: http://www.althingi.is/ → Lagasafn.

Vefur Borgarsögusafns Reykjavíkur: http://borgarsogusafn.is/ → Útgáfa → Skýrslur.

Vefur Guðjóns Friðrikssonar: Alfræði Reykjavíkur, sjá vef archive.today: http://archive.ph/Xzmet . Sótt 31.03.2021.

Vefur Kirkjugarðasambands Íslands: gardur.is → Legstaðaskrá / Tengdar skrár → Almanak Þjóðvinafélagsins.

Vefur Minjastofnunar Íslands: http://www.minjastofnun.is/ → Minjar → Skráning fornleifa http://www.minjastofnun.is/minjar/skraning-fornleifa/. Sótt 10. mars 2016.

Vefur Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is/ → Stjórnkerfi → Borgarstjórn → Fundir borgarráðs ásamt fundargögnum → Fundur borgarráðs 26. janúar 2017 → Fundargögn → „Hekla“. Sótt 16.3.2017.

Vefur Stjórnartíðinda: stjornartidindi.is.

Vefur Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: www.arnastofnun.is → Gagn og gaman → Pistlar → Pistlar um örnefni og nöfn → Blasíusbás.

Vefur Þjóðskrár Íslands: http://www.skra.is/ → Fasteignaskrá → Fasteignir → Skoða fasteign.

Myndir

Myndefni í köflum **1.1-2.3**:

Sjá upplýsingar neðanmáls.

Fornleifakort: Anna Lísa Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni Reykjavíkur.

Myndefni í kafla **2.4 Borgarhluti 6 – Breiðholt – Hverfisskráning og varðveislumat hverfishluta**:

Kort sem sýna greiningarsvæði innan borgarhluta: María Gísladóttir, Borgarsögusafni Reykjavíkur.

Kort sem sýna afmörkun borgarhluta og hverfishluta: Þórarinn Jón Jóhannsson, Landupplýsingar, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur.

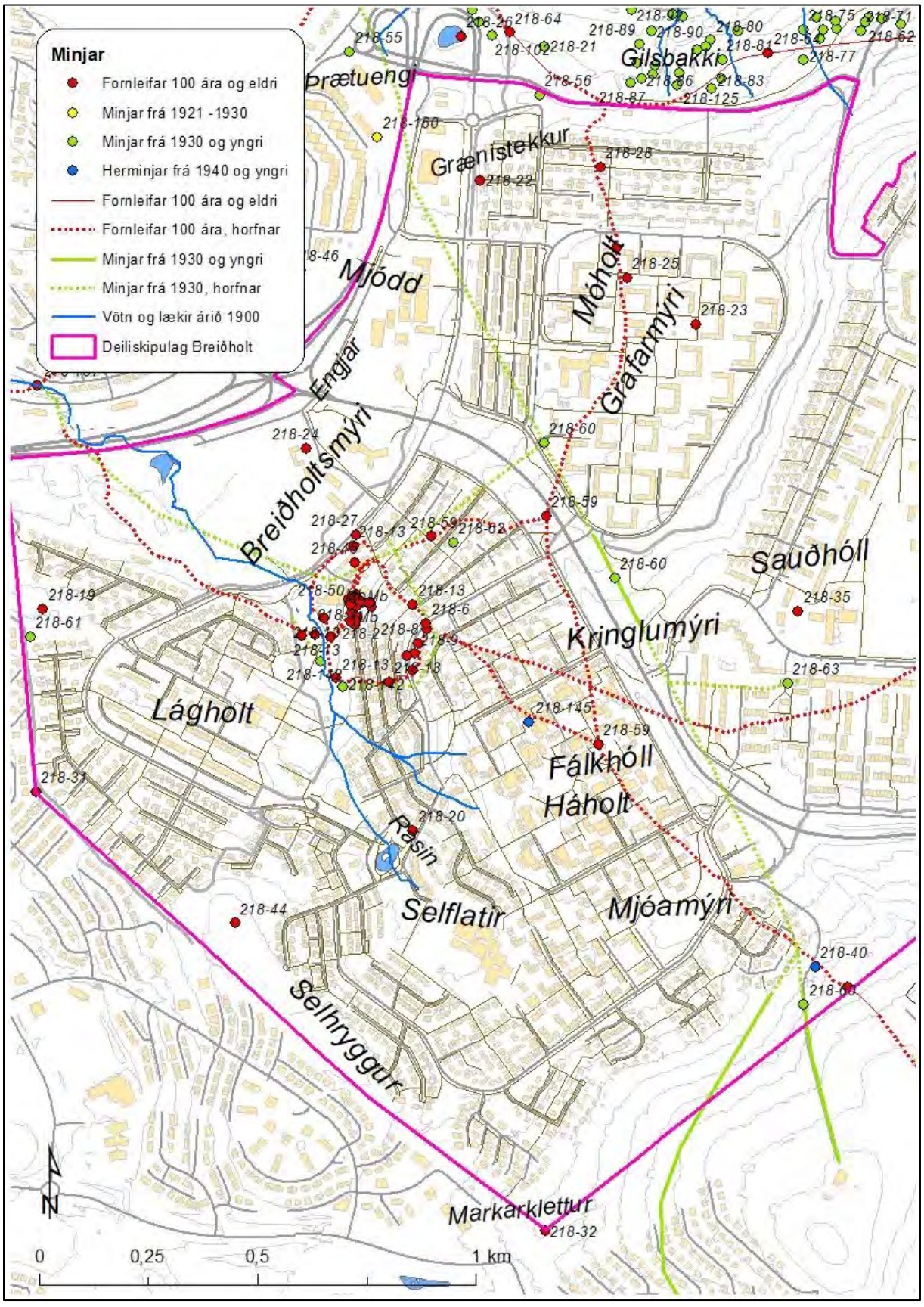
Kort sem sýna verndarstöðu húsa skv. lögum, tillögur um hverfisverndun og önnur athyglisverð hús og heildir: Þórarinn Jón Jóhannsson, Landupplýsingar, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur.

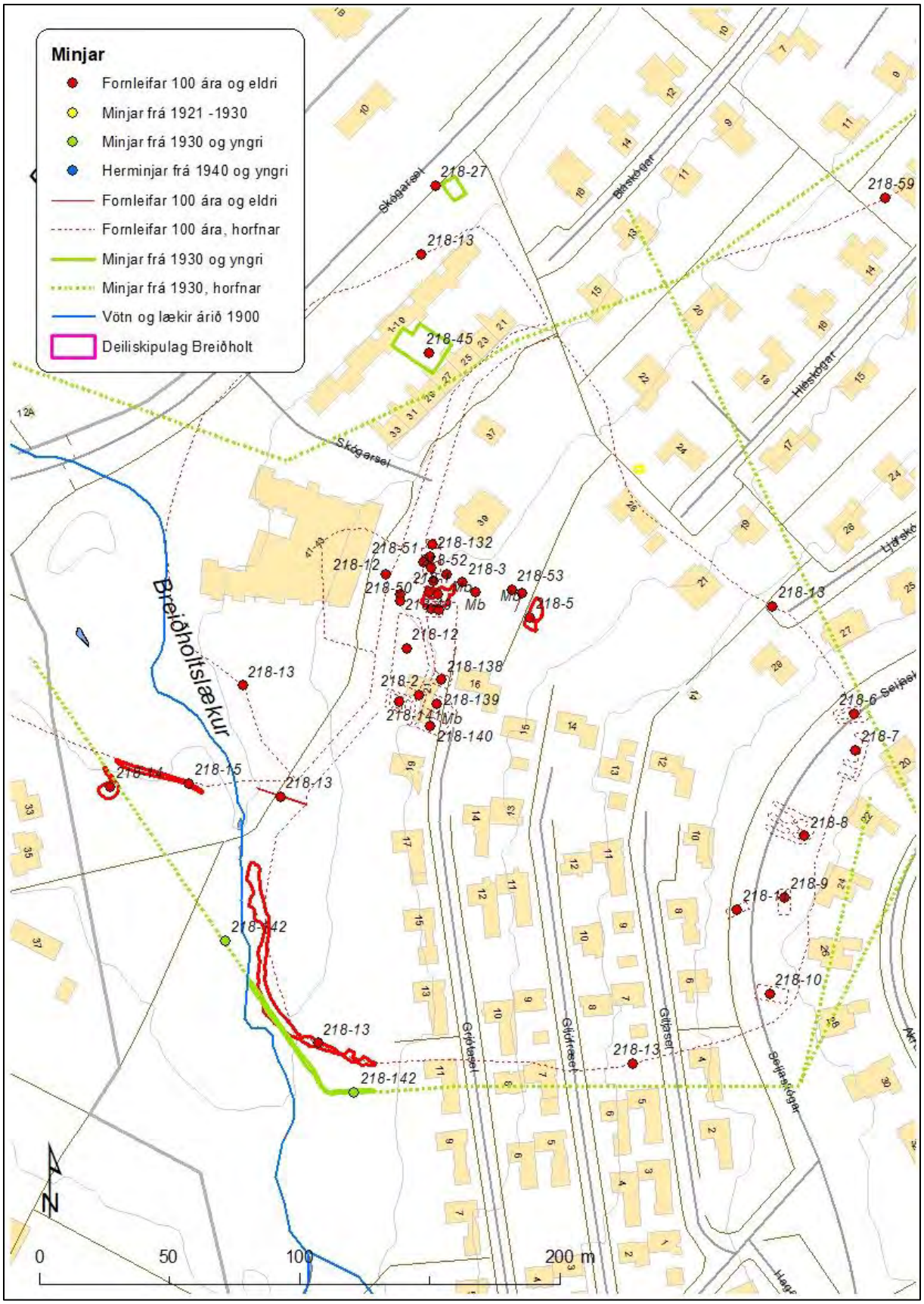
Ljósmyndir af húsum: María Gísladóttir, Borgarsögusafni Reykjavíkur.

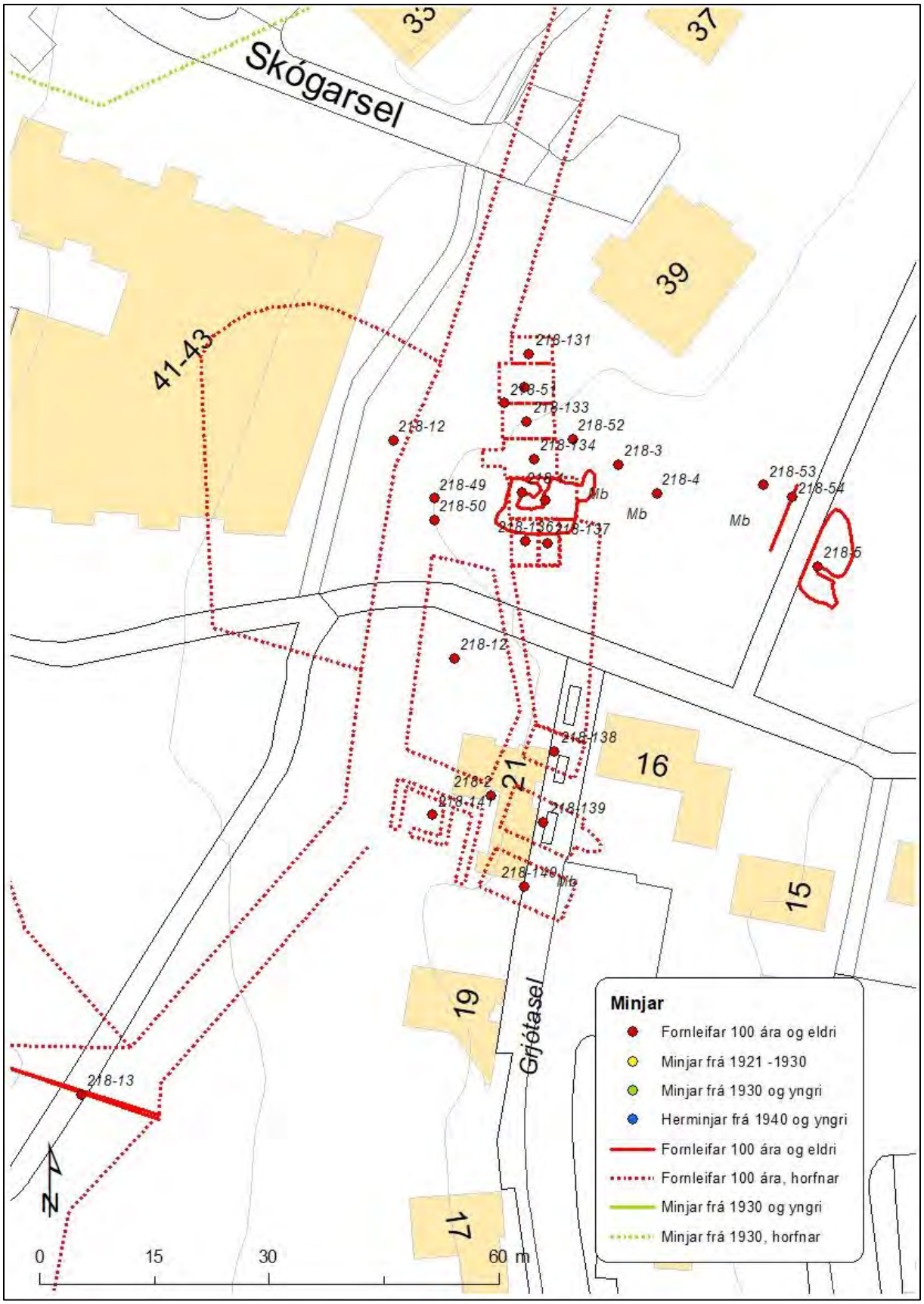
Skipulagsuppdrættir og teikningar af húsum:
Skjalaver Reykjavíkurborgar:
Skipulagsuppdrættir.
Teikningasafn Byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir.

Viðauki 1: *Minjakort og minjaskrá*

Minjakort

Minjar
Fornleifar 100 ára og eldri
Minjar frá 1921 -1930
Minjar frá 1930 og yngri
Herminjar frá 1940 og yngri
Fornleifar 100 ára og eldri
Fornleifar 100 ára, horfnar
Minjar frá 1930 og yngri
Minjar frá 1930, horfnar
Vötn og lækir árið 1900
Deiliskipulag Breiðholt
Prætuengi
Gilsbakki
Grænistekkur
Mjódd
Engjar
Breiðholtsmýri
Móhóll
Grafarmýri
Sauðhóll
Kringlumýri
Lágholt
Fálkhóll
Háholt
Rásin
Selflatir
Mjóamýri
Selhryggur
Markarklettur
N
0
0,25
0,5
1 km

Minjar
Fornleifar 100 ára og eldri
Minjar frá 1921 -1930
Minjar frá 1930 og yngri
Herminjar frá 1940 og yngri
Fornleifar 100 ára og eldri
Fornleifar 100 ára, horfnar
Minjar frá 1930 og yngri
Minjar frá 1930, horfnar
Vötn og lækir árið 1900
Deiliskipulag Breiðholt
Skógarsel
Breiðholtslækur
Hléskógar
Seljaskógar
Grjótasel
Gljúfrasel
Gilsárstekur
218-27
218-59
218-13
218-45
218-51
218-132
218-52
218-12
218-3
218-53
218-50
218-5
218-138
218-2
218-139
218-141
218-140
218-15
218-142
218-6
218-7
218-8
218-9
218-10
Mb
N
0
50
100
200 m

Skógarsel
35
37
39
41-43
218-131
218-51
218-133
218-12
218-52
218-134
218-3
218-49
218-4
218-53
218-54
218-50
Mb
218-136
218-137
218-5
218-12
218-138
16
21
218-2
218-141
218-139
218-140
Mb
15
19
Grjótasel
218-13
17
N
0
15
30
60 m
Minjar
Fornleifar 100 ára og eldri
Minjar frá 1921 -1930
Minjar frá 1930 og yngri
Herminjar frá 1940 og yngri
Fornleifar 100 ára og eldri
Fornleifar 100 ára, horfnar
Minjar frá 1930 og yngri
Minjar frá 1930, horfnar

Minjaskrá

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-1	Breiðholt	Bæjarhóll	Bæjar-stæði	●1378 -1960	361340	403058	18	14	Gott	Nei
218-2	Breiðholt	Útihús	Heimild	●1378 -1936	361334	403019			Ómetið	Já
218-3	Breiðholt	Kirkja	Heimild	●1325 -1550	361355	403043			Ómetið	Já
218-4	Breiðholt	Kirkjugarður	Heimild	●1325 -1550	361348	403036			Ómetið	Já
218-5	Breiðholt	Útihús	Tóft	●1850	361377	403049	7	5	Slæmt	Nei
218-6		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361499	403008	10	6	Ómetið	Já
218-7		Stekkur	Heimild	●1916 -1971	361502	402997	14	8	Ómetið	Já
218-8		Útihús	Heimild	●1850 -1971	361482	402964	18	11	Ómetið	Já
218-9		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361475	402941	8	4	Ómetið	Já
218-10		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361469	402904	11	5	Ómetið	Já
218-11		Útihús	Heimild	●1916 -1971	361456	402937	10	5	Ómetið	Já
218-12		Kálgarður	Heimild	●1916	361325	403036			Ómetið	Já
218-13		Túngarður, tröð	Garður	●1850	361295	402885	105	5	Gott	Að mestu
218-14		Óþekkt	Rúst	●1850	361216	402983	7,7	6	Slæmt	Að hluta
218-15		Vegur	Vegur, heimild	●1909	361230	402989	35	2	Slæmt	Að mestu
218-16		Dys	Heimild	●1900					Ómetið	Já
218-19	Hvammkots-hólar;	Eyktamark, huldufólk, þjóðtrú, landamerki	Heimild	●	360623	403043			Sæmileg t	Nei
218-20	Selið	Sel	Heimild	●1850	361456	402581			Ómetið	Já
218-22	Græni-stekkur, Stóri-stekkur	Stekkur	Heimild	●1900	361625	404024			Ómetið	Já
218-23	Grafarmýri	Mógröf	Heimild	●1850 -1900	362118	403696	650	350	Ómetið	Já
218-24	Niður í mó	Mógröf	Heimild	●1850					Ómetið	Já
218-25	Móholt	Þurrkreitur, f. mó	Heimild	●1850	361961	403802			Ómetið	Já
218-27		Laug, til baða og þvotta	Heimild	●1900	361340	403214	8	5,7	Ómetið	Já
218-28	Lambastekkur	Stekkur, lambhús	Heimild	●1850	361900	404056			Ómetið	Já
218-31	Nónvarða	Eyktamark, tímamæling	Náttúru-minjar	●1850					Ómetið	Já
218-32	Markaklettur	Landamerki	Varða	●1890	361773	401620	2,5	2	Gott	Nei
218-35	Sauðhóll	Álfabyggð	Náttúru-minjar	●	362353	403039	40	27	Gott	Nei
218-40		Skotbyrgi, herminjar	Stein-steypa	●1940	362393	402225	3	2,5	Sæmileg t	Nei
218-44	Miðmunda-hæð	Sögn, eyktamark, huldufólk, þjóðtrú	Heimild	●	361063	402324			Gott	Nei
218-45	Alaska	Verslun, hlaða, f. hey	Heimild	1943-2002	361338	403150	20	13	Ómetið	Já

218-49		Mannvirki	Hleðsla	●1850	361327	403057	2	1	Slæmt	Að mestu
218-50		Öskuhaugur	Öskuhaugur	●1850	361327	403055	5	3	Gott	Nei
218-51		Hleðsla	Hleðsla	●1850	361336	403076	5	0,5	Slæmt	Að mestu
218-52		Hleðsla	Steinn	●1850	361345	403065	1,6	1	Slæmt	Að mestu
218-53		Óþekkt,	Hleðsla	●1850	361370	403059			Slæmt	Að mestu
218-54		Garður	Garðlag	●1550	361374	403058		1,6	Slæmt	Að mestu
218-56	Breiðholts-girðing	Girðing, f. skepnur	Heimild	●1933 -1960	361750	404255			Ómetið	Já
218-59	Vatnsenda-vegur	Troðningur	Vegur, heimild	●1100 -1920	361883	402739		2	Sæmileg t	Að mestu
218-60	Útvarpsstöðvar -vegur	Vegur	Vegur	●1932	361772	403425			Sæmileg t	Að hluta
218-61		Trönur	Hleðsla	●1955 -1975	360594	402981			Slæmt	Að mestu
218-63	Sprengiefna-geymslur	Geymsla	Heimild	●1954 -1966	362316	402880			Ómetið	Já
218-131	Breiðholt	Hesthús	Heimild	●1850 -1940	361339	403076	5,6	4	Ómetið	Já
218-132	Breiðholt	Eldiviðarhús	Heimild	●1850 -1940	361339	403072	8	3	Ómetið	Já
218-133	Breiðholt	Eldhús	Heimild	●1850 -1940	361339	403067	8	4	Ómetið	Já
218-134	Breiðholt	Eldhús, skúr	Heimild	●1850 -1940	361340	403063	10	2,5	Slæmt	Að mestu
218-135	Breiðholt	Baðstofa	Tóft	●1850 -1968	361341	403057	10	5	Slæmt	Að hluta
218-136	Breiðholt	Geymsla, skemma	Heimild	●1850 -1955	361339	403052	5,5	3,3	Ómetið	Já
218-137	Breiðholt	Geymsla, skúr	Heimild	●1850 -1955	361342	403052	5,5	1,8	Ómetið	Já
218-138	Breiðholt	Hesthús	Heimild	●1850 -1930	361343	403024	7,5	2,5	Ómetið	Já
218-139	Breiðholt	Fjós	Heimild	●1850 -1930	361341	403015	9	6	Ómetið	Já
218-140	Breiðholt	Hlaða	Heimild	●1850 -1930	361339	403007	11	4	Ómetið	Já
218-141	Breiðholt	Tóft	Heimild	●1850 -1916	361327	403016	11	5	Ómetið	Já
218-142		Girðing	Garður	●1940	361309	402866	117	1	Sæmileg t	Að hluta
218-145	Arlington Hill	Herminjar	Heimild	●1940	361727	402643			Ómetið	Já

Fylgiskjal 1: *Samantekt um athyglisverða byggingarlist í Breiðholti*

SAMANTEKT UM ATHYGLISVERÐA BYGGINGARLIST Í BREIÐHOLTI.

Úttekt arkitektanna Hildar Gunnarsdóttur og Laufeyjar Bjargar Sigurðardóttur í apríl 2021 vegna vinnu við Hverfisskipulag Breiðholts.

Við þökkum Pétri Ármannssyni og Maríu Gísladóttur hjá Minjastofnun og Drífu Kristínu Þrastardóttir og Ölmu Sigurðardóttur hjá Borgarsögusafni fyrir sitt innlegg inn í umræðuna.

Farið var um allar götur Breiðholts og merkt við þau hús sem töldust athyglisverð.
Skoðaðar voru grunnmyndir, útlit, snið og afstöðumyndir og húsin metin út frá þeim gögnum ásamt því hvernig byggingin samsvarar sér í landslaginu og hvernig hún tengist umhverfi sínu.
Tekið var mið af gluggasetningum og opnunum, flæði innanhúss sem utanhúss sem og listrænu gildi.

Listinn er engan veginn tæmandi en gefur góða mynd af athyglisverðum arkitektúr íbúðarhúsnæðis í Breiðholti á árunum 1965-1980.

Geitastekkur 3
Gilsárstekkur 5
Hólastekkur 7
Írabakki 18-34
Lækjarsel 9
Stallasel 3
Hæðarsel 4
Grjótasel 19
Brekkusel 20-36
Rituhólar 7
Fýlshólar 9

Í 4. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012

"Til byggingararfs samkvæmt lögum þessum teljast hús og önnur mannvirki og einstakir hlutar þeirra sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi, svo sem:

Stök hús eða hlutar þeirra og húsasamstæður, hvort sem er til íbúðar eða menningar- og atvinnustarfsemi í þéttbýli eða dreifbýli, húsaþyrpingar og götumyndir."

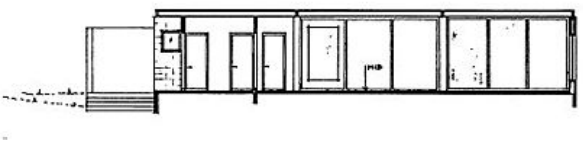
Reykjavík 27. apríl 2021

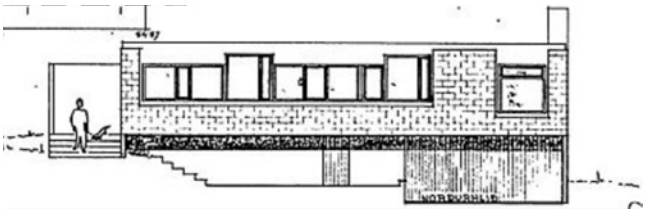
Geitastekkur 3

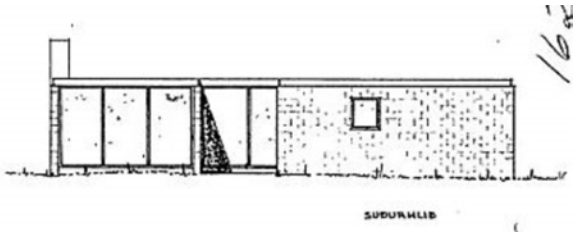
Byggingin umlykur skjólgóðan inngarð til suðurs með stórum gluggaflötum úr stofu með góðri sjónrænni tengingu við garðinn. Til norðurs, setur gluggasetning eldhúsglugga ásamt fallegum útsýnisglugga úr borðstofu sérstakan svip á húsið. Innra fyrirkomulag er skýrt með herbergisálmu aðskilinni frá íveru-rýmum. Byggingin býður upp á mikil og góð garðtengsl.

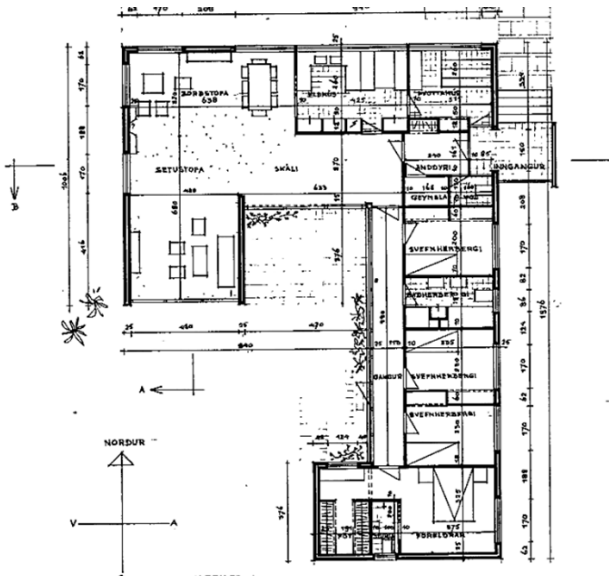

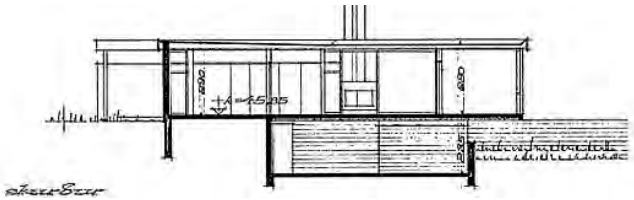

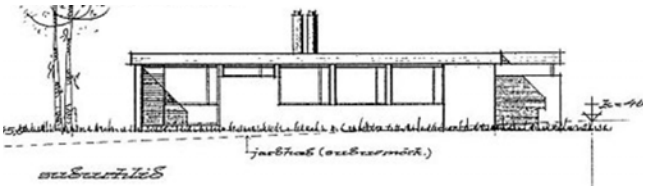
Arkitektar: Fredrika og Jón Kristinsson
Teiknað: 1966

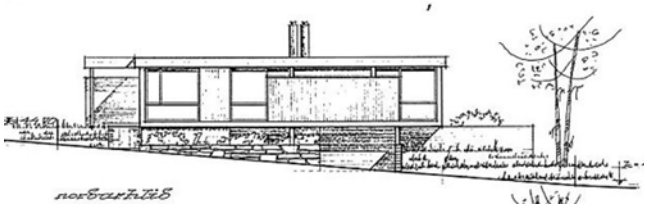
Gilsárstekkur 5

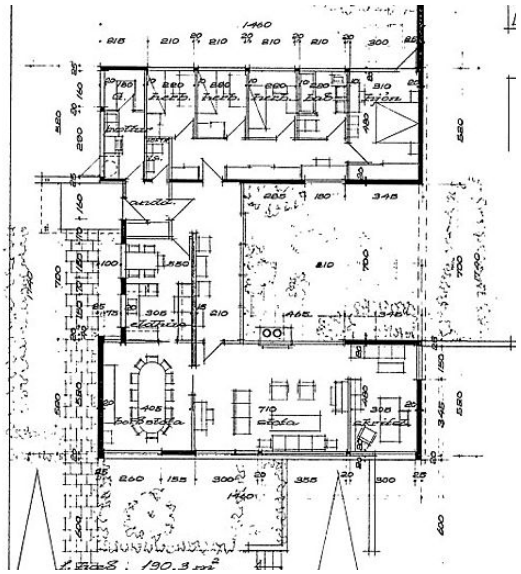
Ytra byrði hússins einkennist af stórum múrsteinsflötum með ákveðnar glugga-opnanir og gólfsíðum gluggaflötum. Dökk-málaður þakkantur er áberandi. Byggingin stendur á inndregnum kjallara máluðum í dökkum lit. Góð tenging er við garðinn þar sem efri hæð byggingarinnar, umlykur skjólgóðan inngarð til vesturs.

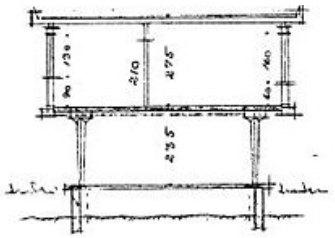

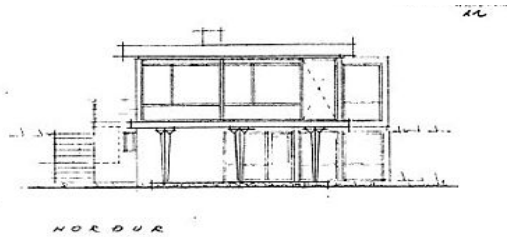
Arkitekt: Magnús Guðmundsson
Teiknað: 1967

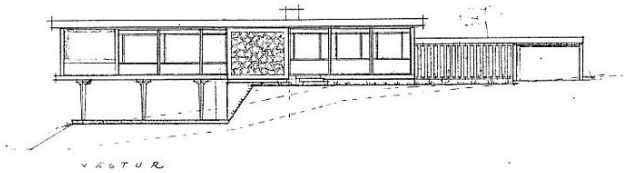
Hólastekkur 7

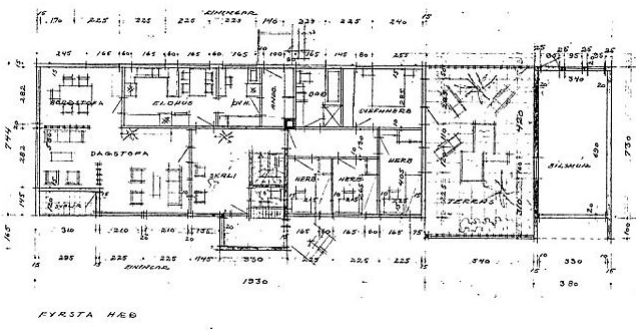
Áhugaverð bygging sem stendur að hluta til á súlum og lyftir sér upp yfir náttúrulegu og hæðóttu landslaginu. Aðkoma er að vestanverðu með herbergi á hægri hönd ásamt inngarði sem staðsettur er á milli íbúðarhúsnæðis og bílageymslu. Samverurými eru á vinstri hönd í svífandi hluta byggingarinnar þar sem stórir gluggafletir ramma inn stórbrotið útsýni yfir Elliðaárdalinn og Esjuna.

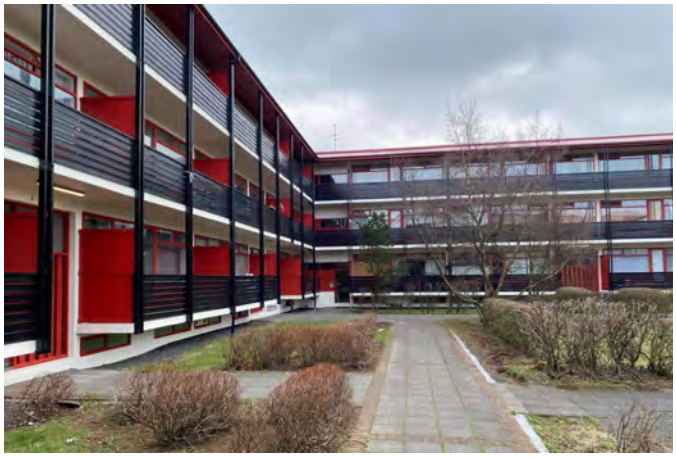

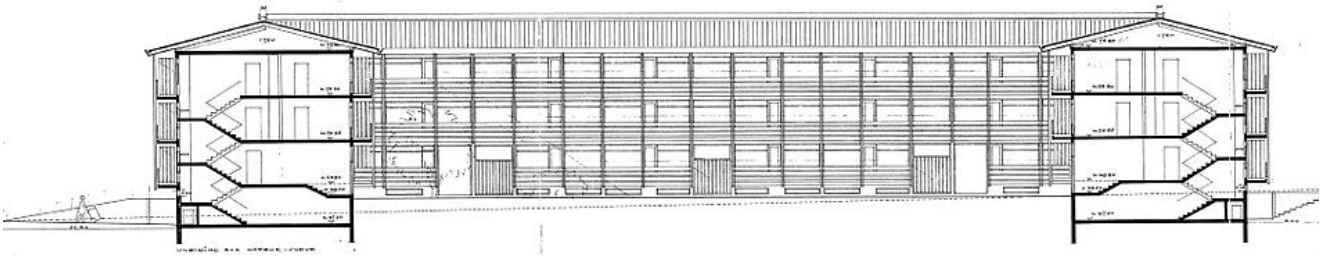
Arkitekt: Jósef Reynisson
Teiknað: 1967

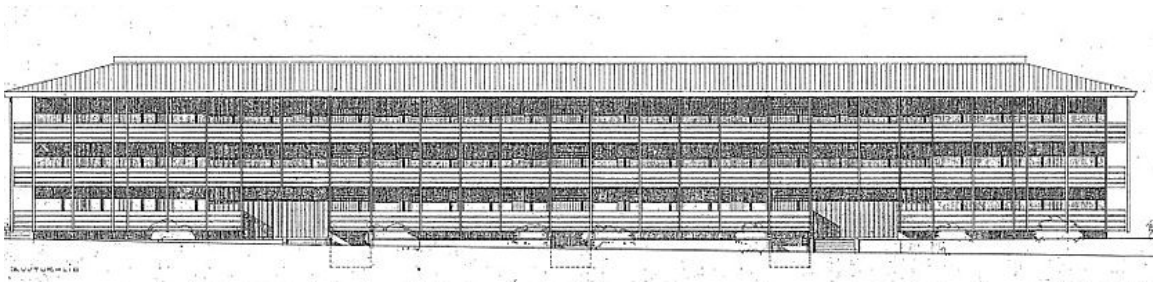
Írabakki 18-34

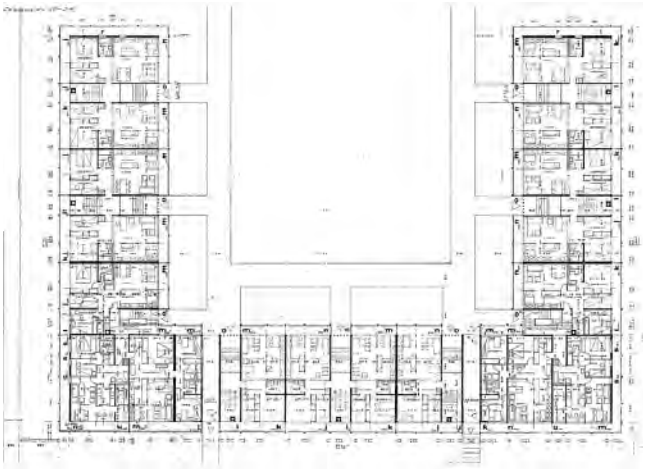

Fjölbýlishúsið er bæði taktfast og einfalt að uppbyggingu. Íbúðirnar hafa stóra glugga-fleti á tvo til þrjá vegu sem gefa íbúðum björt og opin rými.
Kerfi svartmálaðra timbursvalahandriða og stoða, gefa húsinu sterkan svip ásamt hárauðum glugga og svalahurðum. Svalir eru á öllum hliðum hússins og hafa íbúðir þar af leiðandi aðgengi út á tvennar svalir. Íbúðirnar snúa allar inn að fallegum grónum inngarði sem er sameign allra íbúa hússins.

Borgarsögusafn skilgreinir þetta hús í rauðum flokki: Einstök hús, húsaraðir og götumyndir með hverfisvernd.

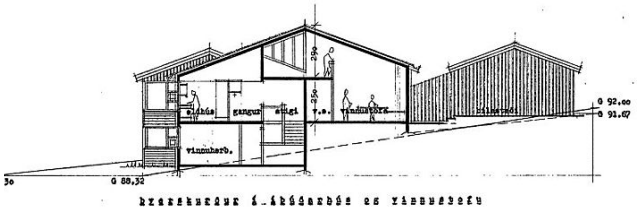

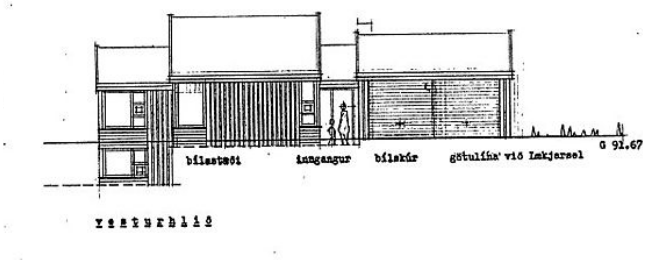
Arkitektar: Stefán Jónsson, Guðrún Jónsdóttir, Knud Jeppsen og Ásmundur Ólason.
Teiknað: 1967

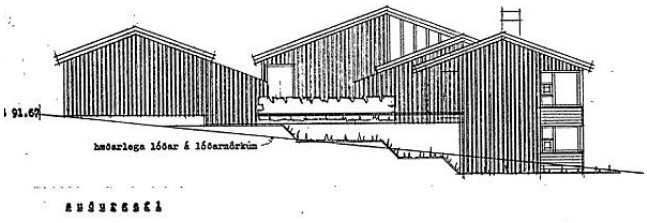
Lækjarsel 9

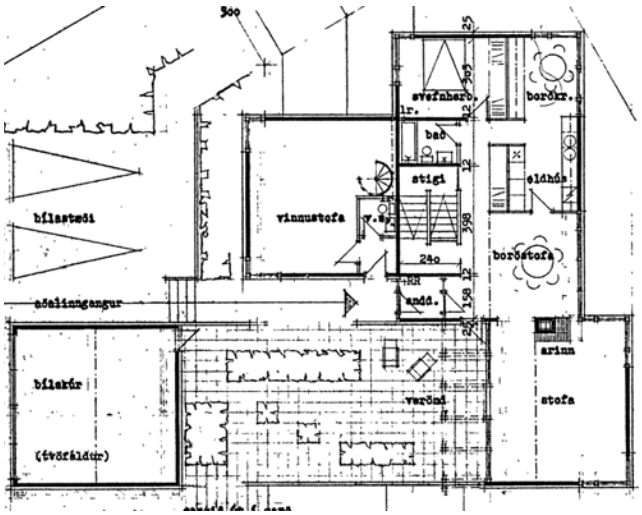
Látlaus en falleg bygging sem myndar með einföldum byggingarhlutum skjólgóðan suðurgarð sem varinn er frá umferðargötum til beggja handa. Byggingin er staðsteypt, timburklædd með rauðmáluðum timburgluggum. Innra fyrirkomulag er skilvirkt sambýli einbýlishúss og vinnustofu.

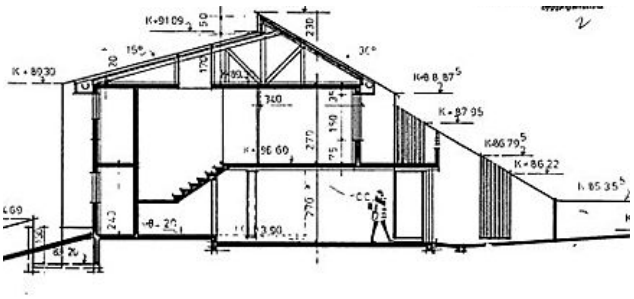

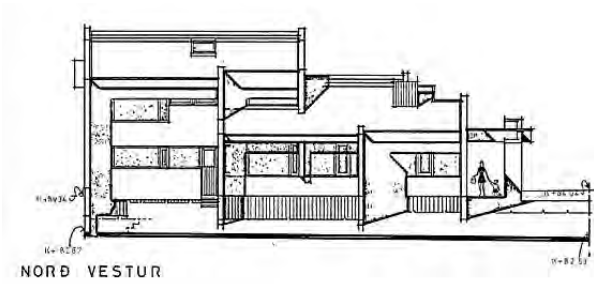
Arkitekt: Albína Thordardóttir
Teiknað: 1980

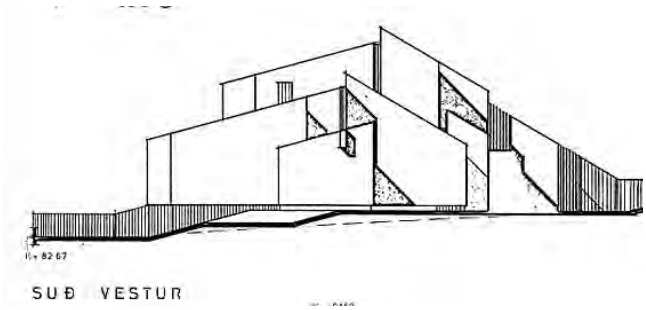
Stallasel 3

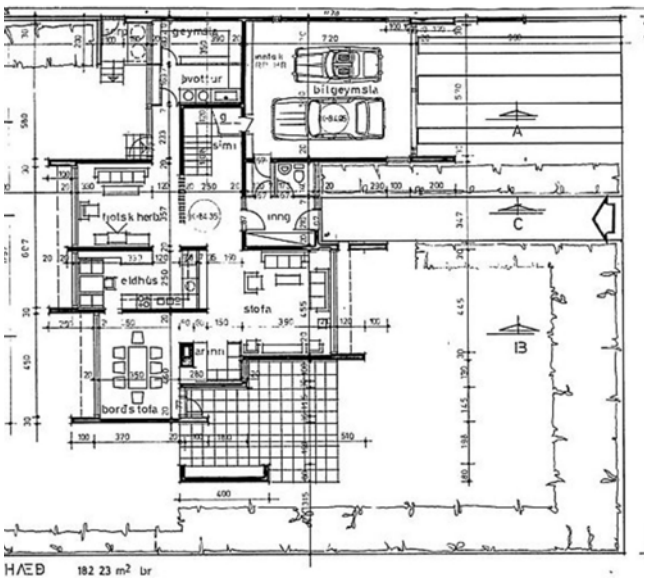
Veggskífur skerma á áhrifaríkan taktfastan máta, bygginguna frá vegi og mynda með hliðrun veggjanna opnanir fyrir birtu og innra flæði. Veggskífurnar lækka í hæð til suðurs og myndar sú syðsta afmarkað garðsvæði aðgengilegt frá íverurýmum.
Innra flæði er áreynslulaust þar sem hin ýmsu íverurými mynda fallega heild á aðalhæð með aukinni lofthæð í stofum. Svefnherbergi eru á efri hæð hússins.

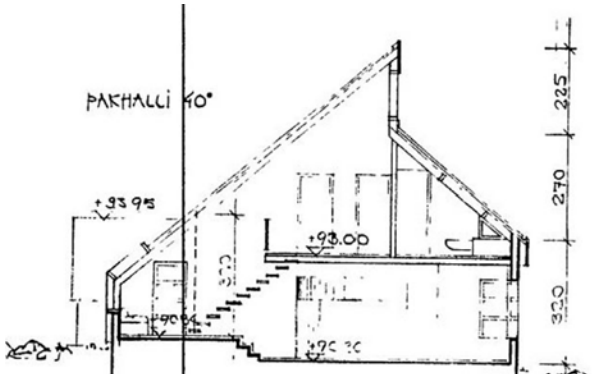

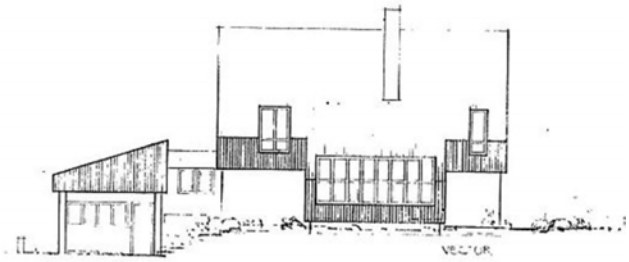
Arkitekt: Benjamín Magnússon
Teiknað: 1976

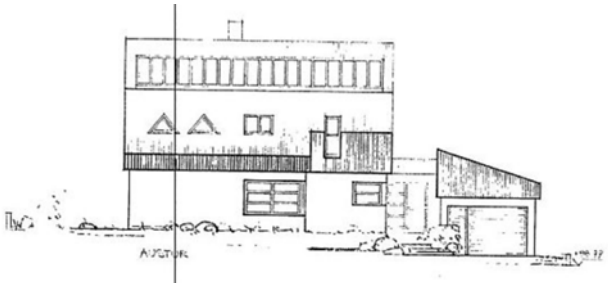
Hæðarsel 4

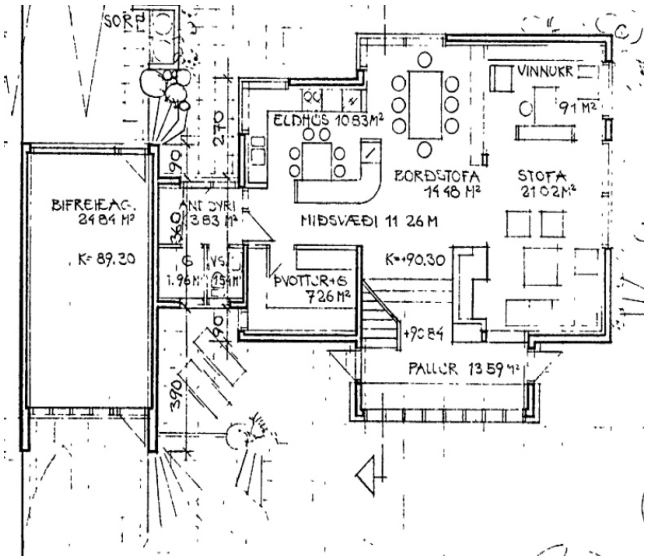
Vel heppnuð útfærsla á byggingu með afgerandi mænisþaki. Þakið er brotið upp eftir endilöngu húsinu og myndar þakið með því skemmtilegt form sem veitir mikla birtu inn í miðrými byggingarinnar. Gott flæði er innandyra og góð tenging íverurýma við skjólsælan garð til vesturs.

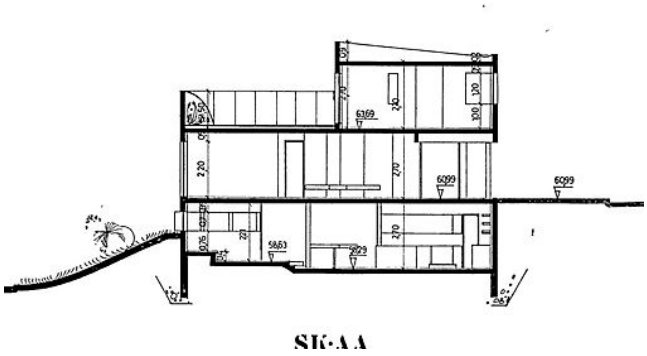
Arkitekt: Valdís Bjarnadóttir
Teiknað: 1980

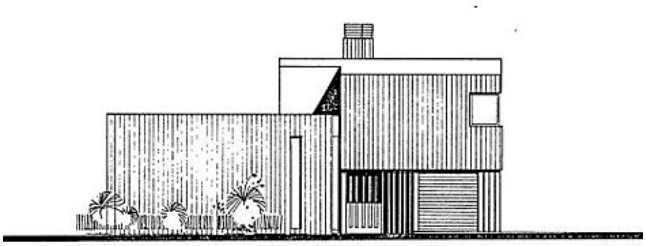
Grjótasel 19

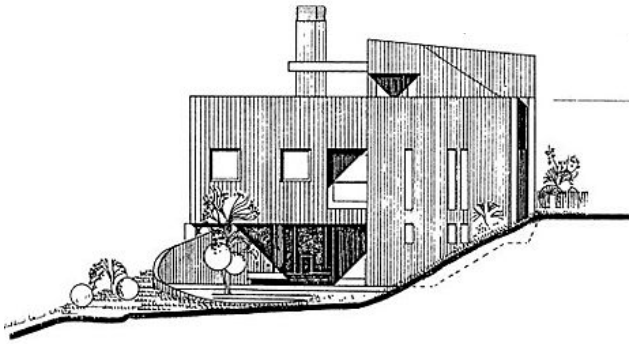
Einstakt hús sem byggt er inn í mikinn landhalla. Afgerandi form og skáhallandi línur mynda fallega byggingu sem situr í norð-austurhorni lóðarinnar á þremur hæðum. Byggingin formar með bogadregnum stoðvegg hálfopið garðsvæði á móti sólarátt og opnu grænu svæði hverfisins.
Hrá steinsteypa, lóðréttar gluggaraufar og fallega útfærðar gluggaumgjarðir, auk þakgarðs, mynda fallegt og sérstakt útlit hússins.

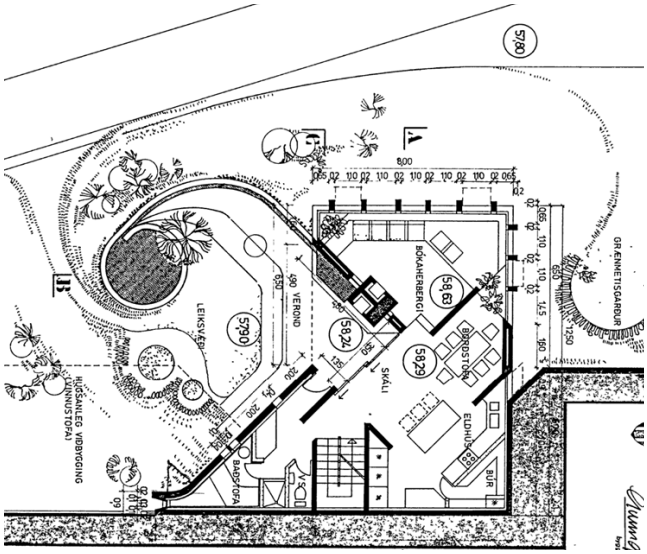
Borgarsögusafn skilgreinir þetta hús í rauðum flokki: Einstök hús, húsaraðir og götumyndir með hverfisvernd.

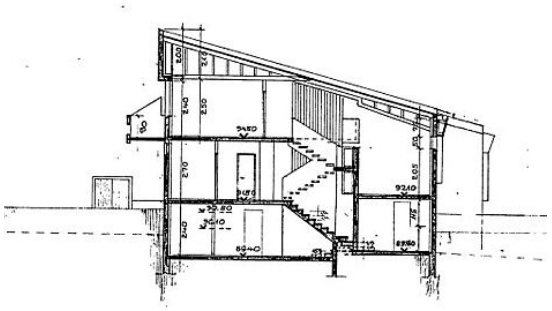

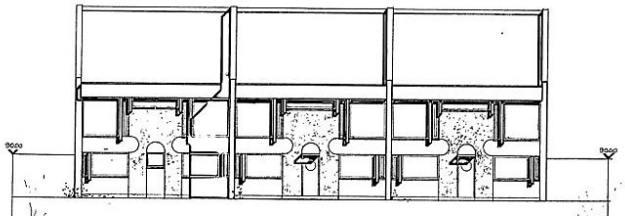
Arkitekt: Jes Einar Þorsteinsson
Teiknað: 1976

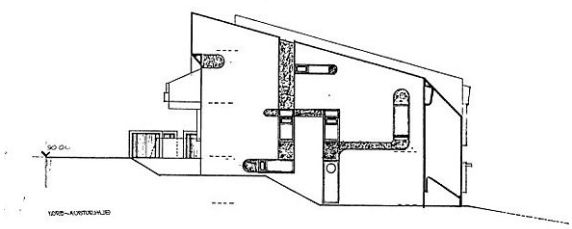
Brekkusel 20-36

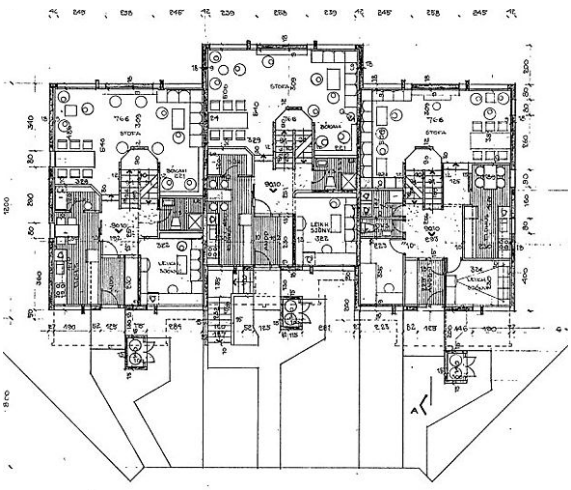
Formföst og falleg raðhús sem stallast hvert og eitt í þriggja húsa lengjum sem þrjár saman mynda sameiginlegan garð með leik- og dvalarsvæði. Áberandi mynstur er steypt á göflum sem tengir saman minni glugga. Innra flæði raðhúsanna er gott og hæðir á pöllum gefa stofu aukna lofthæð með gott aðgengi að garði.

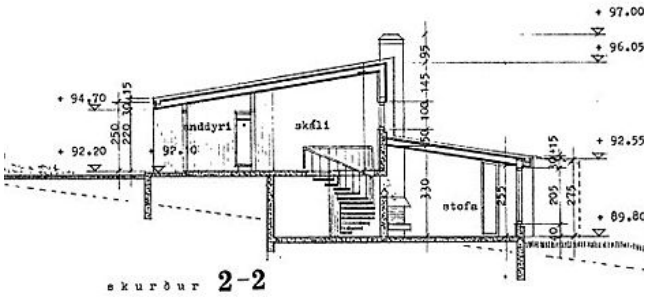

Arkitektar: Ormar Þór Guðmundsson og Örnólfur Hall
Teiknað: 1974

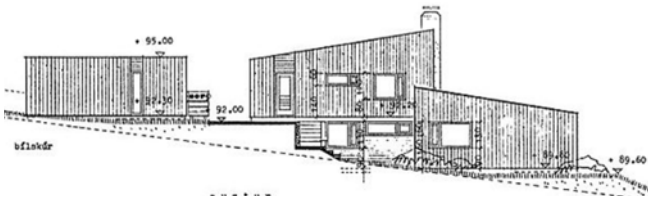
Rituhólar 7

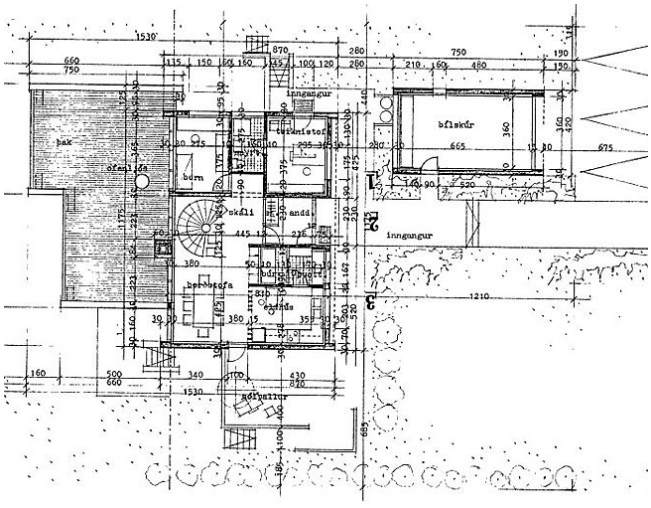
Látlaus og falleg bygging sem stallast með landhalla. Byggingahlutar með einhalla þaki, mynstursteypu og ákveðnum opnunum á móti útsýni yfir Elliðaárdal. Á aðkomu- og efri hæð hússins er útgengi út á verönd til vesturs frá eldhúsi og borðstofu. Arinstofa er á neðri hæð og útgengi af hæðinni út í garð til norðurs. Herbergi er að finna austan megin byggingar á báðum hæðum.

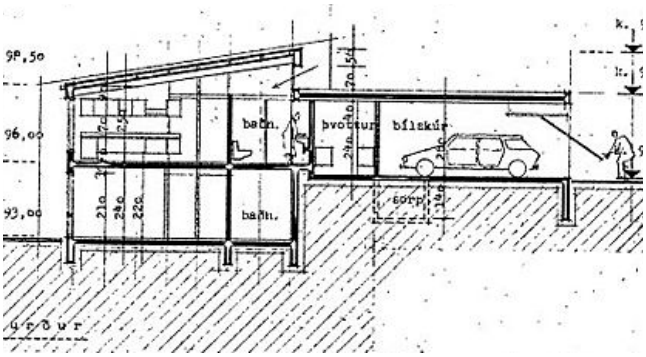

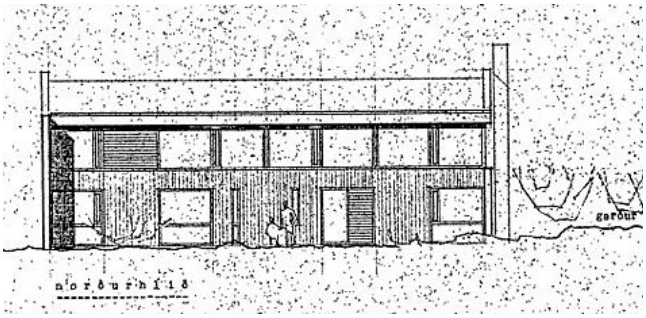
Arkitektar: Ulrik Arthursson og Haukur Viktorsson
Teiknað: 1977

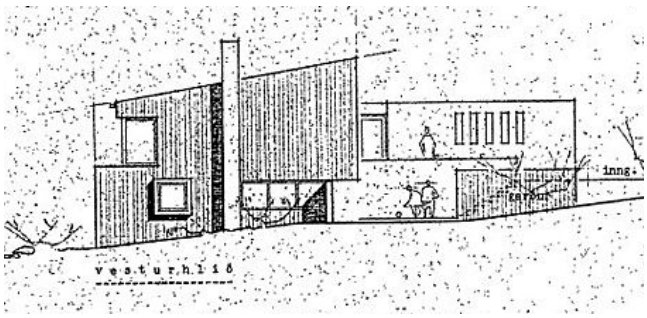
Fýlshólar 9

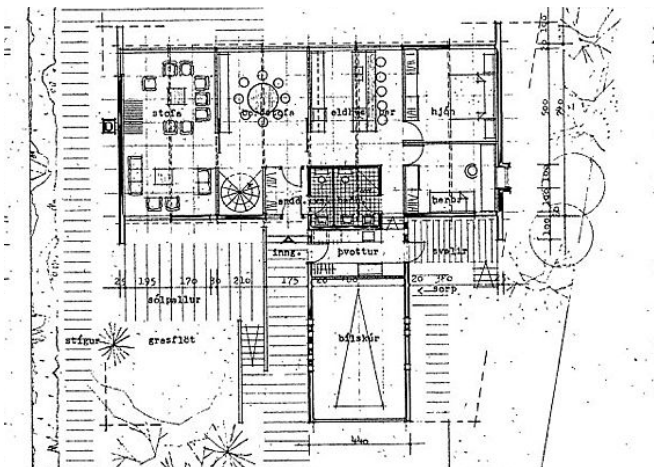

Athyglisverð lausn á samspili byggingar og garðrýma í þónokkrum landhalla. Byggingin er tveggja hæða með íverurými á efri hæð með stórum gluggaflötum til norðurs þar sem óhindrað útsýni er yfir Elliðaárdalinn og Esjuna. Tvö svefnherbergi eru á aðalhæð en flest eru á neðri hæðinni. Þar er einnig arinstofa með útgengi út í garð til norðurs. Sólarverönd er að finna aðkomumegin byggingar og sunnan megin hálfri hæð neðar. Óljós mörk eru á milli garðs norðan megin og opins svæðis Elliðaárdalar.

Arkitektar: Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson
Teiknað: 1973

Fylgiskjal 2: *Arnarbakki 2, 4-6 og 8. Húsakönnun*

Reykjavík, 26.06.2020
BSS20200060011
4.9.1

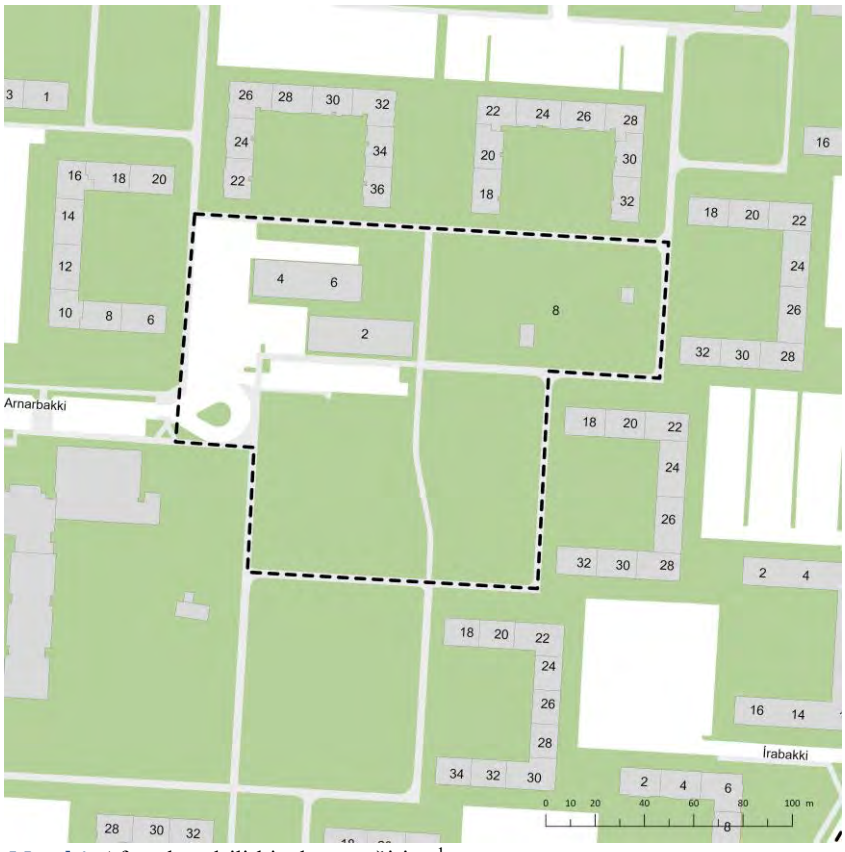
Arnarbakki 2, 4-6 og 8
Húsakönnun

Viðtakandi: Skipulagsfulltrúinn í Reykjavík

Sendandi: Borgarsögusafn Reykjavíkur

Arnarbakki 2, 4-6 og 8 – Húsakönnun: Húsaskrá og varðveislumat

Hér fer á eftir húsakönnun; sögulegt yfirlit, húsaskrá og varðveislumat, fyrir hús og mannvirki á deiliskipulagsreit við Arnarbakka (sjá afmörkun á mynd 1). Könnunin er unnin vegna deiliskipulags sem verið er að vinna fyrir reitinn. Innan reitsins eru lóðirnar Arnarbakki 2-6 og leikvöllur á opnu svæði sem í LUKR fær númerið Arnarbakki 8, en er ekki skilgreind lóð. Fyrirhuguð er uppbygging íbúðar- og verslunarhúsnæðis á svæðinu.

Mynd 1. Afmörkun deiliskipulagssvæðisins.[1]

[1] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhansson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur.

Hjá Borgarsögusafni er nú unnið að byggðakönnun fyrir borgarhlutann Breiðholt vegna hverfisskipulagsgerðar og mun sú könnun meðal annars taka til byggðar á svæðinu sem hér er til umfjöllunar. Þar eru hins vegar ekki skráð einstök hús og mannvirki eða lagt mat á varðveislugildi einstakra húsa, eins og gert er í hefðbundnum húsakönnunum sem unnar eru vegna deiliskipulags og lög um menningarminjar nr. 80/2012 kveða á um.[2] Slík skráning og varðveislumat húsa og mannvirkja á reitnum sem hér um ræðir hefur nú verið unnin og birtast niðurstöður hennar hér.

Á deiliskipulagsreitnum standa í dag fjögur stakstæð hús og mannvirki:

- Við Arnarbakka 2 stendur verslunar- og þjónustuhús sem var teiknað af Sigurði Ásmundssyni byggingartæknifræðingi og reist á árunum 1969-1971.
- Við Arnarbakka 4-6 stendur verslunar- og þjónustuhús sem var teiknað af Kjartani Sveinssyni byggingartæknifræðingi og byggt á árunum 1968-1969.
- Við Arnarbakka 8 (ekki skilgreind lóð) stendur gæsluvallarhús frá árinu 1993 teiknað af Kristínu Jónsdóttur arkitekt, fyrir byggingardeild borgarverkfræðings.
- Við Arnarbakka 8 (ekki skilgreind lóð) stendur rafmagnsdreifistöð (nr. 468) sem byggð var árið 1967 eftir teikningu Þorvaldar Kristmundssonar arkitekts.

Byggingarnar standa á opnu svæði í miðju hverfinu, sem afmarkast af götunni Arnarbakka. Í byggðakönnun Borgarsögusafns fyrir Breiðholtshverfi er lagt til að þetta svæði verði verndað með hverfisvernd, sem merk nýjung síns tíma í skipulagi, borgarhönnun og byggingartækni. Við allar breytingar á hverfinu og húsum innan þessa skal horfa til þeirra hugmynda og forsenda sem liggja að baki upprunalegu skipulagi þess og gæta þess að raska ekki þeim heildarsvip sem er á hverfinu og hönnun fjölbýlishúsanna.[3]

Sögulegt yfirlit

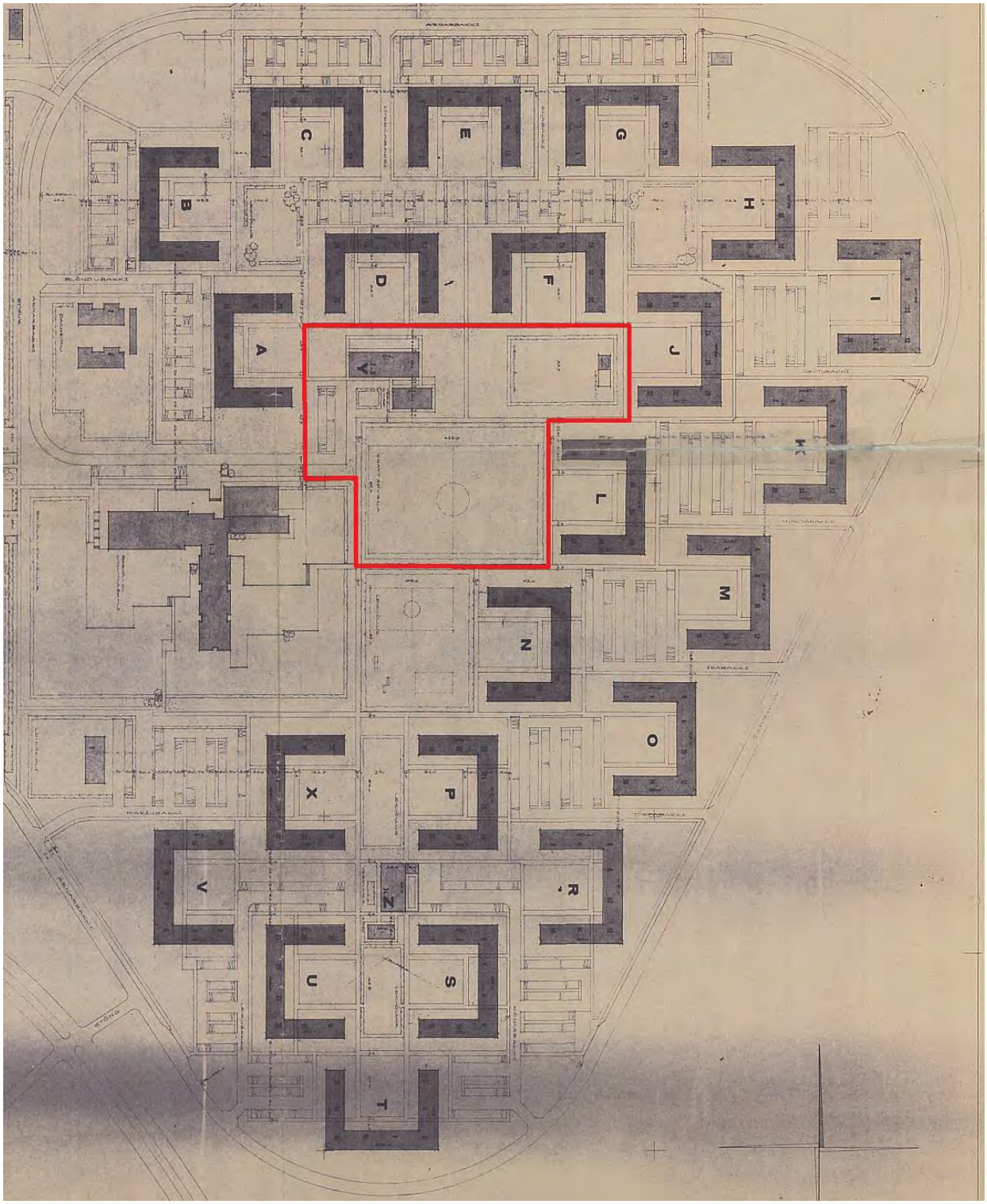
Rétt fyrir árið 1960 fór af stað aðalskipulagsvinna borgaryfirvalda sem náði hámarki árið 1966 með útgáfu Aðalskipulags Reykjavíkur 1962-1983. Það er stundum nefnt danska skipulagið því danskir sérfræðingar, þeir Peter Bredsdorff arkitekt og Anders Nyvig verkfræðingur, voru fengnir til þess að vinna að gerð þess. Þeir höfðu íslenska sérfræðinga sér til aðstoðar, þar á meðal Stefán Jónsson arkitekt og Reyni Vilhjálmsson landslagsarkitekt, sem voru fyrrverandi nemendur Bredsdorffs. Það sem einkenndi þetta aðalskipulag umfram annað, var að fallið var frá samfelldri borgarbyggð og þess í stað skipulögð úthverfi, sem voru tengd saman með hraðbrautum. Á þennan hátt voru íbúðabyggð og atvinnubyggð aðskilin og gangandi og akandi umferð aðgreind. Úthverfi eru stundum kölluð svefnhverfi því íbúarnir sækja atvinnu annað.[4]

---

[2] Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. – Sjá einnig: Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2.

[3] Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir o.fl. *Byggðakönnun. Borgarhluti 6 - Breiðholt*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 205. Reykjavík, 2020.

[4] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 6.

Mynd 2. Hluti deiliskipulags fyrir Neðra-Breiðholt.[5] Sýnir hvernig U-laga blokkir opnast inn á miðsvæði hverfisins. Svæðið sem er skoðað í þessari húsakönnun er afmarkað með rauðri línu. Innan þess er skilgreint verslunarsvæði í tveimur byggingum, gæsluvöllur, spennistöð og fótboltavöllur.

[5] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Arnarbakki) → „Breiðholt I“, sþ. 26.1.1966. Sjá einnig Skjalaver Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Skipulagsuppdrættir.

Árbær og Neðra-Breiðholt eru fyrstu raunverulegu úthverfi borgarinnar og skipulögð eftir þessari nýju hugmyndafræði aðalskipulagsins. Árið 1967 lá fyrir samþykkt skipulag af íbúðarbyggð í Neðra-Breiðholti, einnig kallað Breiðholt I. Stefán og Reynir voru aðalhöfundar skipulagsins, en unnu það í samstarfi við Perter Bredsdorff. Verkamannabústaðir Guðjóns Samúelssonar við Hringbraut voru að mati Bredsdroff vel heppnaðir. „Þar taldi hann líkt og margir fleiri vel hafa tekist til að skapa mannlega, barnvæna og skjólgóða umgjörð um daglegt líf.“[6] Þegar Stefán og Reynir hófu að skipuleggja Neðra-Breiðholt var upphafleg hugmynd þeirra að láta fjölbýlishúsin mynda lokaða ferninga, en fallið var frá því og allar blokkirnar eru þriggja hæða, U-laga með garði í miðju.[7] Breiddin á garðinum er rúmlega 40 metrar, sem er svipað og breiddin á garðinum við Verkamannabústaðina við Hringbraut, þó eru húsin við Hringbraut einni hæð lægri.

Mynd 3. Mynd tekin í nóvember árið 1969. Inngarðarnir við húsin voru fljótlega byggðir upp og þar eru m.a. leiksvæði, setbekkir og gróðurbeð.[8]

Skipulag Neðra-Breiðholts er einfalt og heilsteypt. Hverfið var skipulagt á þeim stað sem áður kallaðist Móholt og sléttu neðan Breiðholtshvarfs og er í um 60-70 metra hæð yfir sjó. Skipulagið byggir á þeirri meginhugmynd að ramma sléttuna inn með safnbraut sem nefnist Arnarbakki og liggur umhverfis hverfið og tengist miðsvæði þess. Innan Arnarbakka raðast U-laga fjölbýlishús á þremur hæðum, sem opnast inn að miðju hverfisins þar sem er opið svæði, grunnskóli og verslunar- og þjónustusvæði. Frá þessari sléttu handan við Arnarbakka, er aflíðandi halli með raðhúsum til vesturs og einbýlishúsum til norðurs. Kerfi göngustíga tengir U-laga fjölbýlishúsin innan Arnarbakka við miðsvæðið á þann hátt að hvergi þarf gangandi umferð að þvera umferðargötur. Á þennan hátt var reynt að tryggja umferðaröryggi barna á leið

[6] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 10.

[7] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 10

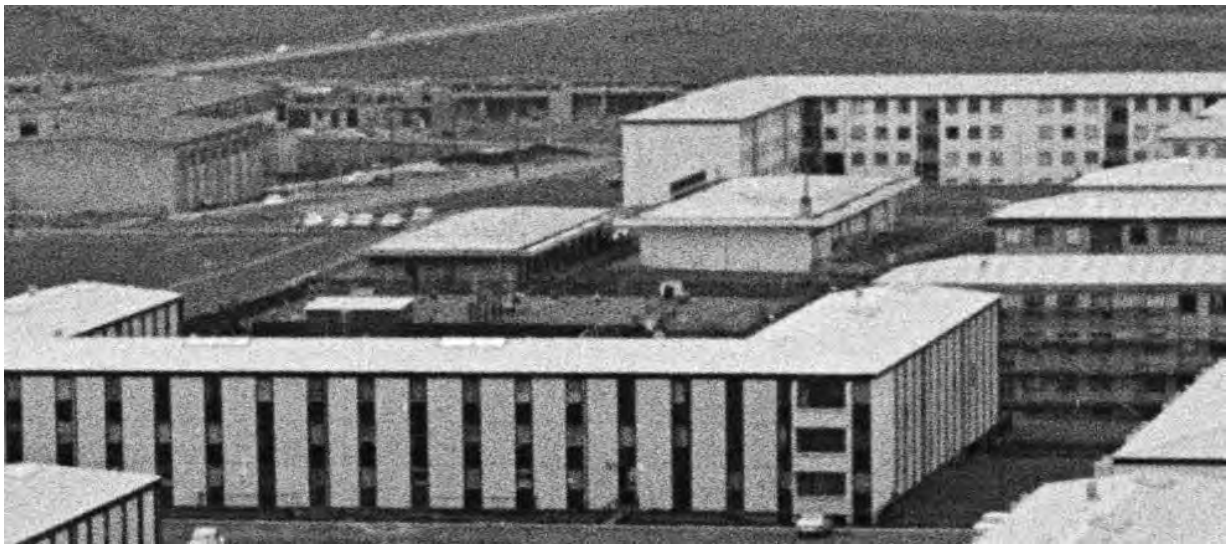
[8] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 RVK BRH 024 001 7-5. Ljósmyndari: Bragi Guðmundsson.

til og frá skóla og að verslunar- og þjónustusvæðinu. Göngustígar tengjast svo yfir Arnarbakka til vesturs um raðahúsabyggðina niður að Mjódd og til norðurs um einbýlishúsabyggðina sem snýr að Elliðaárdal. Einnig tengist hverfið með göngustígum til austurs upp í Efra-Breiðholt.[9]

Hér var um að ræða fyrsta uppbyggingaráfanga í Breiðholti, sem jafnframt var stærsta verkefni íslensks byggingariðnaðar fram að því. Veturinn 1967-1968 unnu um 200 manns við byggingarframkvæmdir í hverfinu. Slíkur fjöldi í sama byggingarverkefni var nýmæli á Íslandi. Byggingahraðinn var einnig mikill, því reisugilli síðustu blokkarinnar í Neðra-Breiðholti[10] var haldið í lok ársins 1968. Þá voru liðnir 22 mánuðir síðan framkvæmdir hófust. Á þessu stutta tímabili voru byggðar 312 íbúðir í 48 stigahúsum. Það jafngildir því að 1,4 íbúð hafi verið lokið á hverjum vinnudegi.[11]

Mynd 4. Hluti af mynd tekin í júní árið 1973, blokkirnar í Neðra-Breiðholti fullbyggðar.[12]

Mynd 5. Hluti af sömu mynd og hér að ofan sem sýnir betur verslunarhúsin og leikvöllinn í miðju hverfinu.

[9] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir". *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 8-9.

[10] Írabakki 18-34 var þó enn í byggingu og var ekki lokið fyrr en á árunum 1972-1975.

[11] Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann". *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt frá hugmynd að veruleika,* bls. 23.

[12] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 RVK BRH 041 7-1. Ljósmyndari: Bragi Guðmundsson.

Leikvöllur er staðsettur við hlið verslunarkjarnans og hefur verið þar frá upphafi (1968). Einnig er dreifistöð rafmagns á opnu svæði þar austan við (1967). Sunnan við verslunarkjarnann var í mörg ár stór fótboltavöllur sem var m.a. notaður til æfinga á vegum Íþróttafélags Reykjavíkur (ÍR). Í dag er þar grænt opið svæði með minni fótboltavelli, leiktækjum, göngustígum og trjágróðri, sjá mynd nr. 6.

Mynd 6. Loftmynd af svæðinu sem hér er til umfjöllunar árið 1979 til vinstri og árið 2019 til hægri.[13]

Jón B. Þórðarson kaupmaður í Reykjavík opnaði fyrsta verslunarhúsnæði í Breiðholti í lok ársins 1969, við Arnarbakka 4-6. Áður hafði Jón rekið verslunina í bráðabirgðahúsnæði á lóðinni frá júlí 1968. Búðin fékk nafnið *Breiðholtskjör* og var 450 fm að stærð auk kjallara sem í var vörulager verslunarinnar. Verslunin seldi hefðbundnar nýlendurvörur, en var einnig með kjötborð og brauðsölu. Sérstök mjólkurbúð var opnuð við hlið Breiðholtskjörs, vegna þess að ekki var heimilt að selja mjólk í matvöruverslunum á þessum árum. Eftir að sérstakar mjólkurbúðir voru aflagðar um 1977[14], var rýminu breytt í söluturn. Síðar var það rými sameinað verslunarrýminu.

Í afmörkuðu verslunarrými við hlið mjólkurbúðarinnar var *Lyfjabúð Breiðholts* opnuð árið 1970,[15] en *Sveinsbakarí* opnaði þar útibú árið 1989 og er þar starfandi í dag. Líkt og kemur fram á aðaluppdráttum hússins þá var það rými og kjallarinn undir því, upphaflega hugsað fyrir rekstur bakarís. Í austurenda hússins var opnuð fiskbúð á sama tíma og Breiðholtskjör og var hún rekin þar í um fjörutíu ár,[16] en þar er nú varpfélagið *Kistan*.[17]

[13] Borgarvefsjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/# → Velja „Opna valgugga“→ „Saga og þróun“,→ „Reyjavík 1979“ og Velja „Opna valgugga“→ „Myndefni“,→ „Lágflugsloftmynd 5/8/2019“.

[14] Sigurður Jóhannesson: „Endalok mjólkurbúðanna“. *Vísbending* 50.tbl. 33.árg. 21.12.2015. bls. 23.

[15] *Morgunblaðið*, 17.11.1996 bls. 32. (Minningargrein um Ingibjörgu Böðvarsdóttur lyfjafræðing.)

[16] Ekki er að fullu ljóst hvenær fiskbúðin lokaði, en hún var enn opin árið 2009. sbr. auglýsingu: *Breiðholtsblaðið* 8.tbl 16. árg. (ágúst 2009) bls. 2.

[17] *Morgunblaðið*, 20.12.1969. bls. 8 – *Tíminn*, 20.12.1969 bls. 2 – *Breiðholtsblaðið*, 1. tbl. 25 árg. bls. 4 – *www.visir.is/g/2019191128627*: „Breiðhyltingar fagna andlitslyftingu Arnarbakka“, 28.11.2019.

Mynd 7. Breiðholtskjör í mars 1972. Búið er að vinna skemmdir á ljósaskiltum verslunarinnar. Takið eftir vegg-flísunum á framhlið hússins. Á þessum tíma var Lyfjabúð Breiðholts rekin, en þar opnaði síðar Sveinsbakarí.[18]

Áður en Jón opnaði Breiðholtskjör hafði hann rekið ýmsar verslanir, s.s. verslunina *Þrótt* í Samtúni, *Kjötmiðstöðina* við Laugalæk og *Heimakjör* í Sólheimum. Segja má að hann hafi „fylgt Reykjavíkurborg í vexti hennar austur á bóginn."[19] Í viðtali við blaðið *Frjálsa verslun* árið 1972, sagði Jón m.a. að verslunin í Neðra-Breiðholti hefði orðið miklu meiri en hann gerði ráð fyrir „samkvæmt þeim tölum, sem ég fékk útreiknaðar frá borgaryfirvöldum á sínum tíma. Íbúafjöldin er miklu meiri og kaupgetan fólksins líka."[20] Taldi hann að um þúsund fleiri íbúar væru í Neðra-Breiðholti en reiknað hefði verið með, auk þess sem Efra-Breiðholt hafði verið í byggingu í tæplega tvö ár og þar hefði ekki verið verslun fyrst um sinn. Einnig væru íbúar Fossvogsins tíðir gestir í Breiðholtskjöri. Viðskiptavinahópur Breiðholtskjörs var því stór strax á fyrstu árum verslunarinnar.[21] Um íbúa Breiðholts sagði Jón einnig:

> Í Breiðholti njóta hinir efnaminnstu fyrirgreiðslu opinberra aðila varðandi húsnæði og hafa því í mörgum tilfellum ekki eins miklar peningaáhyggjur og þeir, sem sjálfir standa í að byggja. Þetta fólk fer ekki að

[18] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ALB 007 048 2-1 stór. Ljósmyndari: Gunnar Heiðdal.
[19] *Frjáls verslun*, 12. tbl. 01.12.1972 bls. 27.
[20] *Frjáls verslun*, 12. tbl. 01.12.1972 bls. 27.
[21] *Frjáls verslun*, 12. tbl. 01.12.1972 bls. 27.

rembast við að kaupa bíla eins og margir hinna, þó stórskuldugir séu. Það er ánægt með húsgögnin sín og sjónvarpið en veitir sér aftur á móti oft meira til daglegra þarfa en hinir, eins og til dæmis í mat.[22]

Svo virðist sem að á fyrstu árum Breiðholtskjörs hafi verið mikið um innbrot í verslunina og í flestum tilvikum náðust þjófarnir ekki. Jón sagði að svipað ástand hefði verið uppi á teninginum í Árbæjarhverfi, en ástandið hefði stórbatnað eftir að lögreglustöð var opnuð. „Nærvera lögreglunnar skapar mikið aðhald og þess vegna er geysilega brýnt, að komið verði upp lögreglustöð í Breiðholti vegna öryggis þess fólks, sem býr þar orðið og líka vegna marvíslegra verðmæta í verzlunum, vinnutækjum og fleiru.“ [23] Aðspurður um búðarhnupl á opnunartíma verslunarinnar, þá sagðist Jón ekki verða mikið var við það. En Breiðholtskjör var á þessum tíma að sögn Jóns, eina búðin í Reykjavík þar sem fylgst var með viðskiptavinum í gegnum sjónvarpskerfi. Um var að ræða eina myndavél og skjá og taldi Jón að þetta veitti mikið aðald. „Krakkarnir byrja á að líta í myndavélina þegar þau eru að falla fyrir freistingum og þá förum við strax fram og fylgjumst með þeim. Þetta á reyndar við um fullorðið fólk líka þó að það stundi þessa iðju ekki jafnmikið og krakkarnir.“[24]

Árið 1998 var Breiðholtskjör tekið til gjaldþrotaskipta og í kjölfarið opnaði verslunarkeðjan *10-11* verslun í húsnæðinu.[25] Sextán árum síðar, árið 2014, var opnuð þar verslunin *Iceland*[26] og er rekin þar enn í dag.

Mynd 7. Sennilega ein síðasta ljósmyndin af Breiðholtskjöri, tekin árið 1998, því stuttu síðar var *10-11* verslun opnuð í húsinu. Á myndinni má sjá að bakaríið og fiskbúðin voru opin, en einnig söluturnin og videoleigan Toppmyndir í Arnarbakka 2. Grænbláu flísarnar settu mikinn svip á framhlið verslunarhúsnæðisins, en í dag hefur verið málað yfir þær.[27]

[22] *Frjáls verslun*, 12. tbl. 01.12.1972 bls. 29.
[23] *Frjáls verslun*, 12. tbl. 01.12.1972 bls. 31.
[24] *Frjáls verslun*, 12. tbl. 01.12.1972 bls. 31.
[25] Þóroddur Bjarnasson, „Landnám í hverfum“. *Morgunblaðið*, 20.08.1998 bls. 6 (D-blað).
[26] *Fréttablaðið*, 19.03.2014. bls. 2 (Markaðurinn 24. tbl. 10. árg.)
[27] Þóroddur Bjarnasson, „Landnám í hverfum“. *Morgunblaðið*, 20.08.1998 bls. 6 (D-blað). Ljósmyndari: Jim Smart.

Árið 1971 var verslunar- og þjónustuhúsið að Arnarbakka 2 fullklárað. Húsið var teiknað af Sigurði Ámundasyni byggingatæknifræðingi og í samræmi við deiliskipulag Neðra-Breiðholts liggur húsið örlítið austar en samsíða húsinu að Arnarbakka 4-6 sem Breiðholtskjör, bakaríið og fiskbúðin voru rekin í og var teiknað af Kjartani Sveinssyni byggingartæknifræðingi. Þannig myndaðist stutt göngugata á milli húsanna tveggja og saman mynda þau eina heild.

Í Arnarbakka 2 voru nokkur aðskilin verslunarrými. Í fyrstu var gert ráð fyrir að þar yrði skóverkstæði og skóverslun, hárgreiðslustofa og rakari, vefnaðarvöruverslun, bóka- og leikfangavöruverslun og pósthús. Einnig var gert ráð fyrir almenningssalerni í austasta hluta hússins ásamt aðstöðu fyrir vörð. Ekki er ljóst hvort eða hversu lengi þessi salerni hafa verið starfrækt.[28]

Póstur og sími opnaði útibú í austasta hluta hússins vorið 1972. Ekkert virðist hafa orðið af opnun skóverkstæðis og skóbúðar í vestasta hluta þess, en árið 1975 opnaði Verslunarbanki Íslands útibú þar. Allt húsið var stækkað um tvo metra til suðurs og vesturs árið 1980 og bætt við næturlúgu fyrir bankann. Í kjölfar þess varð ósætti á milli Jóns í Breiðholtskjöri og Grétars Bernódussonar, sem hafði rekið rakarstofu og ísbúð í húsinu, sem hann hafði nú breytt í söluturn og óskaði eftir kvöldsöluleyfi fyrir. Jón í Breiðholtskjöri hafði sjálfur haft kvöldsöluleyfi frá árinu 1971. Þar sem borgarráð sá um að samþykkja slík leyfi, rataði málið inn á borð þess. Niðurstaða borgarráðs og borgarlögmanns var að borgarráð ætti ekki að hafa afskipti af því hverskonar verslun yrði rekin í Arnarbakka og ákvörðun um veitingu kvöldsöluleyfa skyldi ráðast af almennum sjónarmiðum, en einnig hagsmunum kaupmanna og hagsmunum íbúa hverfisins.[29]

Mynd 8. Í Arnarbakka 4-6 er nú matvöruverslunin Iceland, Sveinsbakarí og varpfélagið Kistan.[30]

[28] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Sjá teikningavef Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb. (Arnarbakki 2) Skoðað 20.05.2020.
[29] Bskjs. B/8716 – Bréf borgarlögmanns til borgarráðs dags. 22.01.1981.
[30] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 04.05.20.

Fyrir utan Verslunarbankann, pósthúsið, áðurnefnda rakarstofu og ísbúð sem varð að söluturni, þá var á þessum tíma starfrækt í húsinu bókabúð, sjónvarpsviðgerðarverkstæði, barnafataverslunog sportvöru- og búsáhaldaverslun, auk þess sem Íþróttafélag Reykjavíkur hafði fundaraðstöðu í húsinu.[31] Söluturninn varð síðar skyndibitastaður og rýmið sem pósthúsið var í breyttist í veitingastað árið 1990, sem þremur árum síðar var breytt í skátaheimili. Söluturninn og videóleigan *Toppmyndir* var til húsa þar sem Verslunarbankinn var áður og í hluta þess rýmis fengu vagnstjórar SVR aðstöðu árið 1998, en endastöð strætisvagna var við Breiðholtsskóla. Árið 2008 stóð til að opna sjúkraþjálfun í húsinu, en af því hefur sennilega ekki orðið og árið 2013 var opnuð þar húðflúrstofa sem starfrækt var í einhvern tíma.[32]

Mynd 9. Hársnyrtistofan í Arnarbakka 2, er eina starfandi fyrirtækið í húsinu í dag.[33]

Rekstur verslana og þjónustufyrirtækja í Arnarbakka virðist hafa gengið vel fram á miðjan níunda áratuginn. Mikið fjölmenni var í hverfinu, sérstaklega af börnum og ungu fólki. Öll Breiðholtshverfin voru skipulögð þannig að verslun og þjónusta væri staðsett í göngufæri fyrir íbúa. En uppúr miðjum níunda áratugnum fór að grafa undan þessum verslunarkjörnum. Komu þar til ýmsar ástæður sem ekki verða rýndar ofan í kjölinn hér, en ein af þeim voru breyttir verslunarhættir. Verslunarkjarnarnir urðu stærri og með fjölbreyttari verslunum á einum stað. Má þar nefna Kringluna, Skeifuna, en einnig Mjóddina, sem tók að byggjast uppúr miðjum níunda áratugnum og þangað fluttu mörg fyrirtæki, sem áður höfðu verið í verslunarkjörnum hverfanna. Þetta sést ágætlega á orðum Ólafs Stefáns Sveinssonar framkvæmdastjóra Kaupfélags Reykjavíkur og nágrennis (KRON), þegar haft var eftir honum í viðtali um uppbyggingu í Mjóddinni árið 1988 að viðskipti þar færu stöðugt vaxandi:

[31] Bskjs. B/8716 – Bréf borgarlögmanns til borgarráðs dags. 22.01.1981.
[32] Bskjs. B/8716.
[33] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 04.05.20.

„Mjóddin er vel staðsett“ sagði hann. „Aðrir þurfa að gefa eftir í samkeppninni. Viðskiptin hér aukast til dæmis á kostnað ýmissa minni þjónustukjarna í íbúðarhverfunum í nágrenninu. Til dæmis hafa bæði Búnaðar- og Verslunarbankinn flutt útibú sín í Breiðholti hingað.“ … „Það liggur í augum uppi að einhverstaðar þarf að gefa eftir, en það verður ekki hér.“[34]

Þegar þjónustustofnanir eins og bankar og pósthús tóku að færast úr verslunarkjörnum hverfanna og matvöruverslanir urðu stærri líkt og í Mjódd, þá tók að halla undan fæti fyrir aðrar verslanir í verslunarkjörnunum, eins og þeim sem voru í Arnarbakka. Í þessu samhengi má skoða orð Jóns í Breiðholtskjöri sem hann lét falla 16 árum fyrr, þegar hann var spurður um framtíð „kaupmannsins á horninu“ í hverfum borgarinnar. „Ég er hræddur um að þessum litlu búðum fækki verulega. En þegar verzlanir eru orðnar jafnstórar og Breiðholtskjör tel ég að þær haldi velli.“[35] Þannig virðist stærðarhagkvæmni hafa ráðið miklu um þróun verslunar á Íslandi og orðið til þess að stórar verslunarkeðjur keyptu upp minni verslanir.[36] Sú þróun varð svo örari þegar leið fram á 21. öldina og stuðlaði því miður ekki að rekstri lítilla verslana í hverfiskjörnum.

Árið 2018 samþykkt borgarráð að kaupa verslunarkjarnann í Arnarbakka til þess að stuðla að frekari uppbyggingu á svæðinu fyrir verslun, þjónustu og íbúðarhúsnæði. Þá voru aðeins matvöruverslunin *Iceland*, *Sveinsbakarí* og *Hársnyrtistofan Arnarbakka*, starfandi í húsunum. Önnur verslunarrými stóðu tóm.[37] Nú er unnið að gerð deiliskipulags fyrir svæðið og liggur þessi húsakönnun til grundvallar í þeirri vinnu.

Mynd 10. Aðkoman að verslunarkjarnanum í dag (2020). Samfélagsverkefnið Karlar í Skúrnum á vegum Rauða krossins er í Arnarbakka 2, þar sem Verslunarbanki Íslands var eitt sinn.[38]

[34] *Morgunblaðið*, 29.06.1988. bls. 21.
[35] *Frjáls verslun*, 01.12.1972. bls. 31.
[36] Þóroddur Bjarnason: “Landnámí hverfunum.” *Morgunblaðið*, 20.08.1998 (D-blað) bls. 6.
[37] Brynjólfur Þór Guðmundsson: „Vilja lífga upp á verslun í Breiðholti“ (https://www.ruv.is/frett/vilja-lifga-upp-a-verslun-i-breidholti)
[38] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 04.05.20.

Mynd 11. Suðurhlið Arnarbakka 2. Þarna voru eitt sinn inngangar í rakarastofu, bókabúð, efnalaug og skátaheimili.[39]

Mynd 12. Austurhlið Arnarbakka 2. Hér var áætlað að hafa almenningssalerni, en sennilega voru þau aldrei starfrækt.[40]

[39] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 04.05.20.
[40] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 04.05.20.

Mynd 12. Gæsluvallarhúsið á leikvellinum sem er austan við verslunarkjarnann.[41]

Mynd 13. Spennistöðin sem er á opna svæðinu austan við leikvölllinn.[42]

[41] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 04.05.20.
[42] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 02.06.20.

Mynd 14. Sunnan við verslunarhúsin er stórt opið svæði, þar sem áður var stór fótboltavöllur, en nú eru þar göngustígar, bekkir, leiktæki og fallegur gróður.[43]

[43] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 02.06.20.

Varðveislumat húsa og mannvirkja á ofangreindu svæði [44]

Ekkert þeirra húsa sem standa á reitnum í dag er friðlýst eða falla undir ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012 um friðun eða umsagnarskyldu vegna aldurs.[45]

Húsin eru hluti af heildstæðu skipulagi byggðar í Neðra-Breiðholti, sem Borgarsögusafn hefur lagt til að njóti hverfisverndar í gulum flokki.[46] Sú niðurstaða er birt í byggðakönnun safnsins fyrir borgarhlutann Breiðholt, sem unnin var vegna vinnu við gerð hverfisskipulags fyrir borgarhlutann.[47] Eftirfarandi er niðurstaða varðveislumats úr skýrslunni:

GULUR FLOKKUR: ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Fyrir þau hús og heildir sem vernduð eru í gulum flokki gilda þau almennu verndunarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu[48] eiga við um:

- Milligulan flokk: *Svæði sem lagt er til að vernda*
- Ljósgulan flokk: *Byggðamynstur sem lagt er til að vernda*

- *Lagt er til að svip húsa verði sem minnst raskað, t.d. þak- og gluggagerðum.*
- *Upprunaleg veggáferð (t.d. múrlitur) húsa haldist, þar sem hún hefur varðveist.*
- *Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.*
- *Breytingar taki mið af mælikvarða byggðar og hlutföllum húsa.*

Hverfi fjölbýlishúsa innan Arnarbakka (Bakkarnir) – Skipulag samþykkt 1966. Höfundar skipulags: Stefán Jónsson arkitekt og Reynir Vilhjálmsson landslagsarkitekt.

Um er að ræða fastmótaða íbúðabyggð þriggja hæða U-laga fjölbýlishúsa. Hverfið var hið fyrsta sinnar tegundar í Reykjavík, en í skipulagi þess er aðskilnaður akandi og gangandi umferðar ríkjandi og byggðin hverfist um sameiginlegt miðsvæði þar sem bílaumferð kemst ekki að. Auk þess var ný byggingartækni með forsteyptum einingum notuð við byggingu hverfisins sem átti eftir að hafa áhrif á byggðina sem á eftir kom. Skipulag hverfisins er formfast, reglulegt og mjög upprunalegt. Hönnun fjölbýlishúsanna er jafnframt mjög fastmótuð, blokkirnar lúta allar sömu hlutfalls-, form- og

[44] Borgarsögusafn (áður Árbæjarsafn) hefur unnið út frá því að tillögur um verndun húsa og mannvirkja sem settar eru fram í húsakönnunum safnsins séu tillögur um viðbót við eða endurskoðun á húsverndarskrá Reykjavíkur. Húsverndarskrá Reykjavíkur var upphaflega gefin út í þemaheftinu *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar* sem fylgdi *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Þar segir: "Húsverndarskráin er grunnur að framtíðarstefnumótun í húsverndarmálum í Reykjavík og mun hún verða staðsett á Árbæjarsafni. Tillögur um verndun og friðun eru gerðar á grundvelli hennar og mun hún verða yfirfarin með reglulegu millibili" (bls. 9).

[45] Sjá lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013. VII. kafli. Verndun og varðveisla húsa og mannvirkja, 29. og 30. gr.

[46] Sjá skilgreiningu hverfisverndar í skipulagslögum nr. 123/2010 – Sjá skilgreiningu hverfisverndarflokka í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030*. C-hluta: „Fylgiskjöl". „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna". Vefslóð: http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.

[47] Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir o.fl.: *Byggðakönnun. Borgarhluti 6 - Breiðholt.* Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 205. Reykjavík, 2020.

[48] *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar.* Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016.*

stærðarlögmálum og því er mikill heildarsvipur yfir hverfinu, sem hefur tekið litlum breytingum í tímans rás.

Lagt er til að hverfið verði verndað með hverfisvernd, sem skipulagsleg heild og merk nýjung síns tíma í skipulagi, borgarhönnun og byggingartækni. Við breytingar á hverfinu og húsum innan þess verði horft til þeirra hugmynda og forsenda sem liggja að baki upprunlegu skipulagi þess og þess gætt að raska ekki þeim heildarsvip sem er á hverfinu og hönnun fjölbýlishúsanna. Sjá afmörkun verndar á húsverndarkorti.

HÚSVERNDARKORT
Borgarhluti 6 – Breiðholt
BREIÐHOLT I: NEÐRA-BREIÐHOLT

Virðingarfyllst,
fyrir hönd Borgarsögusafns:

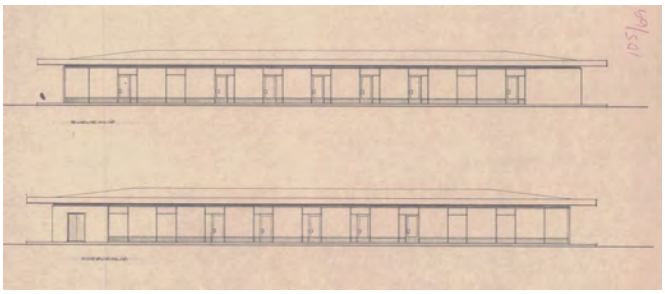
Bragi Bergsson, sagnfræðingur
Drífa Kristín Þrastardóttir, verkefnastjóri / húsvernd
María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna

Afrit í tölvupósti:
Minjastofnun Íslands

Byggingarár **1971**

Arnarbakki 2

Fyrsti eigandi	**Hönnun**	**Upphafleg notkun**
Sigurður Halldórsson ofl.	Sigurður Ámundason byggingartæknifræðingur	Verslun og þjónusta

Upphafleg gerð		**Upphaflegt útlit**
Tegund	Steinsteypt	Einlyft
Klæðning	Múrsléttað	
Þakgerð	Mænisþak	
Þakklæðning	Bárujárn	
Undirstöður	Steinsteyptar	

Helstu breytingar		**Hönnuðir breytinga**	
1980	Stækkun	Sigurður Ámundason	byggt.fr
1985	Gluggabreyting	Sigurður Ámundason	byggt.fr
1986	Innra skipulagi br.	Erlendur Hjálmarsson	byggfr.
1991	Innra skipulagi br.	Guðmundur Gunnarsson	arkitekt
1993	Innra skipulagi br.	Gunnar S. Óskarsson	arkitekt
1998	Innra skipulagi br.	Dagný Helgadóttir	arkitekt
2000	Innra skipulagi br.	Jón Róbert Karlsson	byggfr.
2002	Innra skipulagi br.	Brynjar Daníelsson	byggfr.
2006	Innra skipulagi br.	Jón Róbert Karlsson	byggfr.
2008	Innra skipulagi br.	Gunnlaugur Jónasson	arkitekt
2013	Innra skipulagi br.	Gunnlaugur Jónasson	arkitekt

Saga

Verslunarhúsið að Arnarbakka 2 var byggt á árunum 1969-1971 og var brunavirt í apríl 1972.

Í gegnum tíðina hefur ýmis þjónusta og verslun verið starfrækt í húsinu, til lengri og skemmri tíma. Má þar t.d. nefna rakarastofu, hárgreiðslustofu, efnalaug, vefnaðarvöruverslun, bókabúð og pósthús. *Verslunarbanki Íslands* opnaði útibú í húsinu árið 1975 þar til hann flutti í Mjóddina árið 1988. Í húsinu var einnig um tíma starfandi ísbúð og söluturn, sem varð síðar skyndibitastaður. Veitingastaður var opnaður þar sem pósthúsið var áður árið 1990, en þremur árum síðar var rýmið tekið undir skátaheimili. Vagnstjórar SVR fengu aðstöðu í hluta hússins þar sem sölutrurninn og videoleigan *Toppmyndir* var til húsa, en Verslunarbankinn hafði verið áður. Árið 2008 stóð til að innrétta rými fyrir sjúkraþjálfun í húsinu, en af því hefur sennilega ekki orðið. Árið 2013 var opnuð húðflúrstofa í húsinu og var hún starfandi í einhvern tíma.

Árið 2018 keypti Reykjavíkurborg öll húsin á lóðinni með það að markmiði að stuðla að og styrkja verslun og þjónustu í húsunum.

Í dag (2020) virðist sem Hárgreiðslustofan sé eina starfandi fyrirtækið í húsinu auk þess sem samfélagsverkefnið *Karlar í skúrnum*, eru þar með aðstöðu.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Verslunarhús á einni hæð. Einkennandi er djúpur þakkantur sem nær út fyrir útveggi hússins og myndar skjól fyrir gangandi vegfarendur meðfram húsinu.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs**. Hluti af verslunarkjarna íbúðahverfis þar sem hefur verið fjölbreytt þjónusta í gegnum tíðina, m.a. skóbúð, hárgreiðslustofa, vefnaðarvöruverslun, bókabúð, efnalaug, pósthús, banki og í seinni tíð söluturn, skyndibitastaður, skátaheimili og húðflúrstofa.

Umhverfisgildi: **Hátt**. Er á skilgreindri verslunar- og þjónustulóð sem tengist opnu grænu svæði í miðju íbúðahverfi. Ein hugmyndin að baki skipulagi Neðra-Breiðholts er þessi staðsetning þjónustu í hjarta hverfisins þar sem akandi umferð er haldið í lágmarki og gangandi umferð sett í öndvegi. Myndar heild með Arnarbakka 4-6.

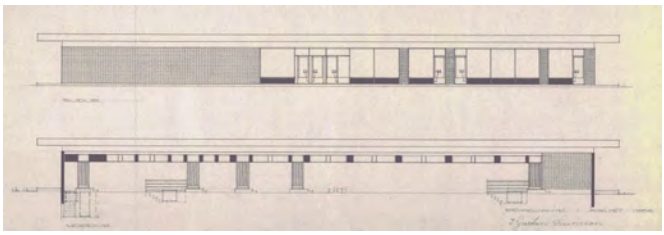
Upprunaleg gerð: **Miðlungs** gildi. Hefur verið stækkað og innra skipulagi breytt mikið.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.** Djúpur þakkantur er helsta sérkenni hússins. Það er hluti af heildstæðu skipulagi byggðar í Neðra-Breiðholti (Bakkanna) sem lagt er til að njóti verndar í **gulum flokki:** ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 205/2020).

Byggingarár **1968**

Arnarbakki 4-6

Fyrsti eigandi	**Hönnun**	**Upphafleg notkun**
Jón B. Þórðarson kaupmaður	Kjartan Sveinsson byggingartæknifræðingur	Verslun

Upphafleg gerð		**Upphaflegt útlit**	**Helstu breytingar**		**Hönnuðir breytinga**	
Tegund	Steinsteypt	Einlyft	1999	Innra skipulagi br.	Jón Róbert Karlsson	byggfr.
Klæðning	Múrsléttað	Kjallari	2014	Innra skipulagi br.	Halldór Guðmundsson	arkitekt
Þakgerð	Mænisþak		2016	Innra skipulagi br.	Halldór Guðmundsson	arkitekt
Þakklæðning	Bárujárn					
Undirstöður	Steinsteyptar					

Saga

Jón B. Þórðarsson kaupmaður stóð fyrir byggingu hússins á árunum 1968-1969. Það er teiknað af Kjartani Sveinssyni byggingatæknifræðingi.

Húsið er á einni hæð með kjallara og var brunavirt í lok desember 1969. Á fyrstu hæðinni var verslunin *Breiðholtskjör*, sem var kjöt og nýlenduvöruverslun. Sérstök mjólkurbúð var rekin í afmörkuðu rými við hlið verslunarinnar. Þá var einnig rekin fiskbúð í austasta hluta hússins. Þegar brunavirðingin var gerð var verslunarrýmið á milli mjólkurbúðarinnar og fiskbúðarinnar enn í fokheldu ástandi. Það var hugsað fyrir bakarí, en stuttu síðar var opnuð þar *Lyfjabúð Breiðholts*. Árið 1989 flutti *Sveinsbakarí* í húsið og hefur verið þar síðan með brauðgerð. Eftir að heimilt var að selja mjólk í kjörbúðum opnaði Jón söluturn í rými mjólkurbúðarinnar. Síðar var verslunin stækkuð og rýmin sameinuð í eitt. Í kjallara hússins var vörulager, kæli- og frystigeymslur, ásamt skirfstofu, kaffistofu og salernum. Á milli hæða var vörulyfta. *Breiðholtskjör* var rekið í húsinu til ársins 1998, þegar verslunarkeðjan *10-11* opnaði þar verslun. Árið 2014 var verslunin *Iceland* opnuð í húsinu og er rekin þar í dag (2020). Sveinsbakarí er enn í rekstri í húsinu, en í stað fiskbúðarinnar er komið þar varpfélagið *Kistan*.

Árið 2018 keypti Reykjavíkurborg öll húsin á lóðinni með það að markmiði að stuðla að og styrkja verslun og þjónustu í húsunum.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Verslunarhús á einni hæð með kjallara. Djúpur steytpur þakkantur einkennir húsið og nær út fyrir útveggi þess og myndar skjól fyrir gangandi vegfarendur meðfram húsinu. Veggflísar í blágrænum litum settu upphaflega svip á húsið. Höfundarverk Kjartans Sveinssonar.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs**. Hluti af verslunarkjarna íbúðahverfis. Jón B. Þórðarsson verslunarmaður lét byggja húsið fyrir verslun sína Breiðholtskjör. Í húsinu var einnig rekin mjólkurbúð, söluturn, lyfjabúð, bakarí og fiskbúð.

Umhverfisgildi: **Hátt**. Er á skilgreindri verslunar- og þjónustulóð sem tengist opnu grænu svæði í miðju íbúðahverfi. Ein hugmyndin að baki skipulagi Neðra-Breiðholts er þessi staðsetning þjónustu í hjarta hverfisins þar sem akandi umferð er haldið í lágmarki og gangandi umferð sett í öndvegi. Myndar heild með Arnarbakka 2.

Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Húsinu hefur lítið verið breytt, utan þess að málað hefur verið yfir upphaflegar veggflísar á útveggjum.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.** Djúpur þakkantur er helsta sérkenni hússins. Það er hluti af heildstæðu skipulagi byggðar í Neðra-Breiðholti (Bakkanna) sem lagt er til að njóti verndar í **gulum flokki:** ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 205/2020).

Byggingarár **1993**

Arnarbakki 8

Fyrsti eigandi Reykjavíkurborg

Hönnun Kristín Jónsdóttir
byggd. borgarverkfræðings

Upphafleg notkun
Gæsluvallarhús

Upphafleg gerð		Upphaflegt útlit	Helstu breytingar		Hönnuðir breytinga	
Tegund	Timburgrind	Einlyft	2016	Flóttahurð	Dagný Helgadóttir	arkitekt
Klæðning	Timbur					
Þakgerð	Mænisþak					
Þakklæðning	Bárujárn					
Undirstöður						

Saga

Gæsluvallarhús sem var byggt var á svæðinu árið 1993. Áður stóðu þar tvö eldri hús sem voru fjarlægð þegar núverandi hús var byggt, annars vegar leikvallarskýli byggt 1968 eftir teikningum Gísla Halldórssonar arkitekts og hins vegar gæsluvallarhús byggt 1978 eftir teikningum Geirharðs Þorsteinssonar og Hróbjarts Hróbjartssonar.

Samkvæmt deiliskipulagi er svæðið sem húsið stendur á hugsað sem leiksvæði barna.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Lágt** gildi. Einfalt timburhús, gæsluvallarhús. Samskonar hús, byggð eftir sömu teikningu, er að finna víða í borgarlandinu.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs**. Byggt sem aðstaða fyrir starfsfólk og börn á einum af gæsluvöllum borgarinnar.

Umhverfisgildi: **Miðlungs**. Húsið fellur ágætlega að grónu umhverfi sínu.

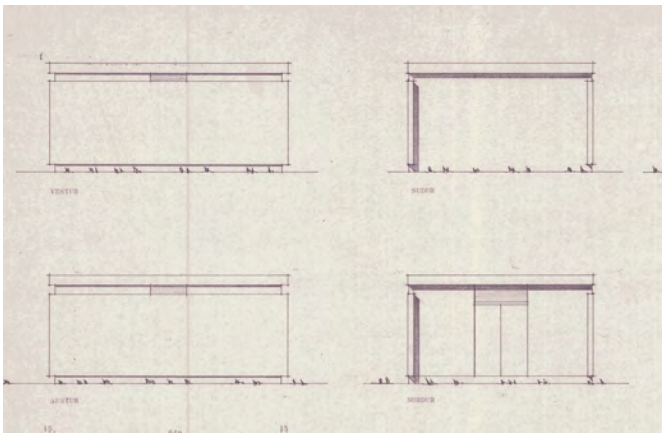
Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Húsinu hefur lítið verið breytt.

Varðveislugildi: **Húsið hefur lágt varðveislugildi.** Það er hluti af heildstæðu skipulagi byggðar í Neðra-Breiðholti (Bakkanna) sem lagt er til að njóti verndar í **gulum flokki:** ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 205/2020).

Byggingarár **1967**

Arnarbakki 8

Fyrsti eigandi	**Hönnun**	**Upphafleg notkun**
Rafmagnsveita Reykjavíkur	Þorvaldur Kristmundsson arkitekt	Spennistöð

Upphafleg gerð		**Upphaflegt útlit**	**Helstu breytingar**		**Hönnuðir breytinga**	
Tegund	Steinsteypt	Einlyft	2007	Ný hurð	Ferdinand Alfreðsson	arkitekt
Klæðning				Innra skipulagi br.		
Þakgerð	Flatt þak					
Þakklæðning						
Undirstöður						

Saga

Dreifistöð (spennistöð) teiknuð af Þorvaldi Kristmundssyni arkitekt. Aðrar slíkar dreifistöðvar, byggðar eftir sömu teikningu, er að finna víða í borgarlandinu.

Samkvæmt skipulagi er svæðið sem dreifistöðin stendur á hugsað sem leiksvæði barna.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Lágt** gildi. Einfalt steinsteypt spennistöðvarhús. Samskonar hús, byggð eftir sömu teikningu, er að finna víða í borgarlandinu.

Menningarsögulegt gildi: **Lágt**. Hluti af innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: **Lágt**. Stendur á skilgreindu opnu svæði, án tengsla við umhverfið.

Upprunaleg gerð: **Miðlungs** gildi. Var breytt 2007 þegar bætt var við inngönguhurð og innra rými skipt niður.

Varðveislugildi: **Húsið hefur lágt varðveislugildi.** Það er hluti af heildstæðu skipulagi byggðar í Neðra-Breiðholti (Bakkanna) sem lagt er til að njóti verndar í **gulum flokki:** ***Samstæður húsa og heildir*** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 205/2020).

Fylgiskjal 3: *Fellagarðar. Eddufell 2-8, Drafnarfell 6-18 og Völvufell 7-21. Húsakönnun*

Reykjavík, 13.7.2020
BSS20200070001
4.9.1

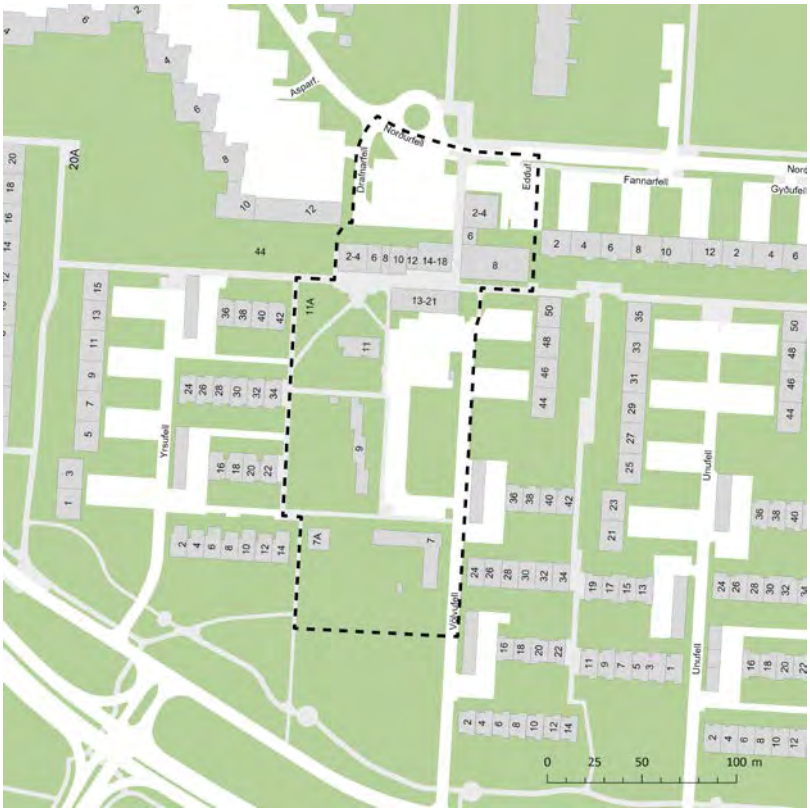
Fellagarðar
Eddufell 2-8, Drafnarfell 6-18 og Völvufell 7-21.
Húsakönnun

Viðtakandi: Skipulagsfulltrúinn í Reykjavík

Sendandi: Borgarsögusafn Reykjavíkur

Eddufell 2-8, Drafnarfell 6-18 og Völvufell 7-21 – Húsakönnun: Húsaskrá og varðveislumat

Hér fer á eftir húsakönnun; sögulegt yfirlit, húsaskrá og varðveislumat, fyrir hús og mannvirki á deiliskipulagsreit í Efra-Breiðholti (sjá afmörkun á mynd 1). Könnunin er unnin vegna deiliskipulags sem verið er að vinna fyrir reitinn. Innan reitsins eru lóðirnar Eddufell 2-8, Drafnarfell 6-18 og Völvufell 7-21.

Mynd 1. Afmörkun deiliskipulagssvæðisins. [1]

[1] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur.

Hjá Borgarsögusafni er nú unnið að byggðakönnun fyrir borgarhlutann Breiðholt vegna hverfisskipulagsgerðar og mun sú könnun meðal annars taka til byggðar á svæðinu sem hér er til umfjöllunar. Þar eru hins vegar ekki skráð einstök hús og mannvirki eða lagt mat á varðveislugildi einstakra húsa, eins og gert er í hefðbundnum húsakönnun sem unnar eru vegna deiliskipulags og lög um menningarminjar nr. 80/2012 kveða á um.[2] Slík skráning og varðveislumat húsa og mannvirkja á reitnum sem hér um ræðir hefur nú verið unnin og birtast niðurstöður hennar hér.

Á deiliskipulagsreitnum standa í dag níu stakstæð hús og mannvirki:

- Við Eddufell 2-6 stendur verslunar- og þjónustuhús sem var teiknað af Kjartani Sveinssyni byggingartæknifræðingi og reist árið 1981.
- Við Eddufell 8 stendur fjölbýlishús sem áður var verslunar- og þjónustuhús teiknað af Þorvaldi Kristmundssyni arkitekt og byggt á árunum 1971-1972, en var breytt árið 2015 eftir teikningum Guðna Pálssonar arkitekts.
- Við Drafnarfell 6-18 stendur verslunar- og þjónustuhús sem var teiknað af arkitektunum Úlrik Arthúrssyni og Hauki Viktorssyni og byggt á árunum 1974-1978.
- Við Völvufell 7 stendur leikskóli sem var reistur árið 1974. Uppdrættir af húsinu er gerðir hjá arkitektastofu Guðmundar Kr. Guðmundssonar og Ólafs Sigurðssonar, en þeir skrifa ekki nafn sitt á uppdráttinn. Um er að ræða innflutt einingahús úr timbri frá Noregi (Moelven), sem var komið fyrir á steyptum undirstöðum á lóðinni.
- Við Völvufell 7a stendur leikskóli/dagheimili sem var reistur árið 1978 eftir teikningum arkitektanna Guðmundar Kr. Guðmundssonar og Ólafs Sigurðssonar.
- Við Völvufell 9 stendur leikskóli sem var byggður á árunum 1972-1973 eftir teikningum Guðmundar Kr. Guðmundssonar arkitekts.
- Við Völvufell 11 stendur hús sem var byggt á árunum 1979-1980 eftir teikningum Njarðar Geirdal arkitekts.
- Við Völvufell 11a, stendur ekkert hús í dag. Þar stóð áður bráðabirgða húsnæði fyrir heilsugæslustöð í Breiðholti, sem var sett þar niður um 1981 og fjarlægt um 1989.
- Við Völvufell 13-21 stendur verslunar- og þjónustuhús byggt árið 1971-1972 eftir teikningum Kjartans Sveinssonar byggingartæknifræðings.
- Við Völvufell 13a stendur spennistöð sem byggð var árið 1975 eftir teikningu Guðmundar Kr. Kristinssonar arkitekts.

[2] Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr. – Sjá einnig: Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 – *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2.

Mynd 2. Loftmynd af Efra-Breiðholti. Í suðurhlutanum er Fellahverfið og Hólahverfið í norðri. Á milli þeirra er miðsvæði þar sem er að finna skóla, íþróttasvæði og opin svæði. Svæðið sem hér er til umfjöllunar er merkt með rauðu.[3]

[3] Kort úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur.

Sögulegt yfirlit

Rétt fyrir árið 1960 fór af stað aðalskipulagsvinna borgaryfirvalda sem náði hámarki árið 1966 með útgáfu Aðalskipulags Reykjavíkur 1962-1983. Það er stundum nefnt danska skipulagið því danskir sérfræðingar, þeir Peter Bredsdorff arkitekt og Anders Nyvig verkfræðingur, voru fengnir til þess að vinna að gerð þess. Þeir höfðu íslenska sérfræðinga sér til aðstoðar, þar á meðal Stefán Jónsson arkitekt og Reyni Vilhjálmsson landslagsarkitekt, sem voru fyrrverandi nemendur Bredsdorffs. Það sem einkenndi þetta aðalskipulag umfram annað, var að fallið var frá samfelldri borgarbyggð og þess í stað skipulögð úthverfi, sem voru tengd saman með hraðbrautum. Á þennan hátt voru íbúðabyggð og atvinnubyggð aðskilin og gangandi og akandi umferð aðgreind. Úthverfi eru stundum kölluð svefnhverfi því íbúarnir sækja atvinnu annað.[4]

Árbær og Breiðholt eru fyrstu raunverulegu úthverfi borgarinnar og skipulögð eftir þessari nýju hugmyndafræði aðalskipulagsins. Árið 1967 var hafist handa við að byggja í Neðra-Breiðholti, einnig kallað Breiðholt I.[5] Uppbygging í Breiðholti var vegna mikils skorts á íbúðarhúsnæði í borginni og var um að ræða samstarfsverkefni ríkisstjórnarinnar, verkalýðshreyfinga og Reykjavíkurborgar. Byggja átti 1250 íbúðir fyrir láglaunafólk og vegna þess hve verkefnið var umfangsmikið var komið á fót svokallaðri *Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar* (FB). Fyrsti byggingaráfangi nefndarinnar voru 312 íbúðir í U-blokkum í Neðra-Breiðholti á árunum 1967-1968. Búið var að skipuleggja svæðið áður en FB tók til starfa og hafði nefndin því ekki áhrif á hönnun skipulagsins. FB var ósátt við ýmislegt m.a. að blokkirnar væru U-laga, byggingarsvæðið hefði ekki verið tilbúið og aðkeyrsla að svæðinu því erfið, auk þess sem aðrir verktakar hefðu verð að reisa blokkir í hverfinu á sama tíma.[6] „Við hefðum til dæmis fremur kosið að hafa húsin 4ra hæða, m.a. vegna þess, að það er hæst, sem byggja má án lyftu. En við urðum að reisa 3ja hæða hús, sem er dýrara pr. íbúð en 4ra hæða hús, … Þá gera vinklarnir á húsunum allar framkvæmdir við uppsteypu mun viðameiri og dýrari, en ef þau væru bein lína húsin.“ sögu Björn Ólafsson verkfræðingur og Ólafur Sigurðsson arktitekt, starfsmenn FB.[7]

Haustið 1969 var hófst næsti byggingaráfangi FB í Efra-Breiðholti, öðru nafni Breiðholt III. Þar átti að byggja 900 íbúðir og þar hafði FB frjálsari hendur um hvernig blokkirnar yrðu hannaðar.[8] Þar skipulagði FB svæðið og var ekki bundin af öðru skipulagi eins og í Neðra-Breiðholti. Arkitektarnir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson fengu það verkefni að skipuleggja hverfið og lagði FB áherslu á að hægt yrði að koma að stórvirkari vinnuvélum en í Neðra-Breiðholti og beita fjöldaframleiðsluaðferðum við byggingu húsanna. Breiðholt III er í raun þrískipt (sjá mynd nr. 2), í suðri er Fellahverfið þar sem götunöfn enda á -fell, það var kallað suðurdeild af skipulagshöfundunum. Hólahverfið er í norðri og var kallað norðurdeild, en þar bera götunöfnin endinguna -hólar. Á milli Fella og Hóla er miðsvæði þar sem eru staðsettir tveir grunnskólar, framhaldsskóli, sundlaug, bókasafn, íþróttavöllur, menningarmiðstöð og heilsugæslustöð.[9]

---

[4] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 6.

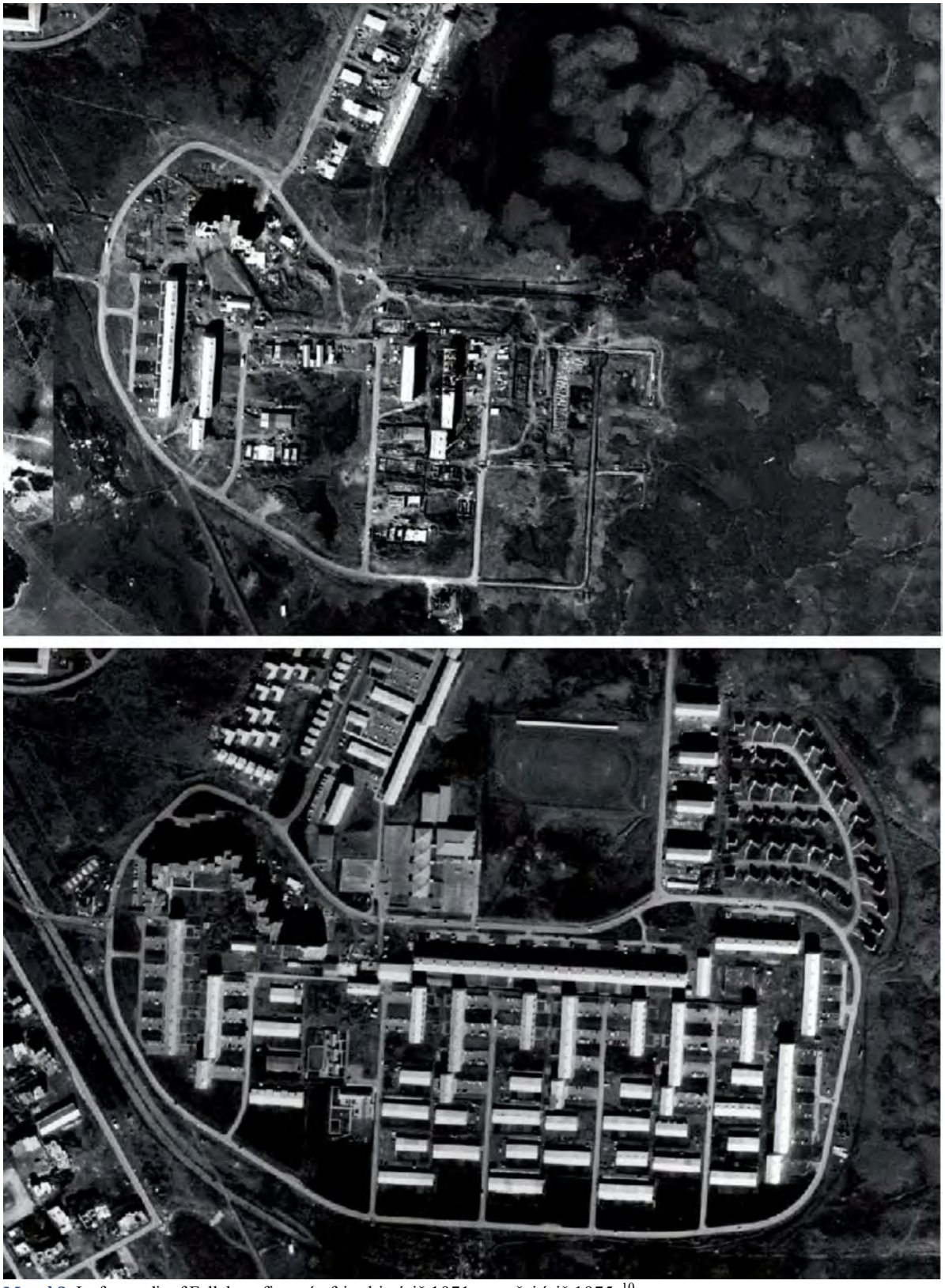
[5] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 10.

[6] Bragi Bergsson: *Fellahverfið í Efra-Breiðholti. Uppbygging hverfisins og íbúar þess á árunum 1970-1985*, (BA ritgerð í sagnfræði 2003) bls. 7-14.

[7] *Vísir* 22.07.1968 bls. 9. (Fyrsti áfangi Breiðholtsframkvæmdanna hefur veitt dýrmæta reynslu.)

[8] Eggert Þór Bernharðsson: „Íbúðir fyrir fjöldann”. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt frá hugmynd að veruleika,* bls. 22.

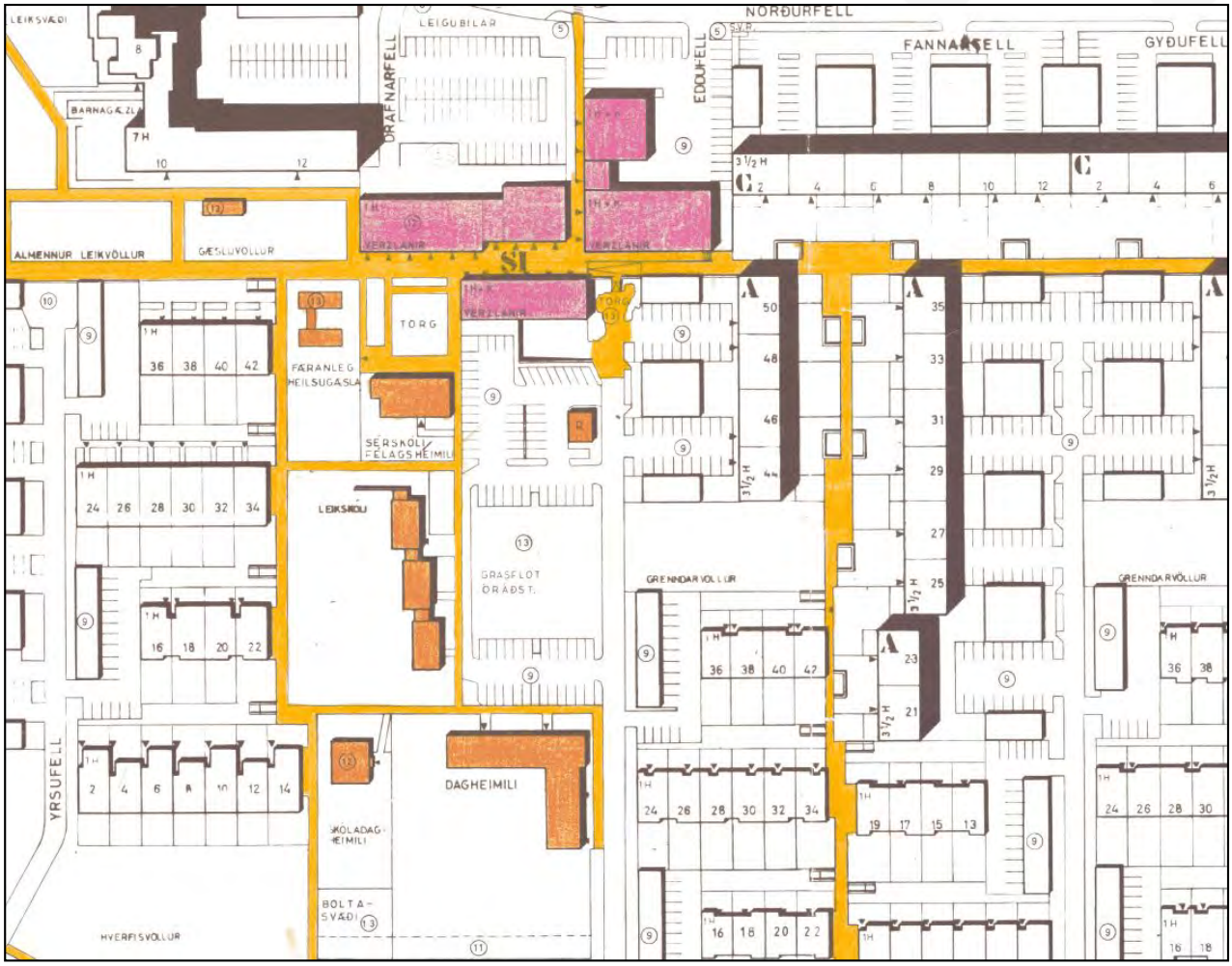
[9] Ágústa Kristófersdóttir: „Byggt yfir hugsjónir“. *Byggt yfir hugsjónir. Breiðholt. Frá hugmynd að veruleika*, bls. 10.

Mynd 3. Loftmyndir af Fellahverfinu, sú efri tekin árið 1971 og neðri árið 1975.[10]

[10] Borgarvefsjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/# → Velja „Opna valgugga“→ „Saga og þróun“,→ „Reykjavík 1971“ og „Reykjavík 1975“.

Þéttleiki byggðarinnar skipti miklu máli og að gönguleiðir innan hverfisins væru suttar. Gatna- og gangstígakerfi var því skipulagt með það í huga að halda gangandi umferð frá akandi umferð. Gert var ráð fyrir því að börn á leið í skóla þyrftu aldrei að fara yfir götu og að þægilegasta leiðin frá heimilum í verslanir og þjónustu væri eftir gangstígakerfinu. Fjarlægð heimilis í næstu verslun átti að ekki verða meiri en 300 metrar. [11] Allstaðar þar sem akbrautir mættu aðalgöngustíg var gert ráð fyrir undirgöngum eða hraðahindrunum (upphaflega átti að vera brú yfir Norðurfell, en fallið var frá því, gatan þrengd og gerð hraðahindrun). Vegna fjarlægðar hverfisins frá þjónustu í miðbænum og napra veðurskilyrða var reynt að tryggja sem mesta þjónustu í hverfinu, stuðla að stuttum gönguleiðum og reyna að skapa skjól á göngusvæðunum. Þessu töldu menn að mætti ná með þéttri byggð og mikilli. [12]

Mynd 4. Hluti deiliskipulags fyrir Fellahverfið í Efra-Breiðholt. [13] Gangstígar inni á milli bygginganna (gult) tengjast verslunar- og þjónustu byggingum (rautt) og opinberum stofnunum (appelsínugult) í vestur hluta hverfisins, þessar byggingar verða skoðaðar í þessari húsakönnun. Auk verslunar- og skólabygginga er þar einnig spennistöð, opin svæði og körfuboltavöllur (merkt *grasflöt óráðstafað* á uppdrættinum).

[11] *Þjóðviljinn* 01.10.1967 bls. 3 og *Vísir* 25.07.1973 bls. 2.

[12] Mat á skipulagi Árbæjar- og Breiðholtshverfa. A. bls. 21-22.

[13] Skipulagssjá: http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/ → Smella á svæðið (Fellagarðar) → „Breiðholt 3, Fell“, sþ. 3.9.1990. Sjá einnig Skjalaver Reykjavíkurborgar: http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb → Skipulagsuppdrættir.

Í Fellahverfinu var gert ráð fyrir 4.200 íbúum og var stærsti hluti hverfisins byggður upp af FB, eða 886 íbúðir í 18 fjölbýlishúsum. Húsin risu á árunum 1969-1975 og var þá framkvæmdum að mestu lokið í Fellahverfinu (sjá mynd nr. 3).[14] Stefnt var að því að íbúðir FB í Breiðholti III yrðu ódýrari en þær sem byggðar voru í Breiðholti I, því var ýmsu sleppt sem hafði verið þar. Á gólfin var lagður dúkur í stað parkets, engir útveggir voru úr timbri og skápar voru aðeins settir upp á tveimur stöðum. Í stað þess að tengja húsin saman í U voru þau byggð stökum lengjum, þ.e. án vinkilhornanna sem höfðu valdið vandræðum og voru kostnaðarsöm. Þannig var hæg að beita byggingarkrönum á hagkvæmari hátt. Þá voru blokkirnar hafðar fjögurra hæða í stað þriggja.[15]

Það vakti athygli að borgaryfirvöld höfðu lagt allar lagnir og stór hluti gatna hafði verið malbikaður, áður en byggingarframkvæmdir hófust.[16] Fyrir þetta höfðu götur ekki verið malbikaðar og byggingarsvæðin urðu því eitt forarsvað, en einnig var kostnaðarsamt fyrir borgaryfirvöld að leggja lagnir á meðan hverfið var í byggingu, eða eftir að flutt var inn í hverfin. Það var því stefna borgaryfirvalda að hefja stórfelldar malbikunarframkvæmdir, enda orðið knýjandi vegna stóraukinnar bílaeignar borgarbúa.[17]

Mynd 5. Loftmynd af Efra- og Neðra Breiðholti tekin í ágúst árið 1976.[18]

[14] Eggert Þór Bernharðsson og Helgi M Sigurðsson: *Trésmiðafélagið 100 ára.* bls. 309-310.
[15] Ágústa Kristófersdóttir: *Hús vonarinnar*. bls. 52 og Eggert Þór Bernharðsson og Helgi M. Sigurðsson: *Trésmiðafélagið 100 ára.* bls. 309-310.
[16] *Morgunblaðið* 30.04.1970 bls. 15.
[17] Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur 1940-1990. Fyrri hluti.* bls. 243-245.
[18] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 RVK BRH 066 002 1-2 (2). Ljósmyndari: Rafn Jónsson.

Skólabyggingar

Dagheimilið við Völvufell 7 var opnað árið 1974 og var brunavirt sama ár.[19] Húsið var innflutt timburhús frá Noregi, en norðmenn gáfu það vegna eldgossins í Heimaey árið 1973. Skólinn var nefndur Völvuborg og var þar fyrst rekið dagheimili.[20] Í viðtali við Svein Ragnarsson félagsmálastjóra vorið 1974 sagði hann m.a.: „Dagheimilið er þriggja deilda og ætlað 50 börnum. Það hugsast að nokkru sem framlag Vestmannaeyjakaupstaðar, svo að börn þeirra Vestmannaeyinga, sem hér eru, fái aðgang að barnaheimilum hér í borginni. En það er þó ætlað Breiðholtshverfi í heild.“ Sveinn hélt áfram og sagði: „Dagheimilið er flutt inn frá Noregi og verður reist í samvinnu Vestmannaeyjakaupstaðar og Reykjavíkurborgar. Hlutverk borgarinnar var og er að ganga frá grunni og lóð. Síðan er ráðgert að Reykjavíkurborg kaupi dagheimilið að fullu, þegar Vestmannaeyingar eru almennt farnir héðan út til Eyja.“[21] Völvuborg og Fellaborg sameinuðust í Leikskólann Holt í ágúst árið 2010.[22] Guðmundur Kr. Guðmundsson sendir inn aðaluppdrættina til byggingarfulltrúa en hann skrifar hvergi nafn sitt á hana, enda er húsið innflutt.

Mynd 6. Völvufell 7 (Völvuborg) árið 2020.[23]

[19] Bskjs. Brunabótanr. 10374. 07.04.1974.
[20] *Fréttablaðið* 11.11.2004 bls. 36.
[21] *Vísir* 10.05.1974 bls. 7.
[22] http://holt.leikskolar.is/index.php/leikskolinn
[23] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 18.06.2020.

Árið 1978 var byggt á skóladagheimili fyrir fyrir 20 börn við Völvufell 7a. Húsið er teiknað af Guðmundi Kr. Guðmundssyni arkitekt. Húsið er óbreytt og virðist hafa staðið autt í nokkurn tíma.

Mynd 7. Hluti af loftmynd tekin í september árið 1985. Hér má sjá öll húsin sem fjallað um í þessari húsakönnun.[24]

Leikskólinn Fellaborg við Völvufell 9 var byggður á árunum 1972-1973. Hann var brunavirtur 28. desember 1974[25], en ekki hafa fundist *B-skjöl* fyrir húsið hjá Borgarskjalasafni. Reykjavíkurborg byggði skólann og var hann var rekin af *Barnavinafélaginu Sumargjöf* til ársins 1978, þegar borgin tók við rekstri leikskólanna í borginni, fyrir utan Grænuborg og Steinahlíð sem félagið rekur enn í dag.[26] Fellaborg opnaði 19. nóvember 1973 og byrjaði með 11 börn, en nokkrum vikum síðar voru þau orðin 112 talsins. Það var þá fimmta barnaheimilið sem var byggt eftir sömu teikningu Guðmundar Kr. Guðmundssonar arkitekts. Lóðin var nokkuð stór og þar voru brekkur, sem hægt var að renna sér niður á þotum um vetur.[27]

Ári síðar var „tekin upp sú nýbreytni að fá ungan karlmann, kennaraskólanema, til að vera með börnunum í þrjá tíma á dag. Þetta er gert til að börnin umgangist ekki einvörðungu konur, sagði forstöðukonan…

[24] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 RVK BRH 094 7-2 (1). Ljósmyndari: Kristján A. Einarsson.
[25] Bskjs. Brunabótanr. 10273. 28.12.1974.
[26] https://sumargjof.is/barnaheimilin-2/ og *Alþýðublaðið* 08.11.1973 bls. 4.
[27] *Morgunblaðið* 21.12.1973 bls. 49.

Yfirgnæfandi meirihluti barnanna hér eru börn einstæðra mæðra eða fráskilinna og ég hef orðið vör við mikla þörf barnanna fyrir samvistir með karlmönnum.“[28]

Mikil þörf var fyrir barnaheimili í Breiðholti á fyrstu árum hverfisins, hvort sem það voru leikskólar eða dagheimili. Sem dæmi voru 400 börn á biðlista eftir plássi á Fellaborg árið 1974.[29] Eins og kom fram hér á undan þá voru á þessum tíma tvær tegundir af dagvistun fyrir börn, annarsvegar dagheimili þar sem barnið dvaldi allan daginn og hinsvegar leikskólar þar sem börnin voru hluta úr degi. Þetta hefur eflaust ekki hentað mörgum, enda foreldrar yfirleitt útivinnandi hvort sem þau voru einstæð eða í hjónabandi. Því hafa margir foreldrar þurft að beita öðrum úrræðum eins og smáauglýsingar í dagblöðunum bera vott um. Í einni frá árinu 1977 segir t.d.: „Ég er 4ra ára gutti sem vantar einhverja góða konu til að passa mig frá kl. 12.15-17.15, þarf að geta sótt mig í Fellaborg, Breiðholti.“[30]

Mynd 8. Völvufell 9 (Fellaborg) árið 2020.[31]

Á fyrstu árum Fellahverfisins komu upp margvísleg vandamál, m.a. skemmdarverk sem voru iðurlega framin af börnum og unglingum í hverfinu, enda hverfið óvenju fjölmennt og barnmargt. Sem dæmi þá var Fellaskóli þrísetin á árunum 1975-1977, þegar um 1480 nemendur voru í skólanum.[32] Tvívegis á árinu 1975 voru unnin skemmdarverk á Fellaborg. Við hlið skólans var illa hirt svæði sem var fullt af grjóti,

[28] *Alþýðublaðið* 29.10.1974 bls. 1.
[29] *Tíminn* 10.03.1974 bls. 36.
[30] *Dagblaðið* 27.01.1977 bls. 20.
[31] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 18.06.2020.
[32] Guðbjörg Halldórsdóttir: *Ágrip af sögu Fellaskóla.* bls. 10.

naglaspýtum og járnbútum, sem hentuðu m.a. vel til þess að brjóta rúður. „Auk þess voru rifin upp tré og gangstéttarhellur og húsið atað for, sem er í ómældu magni á opna svæðinu. að sögn forstöðukonu Fellaborgar, Gyðu Sigvaldadóttur hefur tjón af völdum rúðubrotanna verið geysimikið, en borgaryfirvöld hafa þó verið treg til að koma svæðinu í viðunandi horf.“[33] Vorið 1977 var svo brotist inn í Fellaborg og stolið þaðan miklum fjölda af Match-box bílum og svipuðu magni af litlum köllum úr plasti. „Samkvæmt upplýsingum rannsóknarlögreglunnar leikur grunur á að börn eða unglingar hafi verið þarna að verki og verði foreldrar varir leikfanga, sem krakkar gætu verið að leika sér með og þeir eiga ekki, eru þeir vinsamlega beðnir um að láta vita.“[34]

Skóli Ásu Jónsdóttur við Völvufell 11 var opnaður um miðjan janúar 1981. Húsið var einingahús sem Húsasmiðjan í Reykjavík lét smíða og þótti ódýrara og fljótlegra í smíðum en almennt gerðist. „Snorri Halldórsson, forstjóri Húsasmiðjunnar, „sagðist vera um það bil tvo og hálfan mánuð að reisa hús af þessari gerð, en það er út steyptum einingum frá Húsasmiðjunni.“[35] Ása var kennari og uppeldissálfræðingur og stofnaði skólann árið 1973. Reykjavíkurborg og ríkið kostuðu skólann en Ása sá um að reka hann. Skólinn var fyrst staðsettur í leiguhúsnæði í Unufelli sem Reykjavíkurborg styrkti en ári síðar keypti ríkið viðlagasjóðshús í Keilufelli 16. Húsið þar var ófullnægjandi fyrir skóla og því veittu borgaryfirvöld skólanum lóð að Völvufelli 11.[36] Ása lét af störfum árið 1983[37], en ekki er ljóst hvenær skólinn hætti starfsemi. Samkvæmt lóðarblaði sem var samþykkt í borgarráði árið 1994 rak Fíladelfíusöfnuðurinn leikskóla í húsnæðinu. Haustið 1996 flutti lögreglustöðin í Breiðholti úr Drafnarfelli og yfir í Völvufell 11 og var starfrækt þar í nokkur ár.[38] Ekki er vitað hvaða starfssemi hefur verið í húsinu síðan þá.

Mynd 9. Völvufell 11 árið 2020.[39]

[33] *Vísir* 06.01.1976 bls. 3.
[34] *Morgunblaðið* 01.03.1977 bls. 2.
[35] *Morgunblaðið* 20.05.1981 bls. 26.
[36] *Morgunblaðið* 20.05.1981 bls. 26.
[37] *Morgunblaðið* 04.06.1993 bls. 19.
[38] *Morgunblaðið* 16.10.1996 bls. 2.
[39] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 18.06.2020.

Verslunarhús

Í Efra-Breiðholti var áætluð um tólfþúsund manna byggð og samkvæmt ráðleggingum Kaupmannasamtakanna skyldi miða við 2000 íbúa á hverja matvöruverslun. Því voru ráðgerðar sex slíkar verslanir í hverfinu og þeim dreift m.t.t. gönguleiða og fjarlægðar. Fjórar voru eingöngu verslanir en tvær voru svokallaðar hverfismiðstöðvar, þar sem var að finna verslanir af fjölbreyttari gerð og ýmissa þjónustustarfssemi.[40] Önnur af þessum hverfismiðstöðum var í Fellahverfi á því svæði sem hér er tekið fyrir.

Fyrsta verslunarhúsið á svæðinu var byggt við Eddufell 8 og var teiknað af Þorvaldi Kristmundssyni arkitekt. Það var reist af *Kaupfélagi Reykjavíkur og nágrennis*, sem í daglegu tali var kallað KRON. Húsið var brunavirt í september 1972 og á fyrstu hæð þess var stór afgreiðslusalur, kjötafgreiðsla, einn frystiklefi og þrír kæliklefar. Í kjallaranum var klefi með kæli og frystivélaútbúnaði og aðstaða fyrir starfsfólk.[41]

Mynd 10. Horft inn eftir göngugötunni í Fellagörðum í september 1973. Verslun KRON í Eddufelli 8 sést til vinstri og Völvufell 13-21 er á hægri hönd. Verslunarhúsin við Drafnarfell eru ekki risinn, en bókabílinn er þar sem þau risu síðar. Lengi var starfræktur gæsluvöllur við hlið Fellagerða sem er fremst á myndinni.[42]

KRON opnaði verslunina í Eddufelli 8 um haustið 1972. Tveimur vikum fyrir opnunina var tekið viðtal við Ingólf Ólafsson kaupfélagsstjóra og sagði hann m.a.:

> Innréttingarnar koma í einu lagi og verða settar upp í annarri viku október. Þá þarf að koma vörunum fyrir á efri hæð hússins, en þar er gólfrými 650 fermetrar að stærð. Á neðri hæðinni er tekið á móti vörunum. Þarna verður fyrst og fremst verzlað með matvörur, þá algengustu búsáhöld, grófan skófatnað eins og gúmístígvél og strigaskó, leikföng og skólavörur fyrir börn og unglinga. Matvörubúðin að Eddufelli 8 er fyrst og fremst reist fyrir íbúana í

[40] Borgarskipulag Reykjavíkur. Mat á skipulagi Árbæjar- og Breiðholtshverfa. A. 1985. bls. 22.
[41] Bskjs. Brunabótanr. 9923. 11.09.1972.
[42] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV 042 003 7-2. Ljósmyndari: Þjóðviljinn/hv

Breiðholti 3 og koma til með að búa þarna 7 til 10 þúsund manns. Þegar er fólk flutt þarna upp eftir og íbúðir eru fullbúnar á mánaðar fresti. Gert er ráð fyrir að allir verði fluttir inn eftir tvö til þrjú ár í þessu hverfi.[43]

Árið 1989 var ljóst að halli KRON verslananna var mikill og sameinaðist Kaupfélag Reykjavíkur og nágrennis stórmarkaðinum Miklagarði við Holtagarða árið 1990. Verslun KRON í Eddufelli var sennilega rekin til áranna 1992-1993, eða þar til Mikligarður var lýstur gjaldþrota.[44]

Mynd 11. Í verslun KRON við Eddufell 8 í apríl 1975.[45]

Árið 1993 opnaði verslunin *11/11* í húsinu og var rekin þar til ársins 1999 þegar hún flutti í Drafnarfell 6-12, sem sagt verður frá síðar. Verslunarhúsnæðið á 1. hæðinni stóð autt eftir það, eða þar til húsið var hækkað og því breytt í íbúðarhús árið 2015. Söluturninn *King Kong* opnaði í kjallara hússins árið 1993 og starfaði þar fram til ársins 2010.[46]

Á árunum 2014-2015 var Eddufelli 8 mikið breytt, m.a. var útveggur þess til suðurs brotinn niður og það hækkað um tvær hæðir. Hæðir hússins stallast upp suðurhlið þess þar sem svalir nýju íbúðanna eru. Þessi breyting var í samræmi við deiliskipulag fyrir Fellagarða sem var samþykkt árið 2005, en þar er heimilt að byggja tvær hæðir ofan á öll verslunarhúsin í kjarnanum og gera þar íbúðir. Vegna framkvæmdanna 2014-2015 var gerð deiliskipulagsbreyting á lóðinni Eddufell 2-8 þar sem byggingarmang var aukið og íbúðum fjölgað. Inngangar í íbúðirnar eru á norðurhlið, en á vesturhlið hússins, þar sem áður var aðalinnngangurinn í verslunarhúsið, tengist ekki við göngugötuna eða önnur hús á svæðinu.[47]

[43] *Þjóðviljinn* 28.09.1972 bls. 3.
[44] *Morgunblaðið* 20.02.2002 bls. 27.
[45] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV 042 004 6-5. Ljósmyndari: Ari Kárason.
[46] Bskjs. B/8942 Eddufell 8 og B/9643 Drafnarfell 6-18.
[47] Deiliskipulag fyrir Eddufell 2-8. Auglýst í B-deild stjórnartíðinda 30.06.2005 og 30.03.2015.

Mynd 12. Eddufell 8 í dag (2020). Nýtt íbúðarhús hefur risið á grunni gamla KRON við Eddufell 8. Klæðning á útveggi hússins er blanda af timbri, steinflísum og gleri.[48]

Verslunarhúsin við Eddufell 2-6 risu á árinu 1981 og voru ekki brunavirt, enda var brunavirðingum hætt þetta sama ár. Húsið er að mestu óbreytt frá upphaflegum teikningum Kjartans Sveinssonar byggingartæknifræðings, fyrir utan nokkrar innri breytingar. Norðurhluti hússins nr. 2-4 snýr að Norðurfelli og þar eru fjögur verslunarrými á jarðhæð. Meðfram húsinu liggur göngustígur, en gert var ráð fyrir að göngubrú myndi vera byggð yfir Norðurfell til þess að tengja Fellaskóla við verslunarkjarnann og hverfið allt með öruggum hætti, í samræmi við markmið deiliskipulagsins. Þar af leiðandi voru tröppur meðfram vesturhlið hússins gerðar með þessum hætti.[49] Þessi göngubrú var hinsvegar aldrei gerð, heldur Norðurfell þrengd og gerð gangbraut yfir götuna. Vesturhluti hússins nr. 2-4 snýr að þessum tröppum og þar eru tvö verslunarrými, og svo eitt til viðbótar í Eddufelli nr. 6.

Ýmiskonar verslunar- og þjónustustarfssemi hefur verið rekin í húsinu allt fram til dagsins í dag. Á jarðhæðinni sem snýr til norðurs opnaði t.d. hársnyrtistofan *Klippótek* árið 1983[50] og er enn starfandi, þó ekki á sama stað í húsinu. Þar við hliðina var kvenfataverslunin *Ríta*, sem starfaði frá árinu 1982 til 2013.[51] Í rýminu við hliðna opnaði *Fótaaðgerða- og snyrtistofa Viktoríu* árið 1983 og var opin til ársins 1987.[52] Þar er nú snyrtistofan *Xanadú* sem opnaði árið 2004. Í fjórða verslunarrýminu var fataverslunin Tinni rekin

[48] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 18.06.2020.
[49] Bskjs. B/10017 Eddufell 2-6.
[50] *Vikan* 29.12.1983 bls. 46.
[51] *Morgunblaðið* 05.03.2013 bls. 9.
[52] *Morgunblaðið* 04.12.1984 bls. 55.

frá árinu 1979-1988.[53] Í kjölfarið var þar rekin blómabúð og starfaði næstu árin. Í dag er ásamt Xanadú, sportvöruverslunin *HiFit* og hárgreiðslu- og förðunarstofan *Blanco* rekin í húsinu.

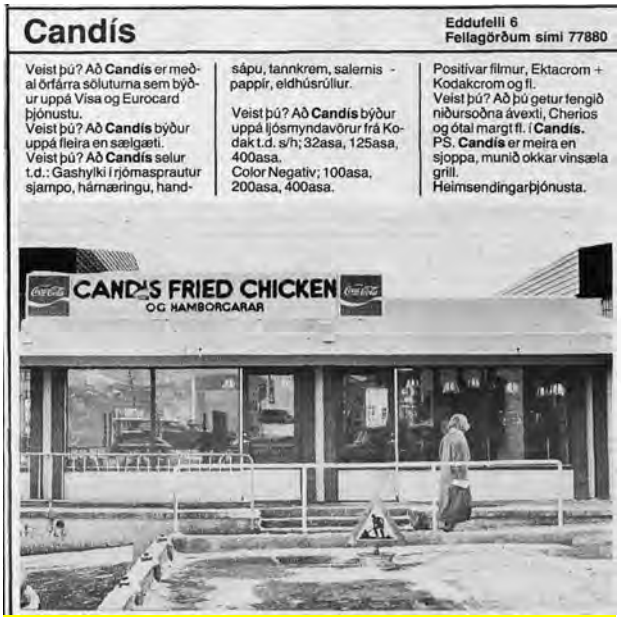
Mynd 12 og 13. Auglýsing frá fataversluninni Ritu og Snyrtistofu Viktoríu.[54]

Mynd 14. Auglýsing frá hársnyrtistofunni Klippótek.[55]

Á efri hæð hússins, þ.e. vesturhluta þess, hafa einnig verið starfræktar fjölmargar verslanir. Í nyrsta rýminu var í mörg ár starfandi sólbaðsstofa og í dag er þar starfandi sólbaðsstofa. Í nokkur ár var þar opin *Fab Lab* smiðja á vegum Nýsköpunarmiðstöðvar Íslands.[56] Þar við hliðina var vídeóleigan *Toppmyndir* sem var einnig skyndibitastaður. Í verslunarrýminu þar við hliðina, næst KRON versluninni, var söluturninn *Candís* opnaður árið 1983 og rekin til um 1989. Nú er þar pizzastaðurinn *Willsons Pizza*, sem opnaði árið 2008.[57]

[53] *Vísir* 08.09.1981 bls. 13 og *DV* 19.11.1987 bls. 16.
[54] *DV* 20.03.1986 bls. 48 og *Morgunblaðið* 04.12.1984 bls. 55.
[55] *Vikan* 29.12.1983 bls. 46.
[56] www.fablab.is
[57] Bskjs. B/10017

Mynd 15. Söluturninn Candís var í Eddufelli 6.[58]

Mynd 16. Verslunarhúsin við Eddufell 2-6 í dag (2020).[59]

[58] *Þjóðviljinn* 13.01.1985 bls. 21.
[59] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 18.06.2020.

Drafnarfell 2-18 var teiknað af arkitektunum Úlrik Arthúrssyni og Hauki Viktorssyni. Fyrst byggðist hluti 2-4 árið 1974. Í kjölfarið reis svo annar hlutinn, nr. 6-18 á árunum 1975-1978.[60] *Dansskóli Heiðars Ástvaldssonar* opnaði í Drafnarfelli 2-4 haustið 1975. Skólinn hafði þá verið starfandi í um 20 ár og hélt dansnámskeið víða um landið. Þennan vetur voru um þúsund nemendur í skólanum.[61] Hanna Frímannsdóttir eiginkona Heiðars, rak *Karon skólann* í mörg ár í húsnæði dansskólans. Þar kenndi hún m.a. framkomu, rétta líkamsstöðu, fataval og hélt model námskeið.[62] Dansskólinn starfaði í Drafnarfelli næstu 15-16 árin, en dansfélagsskapurinn *Komið og dansið* hefur verið með aðsetur í húsnæðinu síðan 1995.[63]

Við hliðina á dansskólanum var *Verslunin Allt*. Hún seldi fatnað, efni og prjóna og hannyrðavörur og var rekin í Fellagörðum frá um 1980 fram til um 1999.[64] Við hliðina á *Allt* var söluturninn og videoleigan *Júmbó-Ís* sem var opinn frá um 1977 til 1991 þegar bruni kom upp í söluturninum og honum var lokað.[65] Ári síðar opnaði pizza staðurinn *Pizza Plús* í hluta rýmisins og var opin í nokkur ár.[66] Filmuframköllunarþjónustan *Hraðfilman* starfaði í næsta rými við hliðina (Drafnarfelli 12), í um tíu ár frá 1986 til um 1997.[67] Þá voru einnig um tíma *Fiskbúðin Sæver* [68] og íþróttavöruverslunin *Sportbúðin* [69] í Drafnarfelli 12.

Mynd 17. Séð inn eftir göngugötunni í Fellagörðum árið 1980. Drafnarfell 2-18 á vinstri hönd og Völvufell 13-21 á hægri hönd. Verslun KRON við Eddufell 8 sést við enda göngugötunnar.[70]

[60] Bsksj. B/9445 og B/9643.
[61] *Tíminn* 20.09.1975 bls. 15.
[62] *Morgunblaðið* 05.09.1986 (B) bls. 3.
[63] *Morgunblaðið* 08.03.1997 bls. 22.
[64] *Þjóðviljinn* 04.12.1982 bls. 23 og Morgunblaðið 01.12.1987 bls. 34.
[65] *Morgunblaðið* 16.01.2014.
[66] *Heimsmynd* 1.tbl. 9. árg. 01.04.1994. bls. 14.
[67] *Morgunblaðið* 06.12.1986 bls. 11.
[68] *Vísir* 21.12.1978 bls. 9.
[69] *Morgunblaðið* 06.12.1984 bls. 26.
[70] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: Breiðholt - sjoppa 19800521-002.jpg. Ljósmyndari: Eiríkur Jónsson.

Lögreglustöð Breiðholts starfaði einnig í húsnæðinu frá 1992 til 1996 þegar hún flutti yfir í Völvufell 11.[71] Í Drafnarfelli 14 var lengi Hárgreiðslustofa og þar við hliðina, í austurenda hússins var *Iðnaðarbankinn* með útibú frá 1977 til 1985[72]. Í febrúar árið 1984 var framið bankarán í Iðnaðarbankanum, sem hefur aldrei verið upplýst.[73] Apótekið *Lyfjaberg*[74] opnaði í kjölfarið og starfaði fram til um 1993 þegar söluturninn *Fellaval* opnaði þar. Árið 1999 voru rýmin í miðri lengjunni sameinuð í eitt og opnaði verslunin *11/11* þar. Hún hafði áður verið í Eddufelli 8 þar sem KRON hafði verið í byrjun.[75] Síðar skipti verslunin um nafn og hét *10/11* til ársins 2005 þegar Pólska búðin eða *MiniMarket*, opnaði í húsinu og er rekin þar í dag (2020).[76] Árið 1999 var austur endanum um breytt í kaffihús sem var rekið í nokkur misseri. *Breiðholtsbakarí* flutti síðar afgreiðslu sína í það rými árið 2001 og var þar til ársins 2014.[77] Þá opnaði *Gamla Kaffihúsið* þar og er rekið þar í dag (2020).

Mynd 18. Verslunarhúsin við Drafnarfell 2-18 í dag (2020). Inngöngum á suðurhlið hefur verið lokað og nýjir inngangar gerðir á norðurhliðinni. Gamla Kaffihúsið, Mini Marked og Danshöllin eru starfrækt í húsunum.[78]

[71] *Morgunblaðið* 14.03.1993 bls. 1 (B).
[72] *Þjóðviljinn* 10.07.1977 bls. 11.
[73] *DV* 10.02.1984 bls. 1.
[74] *Morgunblaðið* 11.04.1985 bls. 8.
[75] Bskjs. B/8942.
[76] https://www.ruv.is/frett/polska-budin-opnud-a-ny (frétt frá 12.04.2014)
[77] Bskjs. B/9643.
[78] Ljósmyndari: Bragi Bergsson, dags. 18.06.2020.

Verslunarhúsalengjan Völvufell 13-21 var að mestu byggð á árinu 1972, eftir teikningum Kjartans Sveinssonar byggingartæknifræðings. Upphaflega áttu húsnúmerin að vera fjögur, en þar sem húsbyggjendur voru fimm, var óskað eftir því að húsnúmeri 21 yrði bætt við.[79] Röðun húsnúmeranna hefur eitthvað vafist fyrir eigendunum og því var óskað eftir því árið 1976 að röðuninni yrði víxlað, þannig að nr. 13 yrði austast í húsinu og svo koll af kolli í vestur átt. Það ár voru rekin í húsinu, Breiðholtsbakarí, Snyrtivörubúðin hf., Ný-Grill, Skóverslun Helga og útibú Iðnaðarbanka Íslands.[80]

Mynd 19. Verslunarhúsin við Völvufell árið 1973. Horft niður eftir löngum göngustíg sem tengdi hverfið við Fellagarða.[81]

Eigendur Breiðholtsbakarís voru Guðmundur Hlynur Guðmundsson og Vigfús Björnsson. Bakaríið var rekið samfleytt frá árinu 1972 til um 2014. Árið 2001 flutti það afgreiðslu sína í Drafnarfell 16-18, þar sem Iðnaðarbankinn hafði verið áður. Þar var gerð vinnuaðstaða til konfektgerðar (Kondidori) og rekið kaffihús.[82]

[79] Bskjs. B/8949.
[80] Skjalaver Reykjavíkurborgar: Dagbækur Byggingarfulltrúa. Völvufell 13, 15, 17, 19 og 21.
[81] Ljósmyndasafn Reykjavíkur: VAÓ 003 074 6-6. Ljósmyndari: Valdís Óskarsdóttir.
[82] *Vísir* 09.10.1975 bls. 10-11 og Bskjs. B/9643.

Árið 1977 opnaði Bryndís Margrét Friðþjófsdóttir *Snyrtivöruverslunina Nana* í húsinu. Hún opnaði síðar annað útibú í Hólagarð árið 1988 og flutti þangað alfarið með verslunina í kringum árið 1990.[83]

Snyrtilegt í Fellagörðum

Snyrtivöruverslunin Nana, Fellagörðum, sími 71644, angar nú af nýjasta ilminum, frumlegum og heillandi Montana sem kostar frá 1.651 kr. Body kremið Beutiful, frá Estée Lauder, er þar einnig á boðstólum á 3.108 kr. og ekki má gleyma sérlega snotrum úrum sem kosta frá 670 kr.

Bráðsnjallt í Breiðholti

Snyrtivöruverslunin Nana, Fellagörðum, sími 71644, vill rétt minna á hið feiknamikla úrval af ilmvötnum fyrir dömur og herra sem hún hefur upp á að bjóða. Í dömulínunni eru þau frægu merki, Cartier, Dior, Y.S. Laurent og Estée Lauder en hjá herrunum er það Davidoff, Boss, Cartier og Y.S. Laurent sem ráða ríkjum. Verðið er á bilinu 400–9.000 kr.

Mynd 20. Auglýsing frá Snyrtivöruversluninni Nönu árið 1987.[84]

Veitingastaðurinn *Ný-Grill* var starfandi í Völvufelli 17 frá árinu 1973 þar til ársins 1980.[85] Eftir það var annar veitingastaður starfandi þar og nefndist *Fell* og var útibú frá veitingastaðunum *Askur*.[86] Seldar voru kjötvörur þar árið 1983 hjá fyritækinu *Veitingamaðurinn*. *Íslenskt/franskt eldhús* seldi þar kjötvörur árið 1987 og síðar var þar starfandi *Sportbúðin* var rekin þar til ársins 1989. *Verslunin Allt* í Drafnarfelli 6 var með dömudeild sína í húsinu árið 1993 og seldi kvenfatnað og var með ýmsar aðrar vörur þar næstu árin, eða til um 1998, þegar byrjað er að nota húsnæðið sem íbúðarhúsnæði.[87]

Skóverslun Helga, þar sem líka var skóverkstæði, var rekin af Helga Þorvaldssyni skósmið í Völvufelli 19 frá árinu 1974. Áður hafði hann rekið verkstæðið á Barónsstíg 18 í um 30 ár, en eftir að hann flutti í Breiðholtið var eingöngu móttaka fyrir skó á Barónsstíg. „Mér finnst íbúar Breiðholts ekki nota þá þjónustuaðstöðu, sem hér stendur til boða eins og skyldi. Ástæðuna fyrir því tel ég vera þá að margt fólk sækir vinnu sína í miðbæinn og þar af leiðandi oft margvíslega þjónustu," sagði Helgi í viðtali við Morgunblaðið árið 1977. Hann hélt áfram og sagði „hingað kemur aðallega fólk úr Hólahverfinu og Seljahverfinu. Að vísu er ég bjartsýnn á framtíðarviðskipti, því hér er hverfi í uppvexti og allt tekur sinn tíma. Viðskiptin hafa líka aukist en þau hafa ekki minnkað í miðbænum." Burt séð frá öllu þessu þá kunni Helgi ágætlega við Breiðholtið, en ef hann ætti að nefna eitthvað sem honum þætti til „lýta þá er það hópur unglinga á kvöldin og næturnar, sem hefur látið illa, en hér er um takmarkaðann hóp að ræða. Því flestir krakkanna og unglinga, sem ég ég hef átt einhver viðskipti við, eru fyrirmyndarfólk."[88] Skóverkstæði og skóbúð Helga var í Völvufelli í um 18. ár, þar til Helgi flutti í Mjóddina árið 1990 og starfaði þar í nokkur ár.[89]

[83] *DV* 19.08.1988 bls. 20 og *Morgunblaðið* 16.06.2015 bls. 23.
[84] *DV* 03.12.1987. bls. 52.
[85] *Þjóðviljinn* 09.09.1973 bls. 4 og Vísir 15.03.1980 bls. 18.
[86] *Morgunblaðið* 17.12.1982 bls. 67.
[87] Sjá t.d. þegar slegið er inn leitarorðið Völvufell 17 í leitarvél www.timarit.is
[88] *Morgunblaðið* 11.12.1977 bls. 26.
[89] *DV* 06.08.1992 bls. 34.

Mynd 21. Auglýsingar frá Skóverslun Helga árið 1982 og 1984. [90]

Í maí árið 1975 opnaði *Iðnaðarbankinn* útibú í verslunarrýminu nr. 21 við Völvufell.[91] Rúmum tveimur árum síðar fluttu svo útibúið yfir í Drafnarfell 16-18.[92] En í þessu rými hafði skv. aðaluppdráttum verði gert ráð fyrir fatahreinsun en ekki er ljóst hvort hún var nokkurn tímann starfrækt þar. Eftir að Iðnarðarbankinn færði sig um set, opnaði bókabúðin *Embla* þar haustið 1978.[93] Í Emblu var hægt að fá bækur, blöð, skólabækur, ritföng og leikföng. Reksturinn virðst hafa gengið ágætlega hjá bókabúðinni því hún var í opin fram til ársins 2004.[94]

Mynd 22. Auglýsing frá bókabúðinni Emblu árið 1980.[95]

[90] *Morgunblaðið* 01.11.1982 bls 5 og *Morgunblaðið* 21.12.1984 bls. 60.
[91] *Morgunblaðið* 16.05.1975 bls. 27.
[92] *Þjóðviljinn* 10.07.1977 bls. 11.
[93] *Þjóðviljinn* 07.11.1978 bls. 5.
[94] *Morgunblaðið* 20.03.2004 bls. 74.
[95] *Morgunblaðið* 18.12.1980 bls. 38.

Rekstur verslana og þjónustufyrirtækja í Fellagörðum virðist hafa gengið vel fram á miðjan níunda áratuginn. Mikið fjölmenni var í hverfinu, sérstaklega af börnum og ungu fólki. Efra- og Neðra-Breiðholt voru skipulögð þannig að verslun og þjónusta væri staðsett í göngufæri fyrir íbúa. En uppúr miðjum níunda áratugnum fór að grafa undan þessum verslunarkjörnum. Komu þar til ýmsar ástæður s.s. breyttir verslunarhættir. Verslunarkjarnarnir í borginni urðu stærri og með fjölbreyttari verslunum á einum stað. Má þar nefna Kringluna, Skeifuna, en einnig Mjóddina, sem tók að byggjast uppúr miðjum níunda áratugnum og þangað fluttu mörg fyrirtæki, sem áður höfðu verið í verslunarkjörnum hverfanna. Þetta sést ágætlega á orðum Ólafs Stefáns Sveinssonar framkvæmdastjóra Kaupfélags Reykjavíkur og nágrennis (KRON), þegar hann sagði í viðtali um uppbyggingu í Mjóddinni árið 1988 að:

> Viðskipti í Mjóddinni færu stöðugt vaxandi. „Mjóddin er vel staðsett" sagði hann. „Aðrir þurfa að gefa eftir í samkeppninni. Viðskiptin hér aukast til dæmis á kostnað ýmissa minni þjónustukjarna í íbúðarhverfunum í nágrenninu. Til dæmis hafa bæði Búnaðar- og Verslunarbankinn flutt útibú sín í Breiðholti hingað." … „Það liggur í augum uppi að einhverstaðar þarf að gefa eftir, en það verður ekki hér."[96]

Þegar þjónustustofnanir eins og bankar tóku að færast úr verslunarkjörnum hverfanna og matvöruverslanir urðu stærri og með meira vöruúrval líkt og í Mjódd, þá tók að halla undan fæti fyrir aðrar verslanir í verslunarkjörnunum, eins og þeim sem voru í Fellagörðum. Þannig virðist stærðarhagkvæmni hafa ráðið miklu um þróun verslunar á Íslandi og orðið til þess að stórar verslunarkeðjur keyptu upp minni verslanir.[97] Sú þróun varð svo örari þegar leið fram á 21. öldina og stuðlaði ekki að rekstri lítilla verslanna í hverfiskjörnum.

Árið 2018 samþykkt borgarráð að kaupa verslunarkjarnann í Fellagörðum til þess að stuðla að frekari uppbyggingu á svæðinu fyrir verslun, þjónustu og íbúðarhúsnæði.[98] Nú er unnið að gerð deiliskipulags fyrir svæðið og liggur þessi húsakönnun til grundvallar í þeirri vinnu.

[96] *Morgunblaðið* 29.06.1988. bls. 21.
[97] Þóroddur Bjarnason: "Landnámí hverfunum." *Morgunblaðið* 20.08.1998 (D-blað) bls. 6.
[98] Brynjólfur Þór Guðmundsson: „Vilja lífga upp á verslun í Breiðholti" (https://www.ruv.is/frett/vilja-lifga-upp-a-verslun-i-breidholti)

Mynd 23. Jólaauglýsingar frá fyrirtækjum í Fellagörðum árið 1979.[99]

[99] *Morgunblaðið* 16.12.1979 bls. 37.

Varðveislumat húsa og mannvirkja á ofangreindu svæði [100]

Ekkert þeirra húsa sem standa á reitnum í dag er friðlýst eða falla undir ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012 um friðun eða umsagnarskyldu vegna aldurs.[101]

Eftirfarandi eru niðurstöður varðveislumats Borgarsögusafns um verndun húsa og mannvirkja á svæðinu, sem byggja á verndunarflokkum sem skilgreindir eru í borgarverndarstefnu Aðalskipulags Reykjavíkur 2010-2030 og skilgreiningu og ákvæði um hverfisvernd í skipulagslögum nr. 123/2010.[102]

Ekki eru gerðar tillögur að varðveislu húsa á þessum reit.

Virðingarfyllst,
fyrir hönd Borgarsögusafns:

Bragi Bergsson
sagnfræðingur

Alma Sigurðardóttir
verkefnastjóri / húsvernd

Drífa Kristín Þrastardóttir
verkefnastjóri / húsvernd

María Karen Sigurðardóttir
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna

Afrit í tölvupósti:
Minjastofnun Íslands

---

[100] Borgarsögusafn (áður Árbæjarsafn) hefur unnið út frá því að tillögur um verndun húsa og mannvirkja sem settar eru fram í húsakönnunum safnsins séu tillögur um viðbót við eða endurskoðun á húsverndarskrá Reykjavíkur. Húsverndarskrá Reykjavíkur var upphaflega gefin út í þemaheftinu *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar* sem fylgdi *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Þar segir: "Húsverndarskráin er grunnur að framtíðarstefnumótun í húsverndarmálum í Reykjavík og mun hún verða staðsett á Árbæjarsafni. Tillögur um verndun og friðun eru gerðar á grundvelli hennar og mun hún verða yfirfarin með reglulegu millibili" (bls. 9).

[101] Sjá lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013. VII. kafli. Verndun og varðveisla húsa og mannvirkja, 29. og 30. gr.

[102] *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. C-hluti: „Fylgiskjöl". „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna". Vefslóð: http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334 – Skipulagslög nr. 123/2010. Tóku gildi 1. janúar 2011. I. kafli. Almenn ákvæði, 2. gr. Skilgreiningar.

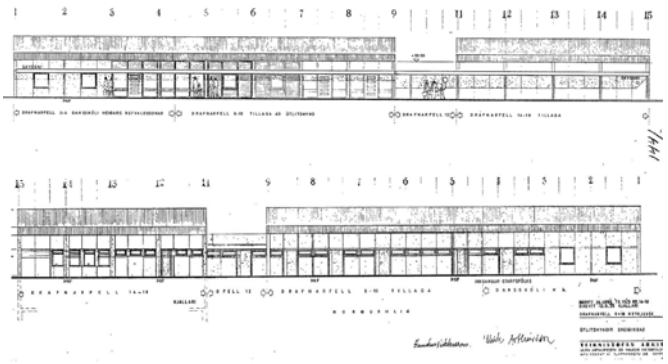
Byggingarár **1974-1978**

Drafnarfell 2-18

Fyrsti eigandi Heiðar Ástvaldsson, Ólafur H. Pálsson ofl.

Hönnun Úlrik Arthúrsson og Haukur Viktorsson

Upphafleg notkun Verslun

Upphafleg gerð	
Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit
Kjallari
Einlyft
Ris

Helstu breytingar			
1992	Innri br.	Þorsteinn Friðþjófsson	bygt.fr.
1993	Gluggabreyting	Njáll Guðmundsson	bygg.fr.
1999	Innri og ytri br.	Haukur Viktorsson	arkitekt
2001	Innri og ytri br.	Haukur Viktorsson	arkitekt
2014	Innri br.	Haukur Viktorsson	arkitekt
2015	Innri br.	Ingunn Hafstað	arkitekt

Saga

Fyrsti hluti hússins nr. 2-4, var byggður árið 1974 og annar hluti þess nr. 6-18 á árunum 1975-1978.
Verslunarhúsið er á einni hæð með kjallara undir hluta hússins (nr. 14-18). Í upphafi snéru aðalinngangar verslana í suður í átt að göngustíg og inngöngum annarra verslunarhúsa. Vöruafgreiðsla og inngagngar starfsmanna snéru í norður.
Fjölmörg fyrirtæki hafa verið rekin í verslunarhúsalengjunni má þar t.d. nefna: Dansskóla Heiðars Ástvaldssonar, Verslunina Allt, Söluturninn Júmbóís, Filmuframköllunina Hraðfilman, Sportvörubúð, hárgreiðslustofa, lögreglustöð, útibú Iðnaðarbankans, apótekið Lyfjaberg, verslanirnar 10/11 og MiniMarket, Breiðholtsbakarí og Gamla Kaffihúsið.
Samkvæmt núgildandi deiliskipulagi samþ. árið 2005 er heimilt að hækka húsið um tvær hæðir og byggja þar íbúðir.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Lágstemt steinsteypt verslunarhús í anda 8. áratugs 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs**. Fjölmörg fyrirtæki hafa verið rekin í verslunarhúsalengjunni.

Umhverfisgildi: **Miðlungs**. Er á skilgreindri verlsunar- og þjónustu lóð í miðju íbúðarhverfi. Tengist íbúðahverfinu í gegnum kerfi göngustíga, með það í huga að gangandi umferð þyrfti ekki að þvera umferðargötur. Myndar heild með öðrum verslunarhúsum við Völvufell 13-21 og Eddufell 2-6.

Upprunaleg gerð: **Miðlungs** gildi. Húsinu hefur verið breytt, m.a. aðalinngangi hússins.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

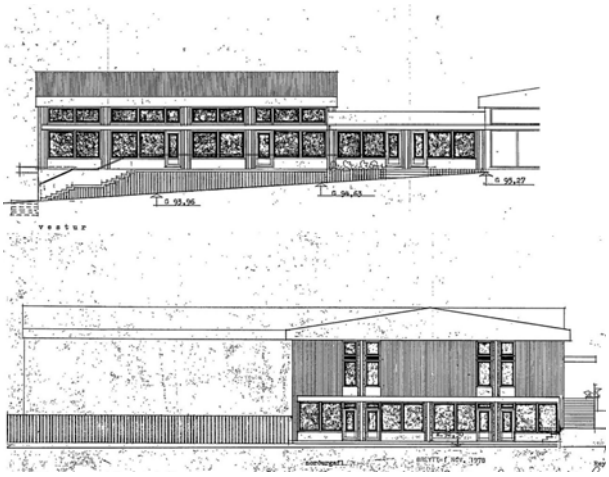
Byggingarár **1981**

Eddufell 2-6

Fyrsti eigandi Magnús Þorleifsson

Hönnun Kjartan Sveinsson
byggingartæknifræðingur

Upphafleg notkun
Verslun

Upphafleg gerð		Upphaflegt útlit	Helstu breytingar		Hönnuðir breytinga	
Tegund	Steinsteypt	Kjallari	2004	innri br.	Þórður Steingrímsson	arkitekt
Klæðning	Múrsléttað	Einlyft	2005	samþ.áður.g.innri.br.	Magnús I. Ingvarsson	byggfr.
Þakgerð	Mænisþak		2008	innri br.	Magnús I. Ingvarsson	byggfr.
Þakklæðning	Bárujárn					
Undirstöður	Steinsteyptar					

Saga

Verslunarhúsin risu á árinu 1981 og eru að mestu óbreytt frá upphaflegum teikningum Kjartans Sveinssonar byggingatræknifræðings. Fjögur verslunarrými eru á jarðhæð norðurhliðar og þrjú á fyrstu hæð vestur hliðar.
Samkvæmt markmiðum skipulagshöfunda var gert ráð fyrir að göngubrú myndi byrja meðfram húsinu og fara yfir Norðurfell og tengjast þannig Fellaskóla og miðsvæði hverfisins, en síðar var fallið frá þeim áætlunum.
Ýmsikonar verslunar- og þjónustustustarfssemi hefur verið rekin í húsinu fram til dagsins í dag. Í norður hluta hússins hafa verið rekin hárgreiðslustofa, blómabúð, fataverslun, snyrtivöruverslun ofl. Í vesturhluta húsins hafa starfað sólbaðstofa, söluturn,videoleiga og pizzastaður.
Samkvæmt núgildandi deiliskipulagi samþ. árið 2005 og breytt árið 2015, er heimilt að hækka húsið um tvær hæðir og byggja þar allt að 8 íbúðir.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Steinsteypt verslunarhús í anda byggingarlistar 8. og 9. áratugs 20. aldar. Steinsteypt skyggni á norður- og vesturhlið einkennir útlit hússins.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs**. Hluti af verslunarkjarna íbúðahverfis.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Er á skilgreindri verlsunar- og þjónustu lóð í miðju íbúðarhverfi. Tengist íbúðahverfinu í gegnum kerfi göngustíga, með það í huga að gangandi umferð þyrfti ekki að þvera umferðargötur. Myndar heild með öðrum verslunarhúsum við Drafnarfell 2-18 og Völvufell 13-21.

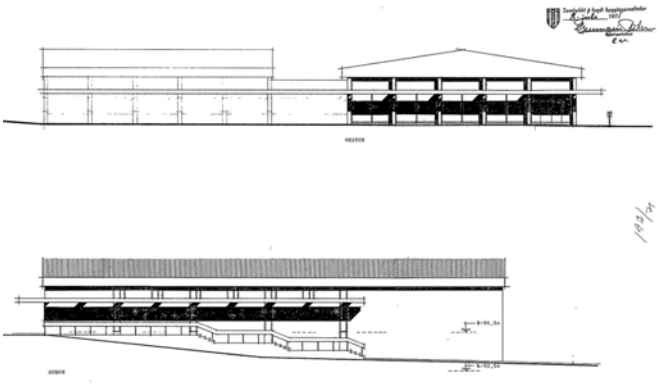
Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Er að mestu óbreytt.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Byggingarár **1972**

Eddufell 8

Fyrsti eigandi	**Hönnun**	**Upphafleg notkun**
Kaupfélag Reykjavíkur og nágrennis (KRON)	Þorvaldur Kristmundsson arkitekt	Verslun

Upphafleg gerð		**Upphaflegt útlit**	**Helstu breytingar**		**Hönnuðir breytinga**	
Tegund	Steinsteypt	Einlyft	1993	Innri br.	Þorvaldur Kristmundsson	arkitekt
Klæðning	Múrsléttað	Kjallari	1993	Innir og ytri br.	Ó. H. Hertervig	arkitekt
Þakgerð	Mænisþak		2015	Innri og ytri br.	Guðni Pálsson	arkitekt
Þakklæðning	Bárujárn					
Undirstöður	Steinsteyptar					

Saga

Verslunarhúsið við Eddufell 8 er fyrsta húsið sem reis á svæðinu. Það er teiknað af Þorvaldi Kristmundssyni arkitekt fyrir Kaupfélag Reykjavíkur og nágrennis (*KRON*). Verslunin var opnuð haustið 1972 og var gólfrými verslunarinnar um 650fm að stærð. Í kjallara hússins var vörumóttaka, vörulager og starfsmannaaðstaða. KRON seldi matvörur, búsáhöld, skófatnað, leikföng og skólavörur. Verslunin var rekin í húsinu í um 20 ár, þar til eignahaldfélag þess varð gjaldþrota árið 1993.
Árið 1993 opnaði 11/11 verlsun í húsinu og starfaði þar til ársins 1999 þegar hún flutti í Drafnarfell 6-12.
Eftir það var ekki aftur rekin verslun í húsnæðinu og stóð það autt fram til ársins 2015.
Árið 1993 opnaði söluturinn og videóleigan *King Kong* í kjallara hússins og var gerður inngangur á norður hliðinni.
Söluturinn starfaði fram til ársins 2010.
Á árunum 2014-2015 voru töluverðar breytingar gerðar á útliti og skipulagi hússins. Útveggir á suðurhlið fyrstu hæðar voru rifnir og byggðar tvær hæðir ofan á húsið. Eftir breytingarnar var húsið orðið fjögurra hæða íbúðarhús.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Upphaflega var um að ræða steinsteypt verslunarhús í anda byggingarlistar 8. áratugarins.

Menningarsögulegt gildi: **Hátt.** Í húsinu var um langt skeið (1972-1992) rekin verslun Kaupfélags Reykjavíkur og nágrennis; KRON.

Umhverfisgildi: **Lágt.** Áður en húsinu var breytt var það hluti af verslunarkjarna íbúðahverfis en upprunalegur byggingarstíll þess svipaði til annara verslunarhúsa á svæðinu. Í dag stingur húsið í stúf við nærliggjandi byggingar hvað efnisval og skipulag (s.s. innganga) varðar.

Upprunaleg gerð: **Lágt** gildi. Húsinu hefur verið breytt umtalsvert. Það var m.a. rifið að hluta, stækkað, hækkað og klætt að utan.

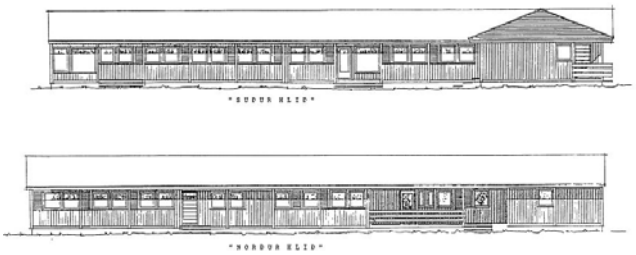
Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Byggingarár **1974**

Völvufell 7

Fyrsti eigandi Vestmannaeyjakaupstaður **Hönnun** Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson **Upphafleg notkun** Skólahús

Reykjavíkurborg

Upphafleg gerð		Upphaflegt útlit	Helstu breytingar		Hönnuðir breytinga
Tegund	Timburgrind	Einlyft	1985	Útlitsbreyting	Guðmundur Kr. Guðmunds arkitekt
Klæðning	Timbur				
Þakgerð	Mænisþak				
Þakklæðning	Bárujárn				
Undirstöður	Steinsteyptar				

Saga

Húsið var reist árið 1974 sem barnadagheimili sem fékk nafnið Völvuborg. Húsið var innflutt frá Noregi en það var gjöf frá Norðmönnum til Vestmannaeyinga í kjölfar eldgossins í Heimaey árið 1973.
Völvuborg sameinaðist leikskólanum Fellaborg árið 2010 undir nafninu: Leikskólinn Holt.
Guðmundur Kr. Guðmundsson arkitekt er skráður hönnuður. Hann skrifar þó hvergi undir teikninguna líklega þar sem um er að ræða innflutt einingahús.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Einlyft einingahús, byggt sem skóladagheimili.

Menningarsögulegt gildi: **Hátt**. Húsið var gjöf Norðmanna til Vestmannaeyinga í kjölfa Vestmannaeyjagossins árið 1973.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Húsið er hluti af þyrpingu skólabygginga í Völvufelli og fellur vel að ríkjandi byggingarstíl.

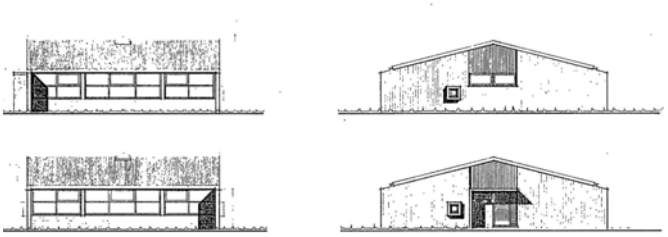
Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Er nær óbreytt, fyrir utan minniháttar útlitsbreytinga við lokunar hurðar á suðurhlið árið 1985.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Húsið hefur ótvírætt menningarsögulegt gildi þar sem það stendur sem minnisvarði um þau áhrif sem eldgosið í Heimaey (árið 1973) hafði á skipulag í Reykjavík.**

Byggingarár **1978**

Völvufell 7a

Fyrsti eigandi Reykjavíkurborg **Hönnun** Guðmundur Kr. Guðmundsson **Upphafleg notkun** Skólahús

Upphafleg gerð		Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Steinsteypt	Einlyft		
Klæðning	Múrsléttað			
Þakgerð	Mænisþak			
Þakklæðning	Bárujárn			
Undirstöður	Steinsteyptar			

Saga

Byggt sem skóladagheimili á árunum 1978-1979 og notað sem slíkt.
Húsið virðist ekki vera notkun í dag (2020).

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Lágstemmd steinsteypt bygging á einni hæð, hönnuð í anda byggingarlistar 8. áratugarins. Samskonar skólahús hafa verið byggð eftir sömu teikningu víða í borginni.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs** gildi. Byggt sem skóladagheimili árið 1978.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Húsið er hluti af þyrpingu skólabygginga í Völvufelli og fellur vel að ríkjandi byggingarstíl.

Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Húsið er óbreytt.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

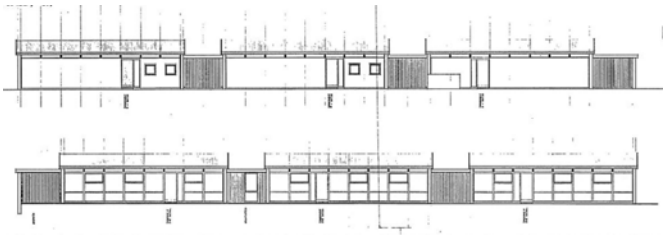
Byggingarár **1973**

Völvufell 9

Fyrsti eigandi Reykjavíkurborg

Hönnun Guðmundur Kr. Guðmundsson arkiktekt

Upphafleg notkun Skólahús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Byggt af Reykjavíkurborg á árunum 1972-1973, en rekið af Barnavinafélaginu Sumargjöf til ársins 1978, þegar borgin tók við rekstri leikskólanna (fyrir utan Grænuborg og Steinahlíð), sem félagið rekur í dag.
Leikskólinn fékk nafnið Fellaborg og var brunavirtur 28. desember 1974. Það ár voru 400 börn á biðlista eftir að komast að í skólanum.
Þegar skólinn var byggður höfðu fjórar sambærilegar skólabyggingar verið reistar eftir sömu teikningu Guðmundar Kr. Guðmundssonar arkitekts.
Fellaborg sameinaðist leikskólanum Völvuborg árið 2010 undir nafninu; Leikskólinn Holt.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Lágstemd steinsteypt leikskólabygging.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs.** Byggt sem leiksskóli fyrir Reykjavíkurborg en rekin af Barnavinafélaginu Sumargjöf til ársins 1978, þegar Reykjavíkurborg tók við rekstrinum.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Húsið stendur á austurhluta lóðar meðfram götu. Það er hluti af þyrpingu skólabygginga í Völvufelli og fellur vel að ríkjandi byggingarstíl á svæðinu.

Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Húsið er óbreytt.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

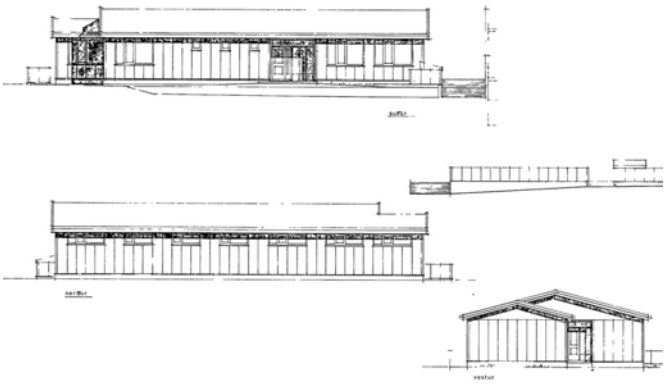
Byggingarár **1980**

Völvufell 11

Fyrsti eigandi Ása Jónsdóttir

Hönnun Njörður Geirdal
arkitekt

Upphafleg notkun
Skólahús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit
Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Byggt sem skóli Ásu Jónsdóttur árið 1980. Skólinn opnaði í húsinu í janúar 1981.
Húsið er einingahús og þótti ódýrara og fljótlegra í smíðum en tíðkaðist í þá daga.
Ása var kennari og uppeldissálfræðingur að mennt og stofnaði skólann árið 1973. Reykjavíkurborg og ríkið kostuðu skólann en Ása sá um reksturinn. Fyrsta árið var hann í Unufelli og síðar í Keilufelli nr. 16. Húsið þar var ófullnægjandi sem skólahús og því veittu borgaryfirvöld skólanum lóð að Völvufelli 11. Ása lét af störfum árið 1983 en ekki er ljóst hvenær skólinn hætti.
Árið 1994 var leikskóli Fíladelfíusafnaðarins rekinn í húsinu um nokkurt skeið.
Árið 1996 flutti lögreglustöðin í Breiðholti, úr Drafnarfelli yfir í Völvufell 11 og var starfrækt þar í nokkur ár.
Ekki er vitað hvaða starfssemi hefur verið í húsinu síðan þá.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Lágstemt steinsteypt einingahús.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs.** Upphaflega byggt sem skólahús en hefur þjónað margvíslegri starfsemi síðan s.s. sem lögreglustöð.

Umhverfisgildi: **Miðlungs** gildi. Húsið er hluti af þyrpingu skólabygginga í Völvufelli og fellur að ríkjandi byggingarstíl.

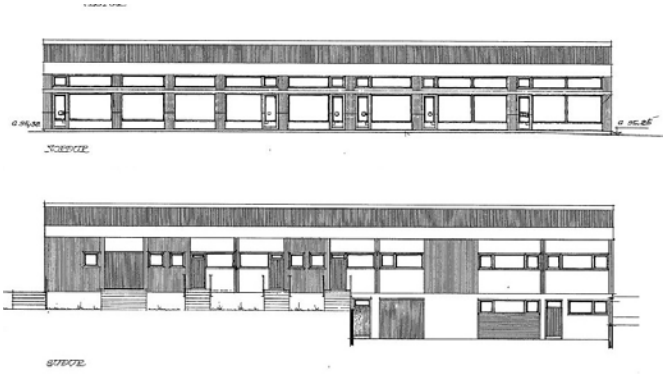
Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Húsið er óbreytt.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Byggingarár **1972**

Völvufell 13-21

Fyrsti eigandi	**Hönnun**	**Upphafleg notkun**
Vigfús Björnsson, Sigurður Sigurðsson ofl.	Kjartan Sveinsson byggingartæknifræðingur	Verslun

Upphafleg gerð		**Upphaflegt útlit**	**Helstu breytingar**		**Hönnuðir breytinga**	
Tegund	Steinsteypt	Einlyft	1977	Útidyrahurð	Kjartan Sveinsson	bygt.fr.
Klæðning	Múrsléttað	Ris	1984	Kornsíló á lóð	Magnús Ingi Ingvarsson	byggfr.
Þakgerð	Mænisþak	Kjallari	1997	Innri br.	Ólöf Örvarsdóttir	arkitekt
Þakklæðning	Bárujárn		2015	Innri br.	Kristinn Ragnarsson	arkitekt
Undirstöður	Steinsteyptar					

Saga

Verslunarhúsalengjan var að mestu byggð árið 1972 eftir teikningum Kjartans Sveinssonar byggingartæknifræðings. Húsbyggjendur voru fimm og árið 1972 óskuðu þeir eftir því að húsanúmerin yrðu 13-21 í stað 13-19 áður.
Nær engar breytingar hafa verið gerðar á húsinu síðan það var byggt.
Fjölmörg fyrirtæki hafa verið rekin í verslunarhúsalengjunni má þar t.d. nefna; Breiðholtsbakarí, veitingastaðinn Ný-Grill, Snyrtivöruverslunin Nana, Skóbúð Helga og Bókabúðin Embla.
Á fyrsta áratug 21. aldar var lítill sem enginn rekstur í Völvufell 13-21, ef frá er talið Breiðholtsbakarí. Mörg verslunarrýmin voru þá leigð út sem íbúðarrými.
Árið 2014 opnaði Nýlistasafnið í húsinu og hafði sýningarsal þar sem bakaríið var áður. Safnið flutti út á Granda árið 2017, en geymslur þess eru í húsinu í dag (2020).
Samkvæmt núgildandi deiliskipulagi samþ. árið 2005 er heimilt að hækka húsið um tvær hæðir og byggja þar íbúðir.
Árið 2018 keypti Reykjavíkurborg öll húsin á lóðinni með það að markmiði að stuðla að og styrkja verslun og þjónustu í húsunum.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs** gildi. Einlyft verslunarhús með kjallara. Skyggni úr timbri einkennir norðurhlið hússins.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs.** Hluti af verslunarkjarna íbúðahverfis. Í húsinu hafa verið rekin ýmisfyritæki sem þjónuðu íbúum Efra-Breiðholts.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Er á skilgreindri verlsunar- og þjónustu lóð í miðju íbúðarhverfi. Tengist íbúðahverfinu í gegnum kerfi göngustíga, með það í huga að gangandi umferð þyrfti ekki að þvera umferðargötur. Myndar heild með öðrum verslunarhúsum við Drafnarfell 2-18 og Eddufell 2-6.

Upprunaleg gerð: **Hátt gildi**. Húsinu hefur verið lítilega breytt á suðurhlið, byggður pallur og inngangshurð breytt. Er nú notað sem íbúðarhúsnæði og safngeymslur. Norðurhlið hússins er að mestu óbreytt en engar verslanir eru nú í húsinu. Húsið þarfnast viðgerða.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

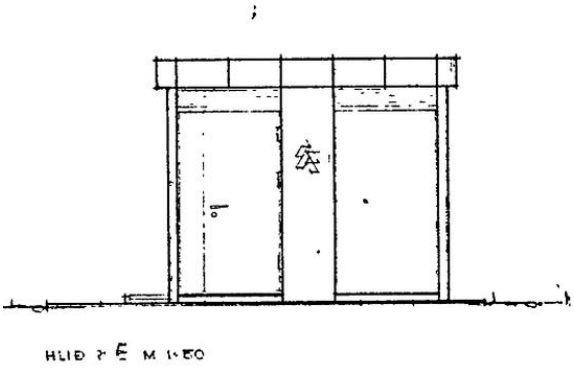
Byggingarár **1975**

Völvufell 13a

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita Reykjavíkur

Hönnun Guðmundur Kr. Kristinsson

Upphafleg notkun
Spennistöð

Upphafleg gerð		Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Steinsteypt	Einlyft		
Klæðning	Múrsléttað			
Þakgerð	Flatt þak			
Þakklæðning	Steypt			
Undirstöður				

Saga

Dreifistöð (spennistöð) reist eftir teikningu Guðmundar Kr. Kristinssonar arkitekts.
Byggð árið 1975 úr forsteyptum einingum. Í steypuna er mótað merki (logo) Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Lágt** gildi. Einfalt spennistöðvarhús úr forsteyptum einingum. Samskonar hús, byggð eftir sömu teikningu er að finna víða í borgarlandinu.

Menningarsögulegt gildi: **Lágt.** Hluti af innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: **Lágt.** Stendur stakstætt við hlið götu, bílastæða og körfuboltavallar, án tengsla við umhverfið.

Upprunaleg gerð: **Hátt** gildi. Húsið er óbreytt.

Varðveislugildi: **Húsið hefur lágt varðveislugildi.**

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

160 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Sverrir Snævar Jónsson: *Fornleifaskráning og jarðsjármælingar í miðbæ Reykjavíkur.* Rvk. 2012.

161 Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Vatnsmýri, Seljamýri, Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2013.

162 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Sigurlaugur Ingólfsson og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 4 – Laugardalur.* Rvk. 2013.

163 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2013.

164 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*. Rvk. 2014.

165 Bragi Bergsson: *Almenningsgarðar í Reykjavík*. Rvk. 2014.

166 Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Arnarholt á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.

167 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.

168 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*. Rvk. 2014.

169 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Stórasels*. Rvk. 2014.

170 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.

171 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna María Bogadóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Vogabyggð. Svæði 1-3. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.

172 Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Framkvæmdareftirlit vegna viðhalds á Árbæ 2015*. Rvk. 2015.

173 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Anna María Bogadóttir: *Kirkjusandur. Borgartún 41 og Kirkjusandur 2. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2016.

174 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Kirkjugarður í landi Lambhaga við Úlfarsfell. Fornleifaskráning*. Rvk. 2016.

175 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Kennaraháskólareitur. Stakkahlíð, Háteigsvegur, Bólstaðarhlíð*. Rvk. 2016.

176 Drífa Kristín Þrastardóttir: *Húsakönnun. Keilugrandi, Boðagrandi, Fjörugrandi.* Rvk. 2016.

177 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning. Grundarstígsreitur*. Rvk. 2016.

178 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Hafnarstræti frá Pósthússtræti að Tryggvagötu. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.

179 Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2016.* Rvk. 2017.

180 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Hof 1. Landnúmer 125848. Fornleifaskráning.* Rvk. 2017.

181 María Gísladóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Borgartún 34-36. Fornleifaskrá og húsakönnun.* Rvk. 2017.

182 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.

183 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7 – Árbær*. Rvk. 2017.

184 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Heklureitur. Bolholt, Brautarholt, Laugavegur, Nóatún, Skipholt*. Rvk. 2017.

185 Anna María Bogadóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Skeifan. Fornleifaskrá og húsakönnun.* Rvk. 2017.

186 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Eldri byggð á lóð Stjórnarráðsins*. Rvk. 2017.

187 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Úlfarsárdals.* Rvk. 2017.

188 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags 1. áfanga við Gufunes.* Rvk. 2018.

189 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegar frá Leirvogsá að Hvalfirði.* Rvk. 2018.

190 Sólrún Inga Traustadóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2017.* Rvk. 2018.

191 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning á efnisvinnslusvæði við Álfsnesvík Þerneyjarsundi.* Rvk. 2018.

192 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna athafnasvæðis á Hólmsheiði.* Rvk. 2018.

193 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Köllunarklettur Þ47. Héðinsgata, Köllunarklettsvegur, Sundagarðar, Sæbraut.* Rvk. 2018.

194 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Stórahnjúk Úlfarsfelli.* Rvk. 2018.

195 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á bæjarstæði Mógilsár.* Rvk. 2019.

196 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Dunhagi, Hjarðarhagi, Tómasarhagi. Fornleifaskrá og húsakönnun.* Rvk. 2019.

197 Sólrún Inga Traustadóttir o.fl.: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2018.* Rvk. 2019.

198 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Sjómannaskólareitur. Nóatún, Háteigsvegur, Vatnsholt, Skipholt. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.

199 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á lóð fyrir innsiglingamerki á Gufuneshöfða.* Rvk. 2019.

200 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Nauthólsvík og Nauthólsvíkurvegur. Fornleifaskrá og húsakönnun.* Rvk. 2019

201 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á hluta jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi vegna deiliskipulags.* Rvk. 2019.

202 Sólrún Inga Traustadóttir, Almar Smári Óskarsson, Anna Soffía Ingólfsdóttir, Björn Ari Örvarsson, Ísak Freyr Valsson, Jóhanna Valgerður Guðmundsdóttir, Katrín Alda Ámundadóttir, Snædís Sunna Thorlacius: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Framvinduskýrsla 2019.* Rvk. 2020.

203 Alma Sigurðardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir: *Elliðaárdalur. Fornleifaskrá og húsakönnun.* Rvk. 2020.

204 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Nýi-Skerjafjörður. Fornleifaskrá og húsakönnun.* Rvk. 2020.

205 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Göngustígur í Öskjuhlíð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.

206 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Skúlagata – Frakkastígur 1. Fornleifaskrá.* Rvk. 2020.

207 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir:. *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegar frá Bæjarhálsi austur að Hólmsá. Fornleifaskrá.* Rvk. 2020.

208 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Veðurstofuhæð. Húsakönnun*. Rvk. 2021.

209 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Veðurstofuhæð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.

210 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Laugavegur sem göngugata 2. áfangi*. Fornleifaskrá. Rvk. 2021.

211 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ártúnshöfði. Svæði 1-4. Húsakönnun*. Rvk. 2021.

212 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir*: Ártúnshöfði. Fornleifaskrá.* Rvk. 2021.

213 Sólrún Inga Traustadóttir, Ásta Rakel Viðarsdóttir, Þóra Kristín Briem, Jakob Kristján Þrastarson, Ögn Þórarinsdóttir*: Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2021.* Rvk. 2021.

214 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Holtsgata 10-12 og Brekkustígur 16. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.

215 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskrá. Vesturgata - Framkvæmdarsvæði frá Stýrimannastíg að Bræðraborgastíg og þaðan niður að Hlésgötu*. Rvk. 2021.